

Appendicis

CLASSIS II.

SERMONES DE TEMPORE.

SERMO CXV (a).

De Adventu Domini, 1 (b).

1. *Quid præstandum ante celebritatem Natalis Domini. Laborandum ut Christi corpus digne percipiatur.* Appropinquante jam sacratissima solemnitate, qua Salvator noster inter homines nasci misericorditer voluit, fratres charissimi, attentius considerate qualiter oporteat nos in adventu tanta potentie præparari, ut Regem et Dominum nostrum læti atque gaudentes cum gloria et laudibus mereamur suscipere, et in conspectu ejus inter cœtus felices sanctorum gratulando exultare, magis quam ab eo propter sorditatem nostram repulsi inter peccatores æternam confusionem mereri. Et ideo rogo et moneo, ut quantum possumus, cum Dei adiutorio laboremus, ut in illo die cum pura et sincera conscientia, mundo corde et casto corpore ad altare Domini possimus accedere, et corpus et sanguinem ejus non ad iudicium, sed ad remedium animæ nostræ mereamur accipere. In Christi enim corpore vita nostra consistit, sicut et ipse dixit: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (Joan. vi, 54). Mutet ergo vitam, qui vult accipere vitam. Nam si non mutet vitam, ad iudicium accipiet vitam: et magis ex ipsa corrumpitur, quam sanetur; magis occiditur, quam vivificetur. Sic enim dixit Apostolus: *Qui manducat corpus Domini, et bibit sanguinem ejus indigne, iudicium sibi manducat et bibit* (I Cor. xi, 27).

2. *Mundanda conscientia.* Et licet nos omni tempore bonis operibus ornatos ac splendidos esse conveniat, præcipue tamen in die Natalis Domini, sicut in Evangelio ipse dixit, lucere debent hominibus opera vestra (Math. v, 16). Considerate, quæso, fratres, quando aliquis homo potens aut nobilis natalem aut suum aut filii sui celebrare desiderat, quanto studio ante plures dies quidquid in domo sua sordidum viderit, ordinat emundari, quidquid ineptum et incongruum projici, quidquid utile et necessarium, præcipit exhiberi: domus etiam, si subobscura fuerit, dealbatur, pavimenta scopis mundantur, et diversis respersa floribus adornantur; quidquid etiam ad lætitiâ animi et corporis delicias pertinet, omni sollicitudine

providetur. Ut quid ista omnia, fratres charissimi, nisi ut dies natalitius cum gaudio celebretur hominis morituri? Si ergo tanta præparas in natalitio tuo, aut filii tui; quanta et qualia præparare debes suscepturus natalem Domini tui? Si talia præparas morituro; qualia præparare debes æterno? Quidquid ergo non vis invenire in domo tua, quantum potes, labora ut non inveniat Deus in anima tua.

3. *Ornanda bonis operibus anima. Culpam statim sequatur pœnitentia.* Certe si te rex terrenus aut quicumque paterfamilias ad suum natalitium invitaret, quilibus vestimentis studeres ornatus incedere, quam novis ac nitidis, quam splendidis; quorum nec vetustas, nec vilitas, nec aliqua fœditas oculos invitantis offenderet? Tali ergo studio, in quantum prævalēs, Christo auxiliante contende, ut diversis virtutum ornamentis anima tua composita, simplicitatis gemmis, et sobrietatis floribus adornata, ad sollemnitatem Regis æterni, id est, ad Natalem Domini Salvatoris cum securo conscientia procedat, castitate nitida, charitate splendida, cleemosynis candida. Christus enim Dominus si te ita compositum natalitium suum celebrare cognoverit, ipse per se venire, et animam tuam non solum visitare, sed etiam requiescere et in perpetuum in illa dignabitur habitare: sicut scriptum est, *Et inhabitabo in illis, et inambulabo* (II Cor. vi, 16); et iterum, *Ecce sto ad ostium, et pulso: si quis surrexerit et aperuerit mihi, intrabo ad illum, et cenabo cum illo, et ille mecum* (Apoc. iii, 20). Quam felix est illa anima, quæ vitam suam ita, Deo auxiliante, studuerit gubernare, ut Christum hospitem et habitatorem mereatur excipere: sicut e contrario quam infelix est illa conscientia, toto lacrymarum fonte lugenda, quæ se ita malis operibus eruentavit, ut in ea non Christi requiescere, sed diabolus incipiat dominari! Talis enim anima, si medicamentum pœnitentiæ non cito subvenerit, a luce relinquitur, a tenebris occupatur; vacuatur dulcedine, impletur amaritudine; a morte invaditur, a vita repudiat. Non tamen de Domini pietate diffidat qui talis est, nec mortifera desperatione frangatur; sed magis ad pœnitentiam cito confugiat, et dum adhuc nova sunt et calent peccatorum suorum vulnera, sic sibi adhibeat medicamenta salubria; quia medicus noster omnipotens Deus est, et sic consuevit plagas nostras curare, ut nec cicatricum vestigia post ipsius medicamina remaneant. Ideo etiam ab omni inquinamento ante ejus Natalem multis diebus abstinere debetis.

4. *Vitia ante sollemnitates cavenda. Odium præsertim.* Quotiescumque aut Natalem Domini, aut reliquas sollemnitates celebrare disponitis, ebrietatem ante omnia fugite, iracundiæ quasi bestię crudelissimæ repugnat, odium velut venenum mortiferum de corde vestro repellite: et tanta sit in vobis charitas, quæ non solum usque ad amicos, sed etiam usque ad ipsos perveniat inimicos; ut securi possitis dicere in oratione dominica: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Math. vi, 12). Nam qui se scit vel unum hominem odio habere, nescio ad altare Domini quomodo securus possit accedere: cum præcipue beatus Joannes evangelista terribiliter clamat, et dicat, *Qui fratrem suum odit, homicida est* (I Joan. iii, 15). Nam vestrum est judicare, utrum homicida antequam pœnitentiam agat, præsumere debeat Eucharistiam accipere. Addit etiam adhuc sanctus Joannes, et clamat dicens, *Qui fra-*

(a) Alias, de Tempore sermo 1.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius inter Augustinianos relictus fuerat in Lovaniensium editione: suppositiuitis postea Verliui et Vindingi censura fuit adjuncta, cum ob stili simplicitatem, tum quia apud eos homines est habitus, qui usum quotidianæ communionis, quem la Ecclesia Occidentali vigere suo ævo Augustinus in lib. 2 de Sermone Domini in monte, n. 26, et epist. 54, n. 4, testabatur, receptum non habent: quandoquidem isthic audtores ad vitæ mutationem idcirco invitantur, ut in die Natali Domini « possint mundo corde et casto corpore ad « altare accedere. » Casario Arelatensi stilius et disputandi ratio restituere cogit; tametia Augustino adscribant nonnulli manuscripti in quibus sermo incipit in hæc verba: « Propitia divinitate, fratres dilectissimi, jam adventit dies « in quo Natale Domini Salvatoris cum gaudio desideramus « celebrare. Et ideo rogo et moneo, ut quantum possumus, « laboremus, ut in illo die cum sincera et pura conscientia, » etc. Cum hoc eodem exordio editus etiam inter Ambrosianos reperitur. De num. 1 confer Casar. homil. 2 et serm. App. 5, n. 5; de num. 3, Casar. homil. 3 ex editis a Baluzio, necnon homil. 52; de num. 4 in fine, homil. 31, ubi Augustinus invitatur Eucharistia. c. 74.

trem suum odit, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo vadat; quoniam tenebrae obcaecaverunt oculos ejus; et iterum, Omnis, inquit, qui fratrem suum non diligit, manet in morte; et iterum, Si quis dixerit quia diligo Deum, et fratrem suum odit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere (I Joan. ii, 11; iii, 14; iv, 20)? Quicumque ergo odium vel iracundiam servat in corde, et sub tali tonitruo nec terretur nec expergiscitur, non dormiens, sed mortuus esse credendus est.

5. *Adhortatio.* Hæc ergo, fratres charissimi, quotidie cogitantes, qui boni sunt, cum Dei gratia contendant perseverare in operibus bonis: quia non qui cœperit, sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Qui vero se ad eleemosynam tardos, et ad iracundiam promptos, et ad exercendam luxuriam præcipites esse cognoscunt, auxiliante Domino, festinent se a malis eruere, ut quæ bona sunt mercantur implere: ut cum dies iudicii venerit, non cum impiis, sed cum justis et misericordibus pervenire ad æterna præmia mereantur; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXVI (a).

De Adventu Domini, n (b).

1. *Natalis Domini non invenit imparatos.* Sanctam et desiderabilem, gloriosam ac singularem solemnitatem, hoc est, nativitatem Domini Salvatoris, fratres dilectissimi, devotione fidelissima suscepturi, totis viribus nos debemus cum ipsius adjutorio præparare, et omnes latebras animæ nostræ diligenter aspicere; ne forte sit in nobis aliquod peccatum absconditum, quod et conscientiam nostram confundat ac mordeat, et oculos divinæ majestatis offendat. Nam licet Christus Dominus noster post passionem suam resurrexerit, et in cælum ascenderit; considerat tamen, ut credimus, et diligenter attendit, qualiter se unusquisque servorum ejus sine avaritia, sine ira, sine superbia atque luxuria ad celebrandam ejus nativitatem studeat præparare atque componere: et secundum quod unumquemque bonis operibus ornatum viderit, ita illi gratiam suæ misericordiæ dispensabit. Si enim viderit charitatis luce vestitum, justitiæ vel misericordiæ margaritis ornatum, castum, humilem, misericordem, benignum et sobrium; si tamen agnoverit, corpus et sanguinem suum ei non ad iudicium, sed ad remedium per sacerdotum suorum ministerium dispensabit. Si vero aliquem viderit humiliter, ebriosum, cupidum et superbum, timeo hoc illi dicatur, quod in Evangelio Dominus ipse dixit, *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* Et, quod advertat Deus, fiat illud quod sequitur, *Ligate illi manus et pedes, et projicite eum in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor dentium (Matth. xxii, 12, 13).* Ecce qualem sententiam in die iudicii excipiet, qui sine remedio poenitiæ ad festivitatem Domini vitiorum sordibus inquinatus accesserit.

2. *Dies est nuptialis Christi. In nuptiis Christi quæ sponsa, quis cibus.* In Natali enim Domini, fratres dilectissimi, quasi in nuptiis spiritualibus, sponsæ suæ Ecclesiæ Christus adjunctus est. Tunc veritas de terra orta est, tunc justitia de cælo prospexit (*Psal. lxxvii, 12*); tunc processit sponsus de thalamo suo (*Psal. xviii, 6*), hoc est, Verbum Dei de utero virginali. Processit enim cum sponsa sua Ecclesia, id est, humanam carnem suscepit. Ad istas ergo tam sanctas nu-

(a) Alias, de Tempore 2.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. In Lovaniensium editione manserat inter dubios; veritini autem et Vindoburgensi rejectus fuit. Pertinere istum quoque ad Cæsarium, cui in Corbeiensi Ms. adscribitur, constabit ex aliorum ipsius sermonum comparatione. De num. 1 et 2 vid. serm. Appendicis 29, n. 4; de n. 3, supra serm. 104, n. 3; de n. 5, serm. App. 10, n. 3.

ptias invitati, et ad convivium Patris et Filii et Spiritus sancti intraturi, videte quilibet indumentis debeamus ornari. Et ideo mundemus, quantum possumus cum Dei adjutorio, corda simul et corpora nostra: ut cælestis ille invitator nihil in nobis sordidum, nihil foetidum, nihil obscurum, nihil oculis suis deprehendat indignum. Hæc ergo, fratres dilectissimi, non transitorie, sed cum ingenti tremore debemus attendere. Invitati enim sumus ad nuptias, ubi nos ipsi, si bene agimus, sponsæ erimus. Cogitemus ad quales nuptias, consideremus ad qualem sponsum, vel ad quale convivium invitati sumus. Invitati enim sumus ad mensam, ubi non invenitur cibus hominum, sed panis ponitur Angelorum. Et ideo videamus ne forte intus in anima, ubi debemus honorum operum margaritis ornari, ibi appareamus vitiorum pannis veteribus involuti: et quando eos qui boni sunt in oculis Dei castitas reddet candidos, tunc eos qui mali sunt, reddet luxuria sordidatos.

3. *Ante solemnitates quid agendum.* Et ideo quotiescumque aut dies Natalis Domini, aut reliquæ festivitates adveniunt, sicut frequenter admonui, ante plures dies, non solum ab infelici concubinarum consortio, sed etiam a propriis uxoriibus abstinete, ab omni iracundia vos alienos efficite: peccata per eleemosynam et poenitentiam redimantur: contra nullum hominem odium in corde teneatur: quod solebat vanitas per gulam perdere, incipiat justitia per misericordiam pauperibus erogare; quod luxuria vel gula dissipavit in mundo, pietas reponat in cælo.

4. *Pauperes ad convivium vocandi.* Et licet hoc expediat, ut semper eleemosynas facere debeamus: præcipue tamen in sanctis solemnitatibus secundum vires nostras abundantius erogemus, pauperes ante omnia frequentius ad convivium vocemus. Non enim est justum ut in sancta solemnitate in populo christiano ad unum Dominum pertinente, alii inebrientur, alii famis periculo crucientur. Et nos et omnis populus unius Domini servi sumus, uno pretio redempti sumus, pari conditione in hunc mundum intravimus, simili etiam exitu migraturi sumus; et si bene agimus, ad unam beatitudinem pariter veniemus. Et quare pauper tecum non capiat cibum, qui tecum accepturus est regnum? Quare pauper non accipiat vel veterem tunicam, qui tecum recepturus est immortalitatis stolam? Quare pauper non mereatur accipere panem tuum, qui tecum meruit accipere Baptismi sacramentum? Cur indignus est accipere reliquias ciborum tuorum, qui tecum ad convivium venturus est Angelorum? Audite, fratres, audite non meum, sed Domini commune præceptum. Sic enim ait in Evangelio: *Cum facis prandium aut cænam, noli invitare divites, qui te iterum reinvent, et fiat tibi retributio: sed voca pauperes et claudos; et beatus eris, quia non habent unde retribuunt tibi; retribuunt autem tibi in retributione justorum (Luc. xiv, 12-14).*

5. *Amici etiam invitandi, sed rarius et ad parca convivia.* Sed dicit aliquis: Ergo amicos aut parentes non debeo ad convivium invitare? Rogandi sunt et parentes et vicini; sed rarius rogandi sunt. Et non nimis sumptuosa et deliciosa, sed tam parca et sobria vel honesta illis debent convivia præparari, ut remaneat unde possint pauperes refici, unde possit aliquid indigentibus erogari: ut cum dies iudicii venerit, non cum impiis, qui nunc pauperes despiciunt, audiamus, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum; sed cum justis et misericordibus audire mereamur. Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum: esuriri enim, et dedistis nihil manducare; sitiivi, et dedistis mihi bibere (Matth. xxv, 41, 34 et 35): simul etiam nobis illa vox desiderabilis dirigatur, *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisi fidelis, supra multa te constituam; intra in gaudium Domini tui (Ibid. 21).**

6. *Recapitulatio.* Sed ut hæc quæ suggestimus, sensibus vestræ Charitatis tenacius inhæreant, breviter quæ dicta sunt iteramus. Hoc enim admonuimus, fratres, ut quia Natalis Domini imminet, tanquam ad

neptiale et cœleste convivium ab omni luxuria nitidi et bonis operibus adornati nos per Christi adiutorium participemus, eleemosynas pauperibus erogemus, iracundiam vel odium quasi venenum diaboli de cordibus nostris respuamus. Castitatem etiam cum propriis uxoribus fideliter conservate: ad convivia vestra frequentius pauperes evocate: ad vigiliis maturius surgite¹: in ecclesia stantes aut orate aut psallite; verba otiosa² aut secularia nec ipsi ex ore vestro proferite, et eos qui proferre voluerint, castigate: pacem cum omnibus custodite, et quos discordes agnoscitis, ad concordiam revocate. Hæc si fideliter, Christo adjuvante, volueritis implere, et in hoc sæculo ad altare Dominicum securam conscientiam poteritis accedere, et in futuro ad æternam beatitudinem feliciter pervenire; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXVII (a).

In Natali Domini, 1 (b).

1. *Gratia dei hujus.* Rogo vos, fratres charissimi, ut libenti animo sermones quos Dominus dabit, suscipiatis in hac dulcissima die, in qua compunctio etiam infidelibus venit, in qua misericordia tangitur impius, veniam sperat compunctus, reditum non desperat captivus, remedium desiderat vulneratus; in qua nascitur Agnus, qui tollit peccatum mundi. In cujus nativitate qui conscientiam securam habet, dulcius gaudet; qui miseram, attentius timet: qui bonus est, affectuose orat; qui peccator, devotissime supplicat. Dulcis dies, vere dulcis, et cunctis poenitentibus veniam portans. Promitto vobis, filii, et certus sum, quia in hac die si quis ex corde poenituerit, et ad vomitum peccati reversus non fuerit, quodcumque petierit, dabitur ei: tantum in fide non dubitet, delectationem non repetat. Hodie totius mundi peccatum tollitur, et peccator desperat?

2. *Poenitentiam certam quid faciat. Poenitentia vera seu libera.* Sed videte qualis debet esse poenitentia: quia multi assidue se dicunt esse peccatores, et tamen adhuc illos delectat peccare. Professio est, non emendatio: accusatur anima, non sanatur: pronuntiat offensam, non tollitur. Poenitentiam certam non facit, nisi odium peccati, et amor Dei. Quando sic poenites, ut tibi amarum sapiat in anima, quod ante dulce fuit in vita; et quod te prius oblectabat in corpore, ipsum te cruciet in corde; jam tunc bene ingeniscis ad Deum, et dicis, *Tibi soli peccavi, et malum coram te feci (Psal. L, 6)*. Bene, *Tibi soli peccavi*; quia nullus hominum sine peccato: et ideo, *Tibi soli peccavi*, quia tu solus hominum sine peccato³. Da, Domine misericordiam misero, qui tandem pepercisti criminoso. Inclinet ad remedium humilitas poenitentis, quem permovere non potuit diuturnitas peccatoris. Dic illi in fletu cordis: Aspice infelicem, pietas immensa; respice crudelem, misericordia publica. Desperatus ad omnipotentem venio, vulneratus ad medicum curro. Serva pietatem mansuetudinis⁴, qui tandem suspendisti gladium ultionis: dele numerositatem criminum multitudine misericordiarum. Ista est, filii, vera⁵ poenitentia, quando sic convertitur

¹ Ms. vd., ad vigiliis martyrum surgite. Cb. vero, ad vigiliis frequentius surgite.

² In Cb. Ms., luxuriosa verba. Et mox vd., pro, aut secularia, habet, aut jocularia.

³ Er. Lugd. Ven. et Lov., quia nullus est sine peccato. M.

⁴ Mss. alii, serva consuetudinem pietatis; alii, serva pietatem consuetudinis.

⁵ In Mss. plerisque, libera, pro, vera.

(a) Alias, de Tempore 7.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Erat Lovaniensibus dubius: sed Verlino et Vindingo spurius est. Stylus simplex, et Cæsariani similior quam Augustiniani. Cæterum auctorem sapit gravem et pitum, ut nemo diffitebitur; nec indignus est Theodoli hunc Aurelianensi episcopo, cuius nomine in Spicilegii tomo quinto ex vaticani codicis auctoritate editum est fragmentum, postremani sermonis hujus partem, scilicet a num. 7 ad finem usque complectens. M.

quis, ut ad peccatum non revertatur; quando sic poenitet, ut non repetat.

3. *Vanitas delectationis transituræ. Felicitas hujus vitæ vera.* Sint, videamus, aliqui vestrum fortes et virtutem animarum exercentes¹, qui in ista die verba mea pro sua salute sic audiant, ut viriliter vitiorum molliem abjiciant, tanquam qui pugnant: revera fortius pugnant, qui contra se pugnant. Aperiant aures suas ad præcepta Christi, quæ fortasse patuerunt huc usque ad audienda ludibria. Aperiant oculos suos ad nitorem, qui huc usque ad ignominiam patuerunt. Compungat poenitentia criminum, quem huc usque transpuxit delectatio voluptatum. Erigat adjuncta virtus, quem vitia prostraverunt. Aperiant medicamento² nares suas, quibus illa fetet consuetudo peccati. Aperiat vobis ille oculus cordis, qui hodie propter nos dignatus est nasci, ut videamus illum. Quod pitatur dulce modo satis esse in brevitate temporum, quam amarum erit in igne æterno! quam gravi et perpetua poena punienda erit brevitatis delectationis! Delectatio occidit, et præterit; vulneravit, et transit; miserum fecit, et abiit; infelicem reddidit, et reliquit. Quam speciosus est animi nitor! quam felix conscientia bonis operibus plena! Si beatum se credit, qui hoc possidet quod dimissurus est post mortem; quam securus est, qui illud præmium sperat, quod nunquam amissurus est per æternitatem! Si potens dicitur, qui mundo imperat; quam beatus est qui Deum in conscientia pura perorat! Et ideo, dulcissimi filii, concupiscite munditiam cordis, habete dilectionem Dei et proximi. Peccatores, dimitte, ut dimittatur vobis. Justi, non peccate, ut permaneat Christus in vobis³.

4. *Vovendum Deo nascenti. Vota diversa. Votum optimum.* Quæ cum ita sint, videtur mihi, charissimi, ut nascenti Domino et Redemptori nostro vota promittamus hodie, et reddamus; sicut scriptum est, *Vovete, et reddite Domino Deo vestro (Psal. LXXV, 12)*. Nos dulciter et confidenter voveamus; ille dabit possibilitatem, ut reddere possimus: nos tantum quidquid illi promittimus, de illo speremus. Sed fortasse interrogatis me, quid debeatis hodie vovere vel reddere. Sunt multi qui vovent, alius pallam, alius oleum vel ceram ad luminaria noctis; alius, ut vinum non bibat per aliquot annos; alius, ut jejunia certo tempore faciat; alius, ut carnes non comedat. Non est istud votum optimum nec perfectum: adhuc melius volo. Non eget Deus nec specie tua, nec oleo tuo, nec jejunio tuo: sed hoc quod in te hodie redemit, ipsum offer, hoc est, animam tuam. Et si interrogas me, Quomodo offeram animum meam, quam ipse habet in potestate? ego tibi respondeo quomodo: Moribus sanctis, cogitationibus castis, operibus fructuosis; divertendo a malo, convertendo in bonum; damnando vitium, amando Deum; diligendo proximum, impendendo misericordiam miseris; quia et ipsi miseri fuimus, antequam redimeremur: dimittendo illis qui in nos peccant; quia et nos omnes sub peccato fuimus: superbiam calcando; quia per superbiam primus homo deceptus est: abjiciendo invidiam, quia per invidiam deceptus diabolus genus humanum.

5. *Qualiter de suo quisque voveat. Iracundus. Impudicus. Invidus. Homicida. Detractor. Immuniis. Superbus. Ebriosus.* Que cum ita sint, erigite omnes animos vestros, et nullus sit, sive liber, sive servus, sive ingenuus, qui non hodie Deo votum offerat simul et reddat: quia nimis miserum est ut Deo aliquid non offeramus de nostro, qui animam suam pro nobis posuit; et propter nos, cum esset æternus,

¹ Er. Lugd. ven.: Sane videmus aliquos vestrum formas et virtutem animarum exercentes. Lov.: Sane videamus aliquos vestrum ita fortes sint, et virtutem animarum exercentes. Idem libri paulo post, molli vitia; et ter, pugnat. M.

² Addunt hic editi vocem, poenitentia, et paulo post, pro, quibus illa fetet, habent, quibus illis fetet. Manuscriptos secuti sumus.

³ Hic Ms. Remigianus concludit istum sermonem per hæc verba, ipso præstante qui cum patre, etc.

crucem suscepit. Nunc itaque quicumque iram contra alterum tenet, tamen propter amorem Dei dimittat; et obtulit votum. Si quis consuevit jam longa diuturnitate in luxuria volutari, respiscat aliquando, et excutiat sordes suas per compunctionem; et clamet in corde suo in oratione secretius ad Dominum: *Piissime Domine, misericordissime Deus, sufficiat mihi quod huc usque peccavi, quod te contempsi, quod factoribus carnis meae satisfeci: jam nunc, te inspirante, voveo me a nequitia mea conversurum.* Cum hæc fecerit, et iste obtulit votum. Iterum si quis invidia tenetur fratris, et felicitate illius aut actione prospera non delectatur. quod est peccatum usque ad mortem; promittat et ipse in corde suo, imitaturum¹ se potius actum bonos, quam livorem ejusdem habiturum: et cum hæc fecerit, et ipse obtulit votum. Si quis vero sibi conscius est de homicidio, indicat sibi ipse in corde suo poenitentiam, et vindicet in se ipso mala sua, et statuat sibi ante Deum cruciatum poenitentiae et spatium; et animum plenum veneno, quem ante effusio sanguinis proximi sauciavit, cruciet per abstinentiam et humilitatem: et communicare nullatenus præsumat; ut non dupliciter se infelix damnet, dum in corde criminum horroribus pleno sacratissimum corpus Domini periculose præsumit accipere. Quod si quis se talem agnoscit, et hæc fecerit; et ipse offert votum. Si quis forte, ut assolet, detrahare semper consuevit, et aliorum actiones obloqui, nec suas respicere; voveat hodie Deo in corde suo, et dicat: *Huc usque de aliis dixi, me non inspexi; ego eram miserior, et alios miseros existimabam: et ideo nunc sufficit quod peccavi lingua mea, amodo emendare delibero.* Ecce qui hæc facit, offert votum. Si quis crudelem se sentit, misericordiam animi voveat Deo; si quis superbum, voveat humilitatem. Si quis vino nimium est deditus, sobrietatem voveat Deo. Si quis seniori suo peccavit, veniam petat; et si ille non sapuerit petere, ille tamen dimittat.

6. *Votorum talium fructus. Angeli custodes vota nostra offerunt Deo.* Et cum hæc omnia feceritis, charissimi, offertis votum Deo placitum, et quasi remuneratis Christum. Et post hæc veniet vobis benedictio, et vota vestra offerentur ante tribunal Christi, et, sicut dixit Salomon, monumentum vestrum non accipiet oblivionem (*Sap. 11, 24*): et dicetur de vobis, *Ecce populus meus quem acquisivi sanguine meo; saturavit me votis, implevit me odoramentis: ego ero eis quasi Dominus, et ipsi erunt mihi in populum, et non erit ultra in eis captivitas aut desolatio.* Putemus quam dulce est, quando vota nostra talia, qualia dixi, Angeli qui custodes vite nostræ sunt, ante conspectum divinæ majestatis obtulerint. Si aliquid offerimus homini terreno et mortuuro, et tamen speramus nos ab illo multum recepturos et adjuvandos: si Deo aliquid de nostris moribus offeramus, quantum recipiemus?

7. *Incarnati Christi recordationis fructus.* Nunc itaque exsulemus in Domino, gaudeamus cum fletu, memores simus dignationis divinæ et captivitatis nostræ. Quemcumque potentia elevat, veniat illi in mentem humilitas Christi; ut non dirigatur ad illum sententia ista, *Quid superbis, terra et cinis* (*Eccli. x, 9*)? Quando videmus quemcumque miserum aut egenum, veniat nobis in mentem misericordia Dei; quando captivum, veniat nobis in mentem redemptio Domini nostri. Quando peccatum quodcumque delectat aut subrept, sit nobis in memoria quod jam deleta sunt peccata nostra. Non perdamus pretium sanguinis Christi, nec maculemus stolam animæ per iniquitatem, aut rapinam, aut concupiscentiam. Jacuimus, jam erecti sumus; vulnerati fuimus, jam sumus sanati. Non erit excusatio qualiscumque. Diabolus potest ad malum invitare, non potest trahere; delectationem infert, non potestatem; consilium ingerit, non conflictum.

¹ *MA* *Man. potiores. Alii cum editis, meditaturum.*

8. *Virginibus quid curandum aut cavendum.* Nunc ergo propter partum beate Mariæ sit mihi sermo ad virgines, sive ad viros, sive ad feminas, sive viduas, sive poenitentes, sive pauperes, sive servos. Non est apud Deum nisi meritorum discretio. Audite ne itaque, quicumque dono Christi in corpore virgines estis. Generaliter loquor ad omnes, audite me. Quicumque agnoscit se esse quod dico, studeat ut corpore et corde sit virgo. Sic gau-let de licro corporis, si non habeat damnnum animæ. Gaudeat tamen de tam pretioso dono Christi; gaudeat cum humilitate, fleat cum pietate. Gratiâ agat, quia tantam felicitatem in integritate portat: lætetur, quia secutus est Agnum quocumque ierit; si tamen in ore ejus, sicut legimus in Apocalypsi, mendacium non inveniatur (*Apoc. xiv, 4, 5*). Oret perseverantiam, ut non illi qualiscumque delectatio sæculi aut invidia diaboli tantum donum tollat, tantam claritatem innubilet, tantum nitorem infuscet. Teneat fortiter, non perdat rem irreparabilem, non uno momento delectationis amittat gratiam corporis, non contrahat turpitudinem animæ per pulchritudinem formæ corruptæ, non illum concupiscentia vincat. Si me audierit, permanet: quod si non audierit, amissurus est quod nunquam est reparaturus.

9. *Quid conjugatis. Quid viduis. Quid mulieribus.* Iterum ad vos mihi sermo est, qui conjuges habetis; moneo ut caste habeatis. Nam et Elisabeth quæ longævis temporibus caste cum marito vixerat, et ambo fideles ante Dominum fuerant, meruit jam de emortuo semine habere filium, qui et sanctitate parentes ornaret, et prædicatione multos infideles converteret (*Luc. 1*). Iterum vobis loquor, quæ estis viduæ: custodite viduitatem, non estote verbosæ; sed cum silentio expectate Dominum, qui pupillum et viduum suscipit; sed bonam viduam, sed illam quæ in oratione, in humilitate, in elemosynis est prompta: si certe unde faciat non habet, voluntatem bonam et cogitationem sinceram habeat. Mulieres, non maledicite, non jurate, non estote promptæ ad loquendum. Forte dicis inopportunum esse quod dico. Non mihi tacere licet: plus timeo illum qui jubet, quam illum qui detrahit. Ego dico: qui agnoscit, emendat; qui in se non recognoscit, audiat et teneat, ut aliis pro salute dicere possit.

10. *Quid poenitentibus. Plangere docte.* Nunc jam ad vos loquor, poenitentes, qui poenitentiam in ecclesia accepistis et agitis. Perseverate in fletu, in compunctione docte plangite. Quid est, docte plangite? Id est, ut non quaratis in oratione temporales res, sed æternam beatitudinem et remissionem peccatorum. Qui sic orat, ipse docte plangit. Non cadent ad terram lacrymæ vestræ; quia verax est ille cui propheta dixit: *Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo* (*Psal. Lv, 9*). Vos modo satis debetis amare Deum, et de timore jam ad dilectionem transire; quia sic legimus in Evangelio de peccatrice illa, *Cui multum dimittitur, multum diligit* (*Luc. vii, 47*). Et ideo multum debetis diligere Deum, qui vos expectando, et non puniendo, ad poenitentiam perducere dignatus est.

11. *Apostrophe ad pauperes.* Nunc iterum ad vos mihi sermo est, pauperes. Vos dico pauperes, qui mendicatis, qui de elemosyna Christianorum vivitis. Consolamini, consolamini: tribulatio vestra convertetur in gaudium, et dolor vester in lætitiâ. Non vobis sit ingratum; quod mendicatis, nec ideo in corde vestro aliquid contra Deum dicatis; quia ille justus et pius est in omnibus operibus suis. Et ideo te fecit pauperem, ut sufferendo brevem inopiam, æternam vitam acquireret: et divitem ideo fecit, ut dum tibi superflua daret, remedium peccatis suis acquireret. Et ideo patientes estote, et expectate Dominum.

12. *Ad servos.* Etiam sermo mihi est ad vos, servi, quicumque dominos carnales habetis, quicumque servitii conditionem debetis: obedite dominis vestris, diligite ex corde, non ad oculum servientes, sed mi-

nisterium ex amore facientes (*Ephes. vi, 5-7*); quia et illos Deus constituit ut vobis dominentur, et vos ut serviat. Bene servite propter Deum, quia de bono servitio mercedem habebitis. Si boni fueritis, meliores eritis dominis malis: quia apud Deum anima uniuscujusque non est discernenda nobilitate, sed opere; nec genere, sed actione. Ideo nunc ad omnes mihi sermo fuit, quia Christus pro omnibus mortuus est (*II Cor. v, 15*). Et ideo servate quæ dixi, ut de vobis fructum habeam, et vos omnes in cœlestibus honoris, ubi frumenta congreganda sunt, misericors Dominus intromittat, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXVIII (a).

In Natali Domini, n (b).

1. *Filius Dei non nutatur cum fit homo.* Hodie, fratres dilectissimi, celebramus Dominicæ nativitatis diem, id est, Domini nostri Jesu Christi: qui cum æqualem trinitatem cum Patre possident, qui cum cœlum, terram ac maria, et omnia quæ in eis sunt, pari cum Patre virtute firmaverit, in novissimis temporibus homo nasci ex homine dignatus est, sic nostram suscipiendo naturam, ut non permutaret suam. Permanente enim integro divinitatis statu, assumpsit hominem Dei Filius; nec amisit quod erat, sed sociavit sibi quod in ipso ante non fuerat. Invisibilis ergo secundum divinitatem Dei Filius visibilem suscepit hominem, immortalis mortalem, impassibilis passibilem, et ut totum breviter comprehendam, Deus hominem. Quidquid ergo infirmitatis legimus in Christo, id est, quod esurivit, quod doluit, quod etiam mori pro peccatis nostris sustinuit, suscepto hoc pro salute nostra homini depretemus, salva illius qui suscepit, id est Verbi Dei, reverentia: qui ita humanitatem divinitati suæ junxit, ut eam post passionem impassibilem faciat; non autem ut fieret, quod cogitari scelus est, divinitas ipsa passibilis.

2. *Nativitas Christi vera, sed non consueta.* Per hanc tamen conjugia non damnavit. Nam etsi in Dei Filio ex divinitate et humanitate una persona est, cum tamen andis natum ex homine Dei Filium, noli communem hunc ibi credere nativitatis exortum ex opere conjugali, quod quidem a Deo est constitutum, ut humanitas propagetur. Aliter, inquam, ibi fuit humanitatis exortus, longe a nostra nativitate diversus. Nam etsi in eadem, qua nos naturaliter sumus, veritate carnis natus est Christus; non tamen eo quo nos more conceptus et natus est de conjugio, id est, unde cæteri exorti sumus, licet omnes procreentur homines. Nam et mirabiliter procreatus est. Legitima illa commixtio hominis homini quidem, licet juxta divinam auctoritatem culpa non vacet¹, non tamen etiam gloriosa est. In Christi vero nativitate sine commixtione propagatio omni prorsus gloria et honore cumulatur. Dominus itaque noster Jesus Christus, ordine nativitatis excepto, homo verus procreatus ex virgine est, eodemque omnipotentis signo conceptus et natus. Virginem habuit matrem, cum portaretur in utero virginis, et cum ex utero funderetur: nec tamen ista nativitas conjugia damnavit, sed potentiam divinitatis honoravit.

3. *Nobiscum Deus.* Olim hujus novæ fecunditatis signum Isaias propheta prædixerat: *Ideo, inquit, dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo in utero concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel* (*Isai. vii, 14*). Quod signatissime de Christo Domino nostro est prophetatum: Emmanuel enim in-

terpretatur, Nobiscum Deus. Ergo Salvator noster ab effectu rerum etiam hoc nomen accepit, ut vocaretur Nobiscum Deus. Et ipse tunc Deus cum omnibus nobis esse dignatus est, quando suscepit hanc carnem, ut per hominem, qui visibilis erat, conversari videretur in terris. Sic enim Jeremias propheta promiserat, dicens: *Hic est Deus noster, et non estimabitur alius ad eum. Hic advenit omnem viam disciplinæ, et tradidit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est* (*Baruch iii, 36-38*). Unde et ipse Dominus ad discipulos suos in Evangelio dicit: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Qui videt me, videt et Patrem meum* (*Joan. xiv, 9*), et reliqua quæ sequuntur. Talia enim Dei Filii pro assumptum hominem opera faciebat, ut ex ipsa operum claritate et Patris simul et Filii divinitas nosceretur. Quod si diligenter respiciamus ad causam, propter quam Dominus totum hoc sacramentum suscepti hominis implere dignatus est, tunc vere obtinebimus nobis illud impletum esse propheticum.

4. *Duplex causa Incarnationis, reparatio et instructio nostra.* Duplex enim principaliter causa est, ob quam Dei Filius factus est filius hominis. Una est, ut secundum hominem omnia patiendū pro nobis, a peccatorum nos vinculis liberaret. Sic enim Isaias propheta prædixerat: *Hic peccata nostra portavit, et pro nobis dolet; et rursus, Ipse autem vulneratus est propter peccata nostra. Eruditio pacis nostræ in eo; luore enim ejus nos sanati sumus* (*Isai. liii, 4, 5*). Altera vero causa est Dominicæ passionis, ut nos, quos sanguine suo redemit a vitiis atque criminibus, non solum doctrinæ auxilio et gratiæ, sed etiam exemplo suo ad studium sanctitatis accenderet; ut nos non modo præcipientem Dominum, sed etiam exemplo suo ad virtutis fastigia provocantem, majore alacritate sequeremur, et justissimum Dominum ac pium Patrem, secundum sententiam beati Petri, Filii imitatione coleremus. Sic enim Petrus ait: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum ut sequamini vestigia ejus. Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus: qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur; tradebatur autem judicanti se injuste: qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiæ vivamus* (*I Petr. ii, 21-24*). Præsertim autem Dominus noster Jesus Christus, ut gratia ejus adjuti, ad vestigia ejus sequenda properetis; et peccatis omnibus ac vitiis mortificati, ad sola vivatis opera justitiæ exercenda, gratias agentes Patri Deo, cui est gloria et imperium, et Domino nostro Jesu Christo, et Spiritui sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXIX (a).

In Natali Domini, m (b).

1. *Reparatur homo superbus per humilem Deum. Primi hominis procreatio renovatur.* Legimus, et fideliter retinemus, quod sub ipso principio nascentis mundi in primo homine fecerit nos Deus ad imaginem et similitudinem suam. Ecce in hac die mutata vice factus est Deus ad imaginem et similitudinem nostram. In primis de suis meliora contulit: in secundis de nostris inferiora suscepit. Per interdictæ arboris gustum primi hominis incauta fragilitas tentavit appetere ambitione damnabili Domini sui divinitatem, persuadente diabolo et dicente, *Si de ligno hoc gustaveritis, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii* (*Gen. iii, 5*). Ideoque agnoscamus pii Patris admirabilem bonitatem. Homo, sollicitante inimico, Deus esse voluit per superbiam: et Deus homo factus est per misericordiam. Innovatur in nobis quoddam modo

(a) Olim, de Tempore 9; et post, in Appendice 21.

(b) Incerti auctoris est, nec injuria per Lovanienses relictus: tametsi quod continere aiant plerasque sententias ex Homillis S. Bernardi in Evangelium *Missus est*, haud bene nobis compertum sit. De n. 1 et 2 vid. Euseb. *h. omil. 2*

¹ Forte, divinitat. m.

² Forte, culpa vacat.

(a) Alias, de Tempore 8.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. De hoc sermone item atque de superiore Lovanienses, Klein Verlinus et Vindringus judicaverunt. Videtur ad asserendum Christi divinitatem compositus, forte a Vigilio Taspitano, qui plura ejus generis a se edita opuscula contra Arianos sub veterum Patrum nomine publicavit.

per Christi divinitatem species illius antiqui et incipientis sæculi, quando primus Adam de limi materia figuratur. Ecce enim nunc secundus Adam, quasi de intacta ac rudi terra, virginis de carne formatur. Ecce, inquam, iterum cessantibus naturæ legibus, novus homo in novam vitam, solo Deo operante perficitur.

2. *Spiritus sancti operatio declarat Christi sanctitatem et divinitatem.* Promittitur ergo filius virgini per visitationem Spiritus sancti. Quid mirum, si sine corruptione nascitur, qui de sanctificatione concipitur? Non enim decebat ut qui nobis affererat salutem, soli matri præriperet dignitatem. *Spiritus*, inquit, *sanctus superveniet in te.* Dignum plane erat, ut regali onustanda parvi, prius cœlestis regis sanctificaretur ingressu. Unde Dominum et Salvatorem nostrum non ideo simplicem hominem credamus, quia ex homine nasci videmus: fas non est, ut non Deus credatur, cui descensuro ad terras a Deo habitaculum præparatur. Divina itaque operante potentia credentis viscera fecundantur, et in ligno mortali vitæ arbor inseritur, et portans in se omnia virtus ab infirmitate portatur: et qui terra, mari, cœloque non capitur, intra unius corpusculi membra suscipitur. De creatura sua Creator omnium procreatur, et de rivulo suo fons magnus exoritur: radix omnium de virgulto suo nascitur, et vitis vera palmitis sui fructus efficitur. Adest ecce exoptatissimus dies, gratia geminata resplendens, candore quidem consueti luminis illustratus, sed precipue radiantis uteri fulgore coruscans. O dies dierum omnium novitas, lucrum lucis, et dispendium cæcitatibus: in quo æternus sol de summa altitudine claritatis paternæ descendens, vulvæ virginis aditum reseravit, et totius mundi caliginem fulgida coruscatione repressit!

3. *Propheta de virgineo partu.* Ducite, fideles Christi, festivissima gaudia; res nobis hodie perfecta est nova, quæ olim fuerat repromissa, ut sine virgineo detrimento pudoris, filium lactarent ubera genitricis. Hæc illa est novitas Jeremiæ propheta vaticinio nuntiata: *Faciet*, inquit, *Dominus novum supra terram.* Et quasi quendam lucernam hujus obscuritatis accendens, continuo subjecit, *Femina circumdabit virum* (*Jerem. xxxi, 22*): hoc est, inquit, novum quod super terram dico Dominum esse facturum, quia *femina circumdabit virum.* Advertite, fratres, et me potius vestro intellectu præcedite, *Femina*, inquit, *circumdabit virum.* O femina super feminas benedicta, quæ et virum non cognovit, et virum in utero circumdedit: quæ concubitu carnali non tangitur, et tamen carne prole de spiritali semine gratulatur! Circumdat Maria virum angelo fidem dando; quia Eva perdidit virum serpenti consentiendo; *Faciet*, inquit, *Dominus novum super terram.*

4. *Angeli ad Mariam allocutio.* Uti igitur exhibendæ hujus novitatis tempus advenit, cœlestis ad Virginem præmittitur nuntius. Salutatur angelus puellam viri salutationis ignaram; terretur virgo novitate verborum. Ad quam angelus, *Ne timeas*, inquit, *Maria; invenisti enim gratiam apud Dominum.* Ne, inquit, ad conspectum meum, Mater Domini mei, terrearis: ego conceptionis tuæ minister adveni; ipse me misit ad te qui est nasciturus ex te; ipse tibi per me annuntiat gaudium, cui placuit in utero tuo cum humana natura mysticum sociare conjugium. *Invenisti gratiam apud Dominum.* Ecce concipies et paries filium, non cujuslibet meriti hominem, sed totius mundi Salvatorem. Ne, inquit, *timeas.* Abjice abs te omnem metum sæculi, quæ conceptura es gaudium mundi. Revolve, Maria, propheti-cam lectionem: neque enim te scientia divinorum potest præterire Librorum, quæ ipsam plenitudinem paritura es Prophetarum. Recurre in libro Isaïæ propheta virginem quam legisti; et gaude quia tu esse meruisti. Tu ibi præsignata es virgo: tu ecce concipies in utero, non de viro, sed de Spiritu sancto: et gravida eris, et incorrupta manebis, paries filium, et virginittatis non patieris detrimentum. At illa, *Ecce*, inquit, *ancilla Domini, stat mihi secundum verbum tuum.*

5. *Gratia exinanitionis Verbi.* Mox igitur angelus, Virginis accepto consensu cœlestis regionis accolæ repetit: et ecce subito secretum Virginis ineffabilis potentia penetravit. Intrat Artifex mundi angustias ventris humani, efficitur gravis mater intacta: et ecce tanquam sponsus de thalamo, Mariæ Christus procedit ex utero. Occultatur in membris infantis potentia majestatis, Deus pendet ad ubera genitricis. Pannorum vilium squalore contegitur, durissimi suffert præsepis angustias, et totum misericors humiliter patitur, dummodo mundus qui perierat, liberaretur. O beata infantia, per quam nostri generis vita est reparata! O gratissimi, delectabilesque vagitus, per quos stridores dentium æternosque ploratus evasimus! O felices pauni, quibus peccatorum sordes extersimus! O præsepis splendidum, in quo non solum jacuit fenum animalium, sed cibus inventus est Angelorum! Lacta, Maria, Creatorum tuum, lacta panem cœli, pretium mundi. Præbe lambenti mamillam, ut pro te ipse præbeat percipienti maxillam. Nutriatur infans lacte tuorum uberum, ut pro te etiam accipia. acetum potum. Ferant cum nunc manus tuæ, ut manus pro te postea figantur in cruce. Postremo tu illi ut mater temporale ministra substantiam, ut ipse nobis et tibi una cum Patre et Spiritu sancto vitam tribuat sempiternam. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et gloriatur Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXX (a).

In Natali Domini, iv (b).

1. *Per feminam peccatum oritur. Per feminam eradicatur.* Hodie puer natus est nobis, hodie filius datus est nobis (*Isai. ix, 6*). Puer, inquam, non teneritudine membrorum invalidus, sed inculpabili generatione præclarus. Hodierna enim die genitricis innocentia et puritatis Spiritum sanctum declarat auctorem. Hodie filius datus est nobis. Nunc nobis est datus, qui: est ante sæcula natus: datus in partu Virginis, filius de substantia Genitoris. Cum igitur servilem casum: per ostium fidei spretus quondam Dominator intraret, ruit in violata virginitate. Nec pessulum pudoris infregit, et in sacris visceribus radius æternæ claritatis effulsit. Lætetur ergo omne mundi hujus exsilium, exsultet sæculum paulo ante captivum. Misit Deus Filium suum, qui nascatur, et terreat; moriatur, et vincat. Terruit namque Herodem natus, vicit diabolium innocens crucifixus. Cæla, Domine, sub pelle carnis arma virtutis, habitum majestatis paulisper occulta. Tege te in utero Virginis; egredere et congrede ex tentorio sacræ Virginis. Apta pro me muspulam, ubi totam liberes creaturam. Sed tanti hujus conceptus ac partus et causam et miraculum pertractemus. Ut igitur vitiorum sordibus obsoletus horribiliter squalesceret mundus ab origine jam in paradiso captivus, femina causa fuit. Sic enim scriptum est: *A muliere initium factum est peccati, et per illam omnes morimur* (*Eccl. xxv, 35*). Et apostolus Paulus: *Vir*, inquit, *seductus non est; mulier autem seducta in prævaricatione facta est* (*II Tim. ii, 14*). Per hanc ergo mundus æruginabili servitute depressus, sub jugo diaboli anxia colla submiserat: a quo enim quis devictus est, huic et servus addictus est. Soluta igitur elementorum fœderata compage, diluvium hominem delevit, crimen delere non potuit. Isaac sterilis, non virginis filius, crucis meruit signa portare; apprehendi meruit, vinciri meruit: non tamen meruit et occidi. Moyses ad aquas purificandas exponitur; agmen cripit, Deo mittente, Judaicum, non totum

¹ Ita vs. gr. At editi, *speratus*.

(a) Alias, de Tempore 21.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus dubius erat, spurius Verlino et Vindingo. Stilus Petavio, in lib. de Incarnat. 14, nimis colurnatus videbatur. Confer sermonem 194, in quo non pauca ipsis isdem atque hic verbis repetuntur.

liberat mundum; exterminat Ægyptum, non peccatum; regem Pharaonem freto hiante occidit, non diabolum cum suis legionibus perneccavit. David in iniquitatibus se fatetur esse conceptum: nec ipse ergo mundi potuit auferre peccatum. Cum per has igitur temporum gigantium rotas mundiale curriculum volveretur, neque quispiam mederetur; et, ingravescens culpis, ruina præcipitis ictu et fremitu totius orbis membra pulvescerent, et nemo succurreret: ad feminam causa revertitur, et origo per originem detrunceatur. Origo peccati per Genitricem Christi exstincta est: prospicies impietatis per prosapiam pietatis ablata est, stirps mortis per stirpem vitæ. Hactenus causam, nunc et opertos obtutus miraculis revelamus¹.

2. *Virginei partus miracula.* Christum virgo parit; mutatur natura, deletur et culpa. Præcisum est illud Evæ infelicitatis elogium, *In tristitia paries filios* (Gen. iii, 16): quia ista in lætitia Dominum parturivit. Illa enim luxit, ista reluxit; illa lacrymas, ista gaudium in ventre portavit: quia illa peccatorem, ista edidit innocentem. Spiritus seminavit, non luxus; Deus sevit, non maritus. Virgo genuit; quia virgo concepit. Inviolata peperit; quia in conceptu libido non fuit. Utrobique miraculum, et sine corruptione gravida, et in partu virgo puerpera, matrimonium in fide, partus in virgine.

3. *Gabrielis verba expenduntur. Fidei Mariæ sublimitas.* Gabriel ille horum sponsalium internuntius fuit. Quid dixerit, quid audierit, referat: *Ave, inquit, gratia plena, Dominus tecum.* A salutatione incipit, qui salutationem in lingua portavit. Sileat nunc a feminis, sileat tortuosi serpentis male suadibilis sibilus; ad matrem Domini nostri angelus est locutus: *Ave, inquit, gratia plena, Dominus tecum.* Gratia refertur pro culpa; plena dicitur, non vacua: impleta est ergo gratia, et evacuata est culpa. Hoc modo et ipsa venerabilis Virgo nostra in suo Cantico plausit: *Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes.* *Ave, inquit, gratia plena, Dominus tecum:* tecum in corde, tecum in ventre, tecum in utero, tecum in auxilio. Gratulare, Virgo, Christus rex et cælo suo venit in uterum tuum. Ex sinu Patris in uterum dignatus est descendere Genitricis: sed nec regionem suam majestas indefinita deseruit, nec cum virginalis aula cum accepisset, inclusit. Fides a terra in cælum erecta est: huic Christus insedit, et per ipsam in templum pudoris intravit.

4. *Evæ maledictio per Mariam deletur. Mulier etiam virgo.*—*Benedicta, inquit, tu inter mulieres,* quæ vitam et viris et mulieribus peperisti. Ede, inculpabilis femina, inviolabilem virum; et sic et feminam salvabis et virum. Mater generis nostri pœnam intulit mundo; Genitrix Domini nostri salutem et feminæ gessit et viro. Auctrix illa peccati maledicta: sic enim in eam sententia decreti principalis invehitur, *Maledicta tu inter mulieres.* Auctrix ergo hæc meriti benedicta; ita enim ad eam cœlestis nuntius infert, *Benedicta tu inter mulieres.* Genere sexuali omnes appellantur equidem communiter mulieres, equidem etiam incorrupta virginitate, pudoris proprietate distantes. Illa occidendo obtulit; ista vivificando profuit: percussit illa; ista sanavit. Pro inobedientia enim obedientia commutatur, et fides pro perfidia compensatur.

5. *Mariæ cantus exsultationis.* Plaudat iterum organa Maria, et inter veloces articulos tympana concrepent: resulset cantus digiti², pariat Christum ludentibus psalmis. Concinant lætantes chori, et alternantibus modis dulcisona carmina misceantur. Musicum Maria inter juvenculas melos exerceat, quia dulce verbum sancti Spiritus plectris modulantibus parturivit in terra Judæa³, quæ et ipsa tympanum

crudelitatis aptabat, et Christum in ligno tendebat. Postquam enim sceleris errabunda manus incompositis numeris discrepavit, confestim barbarus ille fragor truculenti stridoris infremuit, *Crucifige, crucifige* (Luc. xxiii, 21). Reciprocato igitur die quo criminosa Ægyptus sorberetur, tympanum Mariæ nostræ pulsatum verbum edidit, et suæ lingue pulsabulo puerpera noxia lactos sui oris cantus effudit. Audianus igitur quemadmodum tympanistria nostra cantaverit: *Magnificat anima mea Dominum; et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo: quia respexit humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens est. Causam igitur invalescentis errati miraculum novi partus evicit; et Evæ planetum Mariæ cantus exclusit.*

6. *Sobolis auctor Deus.* Denique post illius benedictibilis salutationis et præsagium et triumphum, tacita secum Virgo mentis altercatione confligit, qualis esset ista salutatio. Nuntius interim cœlestis exsequitur: *Ne timeas, Maria; invenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesus.* At illa dum sciscitatur modum, audit auctorem sobolis Deum. *Quomodo, inquit, fiet istud, quoniam virum non cognosco? Spiritus, inquit, sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Expandat nunc fides splendens uteri pulchra tentoria, obumbret virtus, Spiritus sibilet, naturali calore depulso tenuis virginem aura resoveat, et fluente refrigerio spirantibus cœlestibus ventiletur, alvus virginalis sertis verecundiæ coronetur. Flammeus ibi rosæ fulgor anhelet, albens lilium candicet, mollis viola rutilet, purpurei spargantur flores, et vario nitore depictus Christi thalamus exornetur.

7. *Salus mundi pependit ex assensu Mariæ. Fides Mariæ cælum aperit.* Responde jam, Virgo sacra: vitam quid tricas mundo? Assensum tuum Angelus præstolatur; inde est quod nuntius iste moratur. Jam audisti *quomodo fiet istud;* quoniam Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ut prolem gignas et virginitatem non perdas. Janua cœli quondam per Adam clausa jam sonuit, per ipsam internuntius iste processit. Deus in porta est, angelum quem moraris exspectat. O beata Maria, sæculum omne captivum, tuum deprecatur assensum; te Domino mundus suæ fidei obsidem fecit, per te parentum suorum injurias abstergi deprecatur⁴. Ipse prior qui offensus est misit, claustrum quod iniquitas nostra cælo inflexerat, reseravit. Est nobis aditus, si assensus tuus fuerit commodatus. Et nobis succurris, et tibi: quia et nobis pœna successit et tibi. Nuptias Filio suo in tuo thalamo preparavit Deus: in ip-sis sponsalibus gaudiis laxavit quidquid eum offenderat mundus. O et tu, angele tanti regis nuntie et secreti divini legate, qui ex palatio imperatoris majestatis indulgentiam reis, vitam mortuis, et pacis sacramenta attulisti captivis, urge virginem non de Dei munere diffidentem, sed de muneris magnitudine cogitantem: fave partibus sæculi, conciscis secretorum cœli. Lætabuntur socii tui, si negotium juveris mundi. Nos a vestro consortio impietatis nostræ mucro divisit: per vos de reditu nostro tractatur. Inspice squalentem nostri carceris miseriam, et loquere festinus ad Mariam: Usquequo moraris, o Virgo, nuntium festinantem? Intuere Deum in cœli me vestibulo sustinentem: responde verbum, et suscipe filium; da fidem, et senti virtutem: pande sinus roseos, Virgo perpetua; fides tua modo aut aperit cælum, aut claudit.

8. *Christi desponsatio cum homine, cum Ecclesia.*—*Ecce, inquit, ancilla Domini;* introeat rex in cubiculum suum, fiat mihi secundum verbum tuum (Id. i, 26-38, 46-52). Nec mora, revertitur nuntius, et nuptialem thorum ingreditur Christus. Accipit stolam

¹ Fr. Lugd. Ven. et Lov., *nunc aptos obtutus miraculis revelamus.* M.

² Fr. Lugd. Ven. et Lov., *excludat cantus digitis.* M.

³ In Ms. gr., *intererat et Judæa.*

⁴ Ms. gr., *per te parens suorum injurias deprecatur.*

carnis intra thalamum Virginis, intra thesaurum majestatis sacculum carnis. Divinitati sponsatur homo, præmium accipit caro. Proccidit Christus quasi sponsus de thalamo suo; præsigio nuptiarum exiit ad campum sæculi, cucurrit sicut gigas exultando per viam: pervenit usque ad crucis thorum, et ibi firmavit, ascendendo, conjugium; ubi cum sentiret anhelantem in suspiriis creaturam¹, commercio pietatis se pro conjuge dedit ad pœnam. Tradidit quoque carboniculum, tanquam sui sanguinis gemmam, et copulavit sibi perpetuo juro matronam. *Aptavi vos*, inquit Apostolus, *uni viro virginem castam exhibere Christo* (II Cor. xi, 2). Ecce nunc quæ fuerat fœda, facta est pulchra; quæ fuerat captiva, facta est libera: Judæa autem quæ fuerat libera, facta est ancilla; quia vidit vitam suam in ligno pendentem, et non credidit liberantem. Gaudeamus ergo, fratres, in commercio Dei et hominis, sponsi et sponsæ, Christi et Ecclesiæ, Salvatoris et Virginis. Exultemus in fide et ad partum Virginis, quæ dum desponsaretur fabro, cœli nupsit Architecto. Veneremur Christum in præsepio, qui quadrifidum mundum replevit in fide. Adoremus pannos infantia, quibus inveniimus emplastra naturæ. Honorate pastores, qui primi mysterium ab angelis didicerunt. Plaudamus cuncti cum cœlestibus Angelis officisque divinis, et cœli ac terræ pacem bonæ voluntatis hominibus nuntiemus. Date gloriam in excelsis Deo: redempti credite datam pacem esse captivis. Estote homines bonæ voluntatis, ut mereamini præmium libertatis, ipso donante qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXXI (n).

In Natali Domini, v (b).

4. *Testimonium præhibentes Salvatori.* Quis tanta rerum verborumque copia instructus existat, qui hujus dici gratiam dignus possit laudibus prædicare? Unde si hujusmodi nullus est, non erubescimus etiam, si nobis nitidior dicendi facundia desit: vel mediocri tamen sermone partum sacræ Virginis, et ortum Domini corporis disserentes conabimur explicare. Natalis est ergo hodie Salvatoris, charissimi, in quo lumen additum mundo est, et immortalitas quæ per peccatum perierat, mortalibus reddita est. Natalis est hodie Salvatoris, de quo angelus pastoribus dicit, *Natus est vobis hodie Salvator* (Luc. ii, 11): de quo et propheta dicit, *Filius datus est nobis, puer natus est nobis* (Isai. ix, 6). Nascitur ergo quem regem gentium alius propheta testatur, et nascitur ex virgine, sicut scriptum est, *Ecce virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabitis nomen ejus Emmanuel* (Id. vii, 14); quod interpretatum est ex hebraica lingua in latinum translata, Nobiscum Deus. Prædicamus hodie natum de virgine Salvatorem, et infantem in præsepio positum cum vigilantibus pastoribus moniti ab Angelis adoramus. Exhibeamus fidem virtutibus, reverentiam sanctis testibus præbecamus, et Simoni cognoscenti, et Annæ Dominum confitenti, et Joanni baptizanti, et Jordani purgationi, et sancto Spiritui descendenti, et cœlis apertis, et Patri testimonium perhibenti, et virgini permanenti, et stellæ fulgenti, et columbæ descendenti, et ipsi Domino omnem tentationem diaboli superanti.

¹ In editis, ubi consentiret alienantem in supplicis creaturam.

(a) Olim, de Tempore 10; et post, in Appendice 22.

(b) In manuscriptis variis cum insigni varietate reperitur. Quilam id totum omittunt quod ansulus comprehensum est, ab illis verbis, « Prædicamus hodie, » etc., usque ad finem n. 3. Præterea aliud et aliud in diversis codicibus habetur exordium, inque nonnullis Petri favennatis nomen præfixum est. Hic porro n. 4 leguntur aliqua, haudquam tamen omnia, ejus loci verba, quem Cassianus in libro de Incarnatione septimo citat ex ignoto hactenus Ambrosii sermone de Christi Natali: scilicet, « vide miraculum, » etc. De num. 4 vide eadem in serm. 194. cap. 1.

2. *Virginis partus præstantia. Virginitas cum gestat in mente, quem Maria in ventre.* Hodie ergo peperit Virgo, qui Deo filios faceret, qui sententiam prævaricationis excluderet, pœnam mortis eriperet, et vitam perpetuam credentibus condonaret. Portavit in utero filium mater omnibus, quæ sunt ante nutrimenta, majorem, et hunc fudit forma servi in terris, quem habeat Angeli imperatorem in cœlis. Peperit filium mater, a quo ipsa nutrireretur potius quam nutrireretur: mortali alvo immortalem suscepit hospitem, et in terrestri hospitio cœlestem virgo imperatorem suscepit. Beata virginitas desinit esse jam mortis ancilla; quia illum intra se gestat in mente, quem Maria portavit in ventre. Nulli virginitas servituti succumbit: quia illum diligit, qui humano generi attulit libertatem. Cœlestis propago germinabat in utero, et in eximio partu virginea viscera coruscabant. Humanis gressibus portabatur vectura deifica, et in angusto pudoris cubiculo eum quem cœli non capiunt, sancta Virgo portabat inclusum; et peperit eum, non qui nascendo pollueret parientem, sed qui a pollutione sæculum delavaret. Sancta credidit, sancta concepit, sanctior efficitur post partum.

3. *Mirabilis partus. Mundi fit consolatio.* Exstitit autem ipsi virgini ipse filius qui erat sponsus, ipse genitus qui erat genitor. Illic fuit paranymphea creditas, paranympheus archangelus: mater sponsa, et ipse quem peperit Christus sponsus, quem sanctus Spiritus copulavit, Gabriel angelus nuntiavit, Angelorum exercitus decantavit, et stella fulgida demonstravit. Fecit gravidam virginem ipse, qui erat nasciturus ex virgine. Expavit in partu suo subito mater: Deus per angelum loquebatur, et virgo auribus imprægnabatur. Audiatur omnis ætas quod nunquam audivit. Virgo partu suo nupsit, virginitatem dum pareret duplicavit, filium quem genuit adoravit. Cesset omnis sollicitudo; Christus nobis vera securitas advenit. Cesset omnis infirmitas; hodie Salvator apparuit. Cessent bella, desinant lites; hodie pax vera de cœlo descendit. Cesset omnis amaritudo; hodie per totum mundum melliflui facti sunt cœli. Fugiat mors; quia vita nobis hodie de cœlo est data. Hodie super terram canunt Angeli, lætantur Archangeli, gloriantur Prophætæ, invitantur sancti, turbantur mali, gratulantur boni, visum cæci recipiunt, auditum surdi, claudi gressum, leprosi mundantur, tristes lætificantur, infirmi sanantur, et mortui resuscitantur. Solus diabolus et omnia cum eo dæmonia contremiscunt; quia restauratur genus humanum per interitum diaboli. Christus vobis hodie redemptor apparuit.]

4. *Virtus Domini ex ordine nascendi; et variis de ipso testimoniis.* Probat virtutem Domini ordo nascendi. Concipit virgo virilis ignara consortii: impletur uterus nullo humano pollutus amplexu. Vide miraculum matris Domini corporis. Virgo concipit, virgo gravida, virgo cum parturit, virgo post partum. Præclara ergo illa virginitas, et gloriosa fecunditas. Virtus mundi nascitur; et nullus parientis est genitus: vacuatur uterus, infans excipitur; nec tamen virginitas violatur. Fas enim erat, ut Domino ex virgine secundam carnem nascente meritum cresceret castitati; ne per ejus adventum violarentur integra, qui veniebat sanare corrupta. Nascitur ergo puer, ponitur in præsepio (hæc enim Domini prima cunabula, nec regnator cœli has dedignatur angustias): stat Maria, et matrem se lacta miratur, et de Spiritu sancto protulisse se gaudet: nec quia peperit innupta, terretur, sed quia genuerit, cum exultatione miratur. Nam cum sæculo debitus Salvatoris properaret adventus, ad Mariam virginem venit Spiritus sanctus, ut fuerat ab angelo ante prædictum dicente, *Spiritus sanctus veniet super te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: idcirco et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei* (Luc. i, 35). Recte ergo in ejus adventu cœlestia veneramus, quem de

cælo venisse manifeste cognoscimus, quem natum pro nostra salute Dei Patris et Spiritus sancti virtute comperimus. Multis enim ante nuntiabatur iudicii nova cælo ventura progenies. Vides ergo, charissime, Salvatoris ortum, Dei esse virtutem; cum de eo Propheta non taceat, et Spiritus sanctus fateatur. Quid præclarior stellæ nuntio? quid Magorum manifesta confessione? quid Prophetarum tam simili et tam continuata sententia? Ubique notus est Dominus, ubique natus ex virgine nuntiatur.

5. *Beata Virgo typus Ecclesiæ.* Et quoniam eum secundum carnem natum ex virgine diximus, nunc ea quæ spiritualiter sentire possumus, disseramus. Videamus ergo quæ est illa Virgo tam sancta, ad quam Spiritus sanctus venire dignatus est: quæ tam speciosa, quam Deus elegit sponsam: quæ tam copiosa, cujus generationem cunctis orbis excipiat: quæ tam casta, ut possit virgo esse post partum. Nonne in figura Mariæ typum videmus esse sanctæ Ecclesiæ? Ad hanc utique sanctus descendit Spiritus; huic virtus obumbravit Altissimi, hinc potens virtute Christus egreditur. Hæc est immaculata concubitu, secunda partu, virgo castitate: hæc concepit non viro, sed Spiritu; hæc parit non dolore, sed gaudio; hæc nutrit non ubere corporis, sed lacte doctoris. Hæc est igitur sponsa Christi et gentium mater, quæ se plenam miratur, et fetam latatur. In hac ergo die qua Salvator nascitur, splendor lucis augetur, tenebrarum caligo minuitur. In hac die lux cælestis credentibus redditur, et in æterna nocte diabolica signata damnantur. In hac die lux crescit ex lumine, virtutum virtus atollitur, gloria æternitatis erigitur, reparationem suam Domino secundum carnem nascente mundus amplectitur. Plena sit ergo diei hujus festivitas, in qua Deus nostri memor terrena visitare dignatus est, et amisam mortalibus lucem adventus sui claritate restituit: quia ipse est splendor et gloria æterna, Dominus noster Jesus Christus; cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXXII (a).

In Natali Domini, vi (b).

1. *Christi nascentis beneficia.* In adventu Domini, fratres charissimi, solutus est omnis paternæ prævaricationis metus, quem diabolicis dudum fraudibus incurrit circumventa mortalitas. Adest enim nobis cæli terræque Judex, qui rescisso chirographo delictorum, reatum nostrum miseratus absolvit. Adest ille Dominus, qui jugum captivitatis antiquæ a nostris cervicibus solvens, mœrorem mundi æterna libertate lætificet. Adest rex ille mansuetus, qui per spatia totius orbis, cælestis justitiæ gressibus incedens, superbientem furentis inimici conterat tyrannidem. Hodie namque, parturiente Maria, natus est nobis Dei Filius; ut germana carnis nostræ conceptione productus, creato a se homini et pietatem paternam et fratrum largiretur affectum.

2. *Nascenti modus Deum probat et hominem.* Et natus sane ab intacta est femina; ut eum pariter et hominem testaretur partus humanus, et Deum probaret æterna virginitas. Nam sicut non poterat nisi caro de carne nasci; ita non poterat Dei caro de femineo utero, nisi sine generante prolixe. Propter quod ait angelus beatissimæ Mariæ: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei (Luc. 1, 35). Spiritus, inquit, sanctus superveniet in te.* Idcirco tibi, frater, virtutem sancti Spiritus angelicus sermo prætexit, ne conjecturis carnalis disputationis hebetatus, cælesti tibi ipse mysterium terrena argumentatione confundas.

3. *Modi istius possibilitas. Nascenti tres species mirabiles.* Aut non putas eum novum puerum in alvo

(a) Olim, de Tempore 14; et post, in Appendice 23.

(b) Maximo episcopo tribuitur in libris manuscriptis et in excusis.

Virginis potuisse formare, qui cum primum conderet hominem, nec semen patris, nec viscera materna quæsit? Dic itaque, quicumque es supernæ dispensationis arbiter et discussor, quæ tibi videtur virtus eminentior, partum dedisse virgini, aut perfectum hominem creasse de terra? *Primus enim homo, ut ait Apostolus, de terra, terrenus; secundus homo de cælo, cælestis (1 Cor. xv, 47).* Si contra naturam esse contendis, quod in mysterio redemptionis nostræ sine viro puella asserit concepis; cujus, quæso, naturæ est, quod in parente generis nostri caro sine carne formata est? Quæ est ista ratio, imo quam cæca contentio, ut non credatur Deus facere hominem posse de femina, quem creditur de pulvere fecisse? Si Omnipotentis, o homo, tali in negotio esse perspicias voluntatem, de opere cur retractas? *Omnia enim, sicut legitur, Dominus quæ voluit, fecit in cælo et in terra (Psal. cxxxiv, 6).* Et si sollicitus prescriteris, præter hunc legitimum humanæ conceptionis usum, tres valde mirabiles nascendi species operatam reperies Trinitatem. Et prima est quidem, quod Adam figuratus ex limo est: secunda, quod mulier formata de masculo: tertia, quæ et cælestis est, quod Christus processit ex virgine. Quid horum non novum? quid horum non mirabile? quid horum, nisi fidem sequamur, inquisitio poterit humana complecti? Quod autem mystico hoc conceptu visitare mundum suum Dei dignatus est Filius, nostræ hoc salutis necessitas flagitabat: nimirum ut cælestis tandem generatio repararet, quod civitas terrena perdidit.

4. *Christi humilitas potentie signis revelatur. Virtutes hac die commendatæ.* Sed fortassis hunc qui natus prædicatur ex femina, dum vilibus obvolvitur pannis, dum jacere contentus est in præsepi, dum lacrymosis vagitibus concrepat, dum maternis lactatur uberibus, Deum esse diffidis. Immo per ista, frater, adverte eum, et ut hominem infirma pro infirmis pertulisse, et ut Deum potentiam exercuisse cælestem. Hic namque qui sordentibus circumdatur pannis, regiis per Chaldeos muneribus honoratur. Hic qui in præsepi humilis jacet, lumine novi sideris coruscet et cælo. Hic qui vagitus reddit infantie, angelici exercitus vocibus collaudatur. Hic qui femineo lacte nutritur, multa hominum millia parvissimo pane satiavit. Quid illud adjiciam, quod Deum illum et verum Dei esse Filium resurgens a mortuis Lazarus probat, receptus ad lumen circus annuntiat, venerandis ejus calcata vestigiis maris unda testatur, et quod præcellit hæc omnia, resultans e cælo vox paternæ confirmat? Propter quod, dilectissimi, tam magnum hoc nativitatis Dominicæ sacramentum dignis vocibus honoremus. Dilegamus præ omnibus castitatem: quia ut placere hanc sibi Christus ostenderet, pudicitiam uteri virginis elegit. Sectemur misericordiam; quia pietatis est quod salvamur. Justitiam sollicite teneamus; quia ad hoc Unigenitus Dei effici dignatus est homo, ut veritatem prædicans, universam mundi faciem damnata iniquitate purgaret.

SERMO CXXIII (a).

In Natali Domini, vii (b).

1. *Christi admiranda nativitas. Virgo ante, et post partum.* Nativitas Domini nostri Jesu Christi totum mundum nova adventus sui hodie luce perfudit. Hodie de cælo Deus descendit ad hominem; ut in cælis homini præpararet ascensum. Hodie accipimus natum Dei, virginis filium, omnium erredientium Salvatorem, Deum de Patre, hominem de matre, Deum occultum, hominem manifestum. Et quoniam diabolus per serpentem Evæ locutus, per Evæ aures mundo

(a) Olim, de Tempore 15; et post, in Appendice 24.

(b) Inter Fulgentii sermones vulgatos pridem iuerat. Nomen Lovanienses reperiri in manuscriptis aut Fulgentio tributum, aut Severiano. In nostris non alius quam Augustini nomen præfert: sed falso. De num. 1 vide verba Yvonis Carnutensis in sermone de Annuntiat. B. Mar. ræ.

intulit mortem; Deus per angelum ad Mariam protulit verbum, et cunctis sæculis vitam effudit, angelus sermonem eiecit, et Christum Virgo concepit. O conjunctio sine sordibus facta, ubi maritus sermo est et uxor auricula! Hoc splendore concipitur Dei Filius, hac munditia generatur. Nulla fieri potuit gravedo concipienti, nulla tristitia parturienti: qui enim venerat triste latificare sæculum, ventris non contristavit hospitium. De cœlis medicus transiens per virginem, post transitum suum illesam fecit virginem permanere: qui enim disrupta corporum membra in aliis poterat redintegrare tangendo, quanto magis in sua matre quod invenit integrum, potuit non violare nascendo? Crevit enim in ejus partu integritas corporis potius quam decrevit, et virginitas ampliata est potius quam fugata. In angusti corporis membro sustinuit, quidquid sustinent cœli. Plena sunt viscera; et nullum novit Virginis conscientia¹. Cum esset gravis, salubri levitate plaudebat: lumen enim quod intra se habebat, pondus habere non poterat.

2. *Maria fenestra et scala cœli. Restauratrix feminarum. Maria bona contra Evæ mala.* Facta est Maria fenestra cœli, quia per ipsam Deus verum fudit sæculis lumen. Facta est Maria scala cœlestis; quia per ipsam Deus descendit ad terras, ut per ipsam homines ascendere mererentur ad cœlos: ipsis enim licebit ascendere illuc, qui Deum crediderint ad terras per virginem Mariam descendisse. Facta est Maria restauratio feminarum; quia per ipsam a ruina primæ maledictionis probantur esse subtractæ. Tria denique mala Evæ a tribus bonis Mariæ probantur exclusa. Nam Evæ dictum est, *In doloribus et in tristitia paries; et ad virum conversio tua, et ipse dominabitur tui* (Gen. iii, 16). Tribus ergo his malis se subjugant femine quæ Mariam non sequuntur, dolori, tristitiæ, servituti. Maria autem e contrario quam præclarissimis tribus bonis sublimetur ausculta, salutationis angelicæ, benedictionis divinæ, et plenitudinis gratiæ. Sic enim eam legitur angelus salutasse: *Ave, Maria, gratia plena, benedicta tu inter mulieres* (Luc. i, 28). Cum dixisset *Ave*, salutationem illi cœlestem exhibuit: cum dixit, *Gratia plena*, ostendit ex integro iram exclusam primæ sententiæ, et plenam benedictionis gratiam restitutam: cum dixit, *Benedicta tu inter mulieres*, virginittatis ejus benedictum fructum expressit; ut ex eo benedicta dicatur inter mulieres, quæcumque perseveraverit virgo. *Benedicta tu inter mulieres*; maledicta enim Eva fuerat, quam nunc credimus per Mariam ad benedictionis gloriam remeasse.

3. *Maria feminarum omnes status suscepit.* Venite, virgines, ad virginem, et lactamini. Deponite maledictionem prævaricationis, et benedictionem restaurationis assumite. Projicite dolores quos Eva per serpentem accepit; et quos per angelum Maria suscepit, honores assumite. Pellite tristitiam concipientis², gemitus parturientis abjicite, ut solus vobis iste virginis Filius dominetur. Venite, virgines, ad virginem; venite, concipientes, ad concipientem; venite, parientes, ad parientem; venite, matres, ad matrem; venite, lactantes, ad lactantem; venite, juvenulæ, ad juvenulam. Ideo omnes istos cursus naturæ virgo Maria in Domino nostro Jesu Christo suscepit, ut omnibus ad se confugientibus feminis subveniret: et sic restauraret omne genus feminarum ad se venientium nova Eva servando virginittatem; sicut omne genus virorum Adam novus recuperat Dominus Jesus Christus, qui cum Patre et Spiritu sancto unus Deus vivit et regnat, etc.

¹ Ita manuscripti et editi. Attamen in Lov. additur, *conlagium*; et in Ms. uno a manu recenti, *virum*.

² Ita Lov. et Fr. cum Mss. n. et gr. a manu secunda. Nam gr. a manu prima, utenon rm. ch. habent, *concupiscentis*. At n. alter cum vd., *Expellite tristitiam, concupiscentiam abjicite*.

SERMO CXXIV (a).

In Natali Domini, viii (b).

4. *Christus mihi, non sibi nascitur.* Ut hodie a me possit, fratres charissimi, majestas nativittatis Dominicæ predicari, per vos mihi a Domino facultas est impetranda, quatenus ipse verbum in ore sui constituat sacerdotis, nec nostri oris dedignetur officium, qui nostræ carnis hodie dignatus est inire commercium. Non enim, fratres, ineffabile divinæ generationis contendimus aperire mysterium; sed nostræ salutis magnum et mirabile gestimus gaudium nuntiare, sicut dixit angelus, *Ecce annuntio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo* (Luc. ii, 10). Nullum hodie, fratres, conceptus, nullum terreat partus. Ubi enim virginittas concipit, integritas parit, Dei est virtus conscia, non voluptas. Audi angelum dicentem, *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (ld. i, 35). Hodie, fratres, non inchoatur deitas, sed humanitas innovatur: hodie natus est non sibi Christus, sed mihi. *Accedite ergo ad eum et illuminamini, et vultus vestri non erubescunt* (Psal. xxxiii, 6): quia hodie in sole posuit, sicut dixit propheta, *tabernaculum suum* (Psal. xviii, 6).

2. *Virginittas nunquam nuda.* Divinum est, fratres charissimi, quod geritur, non humanum. Nunquam est nuda virginittas, quæ tegmine pudoris se decoravit¹. Ad domicilium castitatis angelus mediator advenit; ut regi aulam, Deo templum, et cœlesti sponso thalamum procuraret. Nascente enim Domino non est ablata, sed consecrata virginittas; quæ ipsa sponsionem genuit sui pudoris, ipsa eustodi præbet fidei servitium: feta, sed virgo; virgo, sed mater; sterilitate enim caruit, non pudore. Adstat sanctitas, sinceritas, pudicitia, castitas, integritas, fides, et omnes simul adfluere virtutes; ut intrepida famula sui uteri portaret auctorem, et cœlestem paritura virtutem, sexus sui victrix, dolore gemitumque nesciret. Beata fecunditas, quæ et honorem acquisivit maternum, et castitatis præmium non amisit.

3. *Explicantur mysteria nascentis in carne; locum in diversorio non habentis; pannis involuti.* Non ergo dedignatur inhabitare, quod est figurare dignatus: nec indignatur in se carnem contingere, quam cœlesti manu ante contrectavit in pulvere. Venit ad faciem tuam, o homo; quia tu ad ejus faciem pervenire non poteras: et qui erat invisibilis, factus est pro tua redemptione visibilis. Venit a tuis patribus postulatus. Audi vocem clamantis, *Ostende faciem tuam, et salvi erimus* (Psal. lxxix, 4). Astat testis innocentie, assertor pudoris, nec amisisse dolet sponsam, acd gloriatur se agnovisse Deum; sequitur non ut maritus, sed ut famulus, et obsequium se ei gaudet impendere, cui conspicit omnes Angelos deservire. Nascens ergo Christus non invenit locum in diversorio, per quem omnis creatus est locus: et velut peregrinus nascitur, qui totius orbis est Dominus; ut nos cœlestis patriæ faceret esse municipes. Pannus obvolvitur, ut scissam humani generis unitatem suo redintegraret in corpore, totumque immortalitatis vestimentum purpurco sanguinis colore fulgens in cœlestia regna deferret. Nascitur, fratres; ut ipsam, quam primus homo vitaverat, melioraret naturam. Jacet in pannis; sed regnat in cœlis: humiliatur in cunabulis; sed in nubibus tonat: in præsepi ponitur (Luc. ii, 7), quia *omnis caro fenum* (Isai. xl, 6), Isaiâ dicente, monstratur. O fenum, fratres, cujus flos cœlestem mutatur in panem, quo vescendo pervenimus ad vitam æternam!

¹ Ita Ms. ch. In altero autem ch., *in æterno pudore suo decoratur*. At in editis, *æterno pudoris sui honore decoratur*.

² Ita Ms. At editi, *Nos fenum, fratres, ejusque flos cœlestem emundamur in, etc.*

(a) Olim, de Tempore 24; et post, in Appendice 26.

(b) Incerti auctori.

SERMO CXXV (a).

In Natali Domini, ix (b).

1. *Cur Deus hominem suscepit ex Virgine.* Nativitatem Domini nostri Jesu Christi secundum carnem ita Evangelista apertissime demonstravit, ut ostenderet eum ex Spiritu sancto et Maria virgine natum, propter hæreticorum astutiam, qui negant Deum hominem suscepisse. Sed ideo Dominus noster virgineum sibi requisivit hospitium, ut nobis ostenderet in casto corpore Deum portari debere. Ad hoc enim Deus hominem suscepit in se, ut et nos Deum suscipiamus in nobis, sicut ipse dicit, *Manete in me, et ego in vobis* (Joan. xv, 4). O sacrum et cœleste mysterium in nativitate Domini! Concepit virgo antequam sponsum haberet, parit antequam nubat; et quod ad laudem pertinet nominis Domini, et mater et virgo cœpit esse post partum. Virgo enim concepit, virgo peperit, virgo post partum illibata permansit. Quem cum portaret, timuit; cum pareret, adoravit: quem cum peperisset, minor erat mater quam filius.

2. *Christi generatio in Adam præfigurata.* Grande nobis mysterium divina majestas in Adæ figura præmisit. Sicut enim Deus noster cum primum Adam facere vellet, non ex conjunctione viri aut mulieris hominem ut esset effecit; sed accipiens terram, unde hominem facit, divina quadam arte formavit: ita sine viri conjunctione Deum in virginali alvo incorporari dispensavit. Ergo si tunc licuit hominem sine homine nasci, cur non licuit hominem sine homine per Mariam virginem procreari? Quoniam sicut Adam ex terra virgine figuratus est, ita et Christus ex virgine natus agnoscitur. Ibi tunc flatus Dei de terra vivum hominem surgere fecit ad vitam: hic mundo Spiritus sanctus de Maria virgine Christum hominem figuravit, in quo Deus ad reparationem hominis habitaret. Adam enim ibi tunc nascitur; hic renovatur et resuscitatur in Christo. Fuit ergo similis reparatio, quomodo fuit et hominis creatio. Denique sicut tunc in alvo terræ Salvator Adæ membra composuit; sic etiam nunc in virginis alvo Christus sua membra composuit. O grandis patientia Salvatoris; expectat nasci sua membra quæ fecit! Sed ideo ille voluit nasci, ut nos iterum viveremus. Deus latebat in homine: humiliata est virtus, ut pietas augetur; et quod ad laudem nominis ejus pertinet, visa est potestas minus velle quam possit. Humiliavit se ut homo: nec horruit Deus hominem induere, quem ad suam Patrisque imaginem figuravit, unde libens Dei Filius voluit hoc esse quod fecit. Nam ideo Deus noster Filium suum misit ad hominem liberandum, ut cui dixerat, *Faciamus hominem* (Gen. 1, 26), ipse etiam liberator esset, qui fuerat et creator.

3. *Cur Christus ex muliere.* Cur per mulieres resurrectione nuntiatur. Sed quare Deus noster nascendo per Virginem, nos sic voluit reformare ad vitam? Ut quia per mulierem in hunc mundum mors intravit, salus per Virginem redderetur. Denique et quando Christus tertia die ab inferis resurrexit, primum mulieres per angelum adorantes occurrunt: quibus ideo jubetur resurrectionem Apostolis nuntiare, ut hominibus ostenderetur, Ecce per quam cecidistis in mortem, per ipsam vobis resurrectio mortuorum nuntiatur. Mulier enim quia prior gustaverat, prior etiam resurrectionem vidisse monstratur, ut non perpetui reatus apud viros opprobrium sustineret; et quæ culpam nobis transfuderat, transudit et gratiam.

4. *Castitatis necessitas christianum esse cupienti.* De-

nique Dominus noster ideo per castæ virginis membra venit ad terras, ut ostenderet Deum castitatis esse auctorem. Ergo sicut Deus noster nos suscepit in se, et nos suscipiamus Deum in nobis. Portemus ergo et nos Deum in casto corpore, quem virginis casta membra portaverunt. Christus enim magister est castitatis: et ideo qui castitatem non habet, portare Christum non potest. Sed et nos, charissimi, qui Deo credimus, ut semper Christum in corde nostro portare possimus, castos ac puros nos exhibeamus ab omni peccato; ut Christus habitare possit in nobis. Qui enim Christum non habet in se, christianus non potest dici. Nec enim ita se extollere debet unusquisque, ut christianum se nomine dicat tantum, et factis inimicum ostendat. Quomodo christianus est, qui contra Christi præcepta vivere contendit? Sed vos qui Deo servitis, et ejus præcepta custoditis, potens est vobis concedere vitam æternam, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXXVI (a).

In Natali Domini, x (b).

1. *Utraque Christi generatio inter se comparatur.* Mater Christi semper virgo, quæ semper sponsa. Generatio utraque incomparabilis. Veneranda nativitas Salvatoris, qui natus in carne est, humilitatis est instrumentum, pietatis mysterium, et æternæ spei remedium manifestum. Hac die est natus ex virgine matre, qui ante sæcula æternus est genitus ex Deo Patre. In illa nativitate ex impassibili nascitur Genitore; in ista ex incorrupta natus est virgine. Illam solus Pater scivit ipse qui genuit; hanc in se sola Virgo et mater intemerata cognovit, quæ virum in concipiendo non pertulit. In Patre impassibilitas, in matre incorruptibilitas; in Patre perpetua divinitas, in matre æterna virginitas. Sic enim ad eam Dominus loquitur per prophetam, *Et desponsabo te mihi in æternum* (Osee. ii, 19). Semper ergo virgo est, quæ semper sponsa est: et quæ vocabulo sponsæ non caruit, in æternum virgo permansit. *Et desponsabo te*, inquit, *mihi in æternum*; quia quæ sponsa æterna dicitur, æterna virgo probatur. Ex Patre invisibiliter, ex matre visibiliter; sed incomparabiliter ex Patre, atque incomparabiliter ex matre: quia incorruptibiliter in illa nativitate Patrem Deum habet sine homine matre; in ista matrem habet virginem, sed hominem non habet patrem. In illa coæternus est Patris, et coæternus auctoris: in ista filius est virginis, et auctor est matris. Ipse enim formavit uterum qui descendit in uterum; exivit de utero, et non corrupit uterum: ut qui Deum Patrem habet in cœlis, virginem matrem haberet in terris. In illo sine tempore genitus, in ista in fine temporum natus. In illo nascitur sine fine, in ista concipitur sine semine. In illo sine initio generationis, in ista sub conditione Legis et carnis. In illo invisibilis Deus, in ista visibilis homo per corpus: quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. i, 14). In illo impassibilis, in ista mortalis. In illo excelsissimus, in ista subjectus: subjectus siquidem injuriis passionis et mortis; mortis autem crucis (Philipp. ii, 8). Sed per hæc omnia est gloriosus in cœlis, qui victor in omnibus invenitur in terris.

2. *Dies Natalis Christi prærogativa.* Resurrectionis Christi dies idem qui conceptionis. Elegit sibi in qua nasceretur diem, qui fecit omnem diem, et non sine gratia prælationis cæteris est diebus habendus hic dies, in quo Deus in hominem

¹ Ita ch. Ms. At editi, mundum. Ms. autem n., hic mundus per Spiritum sanctum de Maria virgine Christum hominem figuravit ad vitam.

(a) Alias, de Tempore 17.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus dubius, spurius Verlino et Vindingi videbatur. Non sapit Augustinum: habet vero nonnihil ex Ambrosio in Lucana.

(1) Alias, de Tempore 22.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Ex Lovaniensium censura dubius, suppositivus vero est Verlini sententia ac Vindingi, qui istud maxime observat ab Augustiniano stilo alienum initio n. 4: « Omnis ergo hujus nativitas « schola, humilitatis est officina, patientiæ massa, virtutis « agonia. »

docetur fuisse promotus. Denique ex Iodieno dies accepit incrementum, et augmenta smit cursus sui, qui electus ad gloriam Dei nascitur. Conceptus est enim æquinoxio verno, et natus est solstitio hiberno. Et qua die est conceptus in utero Virginis, in ipsa resurrexit ab inferis cum gloria passionis. Et in conceptu tamen, et in nativitate ejus dies accepit incrementum: et nascente vera luce, lucis et diei augmentatur officium. Advertite interea, fratres, advertite dominicum sacramentum. In nativitate ejus dies proficit, in passione deficit, quia a sexta hora tenebræ factæ sunt per totam terram usque ad horam nonam (*Matth. xxvii, 45*). Et quod imminutum est in passione, ampliatum est in resurrectione. Ecce est illud, *Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam* (*Psal. xviii, 5*): dies nativitatis diei passionis, et dies passionis diei resurrectionis; nox nativitatis nocti passionis; et nox passionis nocti resurrectionis annuntiat verbum: illic natum, hic passum; in illa Angelorum gaudium, in ista totius mundi luctum, sed tamen omnium in resurrectione triumphum: quia in vesperum abundabit fletus, et ad matutinum lætitia (*Psal. cxxxix, 6*); vesperum passionis, quando sequebatur eum multitudo populi, et mulieres lamentabantur et plangebant; matutinum resurrectionis, quo mulieres cum gaudio a monumento currebant, et discipuli cum gaudio ad monumentum festinabant.

3. *Mysterium crescentis diei in Natali Christi.* Elegit ergo hunc diem sibi ad nativitatem, nobis ad felicitatem; sibi ad obsequium, nobis ad gaudium. Sic enim pastoribus Angelus prædicavit: *Ecce, inquit, annuntio vobis gaudium, quod erit universæ terræ. Quare? Quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus* (*Luc. ii, 10 et 11*); ut merito a nobis hodie cantandum sit, *Illic est dies quem fecit Dominus, gaudiamus et lætemur in eo* (*Psal. cxvii, 24*). Crescit ecce dies cum ortu nascentium, et lucratiivo proventu vel successibus momentorum: noctisque immutato curriculo deflectionem sentiunt opera tenebrarum. Die enim æterno nascente, augmentum debuit dies temporalis accipere: non ut dies aliquid nascenti conferret, sed ut ex nascente dies prærogativam incrementi vel felicitatis acquireret, et fieret toti mundo festivus, in quo verus Deus homo natus est in carne perfectus.

4. *Potentia Christi elucet in exinanitione sui.* Omnis ergo hujus nativitatis schola, humilitatis est officina, patientiæ massa, virtutis agonia. Primum quia voluit immensus et omnipotens Dei Filius, cujus incapabilis potentia et incomprehensibilis magnitudo cælum simul ac mundum continet, ambit, amplectitur, excedit, tanta se angustia et subtilitate contrahere, ut intra uterum Virginis clausus, et quod habebat in majestate comprimeret, et quod erat in virtute celaret: tantaque se humilitate deponeret, ut alius hominis esse vellet, qui Dei Filii nunquam esse cessaret. Sed hoc non nisi Deus posset. Intra magnitudinem enim suam se occultasse cum potens sit, non humanæ infirmitatis, sed divinæ virtutis est. Nemo enim hominum se potest abscondere aut celare quod nascitur: quia quæquam sit in omnibus natura mortalis, non potest tamen nosquam sibi derogare quod natus est. Deus autem noster in eo potentiam majestatis aperuit, cum se intra terminos humanæ infirmitatis abscondit: ut omnipotentem se in hoc maxime sacramento monstraret, quo potestati suæ subjeceret id quod per potestatem nature cælestis omni subjectione liberum permaneret. Natus enim Deus ex Deo Patre, homo esse voluit: sed id quod Deus ante natus est, non amisit. Ita enim esse homo voluit; et ideo quod hominis fuit, non in ea qua natus est, conditione permansit. Suscepit enim ex Maria virgine hominem verum, quem per resurrectionis gloriam levavi in cælum. Humilitas ergo Christi sublimitas est corporis nostri: quia cum humiliatur Dominus, exaltatus est homo; et ita exaltatus est servus, ut in Domino simul fieret ipse qui Dominus. Hoc bea-

tissimus Paulus probat, dicens: *Qui transfiguravit corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ, secundum operationem, ut posset subicere sibi omnia* (*Philipp. iii, 21*). Et iterum, *Qui cum in forma Dei constitutus esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens; in similitudine hominis constitutus, et habitus inventus ut homo: humilitatis se usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus illum exaltavit, et donavit ei nomen quod est super omne nomen* (*Id. ii, 6, etc.*).

SERMO CXXVII (a).

In Natali Domini, xi (b).

Nativitates Domini ducæ. Superbia non magnitudo, sed tumor. Humilitatis necessitas. Christus unigenitus et primogenitus. Anniversaria Domini Incarnatio, et vestræ Fraternalitatis tam frequens congregatio, exigit a nobis debitum sermonis officium. Itaque, fratres, affectu pio, corde devoto januam Domini pulsemus: ut et nobis tribuat fiduciam utilia dicendi, et vestræ Charitati fructum audiendi. Adjuvet itaque nos humillimos suos Salvator et magister humilitatis Dominus noster Jesus Christus, virginis filius, virginum sponsus, virginali utero corporaliter natus, virginali conubio spiritualiter conjugatus. Hodie itaque nasci dignatus est, per quem facta sunt omnia: manens apud Patrem in divinitate, suscepit nostram infirmitatem in humanitate. Duas namque nativitates Domini accipimus: unam divinam, alteram humanam, tamen utranque mirabilem; illam sine matre, istam sine patre: illam æternam, ut crearet temporales; hanc temporalem, ut præstaret æternos. Ille enim de quo dicit Joannes evangelista, quia in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, et quia omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est: ille tantus, ille in forma Dei æqualis Patri, ille sine tempore fabricator temporum, ille ex nullo sæculo, ante omnia sæcula, judex sæculi, factus est tam parvus, ut de femina nasceretur; sed mansit tam magnus, ut a Patre non separaretur. Præbens ei obsequium et testimonium, tanquam lucernæ venturo diei, omnes Prophete prænuntiantes ante ipsum nascendo venerunt, post credendo adhæserunt. Oportet enim ut prænuntiaretur venturus, facturus miracula; quibus miraculis bene intelligentibus appareret homo parvus ad parvos, sed humilis ad superbos: parvitate sua docens hominem, ut se agnosceret parvum; ne non grandescendo se crederet magnum. Est enim superbia non magnitudo, sed tumor. Quod autem tumet, videtur magnum, sed non est sanum. Ut autem Creator generis humani istum tumorem sanaret, ipse medicus, ipse medicina, non solum medicamentum adhibens apparuit inter homines homo, offerens hominem videntibus, Deum servans credentibus. Aspectus enim humilitatis ejus sanavit infirmos; contemplatio divinitatis ejus curavit firmos. Et dum erant homines, qui Deum viderent in homine, nec tamen spem suam ponerent in homine, qui sequi non debet: Deus sequendus erat, qui videri non poterat¹. Ut ergo exhiberetur homini, et qui ab homine videretur, et quem homo sequeretur; Deus factus est homo. Aliquid te magnum credere debes. Sed quod

¹ Totus iste locus depravatus, poterit ex cap. 2 sermonis, 371 supra, p. 1860, n. 2, corrigi melius, quam ex manuscriptis. Nam alii hic, *Et dum erat inter homines* mox alii, *nec tamen spem suam ponere debent in homine*. Tum v. d. Ms., ommissa particula, *qui*, subdit, *sequi non debet Deus: sequendus*, etc. Tres alii omittunt has voces, *qui sequi non debet Deus*.

(a) Alias, de Tempore 29.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Comparescitur sermo, videlicet 371, supra citati, sententias continet, sed nec similiter coherentes, nec semper illibatas. Hunc itaque sermonem ex isto altero profectum arbitratur, non contra.

Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. 1, 1-3, 14), eadem Sapientia quæ de Deo genita est, dignata est etiam inter homines creari; ad quod pertinet illud, Dominus creavit me in principio viarum suarum (Prov. viii, 22) (est enim ejus principium caput Ecclesiæ, quod est Christus), hominem per quem vivendi exemplum nobis daretur, hoc est, via certa qua perveniremus ad Deum. Non enim redire potuimus nisi humilitate, qui per superbiam lapsi sumus; sicut dictum est primæ nostræ creaturæ, Gustate, et eritis sicut dii (Gen. iii, 5). Hujus igitur humilitatis exemplum, id est, viæ quærendum fuit. Ipse reparator noster in se ipso demonstrare dignatus est, qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens (Philipp. ii, 6, 7); ut crearetur homo in principio viarum ejus Verbum per quod creata sunt omnia. Quapropter unigenitus et primogenitus Dominus noster divinarum Scripturarum auctoritate prædicatur; unigenitus de Patre, primogenitus a mortuis. Quapropter secundum id quod unigenitus est, non habet fratres: secundum id quod primogenitus est, fratres vocare dignatus est omnes qui post eum et per ejus primatum in gratia nascimur per adptionem filiorum, sicut apostolica disciplina commendat. Naturalis ergo filius secundum id quod primogenitus est frater, de ipsa Patris substantia unicus natus est, id existens quod Pater est, Deus de Deo, lumen de lumine. Nos autem non lumen naturaliter sumus; sed ab illo lumine illuminamur, ut sapientia lucere possimus, per eum qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXXVIII (a).

In Natali Domini, xu (b).

1. *Reparationis nostræ remedium. Solus Christus sine peccato natus.* Dominus noster Jesus Christus, fratres charissimi, qui in æternum est cunctorum creator, hodie de matre nascendo, factus est nobis salvator. Natus est nobis hodie in tempore per voluntatem, ut nos perducatur ad Patris æternitatem. Factus est Deus homo, ut homo fieret Deus. Ut panem Angelorum manducaret homo, Dominus Angelorum hodie factus est homo. Hodie impleta est prophetia illa, quæ dicit, *Rorate, cæli, de super; et nubes pluant justum: aperiatur terra, et germinet Salvatorem (Isai. xlv, 8)*. Factus est igitur qui fecerat, ut inveniretur qui perierat. Sic enim in Psalmis homo constituitur, *Præquam humiliter, ego peccavi; et iterum, Erravi sicut vis quæ perit (Psal. cxviii, 67, 176)*. Peccavit homo, et factus est reus: natus est homo Deus, ut liberaretur reus. Homo igitur cecidit, sed Deus descendit: cecidit homo miserabiliter, descendit Deus misericorditer; cecidit homo per superbiam, descendit Deus cum gratia. Sic namque mater Domini ab angelo audivit: *Ave, gratia plena, Dominus tecum (Luc. i, 28)*. Qui natus est primo sine matre in cælis, hodie natus est sine matre in terris. O miracula! o prodigia, fratres charissimi! Naturæ jura mutantur in homine: Deus nascitur, virgo sine viro gravidatur. Mox viri nesciam sermo Dei maritatus: simul facta est mater et virgo; mater facta, sed incorrupta; virgo habens filium, nesciens virum; semper clausa, sed non

infecunda. Solus enim sine peccato est natus, quem sine virili complexu non concupiscentia carnis, sed obedientia genuit mentis. Virgo concepit, sola vulnere nostro medicinam parere potuit, quæ non ex peccati vulnere germen piæ proles emisit.

2. *Christus heri et hodie.* O mira exquisitaque compago! o nova et inaudita commixtio! Deus qui est et qui erat, sit; creator, creatura. Qui immensus est, capitur; divites constituens, pauper efficitur: incorporeus carne vestitur, sermo crassescit, videtur invisibilis, palpatur impalpabilis, comprehenditur incomprehensibilis, immortalis occiditur. Quem cælum et terra benedicit, in præsepio angusto collocatur. Numeratur in sæculo, qui est ante sæcula. *Jesus Christus heri et hodie, idem ipse et in sæcula (Hebr. xiii, 8)*. Heri dixit propter mortalitatem; hodie, propter æternitatem. Merito hodie locuti sunt cæli, gratulati sunt Angeli, pastores jucundati, Magi invitati, reges turbati, martyres coronati, demones effugati. Igitur cum gaudio dicamus sanctæ virgini Mariæ matri Domini nostri Jesu Christi; dicamus, et non confundamur: Lacta, mater, Christum, et Dominum nostrum et cibum. Lacta panem de cælo venientem, et in præsepio positum velut piorum cibaria jumentorum. Illic enim cognovit *bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui (Isai. i, 3)*: circumcisio scilicet et præputium, cohærendo lapidi angulari, quorum primitiæ fuerunt pastores et Magi. Lacta cum qui talem fecit te, ut et ipse fieret in te, qui tibi et innum fecunditatis attulit conceptus, et donum virginitalis non abstulit natus: qui sibi antequam nasceretur, et uterum de quo nasceretur, et civitatem in qua nasceretur, et diem in quo nasceretur, elegit, et ipse condidit quod elegit. Sic namque olim prædictum est: *Mater Sion dicet, Homo, et homo factus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus (Psal. lxxxvi, 5)*.

3. *Simeonis desiderium.* O omnipotentia nascentis! o magnificentia de cælo ad terram descendentis! Adhuc in utero portabatur; et ex utero matris a Joanne Baptista salutabatur. In templo presentabatur; et a Simeone senes famose, annoso, probato, coronato agnoscebatur. Tunc cognovit, tunc adoravit, tunc dixit: *Nunc, Domine, dimittis servum tuum in pace: quoniam viderunt oculi mei salutare tuum (Luc. ii, 29 et 30)*. Differebatur exire de sæculo, ut videret natum per quem conditum est sæculum. Agnovit infantem senex, factus est in puero puer. Innovatus est in ætate, qui plenus erat pietate. Simeon senex ferebat Christum infantem; Christus regebat Simeonem senectutem. Dictum ei fuerat a Domino quod non gustaret mortem, nisi videret Christum Domini natum. Natus est Christus; et impletum est desiderium senis in mundi ipsius senectute. Ipse ad senem hominem venit, qui mundum in veteratum invenit. In isto quidem sæculo diu esse nolebat; et Christum in hoc sæculo videre cupiebat, cantans cum propheta, et dicens: *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis (Psal. lxxxiv, 8)*. Deique ut noveritis ita esse istius lætitiæ, conclusit dicens: *Nunc dimittis servum tuum in pace; quia viderunt oculi mei salutare tuum.*

4. *Testimonia nativitalis Christi.* Prophetæ cecinerrunt Conditorum cæli et terræ in terra cum hominibus futurum: angelus nuntiavit Creatorem carnis et spiritus in carne venturum: salutavit Joannes ex utero in utero Salvatorem: Simeon senex Deum agnovit infantem, Anna vidua virginem matrem. Hæc sunt testimonia nativitalis tuæ, Domine Jesu, antequam tibi substernerentur fluctus maris calcanti, cederent imperanti; antequam ventus te jubente siluisset, mortuus te vocante resurrexisset, sol te moriente palluisset, terra te resurgente tremuisset, cælum te ascendente patuisset. Adhuc enim in manibus matris portabaris; et

(a) Alias, de Tempore 13.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Erat Lovaniensis dubius, falsus Verlingo, qui observant consarcinatum esse ex variis Augustini locis inconcinne digestis, et eam concionem quæ alias ordine erat 5 de Tempore (nunc 369), totam fere complexit. Id etiam in primis improbant quod hic num. 3 dicitur Simeon innovatus ætate: vitiosa scilicet sententia Augustini, qui in Psal. 59 narratione, n. 13, dixit, « Factus in puero puer, innovatus ætate. » Porro in manuscriptoris si quasdam excipias qui sermonem ex ultima parte decurtatum habent, præmittitur istud exordium: « Audistis, fratres, quemadmodum beatus evangelista hodie generationis Christi retulit sacramentum. *Christi*, inquit, generatio sic erat. »

¹ Mss., *Magi invitati.*

² Verba, et in præsepio positum, etc., usque ad ista lacta, cum, desunt in Ms. german.

jam Dominus orbis cognoscebaris.

5. *Christus ubique pulcher.* Ubique enim Christus Dominus pulcher occurrebat: pulcher in cœlis, pulcher in terris; pulcher in Patre Verbum, pulcher in matre caro et Verbum; pulcher in utero Virginis, ubi non amittit divinitatem, cum suscepit humanitatem: quia cum hic esset, cum manibus portaretur, locuti sunt cœli, gavisus sunt Angeli, Magos stella direxit. Adoratus est in præsepio cibaria mansuetorum; adoratus est in templo puer Christus a sene Simeone, gestatus est in ulnis, a quo ipse regebatur. Pulcher ergo Christus in miraculis; in flagellis, in sermonibus, in verberibus pulcher; non curans mortem, et mortuos suscitans; pulcher in ligno, pulcher in cœlo, pulcher et in sepulcro. Quis igitur, fratres charissimi, non adoret primum et novissimum, initium et finem, α et ω (Apoc. xxi, 13)? quis, inquam, non adoret per quem aspiravit dies, effugatae sunt umbræ?

6. *Christus quid a nobis mercatus, quid reddidit.* Natus est imperator, ut absolveretur peccator. Sic enim scriptum est: *Infirmi mundi elegit Deus, ut confundat fortia* (1 Cor. i, 27). Dominus enim Jesus Christus per carnem suscepit, tribuit nobis magnam spem, magnam consolationem, magnam gratiam. Natus est, quod non noveramus: lactatus est a matre, suxit quod noveramus. Mercatus est a nobis quod hic abundat, nasci et mori. Resurgere, et in æternum vivere, non hic erat. Invenit hic viles merces terrenas, et terrestribus attulit peregrinas et cœlestes. Si expavescis, o quisquis es auditor, mortem Christi; ama resurrectionem Christi. Multi quidem contempserunt humilem Christum, et non pervenerunt usque ad altitudinem Christi. Qui autem adoraverunt humilem, invenerunt excelsum.

7. *Legis figura, baculus Elisæi. Fidei christianæ fundamentum.* Audiunt Judæi, et dicunt, Noster est Christus. O Judæi cæci, si vestrum agnovistis, quare occidistis? Dominus quidem suscepit circumcisionem, ablaturus ipsam circumcissionem: suscepit umbram, daturus lucem; suscepit figuram, impleturus veritatem. Ipse quidem vobis Legem dedit; sed in qua fuit Elisæus, quando resuscitavit mortuum filium cujusdam religiosæ, in ea figura data est Lex. Hoc factum est. Nuntiatum est Elisæo mortuus infans: dedit servo suo baculum, et ait illi: *Vade, inquit, et pone baculum super puerum, et reviviscet* (1V Reg. iv, 29). Accepit servus baculum, posuit super puerum; et non resurrexit. Propterea Judæi Legem accipere potuerunt, vivere in illa non potuerunt. O tu, Judæe, audi Legem mutatam, si vis mutari; si non vis mutari, in vetustate habes damnari: noli amare veterem tunicam. Pater tuus crucifixit Christum; tu odisti: ille manu, tu corde; ambo facinus implestis. Displiceat tibi quod fecit pater tuus; audi quod dicit Dominus tuus: *Pater, inquit, in me manens, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, et quid loquar, et scio quia mandatum ejus vita æterna est* (Joan. xii, 49, 50). Si mandatum Patris vita æterna est, si Verbum Patris est vita æterna; qui loquebatur erat vita æterna. Non ergo fecit aliquid a se, quia non est a se. Sed a quo est? A Patre. Pater enim Deus, sed non de Deo: Filius autem Deus, sed de Deo: Ideo Filius, quia de Deo genitus est, et semper Filius, sine initio genitus, et tamen genitus. Et quomodo hoc intelligatur, audire expectatis a me: audite prophetam per me, *Generationem ejus quis enarrabit* (Isai. lvi, 8)? Et tamen multa diximus de ejus generatione, sed de ea quæ de matre est. Cæterum quomodo natus est de Patre in cœlo, quis potest explicare? quis potest enarrare vel investigare? Teneamus nos ad istam humanam nativitatem, per quam nobis Deus donavit gratiam. Gratia, inquam, donata, non merces reddita; quia qui creavit, sanat. Per ipsam levat ruentem, per ipsam curat ægrotantem, per ipsam coronat vincentem. Ipsa est fides, ipsa est veritas, hoc est christianæ fidei fundamentum, quia unus homo per quem ruina, alius homo Christus per quem structura. Cecidit qui non mansit; erigit qui non cecidit. Ruit ille,

quia dimisit manentem; manens Christus in Patre descendit ad jacentem.

8. *Generatio Christi divina.* Ipse puer parvulus ex semine Israel, et ipse nobiscum Deus Emmanuel. Quæ est illa nostri generatio Salvatoris, qua gignenti Patri cœternus est; quando hanc generationem ex virgine mundus expavit, quam pia fides agnovit et tenuit, infidelitas autem irrisit, superbia timuit superata? Quænam est illa generatio, qua in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. i, 1); vel quod est hoc Verbum quod dicturus antea non silebat, quod dicto non siluit qui dicebat? Quod est Verbum sine tempore, per quod facta sunt tempora; Verbum quod labia nullius aperuit cœptum, vel clausit finitum; Verbum quod initium non habet ex ore loquentium, et aperit ora mortuorum; Verbum quod linguis gentium disertis non fit, et linguas infantium disertas facit? Quænam est, inquam, illa generatio, cui pater moriendo non cedit; quia non eam vivendo præcedit, aliena ab omnibus locorum temporumque intervallis, ab omni distentione spatiorum, quam vel in diebus vel in corporibus sentire consuevimus?

9. *Hanc meditantem elevanda mens super omnia creata. In tantum quis longe est a Deo, in quantum dissimilis.* Levemus ad eum, quantum ipso adjuvante possumus, animas nostras, si quomodo capere valeamus, et natum non prævenientem qui gignit, et gignendo non subsequentem qui gignitur; Patrem et Filium nec pariter patres, nec pariter filios, et pariter æternos: non utrumque generantem, nec utrumque nascentem; sed alterum sine altero non viventem: et Patrem sempiternum genuisse, et Filium sempiternum natum esse. Cogitemus, si valemus; si non valemus, credamus. Non est hic quod dicere volumus; sed tamen non longe positum est ab unoquoque nostrum: *In illo enim vivimus, et movemur et sumus* (Act. xvii, 28). Transcendamus carnem nostram, in qua parentes ante filios vivunt: quia ut filios possent generare, creverunt; et filiis crescentibus jam senescunt. Nondum natis filii parentes vixerunt; quia et parentibus mortuis filii victuri sunt. Transcendamus et animas nostras, pariunt et ipsæ aliquid cogitando, quod secum habent sciendo; sed possunt amittere obliviscendo, quia et non habebant antea nascendo. Cuncta corporalia et temporalia et mutabilia transcendamus; ut videamus super omnia, per quem facta sunt omnia. Ascensus noster in corde est, quia et illud quo ascendimus prope est; longe autem ab illo sumus, in quantum dissimiles sumus. Ascendit ergo ad eum sua similitudo, quam in nobis et fecit et refecit: quia nondum perfecte palpiat infirmus aspectus, et ineffabilem candorem lucis æternæ non potest intueri. Cujus ergo fulgorem mentis acies nondum capit, *Generationem ejus quis enarrabit? Sed Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. i, 14). Hanc ergo generationem, cujus hodiernum celebramus diem, hanc in qua dignatus est venire per Israel, et fieri Emmanuel nobiscum Deus in carnis infirmitate, non nobiscum in cordis iniquitate, accedens ad nos per id quod assumpsit ex nostro, et liberans nos per id quod mansit in suo (visitavit quippe Dominus servos suos per mortalem infirmitatem; ut eos liberos faceret per incommutabilem) veritatem: hanc ergo generationem, cujus utcumque caxax est humana fragilitas, non illam quæ sine tempore manet, sine matre super omnia, sed istam quæ in tempore facta est sine patre inter omnia; huic virginis liliium et virgininum sponsum, de incorrupta matre nascentem, et incorruptibili veritate fetentem laudemus, amenus, adoremus: ut in ejus misericordia de astutia victi diaboli triumphemus. Veniamus ad eum credendo, proficiamus gratias agendo, agnoscamus perseverando. Veniamus ad illum, et inter nos concordemus. Quare de ejus nativitate litigamus? An ut medicum vocentem non audiamus? O infelix infirmitas! Venit ad ægrotum medicus, et litibus vacat ægrotus. Celebremus ergo Natalem Domini,

fratres charissimi, adventum Dei et hominis celeberrimus; ut nos ad Deum revertamur. Igitur diem festum celebremus, non humanæ devotionis, sed divinæ dignationis; non infirmitatis, sed æternitatis; non formationis, sed reformationis Domini nostri Jesu Christi: qui cum Patre et Spiritu sancto, etc.

SERMO CXXIX (a).

De Calendis Januariis, i (b).

1. *Janus quis fuerit. Idololatriæ origo. Unde Jano duæ facies. Superstitio calendarum januariarum.* Dies calendarum istarum, fratres charissimi, quas Januarias vocant, a quodam Jano homine perduto ac sacrilego nomen accepit. Janus autem iste dux quidam et princeps hominum Paganorum fuit: quem imperiti homines et rustici dum quasi regem metuunt, colere velut Deum cœperunt; detulerunt enim ei illicitum honorem, dum in eo expavescent regiam potestatem. Homines quippe stulti et ignorantes Deum, illos tunc maxime deos existimabant, quos inter homines sublimiores esse cernebant. Ac sic factum est ut unius veri Dei cultus ad multa deorum vel potius dæmoniorum nomina transferretur. Diem ergo calendarum hodiernarum de nomine Jani, sicut jam dictum est, nuncuparunt: atque ut ei homini divinos honores conferre cupiebant, et finem unius anni et alterius initium deputarunt. Et quia apud illos januariæ calendæ unum annum implere, et alterum incipere dicebantur, istum Janum quasi in principio ac termino posuerunt, ut unum annum implere, alterum incipere diceretur. Et hinc est, quod Idolorum cultores ipsi Jano duas facies figurarunt; unam ante ipsum, alteram post ipsum; unam quæ præteritum annum videretur aspiceret, alteram quæ futurum: ac sic homines insipientes duas ei facies deputando, dum eum deum facere cupiunt, monstrum esse fecerunt. Voluerunt in deo suo esse præcipuum Paganum homines, quod est etiam in pecudibus monstrorum. Et ideo optima erroris sui declaratione atque indicio, dum eum religiosa vanitate magnum deum videri volunt, dæmonium publicarunt.

2. *Cervulum facientes. Viri feminas induentes.* Hinc itaque est quod istis diebus Paganum homines perverso omnium rerum ordine obscenis deformitatibus teguntur; ut tales utique se faciant qui colunt, qualis iste qui colitur. In istis enim diebus miseri homines, et, quod pejus est, aliqui baptizati, sumunt formas adulteras, species monstruosas, in quibus quidem sunt quæ primum pudenda, aut potius dolenda sunt. Quis enim sapiens poterit credere, inveniri aliquos sanæ mentis qui cervulum facientes, in ferarum se velint habitum commutare? Alii vestiuntur pellibus pecudum; alii assunt capta bestiarum, gaudentes et exsultantes, si taliter se in ferinas species transformaverint, ut homines non esse videantur (c). Ex quo indicant ac probant, non tam se habitum belluinum

(a) Alias, inter Viguerianos 14, in prima parte Supplem.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Augustino adscribit vetus quidam, quo Vignerius usus fuisse videtur, bibliothecæ jam Colbertinæ codex: sed quominus ipsius esse credatur, obsistit cum dicendi ratio, quæ Cæsarium potius refert, tum quæ posterioris ævi est, ac difficulter ante Cæsarii tempus reponi possit observatio hic n. 3 facta de publico jejuniis per omnes Ecclesias calendis Januariis a sanctis antiquis patribus indicto. Et alter quidem ex Navarricis manuscriptis post sermonem de Circumcisione, cui iste proxime subjungitur, absolutum, habet sic: « Explicit sermo de Circumcisione Domini. Incipit sermo sancti Maxentii de Natali Domini. In calendis Januariis. » Et mox subsequenter sermo, « Dies calendarum, » etc. Sed in hoc sermone nullum de Dominica nativitate verbum occurrit, sub nomine Faustini episcopi per Bollandum in Actis Sanctorum, tomo 1, editus est ad vetus exemplar Aciense, esu Acincti, apud Burgundiones monasterii. Sermones 120 et 130 in Cæsarii Vita reperiuntur.

(c) Hinc illustratur Autissiodorensis anno 578 celebrati concilii canon 1, quo « Non licet calendis Januariis vetula

habere, quam sensum. Nam quamvis diversorum animalium similitudinem animalium exprimeri in se velint; certum est tamen, in his magis cor pecudum esse, quam formam. Jamvero illud quale et quam turpe est, quod viri nati, tunicis muliebribus vestiuntur, et turpissima demum demutatione puellaribus figuris virile robur effeminant, non erubescunt tunicis muliebribus inserere militares lacertos: barbata facies præferunt, et videri feminæ volunt. Et merito viritem jam fortitudinem non habent, qui in mulieris habitum transierunt. Justo enim judicio Dei evenisse credendum est, ut militare virtutem amitterent, qui feminarum se specie deformassent.

3. *Superstitiones aliæ. Strenæ.* Et quia Deus placatus vobis inspirare dignatus est, ut pro amore fidelis, ista miserabilis consuetudo de hac civitate in integrum tolleretur; rogo vos, fratres charissimi, ut vobis non sufficiat quod ipsi hoc malum, Deo donante, non facitis: sed ubicumque alibi fieri videritis, arguite, castigatè, corripite, et vestro salubri consilio de isto miserabili sacrilegio stultos homines removete. Et ut ad integrum vos divinæ misericordiæ consecratis, etiam illas alias observationes, velut diaboli venena respuite, quas, quod pejus est, plures in populo christiano observare non erubescunt. Sunt enim qui calendis Januariis auguria observant, ut focum de domo sua, vel aliud quodcumque beneficium, cuiusque petenti non tribuant. Diabolics etiam strenas, et ab aliis accipiunt, et ipsi aliis tradunt. Aliqui etiam rustici, mensulas in ista nocte quæ præterit, plenas multis rebus, quæ ad manducandum sunt necessariae, componentes, tota nocte sic compositas esse volunt, credentes quod hoc illis calendæ januariæ præstare possint, ut per totum annum convivia illorum in tali abundantia perseverent. Et quia, sicut scriptum est, *Modicum fermentum totam massam corrumpit* (Galat. v, 9), etiam ista, et alia his similia, quæ longum est dicere, quæ ab imperitis aut parva, aut nulla peccata creduntur; a vestris ordinate familiis removeri: et hoc præcipite, ut sic calendæ istas colant, quomodo aliorum mensium colere solent. Qui enim aliquid de Paganorum consuetudine in istis diebus observare voluerint, timendum est ne eis nomen christianum prodesse non possit.

4. *Jejunium olim indictum in calendis Januariis. Personati homines non aspiciendi.* Et ideo saneti antiqui patres nostri considerantes maximam partem hominum diebus istis gulae vel luxuriæ deservire, et ebrietatibus et sacrilegis saltationibus insanire, statuerunt in universum mundum, ut per omnes Ecclesias publicum indiceretur jejuniis (a). Ut agnoscerent miseri homines in tantum se male facere, ut pro illorum peccatis necesse esset omnibus Ecclesiis jejunare. Jejunemus ergo, fratres charissimi, in istis diebus; et cum vera et perfecta charitate stultitiam miserorum hominum lugeamus, ut vel sic intelligant malum suum, dum pro se viderint publicum observari jejunium. Neque enim desperandum est, quod illos Deus possit nostra oratione vel castigatione corrigere, qui per apostolum suum ineffabili pietate promisit dicens, *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum* (Jacobi. v, 20). Qui etiam in istis calendis stultis hominibus luxuriose ludentibus aliquam humanitatem impenderit, peccati eorum participem se esse non dubitet. Nam qui de salutis animæ suæ felici

« aut cervolo facere, vel strenas diabolicas observare. » Legendum « vetulam aut cervulum facere, » ut in S. Eligii Vita, lib. 2, cap. 15, seu in tractatu de Rectitudine catholice conversationis, vide Halitgar. in Penitent. cap. 6; Burchard. lib. 49, cap. 5; et Bonifacii episcopi Moguntini epistolam ad Zachariam papam, cap. 6.

(a) De hoc solemnibus jejunio factam mentionem concilium Tolletanum 4, can. 11, et Turonense 2, can. 1°. Jamque olim Augustinus sic in sermone 198, de Calendis Januariis, populum exhortabatur: « Inebriantur illi, vos jejunate. »

citor cogitat, magis de illis dolere debet vel flere, quam cum illis vel de illis ad infelicem risum suum animum relaxare. Vos vero, fratres, qui Deo propitio quotidie clamare consuevistis, *Oculi mei semper ad Dominum* (Psal. xxiv, 15); et iterum, *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in caelis* (Psal. cxvii, 4): non oportet ut oculi vestri, qui assidue in ecclesia vigilant ad Deum sanctificantur, videndo luxuriam stultorum hominum, postulantur. Magis dedignari debetis atque despiciere opera diaboli; ut in vobis integra permaneat charitas Christi. Clamate ergo cum propheta, dicentes, *Averte oculos meos, ne videant vanitatem* (Psal. cxviii, 37): timentes illud quod ait Apostolus, *Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum. Non potestis mensuram Domini participes esse, et mensuram dæmoniorum* (1 Cor. x, 20 et 21). Sed credo de Dei misericordia, quod ita per vestram castigationem illorum stultitia corrigenda est, ut non solum pro vobis, sed etiam pro illorum correctione qui vestro exemplo proficiunt, duplicia vobis a Domino præmia repensentur: præstante ipso Domino nostro Jesu Christo, cui est gloria et honor in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXXX (a).

De Calendis Januariis, II (b).

1. *Peccatorum omnium fontes superbia et error. Error. Quomodo in superbiam transeat. Larvatorum dementia. Quomodo iis dæmon dominetur.* Omne peccatum, fratres charissimi, aut per superbiam, aut per errorem diabolus intromittit: errorem per ignorantiam, per contemptum superbiam. Istæ duæ res sunt origines omnium peccatorum. Error est quasi levius crimen, ut est appetitio voluptatum, intemperans gula, prociacis joci turpis lætitia, spectaculi ambitus, facilis lingua, incogitata et inordinata præsumptio: error etiam est inutilis observatio augurum, cultus dierum antiquæ superstitionis, inquisitio futurorum. Sed hæc in superbiam transeunt, cum cognita sine emendatione permanserint. Sic enim fit ut stultæ lætitiæ causa, dum observantur calendarum dies aut aliarum superstitionum vanitas, per licentiam ebrietas et ludorum turpem cantum, velut ad sacrificia sua dæmones invitentur. Illorum est enim suave sacrificium, cum aut dicitur a nobis aliquid, aut fit, quo honestas, quæ est amica justitiæ, improbis actibus violata discedat. Quid enim est tam demens quam virilem sexum in formam mulieris, turpi habitu commutare? Quid tam demens quam deformare faciem, et vultus induere, quos ipsi etiam dæmones expavebant? Quid tam demens quam incompositis motibus et impudicis carminibus vitiorum laudes inverecunda delectatione cantare? Indui ferino habitu, et capræ aut cervo similem fieri, ut homo ad imaginem Dei et similitudinem factus sacrificium dæmonum fiat? Per hæc ille malorum artifex se intromittit, ut captis paulatim per ludorum similitudinem mentibus dominetur. Ergo cum hæc quæ supra dicta sunt, convaluerint, superbia Deo inimica succedit: hæc per negligentiam

religionis et contemptum timoris Dei, contentiones etiam adversus sanctas Scripturas primitus intromittit deinde ambitione furens, vanitate tumens, inhonesta appetens, honesta despiciens, elationis spiritu in naufragia morum, velut quædam immoderata turbinis procella grassatur. Hinc invidia malorum omnium radix, quæ alieno profectu velut propriis malis uritur, inextinguibili flamma, velut futurus gebennæ ignis, viventium animas jam nunc secreto ardore consumit, mordacibus curis angit. Quid enim illo esse miserius potest, quem infelicem facit aliena felicitas? Aut ubi remedium inveniat, qui non solum suo malo, sed alieno bono miser est? Hinc ira, quæ semper est inimica consilio, foveam in quam cadat, et laqueos quibus ipsa capiatur, innectit.

2. *Tales coercendi.* Vos vero, fratres charissimi, quibus Deus honestos et sobrios mores donare dignatus est, sanctam conversationem quam divino numere percepistis, vicinis, vel familiis vestris assidua castigatione transfundite, et nolite eis permittere verba turpia aut cantica luxuriosa proferre: quia in illum redundat omne peccatum, qui non vult peccantes prohibere, cum possit. Quicumque ergo in calendis Januariis quibuscumque miseris hominibus sacrilego ritu insanientibus, potius quam ludentibus, aliquam humanitatem dederint, non hominibus, sed dæmonibus se disesse cognoscant. Et ideo si in peccatis eorum participes esse non vultis, cervulium sive juveneam¹, aut alia quælibet portenta, ante domos vestras venire non permittatis: sed castigate potius atque corripite, et si potestis, etiam cum severitate dstringite; ut de vestra salute, et de aliorum correctione duplicem mercedem possitis, Deo remunerante, percipere. Rogo autem vos, fratres dilectissimi, ut quia de fide et de honestate morum vestrorum, Deo propitiante, confidimus, non vobis sufficiat, quod ipsi boni estis; sed, sicut jam supra suggesti, studeat per vestram admonitionem aliorum etiam negligentias corrigatis; ut non solum de sancta vestra conversatione, sed etiam de aliorum correctione æterna præmia capiatis. Admonete ergo familias vestras ut infelicitum Paganorum sacrilegas consuetudines non observent.

3. *Strenus. Jejunandum in calendis Januariis.* Sunt enim aliqui, quod pejus est, quos ita observatio inimica subvertit, ut in diem calendarum si forte aut vicinis aut peregrinantibus opus sit, etiam focum dare dissimulent. Multi præterea strenas et ipsi offerre, et ab aliis accipere solent. Ante omnia, fratres, ad confundendam Paganorum carnalem et luxuriosam lætitiæ, exceptis illis qui præ infirmitate abstinere non prævalent, omnes auxiliante Deo jejunemus; et pro illis miseris qui calendis istas, pro gula et ebrietas, sacrilega consuetudine colunt, Deo, quantum possumus, supplicemus. Et dum ea quæ ipsi faciunt exhorrescimus, insuper et pro illis oramus; et de nostra benignitate et de illorum correctione dupliciter, donante Deo, gaudeamus. Propitio Deo, fratres dilectissimi, ita nos pro salute animæ vestræ fideliter ac libenter auditis, ut nobis libero et cum omni fiducia ea quæ saluti vestræ novimus esse necessaria, studeamus cum charitate suggerere, et quid agere vel quid vitare debeatis ostendere. Et ideo, rogo vos, fratres, ut quia, Deo inspirante, antiquam Paganorum consuetudinem religionis affectu ipsi despiciatis, alios quoscumque observare videritis, cum charitate et mansuetudine castigetis.

4. *Vanus honor Planetis delatus. Unde, dies planetarum nomine dicti. Prima eorum nuncupatio. Talis appellatio resumenda.* Nonnulli enim in hæc mala labuntur, ut diligenter observent, quæ die in itinere exeant, honorem præstantes, aut Soli, aut Lunæ, aut Marti, aut Mercurio, aut Jovi, aut Veneri, aut Saturno. Nescientes miseri, quia si se per penitentiam non emen-

(a) *Alas, inter Viguierianos 15, in prima parte Supplementi.*
(b) in Appendice nunc primum collocatur. Auctoris profectione ejusdem est cum superiore. In Floriacensi codice perantiquo sic inscribitur: « Incipit sermo sancti Sedati episcopi, de Calendis Januariis. » Vix dubitamus quin ibi sit legendum « sancti Cesarii, » loco « sancti Sedati. » Quamquam exstitit episcopus quidam Biterrensis nomine Sedatus, qui concilio Toletano 3, anno 589, subsecratus sit, isque a nonnullis auctor putatur hominibus de Epiphania sancti Sedati episcopi inscriptæ, et in tomo 15 Bibliothecæ Patrum impressæ. Hæc vero, quod observare nunc oportet, nihil aliud est quam cento multis constans male compactis sermonum aliorum fragmentis. Nam primam illius partem, « Proxime, fratres charissimi, » etc., reperimus in sermone qui infra est 138. Mediam ab illis verbis, « illud, fratres charissimi, quod die tertia, » etc., invenies in Cesarii sermone qui supra est 90. Posteriorem partem videsis in sermone hic 135, etc.

¹ Vetus codex f. sive *amulas*. Ex duobus n. *Nas. alter, sive agricultam*; alter, sive *avicultam*.

daverint, eum illis partem habebunt in inferno, quibus vanum honorem impendere videntur in mundo. Ante omnia, fratres, universa ista sacrilegia fugite, et tanquam diaboli mortifera venena vitate. Et solem enim et lunam Deus pro nobis et nobis profutura constituit, non ut ista duo luminaria quasi deus colamus; sed illi qui ea nobis dedit, quantas possumus gratias referamus. Mercurius enim homo fuit miserabilis, avarus, crudelis, impius et superbus. Venus autem meretrix fuit impudicissima. Et ista monstruosa portenta, id est, et Mars, et Mercurius et Jovis et Venus et Saturnus eo tempore dicuntur nati, quo filii Israel erant in Ægypto. Si tunc nati sunt, utique dies isti, qui illorum nominibus appellantur, illo tempore jam erant; et secundum quod Deus instituerat, sic nomen habebant, id est prima et secunda, et tertia, et quarta, et quinta, et sexta feria¹: sed miseri homines et imperiti qui istos sordidissimos et impiissimos homines, ut supra diximus, timendo potius, quam amando colebant, pro illorum sacrilego cultu, quasi in honore ipsorum, totius septimanæ dies singulis eorum nominibus consecrarunt; ut quærum sacrilegia venerantur in corde, eorum nomina frequentius habere viderentur in ore. Nos vero, fratres, qui non in hominibus perditis atque sacrilegis, sed in Deo vivo et vero spem habere cognoscimus, nullum diem dæmonum appellatione dignum esse judicamus, neque observemus qua die itinere proficisci debeamus, sed etiam ipsa sordidissima nomina dedignemur ex ore proferre, et nunquam dicamus diem Martis, diem Mercurii, diem Jovis (a); sed primam, et secundam, vel tertiam feriam, secundum quod scriptum est, nominemus. De his etiam nominibus et vestras familias admonete. Tunc enim in vobis perfecta animæ sanitas permanebit, si per vestram admonitionem ad eos qui multis peccatis vulnerati sunt, medicamentum spirituale pervenerit. Unde non solum illos qui vestri sunt, frequenter cum severitate corripite; sed etiam extraneos cum charitate jugiter admonete, ut vobis pius et misericors Dominus, non solum pro vestra, sed etiam pro aliorum salute æterna premia retribuatur, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXXXI (b).

In Epiphania Domini, 1 (c).

1. *Stella singularis. Christum non indicavit, sed ut quæreretur excitavit.* Sicut dies hodiernas anniversario reditu commonet nos, quod Dominum nostrum Jesum adoraverunt Magi, tanquam primitiæ Gentium: ita hinc solemnitati de isto tanto mysterio noster etiam æerno debetur. Unde vestram commoneo Charitatem, recentem diem pristinum recolite, quo Dominus natus est: et huc hodiernum adjungite, quo a Magis adoratus est. Nec eis stella loqui potuit, cujus esset, vel cujus excellentiam præsignaret: novum tamen et singulare sidus effulsit, atque illos etiam qui solent sidera diligenter intueri, novo miraculo exterruit. Nunquam enim tali stella quisquam est significatus; quia nunquam talis est natus. Verumtamen quis esset, ubi esset, quorum rex esset, sidus illud, etsi tacebat, lucebat. Sed quærentia Deus et pulsantia corda non fraudans, alio modo sine dubio potentibus revelavit, quod

stella indicare non potuit. Quem modum quidem Scriptura non dicit, sed intelligendum prudentibus dereliquit: atque in ipsa narratione, unde hoc intelligere possumus, ostendit.

2. *Yam alia revelatio manifestavit.* Cum enim Bethlehæm civitas, secundum Scripturas, a Judæis commemorata esset ubi Christum nasci oporteret; quia domus latebat ubi Dei Verbum infans jacebat, eadem stella Magos perduxit ad domum, sub cuius tecto erat qui fecerat mundum, et quem nuntiaverat cælum; huc usque potuit præcedens sideris fulgor. Sed ut illi ad Herodem regem Judæorum non reverterentur, qui se velle dixerat adorare quem cupiebat occidere, per somnium leguntur admoniti. Ita quod eloqui stella non potuit, alia Deus revelatione monstravit. Sic intelligendum est, non per solam stellam, quamvis oculis suis insolita et inexperta luce fulgentem, Magos in Oriente potuisse cognoscere, quisnam esset significatione tanti sideris dignus, cujus testis ille fulgor existeret, quem clarum tanta claritas nuntiaret, ubi quæreretur quo eundem esset, ut inventus adoraretur. Sed alia nimirum relatione divinitus indicatum est, quod luce sideris tacite signabatur. Et cum magna admiratione quærentibus quid sibi vellet, et quo pertinere quod novum apparebat in cælo, non utique loquente ipso sidere, sed aliter intimatum est, quis descendisset de cælo, et divinitate prædens cælo, jaceret in carne sub cælo. Tunc quippe intelligitur indicatum, cujus esset stella quæ jam diu videbatur, quando natus est qui per illam significabatur.

3. *Stella per biennium apparuit.* Nam ferme biennio visa est mirantibus quid esset. Sed posteaquam Christo nato revelatum est Magis, jam non sidus esse mirandum; sed cum qui sidere prænuntiatus fuerat, adorandum, regemque esse Judæorum: ab Oriente venerunt, et hodierno die adoraverunt quem ante paucos dies natum esse, atque illam stellam, quæ sibi per biennium apparuerat, ejus fuisse didicerunt. Hic dicit aliquis: Illam stellam biennio apparuisse unde monstratur? Evangelii verba recolamus. Herodes nempe rex Judæorum, cum a Magis fuisset illusus, quod in somnis moniti ad eum redire noluerunt, ne indicaretur ubi Christus fuisset inventus, a bimatu et infra occidit infantes. Hoc autem qua causa fecerit, hoc est, quare a bimatu et infra occidi parvulos jusserit, Evangelista non tacens, secundum tempus, inquit, quod exquisierat a Magis (Matth. ii, 16). Ecce unde ostenditur, non tunc primum apparuisse stellam, quando natus est Christus, hoc est, ante paucissimos dies; sed biennii tempore prænuntiatione fulsisse siderea: quæ tunc est cognita cujus esset, quando missi sunt adorare in terra, quem in cælo jam viderant præsignatum.

4. *Quid biennali apparitione signetur. Duo dilectionis præcepta. Duo Christi adventus. Dux hominis geneses.* Si quis autem quærit, quare per biennium prænuntians Christum stella claruerit, possunt videri duobus annis duo significata præcepta: unum dilectionis Dei, alterum proximi, in quibus duobus præceptis tota lex pendet et Prophetæ (Id. xxii, 40). Sic enim quod infinite videbatur per multa diffusum, ista est brevitate conclusum: ut hinc intelligatur dixisse propheta, Verbum enim consummans et brevians faciet Dominus super terram (Isai. x, 23); ipse igitur duobus præceptis consummavit verbum, cujus duobus annis stella prænuntiavit adventum. Possunt in his duobus annis etiam duo intelligi Testamenta, vetus et novum. Non enim alius auctor est Legis qua terremur, et alius gratiæ qua juvamus: cum ipse dixerit, Si crederetis Moysi, crederetis et mihi; de me enim ille scripsit (Joan. v, 46); et ipse sit sapientia Dei, de qua dictum est, Legem autem et misericordiam in lingua portat (Prov. xxxi, 26). Sed quoniam per duos annos duo tempora significata potius accipi possunt, etiam duos Christi possumus intelligere adventus; unum humilitatis, alterum claritatis: et duas nostras geneses, quia ille per quem facta sunt omnia, utique au-

¹ vox, feria, hic addita fuisse videtur, cum ejus loco subintelligenda forte esset vox, dies. In veteri codice f. omittitur, et quinta et sexta feria.

(a) Hunc loquendi usum etiam Augustinus improbat enarr. in Psal. 93, n. 3, cupitque ut Christiani corrigant et ecclesiasticis ritu loquantur.

(b) Alias, 1 inter aditos a Parisiensibus.

(c) In Appendice nunc primum collocatur. Lovanienses Cabimus, Verlius et Viadings suppositum habent. Stilus revera ab Augustiniano manu esse diversus: sed etiam ipsius doctrinæ adversum est quod hic dicitur, stellam Magis biennio ante Christum natum apparuisse. Nam stellæ apparitionem Augustinus ad diem Nativitatis Christi refert in sermonibus de Epiphania 200, 201, 202, etc.

ctor ambarum est; unam qua in carne nascimur, aliam qua in fide renascimur.

5. *Judæorum et Gentium adunatio.* Exsultemus ergo, et jucundemur in eo quem panni involverant, et Angeli nuntiabant: qui in præsepi jacebat, et intra astra fulgebat: quem regem sempiternum, Gentibus adorandum, non diadematis gemma, sed coeli stella monstrabat: qui ubera sugubat, et lactentes martyres faciebat. Agnoscimus lapidem angularem, in quo duo parietes de diverso venientes, unus ex circumcissione Judæorum, alter ex præputio nationum, fideli osculo copulantur: *Ipsæ enim pax nostra, qui fecit utraque unum. Ipse veniens, sicut audistis per Apostolum, evangelizavit pacem his qui longe, et pacem his qui prope* (Ephes. II, 14, 17). Prope erant pastores; longe erant Magi: utrique agnoverunt, utrique venerunt; et secundum Isaiam prophetam, utrique in præsepi cibaria sua, tanquam bos et asinus, invenerunt (Isai. I, 3). Hos enim populos ex Judæis et Gentibus Christus glorificatus assumpsit, primitias natus accepit. Ad nos ergo maxime hujus diei pertinet gratulatio, qui ex Gentibus venimus.

6. *Munera Magorum mystica.* Protulerunt Magi, quando Christum adoraverunt, aurum, thus, et myrrham (Matth. II, 11): aurum, quia regem viderunt; thus, quia Deum intellexerunt. Cognoverunt et carnem passuram; nam et myrrham protulerunt ad sepulturam. Hæc illi secundum considerationem suam. A nobis autem aurum accipit, si elemosynas faciamus; thus, si orationes fundamus; myrrham, si pro illo moriamur. Proinde quia Epiphania manifestationem verbo græco indicat (latens quippe Magis domini infantia cupientibus adorare manifestatur indice stella), nos viam fulgentis Evangelii sequamur, et sancte adoremus cui manifesti sumus; ut quando Deus manifeste veniet, nec infans erit, quia non silebit (Psal. XLIX, 3), in dextera ejus apparere mereamur.

SERMO CXXXII (a).

In Epiphania Domini, II (b).

1. *Hodie copulati cum Gentibus Judæi.* Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi adventus in carne in ipso de Virgine rudi ejus exortu manifestari Gentibus cœpit, cum ad eum adorandum Magi ab Oriente venerunt. Hic dies solemnissimus debita sanctitate est factus Ecclesiæ, maxime quæ crevit ex Gentibus, et angulari lapide alterum parietem structuræ uberiore compegit: ut ille pax nostra faceret utraque unum (Ephes. II, 14), ex circumcissione et præputio condens Ecclesiam. Unde et lapis angularis dictus est, tanquam in se copulans ex diversitate venientes, ut commutaret utrosque in uno corpore Deo, sicut prophetica et evangelica et apostolica doctrina testatur. Nato itaque Domino ex Virgine, quem diem nuperrime celebravimus, pastores admoniti ab Angelis secundum Lucam evangelistam ad infantis Verbi præsepe venerunt (Luc. II, 9); pastores autem illi Israelitæ fuerunt: ecce præsignatus est unus paries, ad angularem lapidem de circumcissione unum. Paucis diebus inde transactis, hodie Magi ab Oriente venisse creduntur, et illius parvuli magnitudinem cognovisse, quos Matthæus evangelista commemorat (Matth. II, 1-12). Ecce alius paries ex præputii desperatione concurrens nos proprie figuravit, et diem nobis festum familiari lætitia geminavit.

2. *Stella ante biennium apparuit. Quid Magos ad adorandum induxerit.* In cœlo enim videntes ignotissimam stellam, non ante paucos dies, sed ante ferme biennium, sicut inquirenti Herodi patefecerunt (unde a bimatu et infra occidit infantes secundum tempus, ut

scriptum est, quod inquisierat a Magis); hanc stellam sicut intelligitur, admirati, cujus etiam esset, consequenti revelatione nosse meruerunt, regis videlicet Judæorum: eoque nato cum et hoc ejus gratia cognovissent, ad eum adorandum hodie occurrere potuerunt. Non utique regi Judæorum, quales alii esse solebant, hunc tam magnum honorem longinque alienigenæ et ab eodem regno prorsus extranei a se debere arbitrabantur; sed talem natum esse didicerant, in quo adorando se salutem quæ secundum Deum est, consecuturos minime dubitarent. Neque enim ætas erat saltem cui adulatio humana serviret; non sub poplite sella regalis, non de membris purpura, non de capite diadema fulgebat: non pompa famulantium, non terror exercitus, non gloriosorum fama præliorum hos ad eum viros ex remotis terris cum tanto voto supplicationis attraxerat. Jacebat in præsepi puer ortus recens, exiguum corpore, contemptibilis paupertate: sed magnum aliquid latebat in parvo, quod illi homines primitiæ Gentium non terra portante, sed cœlo narrante didicerant, ad quod tam ex longinquo tam supplices veniebant, quod intuendo non videbant, et promereri adorando cupiebant. Regina quidem Austri venerat a finibus terræ audire sapientiam Salomonis: nec illa regni ejus sublimitate, sed mentis luce commota est (III Reg. X, 1; Matth. XII, 42). Verumtamen inerat in Salomone doctrina, quæ verbis ejus longissime ac latissime diffamatis ad discendum potuit studiosos animos excitare: proinde illa non latentem Deum, sed loquentem hominem, non adorare venerat, sed audire. Hic autem qui donaverat illam sapientiam Salomoni, et erat virtus æ sapientia Dei, infirmitate carnis indutus, adhuc per pusillam ætatem tacebat in terris, jam per amplissimam majestatem clarebat in cœlis.

3. *Detestanda Herodis crudelitas, sed magis miranda stultitia Judæorum.* Quid times, Herodes? quid malignamente turbaris? Si salutem tuam sapias, ille natus est per quem regnum Dei videas, non cui regnum hominum invidias. Quid sævis? quid occidis infantes? quid ætatem innoxiam noxius noxio gladio, insectaris? A gladio regis hujus nemo erit crudelitate, sed pietate securus. Detestanda ergo regis Herodis insania: sed magis miranda stultitia Judæorum, propter quos judicandos dispositione divina se a conspectu Magorum Christum quærentium parumper illa stella subtraxit. Apparuit namque, ut locum in quo puer fuerat, demonstraret. Poterat utique index etiam civitatis existere; sed quod in Bethlehem Judææ Christus nasceretur, de Libris sanctis interrogati Judæi profere debuerunt, parati ad legendum, cæci ad intelligendum, duri ad credendum. Hos ergo etiam nos in vetustate litteræ dimittamus, et ex eorum adjuti codicibus, adorandum Christum cum istis alienigenis agnoscamus.

SERMO CXXXIII (a).

In Epiphania Domini, III (b).

1. *Solemnitatis causa et ratio.* Causam, dilectissimi, et rationem solemnitatis hodiernæ, sæpe vobis et evangelica narratio, et observantia consuetudo patefecit: nec necesse est ita nunc quæ inter Salvatoris nostri humana primordia sunt gesta, replicari ut de splendore novi sideris, de Magis, Magorumque muneribus, de sævitia Herodis, et de interfectione infantium disseramus; cum, sicut nostis, et in stellæ fulgore Dei gratia, et in tribus viris vocatio Gentium, et in rege impio crudelitas Paganorum, et in occisione infantium, cunctorum martyrum forma præcesserit. Sed quia in sacratissimo die reddendum expectati vni vestræ est sacerdotalis sermonis officium, nitamur ut

(a) Alias, de Tempore 33.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius videbatur Iovaniensibus: at Verlino et Vindingo falsus, iisdem scilicet iudiciis et argumentis, quibus rejectus est sermo superior.

¹ Ita Mss. omnes. At editi, clamabat.

² In Mss. desunt voces, noxio gladio.

(a) Olim, de Tempore 33; et post, in Appendice 33.

(b) Est Leonis papæ de Epiphania Domini octavus, ipsique in omnibus manuscriptis tribuitur.

possumus adjuvante Spiritu Dei, et per intelligentiæ semitas pervenire, ut cognoscamus sacramentum præsentis festi ad omnium fidelium tempora pertinere; nec ullo modo habeatur insolitum, quod in dispensationum ordine adoratur antiquum.

2. *Incarnationis necessitas.* Quamvis ergo omnis anima christiana nihil indignum debeat de Filii Dei majestate sentire, et transeensis incipientis fidei rudimentis, oporteat unumquemque ad sublimiora proficere; necesse est tamen infirmitatem mentis humanæ, dum verum hominem accipit Christum, de ipsa naturæ nostræ communione trepidare, et per luitia vel incrementa corporea ad agnitionem unius cum Patre deitatis difficulter accedere. Sed ubi inter caligantes cogitationes radius supernæ lucis refluxerit, cunctantis fidei moras splendor veritatis abrumpat: ut cor liberum et a viciabilibus absolutum, lumen intelligentiæ tanquam ducem stellam sequatur; quia, sicut Apostolus ait, *Dominus Jesus Christus in gloria Dei Patris est (Philipp. II, 11)*: ut quem venerabatur in cunis humiliter jacentem, ipsum sine differentia adoret cum Patre regnantem. Hæc autem manifestatio, dilectissimi, quæ hæsitantium nebulas dissolvit animarum, et ita facit innoscere Dei Filium, ut de hoc quod idem est etiam hominis filius, nihil patiantur obstaculi, ad præsentis festi pertinet dignitatem: et vera est infantia Salvatoris declaratio deitatis, quando carnis sensus ab humanis ad divina transfertur; ut quos deprimunt experimenta infirmitatum, erigant signa virtutum: quia tali auxilio et natura nostra indigebat et causa, ut reparare humanum genus nec sine majestate posset humilitas, nec sine humilitate majestas.

3. *Hic nemo sit securus.* Jam vero cum singulorum fidelium profectibus, divinorum elucet custodia mandatorum, impleturque quod dictum est, *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et magnificent Patrem vestrum qui in cælis est (Math. V, 16)*; quis illic non præsentem intelligat deitatem, ubi veram videt apparere virtutem? quæ utique sine Deo nulla est, nec proprietatem obtinet deitatis, nisi Spiritu sui vegetetur auctoris. Dicente enim discipulis suis Domino, *Sine me nihil potestis facere (Joan. XV, 5)*, dubium non est hominem bona agentem, ex Deo habere et effectum operis, et initium voluntatis. Unde et Apostolus copiosissimus fidelium cohortator, *Cum timore, inquit, et tremore vestram salutem operamini: Deus est enim qui operatur in vobis et velle et operari, pro bona voluntate (Philipp. II, 12, 13)*. Et hæc sanctis causa est tremendi atque metuendi, ne ipsi operibus pietatis elati deserantur ope gratiæ, et remaneant in infirmitate nature.

4. *Signa inhabitationis Dei in nobis. Caritas omnium virtutum mater.* Qui autem experiri cupit, an in ipso Deus habitet, de quo dicitur, *Mirabilis Deus in sanctis suis (Psal. LXVII, 36)*; sincero examine cordis sui interiora discutiat, et sagaciter quærat qua humilitate repugnet superbiæ, qua benevolentia obluetur invidiæ, quam non capiat adulantium linguas, quamque bonis delectetur alienis; an pro malo non cupiat malum reddere, malique inultas oblivisci injurias, quam imaginem et similitudinem sui Conditoris amittere, qui omnes ad cognitionem sui generaliter incitans donis, *pluit super justos et injustos, et solem suum oriri facit super bonos et malos (Math. V, 45)*. Ac ne in multis laboret sollicitæ discretionis inspectio, ipsam matrem virtutum omnium charitatem in secretis suæ mentis inquirat: et si eam dilectioni Dei et proximi toto intentam corde repererit, ita ut etiam inimicis suis eadem velit tribui, quæ sibi optat impendi; quisquis hujus modi est, Deum et rectorem et habitatorem sui esse non dubitet: quem tanto magnifi-

centius recipit, quanto magis in se, sed in Domino gloriatur; quoniam quibus dicitur, *Regnum Dei intra vos est (Luc. XVII, 21)*; non nisi aguntur illius spiritus, cujus reguntur imperio. Scientes igitur, dilectissimi, quod charitas Deus est, qui operatur omnia in omnibus; sectamini charitatem, ita ut in unum castæ dilectionis affectum universorum fidelium corda concurrant. Transeant a nobis vana, et, ne nos occupent, constanti desiderio ad ea quæ semper sunt mansura, tendamus. Sacramentum enim præsentis festi oportet in nobis esse perpetuum: quod utique sine fine celebrabitur, si in omnibus actibus nostris Dominus Christus appareat, qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXXXIV (a).

In Epiphania Domini, IV (b).

1. *De Epiphaniæ celebritate diversa traditio.* Licet, fratres dilectissimi, de solemnitate diei hujus veterum sit diversa traditio; una tamen sanctæ devotionis est fides. Et quamquam nonnulli hodie Dominum nostrum Jesum Christum stella duce venientibus ab Oriente Magis æstiment adoratum; alii autem asserant eum aquas in vina mutasse; quidam vero baptizatum illum a Joanne confirmant: in omnibus Dei Filium creditur, in omnibus est nostra festivitas. Nam quod Magis, utique gentilibus, et adorare Dominum, et munera offerre conceditur, Gentium est præfigurata vocatio: quod aquæ transformantur in vinum, religionis nostræ designatur arcanum: quod vero fluentis Jordanis baptizatur Jesus, aquæ nostro Baptismati consecrantur. Oportet itaque, charissimi, ut aliqua nunc de ipso baptismate Sanctitati vestræ, prout Dominus donaverit, proferamus; et simul et humilitatem Salvatoris nostri, et mysteriorum gloriam cognoscatis.

2. *Joannis baptismus crimina non delet. Christi humilitas.* Prædicabat in deserto Joannes baptismum pœnitentiæ populo peccatori, non quo crimina commissa deleteret, sed quo emendaret errantes; nam remissio peccatorum Christi gratiæ servabatur. Confluebat ergo ad Jordanem, desiderio lavacri, diversorum copiosissima multitudo, quorum essent tam scelerati actus, vita tam perditâ, ut eos venerabilis Baptista vipereo semini compararet. Inter hujusmodi homines ille virtutum cœlestium Dominus, ille qui respicit terram, et facit eam tremere (Psal. CIII, 32), Christus Jesus, non dedignatur humilis et quietus ad servuli sui baptismum properare. Sed quid mirum de mansuetudine Salvatoris, si se Prophætæ manibus inclinavit, qui se ab inimicis suis passus est crucifigi?

3. *Joannis de Christo testimonium.* Quo properante ad fluvium, talem Joannes circumstantibus torbis erupit in vocem: *Ecce Agnus Dei; ecce qui tollit peccata mundi (Joan. I, 29)*: hoc est dicere, Cessate jam, cessate a baptismo meo quo pœnitentia suscipitur. Ecce Baptista per quem crimina dimittuntur: desinite ulterius a conservo vestro baptizari velle. Præsens est Dominus omnium nostrum, qui baptizat ad vitam; illum sequimini, illi credite, ab illo lavacrum salutis tota mente supplices postulate, a quo et ego ipse baptista vester cupio baptizari. Non renuit quidem Jesus testimonium vocis hujus; aed qui per ordinem vellet universa complere, nihilominus baptizari se expetit a Joanne. Et Baptista devotus baptizandi sui potentia tremefactus ait, *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me?* id est, quoniam ego creatura sum, tu Creator; ego servus, tu Dominus; ego figura, tu Veritas. At Jesus ait, *Sine modo; sic enim decet nos*

¹ Sic Mss. Editti, vera.

² In editis, populo in remissionem peccatorum. Manuscriptos secuti sumus.

³ Editti, pœnitentia incept.

(a) Olim, de Tempore 57; et post, in Appendice 29.

(b) In manuscriptis et excusis libris Maximo tribuitur.

¹ Post verbum, debeat, additur in Mss., fide.

² Mss. cb. et d.: ac ne in multis in vanum laboret, sollicitæ discretionem inspicias.

implere omnem justitiam: id est, Quid nunc ista commemoras? Propositum susceptæ humiliatis implendum est. Tunc ille qui præsumeret formidabat, velociter paruit precipientis imperio.

4. *Trinitatis manifestatio, Christi potentia.* Baptizatur ergo Jesus non sibi, sed nobis: baptizatur, non ut purificetur aquis, sed ut aquas ipse sanctificet: baptizatur novus homo, ut novi Baptismatis constituat sacramentum. *Aperti sunt, inquit, ei cæli*: æstimo ut in cælestibus esset miraculum de his quæ gerebantur in terris, sicut ait Scriptura, *In quem concupiscunt Angeli prospicere* (1 Petr. 1, 12). Quomodo enim poterant non mirari Virtutes cælorum et Dominationes, Cherubim et Seraphim, cum viderent Dominum sabaoth in fluvio ab homine baptizari? Ut autem Joannis attestatio etiam cælesti testimonio confirmetur, videt Spiritum sanctum corporali specie, quasi columbam descendantem, et manentem super Jesum: audit et Patrem dicentem, *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Math. 3, 14-17). Advertite, dilectissimi fratres, quanta nobis in baptizate Domini nostri Jesu Christi patefacta sit gratia, quam subtili Sacramento Trinitas se hodie homini revelavit. Pater enim auditur in voce, Filius manifestatur in homine, Spiritus sanctus dignoscitur in columba. Quam mirificum autem mysterio Dominus noster Jesus Christus vel tactu corporis sui, vel transitu gloriæ suæ omnem ad momentum creaturam sanctificat, vivificat et illustrat? Aquas enim consecrat, dum baptizatur; terram sanctificat, dum sepelitur; mortuos suscitatur, dum resurgit; cælestia glorificat, dum ascendit in cælum, et sedet ad dexteram Patris.

SERMO CXXXV (a).

In Epiphania Domini, v (b).

1. *Unda amplius ditata quam Maria.* Intelligere possumus, fratres charissimi, quantum gratiam Christo Domino debeamus, qui vota votis accumulat, gaudia gaudiis multiplicat. Ecce enim adhuc exultamus Christum Dominum natum; et jam eum laetamur pro salute humani generis baptizatum. Necdum ortus ejus est expleta festivitas; et jam baptismatis ejus est celebranda solemnitas. Vix natus est hominibus; et jam renascitur sacramentis. Hodie enim, licet post multa annorum curricula, consecratus est in Jordane. Ita ergo disposuit Dominus, ut votis vota subjungeret, hoc est, ut uno eodemque tempore et ederetur per Virginem, et per mysterium gigneretur; essetque continuata festivitas, carnis nativitatibus atque bapti-

¹ In editis, *Propositum suscepti. rm. Ms., Propositum sanctæ humiliatis.*

(a) Alias, de Tempore 38.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dulcius a Lovaniensibus, a Verliano autem et Vindingo supposititius habetur. Non verba duntaxat inausitata Augustino, qualia sunt, « pura unda submersum, Mariæ castificatio, maria calculus « alligavit, Magorum beata legatio; » sed contraria quoque Ihesus doctrinæ continet, atque usu periculosa, ut cum de Christo dicitur, « jam renascitur sacramentis, consecratus « est in Jordane, per mysterium gigneretur, etc. « Quæ hæresis favent Felicitus Urgelitanus, contra quem Alcinius disputans lib. 2, « In baptizate, « ait, « Joannis, in quo Christus baptizatus est, non fuit regeneratio. » Habes hæc de re insignem Augustini sententiam in epistola 187, n. 31: « Profecto ille singulariter natus est, cui renasci non opus « fuit. » In Remigiano codice præsert nomen Ambrosii. Id falso quidem, sed editus forte est ex suppositis Ambrosio sermonibus, sive ab eodem auctore a quo prodit sermo apud Ambrosium 17, de Baptismo Christi, ubi ipse Dominus prior dicitur « consecratus, natus et generatus per mysterium: » Ita ut hæc ipsa dies illi Natalis ejus vocetur; quemadmodum et in hoc sermone legere est, « Natalis ergo « hodie alter est quodam modo Salvatoris. » Præterea quæ hic Joseph inter et Deum Patrem instituitur comparatio, non aliis fere verbis explicatur in sermone 10 apud Ambrosium, sunt et alia quædam cum aliis quibusdam Ambrosianis sermonibus convenientia.

smatis: ut quemadmodum tunc eum miramur incorrupta matre progenitum; ita et nunc suscipiamus illum pura unda submersum: et gloriemur in utroque facto, quia filium genuit mater, et casta est; et quia Christum unda lavit, et sancta est. Nam sicut post partum glorificata est Mariæ castificatio; ita post baptismum aquæ est purificatio comprobata: nisi quod pene majori munere, quam Maria, unda ditata est. Illa enim sibi tantum meruit castitatem; ista nobis contulit sanctificationem. Illa meruit ne peccaret; ista, ut peccata purgaret. Illa propria delicta a se repudiat, ista in se per Dei gratiam aliena condonat. Illi est collata virginitas; isti donata secunditas. Illa unum procreavit, et virgo est; ista general plures, et pura est. Illa præter Christum nescit alium filium; ista cum Christo mater est populorum.

2. *Nativitas Christi secunda.* Natalis ergo hodie alter est quodam modo Salvatoris. Nam eisdem cum signis, eisdem miraculis cognoscimus genitum, sed nunc majore mysterio baptizatum. Denique Spiritus sanctus, qui tunc illi in utero adfuit (Luc. 1, 35), modo eum in gurgite circumfulsit: qui tunc Mariam castigavit, nunc fluente sanctificat. Pater qui tunc obumbravit in virtute, nunc clamat in voce: et quasi maturiore consilio, qui tunc umbram præstitit nativitati, modo testimonium perhibet veritati. Aitenim Deus: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui* (Math. 3, 17). Hæc prima præclarior. Præclarior plane est secunda quam prima nativitas. Illa enim sine teste, silentio Christum genuit; ista cum divinitatis professione Dominum baptizavit. Ab illa se Joseph, qui pater putabatur, excusat: in hac se pater, qui non credebatur, insinuat. Ibi laborat suspitionibus mater, quia professioni deerat pater; hic honoratur genitrix, quia divinitas filium protestatur. Honoratior, inquam, secunda, quam prima nativitas: siquidem pater hic Deus majestatis inscribitur; illic Joseph artifex æstimatur. Et licet in utraque Dominus per Spiritum sanctum et natus sit, et baptizatus; tamen honoratior est qui de cælis clamat, quam qui in terris laborat.

3. *Deus Pater, faber.* Joseph ergo faber in terris pater putabatur esse Domini Salvatoris (Id. xiii, 55), nec ab hoc opere Deus qui vere est Pater Domini nostri Jesu Christi excluditur: nam est et ipse faber. Ipse enim est artifex, qui hujus mundi machinam non solum mirabili, sed etiam ineffabili potentia fabricatus est; tanquam sapiens architectus cælum subtilitate suspendit, terram mole fundavit, maria calculis alligavit. Ipse est artifex, qui ad mensuram quamdam superbiæ deponit fastigia, humilitatis extrema sublimat. Ipse est artifex, qui in nostris moribus præcedit superflua opera, utilia quæque conservat. Ipse est artifex, cujus securin ad radicem nostram positam Joannes Baptista comminatur: ut omnis arbor quæ normam justæ discretionis excesserit, excisa radicibus tradatur incendio (Id. iii, 10); quæ autem mensuram veritatis habuerit, cælesti fabricæ deputetur.

4. *Christus dum baptizatur, aquas mundat.* Hodie ergo baptizatur Dominus in Jordane. Quale est hoc baptismum, ubi purior est fonte ille qui mergitur, ubi dum susceptum aqua diluit, non sordibus inficitur, sed benedictionibus idoneatur? Quale, inquam, Salvatoris est baptismum, in quo purgantur potius fluente quam purgant? Novo enim sanctificationis genere Christum non tam lavit unda, quam lota est. Nam ex quo Saluator in aqua se nersit, ex eo omnium gurgitum tractus cunctorumque fontium venas mysterio baptismatis consecravit: ut ubi quisque in nomine Domini baptizari voluerit, non tam illum mundi aqua diluat, quam Christi unda purificet. Saluator autem ideò baptizari voluit, non ut sibi munditiam acquireret, sed ut nobis fluente mundaret.

5. *Munera mystica.* Interea Magorum beata legatio perducta ad sacra cunabula radium desuper currentem miratur. Judæam præcedit Æthiopia, peccati exuenda nigredine, et fidei induenda candore. Quara

suspensa dignatio! Inter amplexus genitricis includitur, qui cœlum terraque complectitur: in sinu matris latet, qui regnum Patris excedit. Per simplex officium, spirituale revelatur arcanum: humanitas cernitur, et divinitas adoratur. Exhibent aurum, thus et myrrham, plus in mysteriis quam in conscientiis offerentes. In auri munere regis dignitas, in thuris vapore divina majestas, in myrrhæ specie sepelienda demonstratur humanitas: ac sic Trinitatem oblationum numerus loquitur, unitatem devotio una testatur. Per hoc ergo pervigili intentione cordis cœlum semper studeamus aspicere, si ad Christum cupimus pervenire. Dirigat ergo nobis semitas vitæ perfecta stella justitiæ, qui dixit, *Non apparebis in conspectu meo vacuus* (Exod. xxiii, 15). Offeramus ei aurum fidei, pietatis aromata, castitatis holocausta. Spiritualem quoque myrrham habeamus in nobis, quæ ita animas nostras condiat, ut illasas a peccati corruptione custodiat: quod ipse præstare dignetur, qui vivit et regnat in secula sæculorum. Amen¹.

SERMO CXXXVI (a).

In Epiphania Domini, vi (b).

1. *Quadruplex in hac die Christi manifestatio. In qualibet salutis nostræ mysteria continentur.* Proxime, fratres charissimi, ejus modi redemptionis nostræ celebravimus sacramentum, quo Deus hominem cum infirmitatibus induit. Hodie vero illud colimus, quo se in homine Deus virtutibus declaravit, pro eo quod in hac die, sive quod in cœlo stella ortus sui nuntium præbuit (Matth. ii), sive quod in Cana Galilææ in convivio nuptiali aquam in vinum convertit (Joan. ii); sive quod in Jordanis undis aquas ad reparationem humani generis suo baptismo consecravit (Matth. iii, 15); sive quod de quinque panibus quinque millia hominum satiavit (Id. xiv, 19): in quolibet horum salutis nostræ mysteria continentur et gaudia. Nobis enim ex Virgine natus est, quod stella monstravit: nobis ex baptismo lavacrum concessum est, quod in Jordanis alveo consecravit: nos quoque in melius esse mutandos operis miraculo præmonstravit, quando aquas in vina convertit (c). Et ideo, fratres charissimi, in omni actu nostro stellam fidei præparemus; et in custodia puritatis, Christi baptismum celebremus: quia hæc Christi regeneratio, nostræ fidei confirmatio est. Insinuavit enim nobis muneris sui beneficium per secundæ nativitatis exemplum, et quod facere voluit, prior ipse fecit. Legimus Judæos diversa sub Lege habuisse baptismata; sed nullum ex his contra prævaricationis malum generalem potuit conferre medicinam. Et ideo pro absolutione totius mundi indigebat regenerationis aquæ² cœlitus sanctificari. Et quia per universum mundum sacramentum Baptismi humano generi opus erat, omnibus aquis benedictionem dedit, quando in Jordanis alveum unica ac singulari pietate descendit. Tunc enim Christum Dominum non tam lavit unda, quam est lota (d). Tibi ergo nascendo Christus advenit, tibi

vivendo militavit, tibi moriendo conflavit: quem vides pro te mortuum, pro te intellige baptizatum.

2. *Aquæ omnes in Christi baptismo benedictæ.* Talis omnino etiam ante baptismum fuit, et ideo præcursor ejus atque baptista ita eum cum ad se baptizandum veniret, alloquitur: *Domine, ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me!* Quid evidentiùs de Christi nondum baptizati puritate, quid fortius? *Ego a te debeo baptizari*: id est, qui fons es innocentis et plenitudo justitiæ, qui nullo indigens dare scis, nescis accipere. *Ego, inquit, a te debeo baptizari*; quia tecum exhibes, et in te possides puritatis munera et baptismatis sacramenta; et quod ego dabo, te largiente, per gratiam, tu obtines per naturam (Ibid. 14). Attactu membra linguntur, et fluentia ditantur: vitalem gratiam non corpus ex flumine, sed flumen mutuatur ex corpore. Descendere in se fontem suum felix unda miratur, sub uno momento remedia æterna concipiens, et nova Deum regenerationis fecunditate parturiens; quod acceperat, hoc reddens; et quod non habebat, accipiens. Inter hæc mirum esset, quod se Dominus servi subdidit benedictioni, nisi et cruci se subdidisset et morti³.

3. *Peccati gravitas ex remedio pendenda. Peccatum quanta cura cavendum.* Et ille quidem pretiosum sibi esse hominem pretii ipsius dignitate perdocuit, ut hinc quoque intelligamus quam grandes apud se æstimet Deus noster humanorum criminum causas, propter quas non angelum, non archangelum, sed Deum misit ad terras; quam gravis sit peccati et quam dura conditio, prodit remedii magnitudo. Quanta malorum discussio erit qua damnabuntur impii⁴, sollicitudo indicat qua redimuntur pii. Omni ergo diligentia atque vigilantia caveamus, ne vulneret diabolus quod sanavit Deus: ne per consensum cordis, per flagitium corporis, servititem quam debemus Domino, magis exhibere probemur inimico. Et quidem si quis violentus ac præpotens aliquid de facultate nostra ac proprietate rapuisset, nomine dignum summo odio duceremus? nonne merito tanquam hostem detestaremur? Cur per peccatum diabolo consentiamus, qui nobis non substantiam vult auferre, sed vitam; non terram fraudare, sed cœlum; non fines angustæ possessionis, sed infinita spatia æternitatis? Inter hæc, o homo, si dignitatem facturæ luxæ, si pietatem circa te Domini tui volueris æstimare de pretio, non poteris dubitare de regno.

4. *Fides Trinitatis et Incarnationis in Magorum numeribus. Magi quomodo imitandi.* [Ipsi autem Magi, qui ad illa cœlestis pueri veneranda cunabula stellæ iudicio pervenerunt, quid aliud expresserunt in illis numeribus, nisi fidem nostram? In eo enim quod tria offeruntur, Trinitas intelligitur: in eo vero quod tres sunt, et singulis singula offerunt, in Trinitate unitas declaratur. Per aurum rex ostenditur, Deus thure dignoscitur; per myrrham, quæ condicienda est apta corporibus, sepultura crucifigendi hominis prædicatur. Secundum hæc, charissimi, nos quoque personam Magorum spiritualibus imitemur obsequiis. In primis tamdiu queramus Christum, donec illum invenire mercamur. Ducatum nobis præbeat, velut stella cœli, lux fidei. Hæc nobis illum ostendat, non jam in præsepi vagientem, sed in summa cœli arce dominantem; nec in matris gremio, sed in solio Patris adorandum; nec ulterius in humilitate judicandum, sed ad iudicium cum majestate venturum. Sit quasi trium munerum oblatio, Trinitatis perfecta confessio. Credatur a nobis unitas sine confusione conjuncta, Trinitas sine separatione distincta: Pater et Filius et Spiritus sanctus unus Deus credantur; tres personæ, sed non tres substantiæ (a)]. Quantum autem ad cœlestis naturæ ordinem pertinet, in Patre

¹ Totus hic n. 5 deest in Mss. r. et rm. Habetur autem in editis et in sermone Sedati, de quo supra ad sermonem 150.

² Ita vetus codex vd. Ceteri cum editis, *aqua*.

(a) Alias, de Tempore 29.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium relinquunt Lovanienses; supposititium Verlius et Vindingus asserunt. Et merito quidem: nam, ut non moremur in miraculo quinque panum, quod hic in Epiphaniæ festo ce ebrari dicitur; sicut in superiore sermone, sic in isto baptismus Christi regeneratio appellatur. Iisdem verbis in utroque pronuntiat, «Christum Dominum non tam lavit unda, quam lota est.» Habesque præterea in isto subsequente tractatu complura tum sermonis de Epiphania qui Sedato, tum alterius qui Eusebio in Bibliotheca Patrum inscribitur. Porro in codice Navarrico sermo non incongrue dicitur: isus est in duos, quorum alter ab his verbis n. 5 incipit, «Proxime ab hac die, fratres charissimi,» etc.

(c) Hucusque nonnulla cum Eusebio conveniunt.

(d) In superiore serm. n. 4.

⁴ Quæ hoc numero 2 continentur desunt in manuscriptis.

³ Hoc loco, *impit*, necnon infra vox, *pit*, deest editis. At in manuscriptis utraque reperitur.

(a) Eusebii verba.

et Filio et Spiritu sancto ita constituenda est una divinitas, ut nec singularis putetur in Trinitate persona, nec triplex in unitate substantia: sed ita assignetur pluralitas unitati, ne Trinitati subtrahatur æqualitas. Et licet intronittatur in una deitate numerositas, non sibi tamen recipienda diversitas. Ita ergo fidelium cordibus disponendus est Dei cultus, ut non admittatur vel in unitate separatio, vel in Trinitate permixtio.

5. In Christi baptismo baptizamur, aquæ purgantur, effectus Baptismi declaratur. Proxima enim¹ ab hac die, fratres charissimi, sacri Natalis die natus est Dominus, nunc baptizatus. Tunc nos genuit ad vitam; nunc regeneravit ad salutem: tunc Adam suscepti perditum; nunc abluisti peccatorem. Venit ergo ad baptismum, sicut scriptum est. Sed quid ablueret qui mundus erat? Utique ut mundus ablueret immundos. Illum ergo currentes aquæ tunc infundebant; sed peccata nostra secum portabant. De illo guttæ baptismatis fluebant; sed nostra in guttibus crimina defluebant. O misericordia simul et potentia Dei! Necdum eram in mundo, et jam abluebamur in baptismo; mundati in illo sumus antequam nati. Nam ipsa fuit baptismatis ratio, ut aquæ quæ purgaturæ nos erant, ab illo ante purgarentur. *Et cum ascendisset, inquit Scriptura, de aqua, vidit apertos cælos* (Matth. iii, 16). Numquid tunc ei cælum apertum fuerat, cuius oculi cælorum interiora cernebant? Sed ideo cælum aperitur, ut mysterium Baptismatis in hoc declaratur: quia quando homo de Baptismo egreditur, tunc ei janua regni cælestis aperitur.

6. Unde Magorum tanta devotio. Mystica eorum munera. Placita Deo dona. Illud vero quale est quod Magi veniunt ad Deum natum, imo ducuntur: positum in præsepio vident; nec apud sensus eorum humilitas natalivitatis reverentiam divinitatis imminuit: adorant corporibus, honorant muneribus, venerantur officiis? Oculis hominem vident; et Deum obsequiis conflentur. Videbant enim in eo qui natus fuerat, plus esse quod animi hominum, quam quod oculi providerent. Dominus qui tunc corporaliter natus fuerat, per ipsum omnia nata erant. Videbatur quidem in præsepio, sed dominabatur in cælo; intra corpusculum erat, sed intra se omnia continebat. Natus quidem ex matre fuerat, sed matrem suam ipse creaverat. Et ideo se ei Magi humiliabant, quia famulari astra cernebant: Deum enim esse cognoscebant, cui cælestia serviebant. Et idcirco etiam ipsa eorum munera divino mysterio plena erant. Aurum namque, ut audistis, et thus, et myrrham obtulerunt (Id. ii, 11). Triplicium ergo munerum numero triplex significatio continetur. In thure signant Dei honorem; in auro, regiam dignitatem; in myrrha, corporis sepulturam. Offeramus ergo et nos, dilectissimi fratres, sincera et sancta munera Deo nostro, castitatem, fidem, patientiam, charitatem, mentes humiles, probos mores, animas Deo inhabitatore condignas. Hæc sunt enim placita Deo dona, hæc grata munera, quæ illi quidem offeruntur, sed offerentibus prosunt. Nulla enim re ille, nullo munere eget: sed hoc illi munus optimum est, ut causas habeat munerandi. Nihil a nobis amplius exigit, nihil amplius petit nisi salutem nostram. Omnia enim sibi præstari a nobis pulat, si ita nos egerimus, ut nobis ab illo cuncta præstentur; auxiliante ipso Domino nostro Jesu Christo, cui est honor cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXXXVII (a).

In Epiphania Domini, vii (b).

1. *Christus primum innotuit in baptismo suo.* Dies Epiphaniarum græco nomine sic vocatur. Quod enim

¹ hic, sublata particula, *enim*, incipit alter sermo in Ms. Navarro.

(a) Alias, inter vignierianos 3, in prima parte Supplementi.

(b) in Appendice nunc primum collocatur. Augustini nomen gerit in manuscriptis pluribus. In Corbeienai codice

nos apparitionem, vel ostensionem dicimus, id Græci epiphaniam vocant. Hoc autem ideo dicimus, quia hodie Dominus noster et Salvator apparuit secundum carnem in terris. Licet enim olim natus esset ex Maria, et triginta jam annorum explesset ætatem; tamen ignorabatur a mundo. Eo tempore cognitus est, quo ad Joannem Baptistam, ut in Jordane baptizaretur, advenit: et vox de cælo Patris intonantis audita est, *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. iii, 17). Quæm Pater de cælis voce monstraverat, hunc Spiritus sanctus verus, quasi in columba, et super caput illius sedens, tactu voluit demonstrare: ne quis alius Filius Dei putaretur ex populo. Quid hæc humilitate sublimis, vilitate nobilium? Baptizatur a servo; et a Deo Filius appellatur. Inter publicanos, et meretrices, et peccatores ad lavacrum venit; et sanctior est baptizator suo. Baptizatur a Joanne in carne; sed ipse Joannem in spiritu lavat. Aquæ quæ cætera mundare consueverant, Domino nostro lavante, mundatæ sunt. Jordanis fluvius, qui eo tempore, quando populum Israel duxit Jesus Nave, et ad terram repromissionis induxit, fuerat exsiccatus: nunc totis, si potuisset, undis in unum locum voluit congregari, ut Domini corpus attingeret. *Jordanis, inquit, reversus est retrorsum* (Psal. cxiii, 3).

2. *Psalmi vigesimi octavi brevis expositio. Ecclesia antea deserta fecunditas.* Videte, fratres, quomodo id quod in Evangelio lectum est, in vigesimo et octavo Psalmo fuerat ante prædictum: *Vox Domini super aquas.* Locutus est enim Deus Filius ad Joannem, *Sine modo; sic enim oportet nos adimplere omnem justitiam.* Sequitur, *Dominus majestatis intonuit:* quando Pater Filio testimonium reddidit, dicens: *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui* (Matth. iii, 15, 17). *Vox Domini confringentis cedros.* Baptizatus est enim Christus; et erecti prius atque sublimes demones corruerunt. *Succidit eos Dominus quasi cedros Libani, et comminuit eos tanquam vitulos;* fragmenta arborum ventilans, et calcibus stirpes in diversa dispergens. E contrario de Salvatore quid dicitur? *Ei dilectus sicut filius unicornium.* Dilectus Dominus atque Salvator est Filius Dei: *unicornium*¹, filius crucis, de quo dicitur in cantico Habacuc. *Cornua in manibus ejus: ibi abscondit fortitudinem suam* (Habac. iii, 4). Postquam autem dilectus iste crucifixus est, impletum est illud quod sequitur in Psalmo, *Vox Domini intercidentis flammam ignis.* Illo enim baptizato, et universo mundo, Christo lavante, mundato, gehennæ ignis extinctus est. *Vox Domini concutientis desertum.* Deserta fuit Ecclesia, quæ prius filios non habebat. Ad prædicationem Christi deserta ista commota est; et paritavit, et peperit, et nata est in una die gens tota. Simul illa, quæ antea dicebantur desertum Cades, hoc est desertum sanctitatis, siquidem non habuerat sanctitatem, cepit parere cervos et sanctorum suorum emittere greges, qui serpentes interficiunt, qui venena contemnuunt: quibus discurrentibus, et in toto orbe Christi Evangelium prædicantibus. *In templo ejus omnes dicent gloriam Deo.* Sequitur, *Dominus diluivium inhabitare facit.* Consideremus totum orbem, respiciamus barbaras nationes, Romanum quoque mente lustrem imperium: ubique Christo credunt, ubique in nostrum Dominum baptizantur; et ita fit ut non una aqua, sed quodam modo sit diluivium baptismorum. Quapropter, fratres charissimi, quoniam consummatum est Tabernaculum (hoc enim Psalmi istius titulo prænotatur); et quoniam Ecclesia vivis lapidibus constructa est: afferamus Domino filios Dei, afferamus ei filios arietum, Apostolorum atque sanctorum; et imitemur Salvatorem nostrum, qui et ipse

ante 800 annos scripto reperitur sine nomine post epistolam Hieronymi. Remigianus autem Ms. tribuit Ambrosio, inter cuius sermones etiam editus est, paucis mutatis. Apud Ambrosium incipit in hunc modum: « Hanc baptismi Jesu Christi, » etc., estque ordine 18.

¹ Apud Ambrosium, *estque filius unicornium.*

pascor et agnus appellatur, qui pro nobis immolatur in Ægypto, qui pro Isaac tenetur in sentibus; et dicamus, *Dominus pasce me, et nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocavit; super aquam refectiois educavit me (Psal. xxii, 1, 2);* cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXXXVIII (a).
In Epiphania Domini, viii (b).

1. *Homines Angelis compares.* Aperiat hodie omne os, dilectissimi, et collaudet omne verbum, Dei Verbum quod effulsit de cælo. Lætetur omnis anima, omnis concinat lingua, et terra Domini psallat universa. Hodie enim gratiam lucis, in die lucis, filius lucis irradiat. Consentiant terrena cœlestibus, hymnum dicant cum summis Potestatibus cuncta quæ videntur in mundo. Hodie enim effulsit veritas cum rege cœlesti. Christi enim præsentia veræ lucis adventus est, et totius mundi plena libertas. Adverte ergo, charissime, dignam Deo Ecclesie disciplinam, adverte cœlestis desiderii inextinguibilem flammam, adverte corporis hanc naturam Angelorum ministeriis coæquari. Homines enim de terra, et habitantes in terra, quos etiam terra nutrit, supernis Potestatibus æmulantur. Negant enim propter charitatem Christi naturam corporis, et ministerium suscipiunt Angelorum. Quid enim aliud agunt Angeli in cœlis, nisi quod divinis obtemperant nitibus? Quæ sunt et opera in terra sanctorum, nisi angelicam vitam agere in terris, et dignis Deum laudibus prædicare? Quorum ergo idem est officium, ambiguum non est quod eadem possit esse et dignitas.

2. *Joannes, lucerna.* Hodie ergo, charissimi, Dominus noster Jesus Christus in Jordanis fluentia descendit: non ut ipse sanctificaretur, sed ut aquis futuris vitalibus sanctificationem ipse præberet. Joannes ergo implebat habitum sacerdotis. Ad eum Redemptor orbis accessit, ut baptizaretur in aqua, qui baptizantem illuminabat in Spiritu. Venit ergo rex ad præcursorem suum, Deus ad prophetam. Joannes ergo, charissimi, non ignorabat dispensationis mysterium, per quod Dominus humano generi remedium præpararet: sed nec eum sefellit corporis habitus, nec caro quæ videbatur elusit. Et ideo lucerna Christo meo dictus est per prophetam: quia Filium Dei, qui carnis obscuritate latebat, lumine sui cordis agnovit primus, et ignorantis digito demonstravit. Hic est ergo lucerna illa mirabilis, de qua illud est, *Paravi lucernam Christo meo (Psal. cxxxi, 17).* Hunc ergo Pater Filio præparavit, non quod Verbum Dei, quod erat lumen verum et Sol justitiæ, lucernæ lumine indigeret; sed quia, ut superius diximus, primus agnovit humani generis Redemptorem.

3. *Joanne Dominum baptizante, colligitur mysterium Trinitatis.* Adverte autem, dilectissime, miraculum Dominicæ majestatis. Quando ad carnem venire disposuit Dominus qui ad nos venit; pro amore hominis etiam homo fieri dignatus est: et erat novum miraculum, Deus inter homines, Dominus inter servos, Creator inter creaturas, inter sanctificandos sanctificans. Tunc Joannes Dominum et omnium Redemptorem, homo qui redemptus fuerat, baptizavit, non fiducia provocatus, sed præceptione subiectus. Tunc geminæ voces prophetice sonuerunt: *Vox Domini in deserto, vox Domini super aquas (Psal. xxviii, 3 et 8).* Nuntius veritatis clamabat; et Deus gloriæ intonabat: et erat ibi in unum totius gloria Trinitatis adorandæ. Pater de supernis Filium prædicabat: Filius in terris ordinem sacratissimæ dispositionis implebat: et Spiritus sanctus Trinitatis indissolubile mysterium colligabat. Hæc est ergo, charissimi, Trinitas unitatis, quæ est unitas Trinitatis: quæ nos per innumeras solemnitates tuea-

tur, atque hic et in æternum custodiat per Dominum nostrum Jesum Christum.

SERMO CXXXIX (a).

In Epiphania Domini, ix.

1. *De voce, Epiphania.* Dies ista et festivitas, quam hodie, fratres, celebratis, ideo Epiphania, id est, apparitio sive manifestatio appellatur, quia in ea Christus, stella duce, Gentibus est manifestatus (*Matth. ii*), et a Joanne hodie dicitur baptizatus (*Id. iii, 16*), et aquam in vinum potestate divina eum convertisse narratur (*Joan. ii*). Utinam sicut per stellam novam hodie Christus Redemptor noster ostensus est Gentibus; ita per cœleste desiderium vestris ipse semper manifestum se faciat cordibus: et qui a servo suo hodie baptizari voluit, donet vobis, ut quod in Baptismo promisistis, per humilitatis virtutem servare possitis; et qui aquas hodie convertit in vinum, quidquid in vobis insipidum est, in spiritualem commutet intellectum.

2. *Magos qualiter imitemur.* Erigite, fratres, ad Deum animas vestras, et videte corda et cogitationes vestras, ut et pro bonis actibus vestris Deo gratias agatis, et mala vestra longe a vobis projiciatis. Imitemini istos Magos, ut eo studio et ardore semper ad ecclesiam veniatis, quo illi desiderio de longinquis regionibus Christum adorare venerunt. Illi pretiosa munera obtulerunt, et vos offerte illi animas vestras; si fidem, spem, claritatem, poenitentiam, humilitatem, et castitatem diligitis: rationabilia dona illi offeratis, id est, vos ipsos; quia plus Deus vos ipsos, quam substantiam vestram diligit. Multi enim sunt qui faciunt eleemosynas, et tamen peccare non cessant. Isti quasi sua offerunt Deo, et se ipsos diabolo. Nullam habet Deus cum diabolo partem (*II Cor. vi, 15*): et ideo sive furtum, sive luxuriam, sive odium, sive superbiam, et quidquid mali est, a vobis cum Dei adjutorio repellite; ut totos vos vester Creator possideat. Attendite quia Herodes Christum quæsit; sed ideo non invenit, quia male quæsit: et vos male Christum queritis, si bona opera pro humana laude facitis. Cavete ne taliter quærendo, et illum non inveniatis, et vos ipsos perdatis. Magi ad Herodem intrantes, stellam perdidit; et vos si ad diabolum accesseritis peccando, lucem spiritualem non habebitis, nisi forte per confessionem et poenitentiam denuo ab illo recesseritis. Moneo ne intretis ad Herodem; quia melius est peccatum cavere, quam emendare. Nam si diabolo succedente, peccaveritis, per poenitentiam autem, Deo adjuvante, ab illo recesseritis, gratiam perditam recipietis: sicut et Magi postquam ab Herode recesserunt, stellam quam perdidit, videre meruerunt.

Magorum munera. Illi Magi tres reges esse dicuntur, et tria munera, hoc est, aurum, thus, et myrrham obtulerunt: quoniam verum Deum, et regem, et verum hominem in carne mortali apparuisse cognoverunt. Et vos, fratres, offerte illi aurum cœlestis sapientiæ, et thus mundæ orationis, et myrrham perfectæ mortificationis. Et sicut illi per aliam viam reversi sunt in regionem suam (*Matth. ii, 12*); ita et vos, qui a paradiso recessistis superbiendo, inobediendo, et cibum prohibitum comedendo, curate illuc per humilitatem et obedientiam, atque abstinentiam redire. Vita ista præsens peregrinatio est, patria vero vestra paradisi est. Et quia nimis stulti sunt qui exilium pro patria diligunt, vos despiciat hanc miseram et incertam vitam, ut pervenire valeatis ad patriæ cœlestis felicitatem certissimam. Ad hoc namque Filius Dei de cælo venit ad terras, ut vos ejus exempla sequendo, possetis de terra in cœlum ascendere. Quod ipse vobis concedat, cuius regum et imperium sine fine permanet in sæcula sæculorum.

(a) Alias, de Diversis 63.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Augustino abjudicatur Verliui et Vindingi sententia, cui nos haud leviter subscribimus.

(a) Exstat inter Ambrosianos ordine duodecimus: sed Cæsarianis omnino est annumerandus. Cesar., hom. 16, et ex editis a Baluz. 9.

SERMO CXL (a).

In Quadragesima, 1 (b).

1. *Quadragesima corpori et animæ salubris. Quibus in m. noxia.* Ecce, fratres charissimi, Deo propitio, tempus Quadragesimæ venit: et ideo rogo, dilectissimi, ut dies istos corporibus salubres et animæ medicinales ita cum Dei adiutorio sancte ac spiritualiter celebremus; ut observatio sanctæ Quadragesimæ non nobis iudicium pariat, sed profectum. Si enim negligenter agimus, si nos nimis occupationibus implicemus, si castitatem servare nolumus, si jejuniis et vigiliis et orationibus non insistimus, si Scripturas divinas aut ipsi non legimus, aut legentes alios non libenter audimus, ipsa vobis medicamenta convertuntur in vulnera; et inde habebimus iudicium, unde potuimus habere remedium.

2. *Pia Quadragesimæ exercitia.* Et ideo rogo vos, fratres charissimi, ad Vigiliis maturius surgite, ad Tertiam, ad Sextam, ad Nonam ante omnia convenite. Nullus se a sancto opere subtrahat, nisi quem infirmitas, aut publica utilitas, aut forte certa et grandis necessitas tenuerit occupatum. Nec solum vobis sufficit quod in Ecclesia divinas lectiones auditis; sed etiam in domibus vestris aut ipsi legite, aut alios legentes requirite, et libenter audite. Recolite, fratres, sententiam Domini nostri qua dicit, *Si totum mundum lucretur homo, animæ autem suæ detrimentum patiatur; quam dabit commutationem pro anima sua (Matth. xvi, 26)?* Et illud ante omnia memoriter retinete, et jugiter expavesce quod scriptum est, *Impedimenta mundi fecerunt eos miseros.* Sic ergo te occupabis in domo tua, ut non negligas animam tuam. Ad extremum si non amplius, vel tantum labora pro anima tua, quantum pro carne tua laborare te consideras.

3. *Opera bona sequitur dulcedo, mala amaritudo.* Et ideo, fratres charissimi, nolite diligere mundum, neque ea quæ in eo sunt; quia mundus transit et concupiscentia ejus (1 Joan. ii, 15, 17). Quid autem permanet in homine, nisi quod quisque aut legendo, aut orando, aut bona opera faciendo pro animæ salute in thesauro conscientiæ suæ reconderit? Infelix enim voluptas, infelicio cupiditas atque luxuria, per transitoriam dulcedinem præparant sempiternam amaritudinem: abstinentia vero, vigiliæ, orationes atque jejunium per brevissimas angustias perducunt ad paradisi delicias; quia non mentitur Veritas, quæ in Evangelio dicit, *Arcta et angusta via est quæ ducit ad vitam; et pauci sunt qui inveniunt eam (Matth. vii, 13, 14).* Nec per latam viam diu gaudetur, nec per angustam et asperam longo tempore laboratur: quia et isti post brevem tristitiam accipiunt vitam æternam, et illi post parvum gaudium patiuntur sine fine supplicium.

4. *Quadragesima totius anni cibaria animæ providenda. Damna reparanda.* Et ideo, fratres charissimi, in istis quadraginta diebus, quasi totius anni cibaria animæ nostræ jejuando, legendo, vel orando providere debemus. Nam licet per totum annum, Deo propitio, lectiones divinas frequenter et fideliter audiat; in istis tamen diebus de pelago et fluctibus mundi hujus quasi ad portum Quadragesimæ confugiens debemus requiescere, et lectiones divinas in exceptorio cordis nostri cum silentio et pace suscipere: ut Deo propitio pro amore vitæ æternæ vacantes, quicquid in navicula animæ nostræ per totum annum multis tempestatibus, id est, peccatorum fluctibus, aut fractum, aut dissolutum aliquid, aut cor-

ruptum, aut perditum est, omni sollicitudine in istis diebus reparare studeamus atque componere. Et quia nos necesse est, dum adhuc in isto corpusculo sumus, procellas et turbines sæculi istius sustinere, quotiescumque nos aut per tempestates durissimas avertere, aut per voluptates mollissimas decipere voluerit inimicus; semper nos, adjuvante Deo, contra se inveniat præparatos.

5. *Occupationes sæculi saltem temperandæ. Mundus aut ridetur a nobis, aut ipse ridet nos.* Unde iterum rogo, ut occupationes sæculi hujus in istis diebus sanctæ Quadragesimæ, si non potestis abscindere, studeatis vel ex parte aliqua temperare: ut præcisò damno et gloriosissimo fructu hoc sæculum fugientes, subtrahatis aliquas horas occupationi terrenæ, in quibus Deo vacare possitis. Nam iste mundus, aut ridet nos, aut ridetur a nobis: aut acquiescimus et despici-mur, aut contemnimus et æterna præmia consequamur. Ac sic aut contemnis et despicias mundum, aut acquiescis et premeris vel calcaris a mundo. Sed melius est ut calces mundum, et calcato eo gradum tibi facias, per quem in sublime conscendas. Hæc enim, fratres charissimi, quæ pro salute communi de vestra obedientia præsumentes suggerimus, si secundum vestram consuetudinem et libenter auditis, et fideliter implere contenditis; et Pascha cum gaudio celebrabitis, et ad vitam æternam feliciter venietis. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXXI (a).

In Quadragesima (b), II.

1. *Dies Quadragesimæ vitam præsentem, dies Paschæ futuram designant.* Dominus et Salvator noster, qualiter ad eum post multas negligentias venire debeamus, fratres charissimi, per prophetam nos hortatur et admonet dicens, *Venite, adoremus et procidamus ante Deum, et ploremus coram Domino qui fecit nos (Psal. xciv, 6);* et iterum, *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio et actu et planctu (Joel ii, 12).* Dies enim sanctæ Quadragesimæ, fratres charissimi, si diligenter attendimus, vitam sæculi præsentis significant; sicut et dies Paschæ æternam beatitudinem præfigurant. Et quomodo in Quadragesima quasi tristitiam habebimus, ut in Pascha ordine legitimo gaudeamus: sic et in hoc sæculo quamdiu vivimus, pœnitentiam debemus agere, ut in futuro possumus peccatorum indulgentiam accipere, et ad æternum gaudium pervenire. Sed ita debet unusquisque pro suis criminibus suspirare, lacrymas fundere, elemosynas dare; ut Deo auxiliante, quamdiu vivit, semper crimina ipsa conetur effugere. Sicut enim sine minutis peccatis nullus unquam aut fuit aut esse poterit: ita sine capitalibus criminibus, donante et auxiliante Deo, omnimodis esse possumus¹ et debemus.

2. *Quadragesima, tempus messis ac vindiciæ spiritualis. Quod carni cibis, id animæ verbum Dei. Canava.* Et ut hæc obtinere possimus, si nos alio tempore impedimenta mundi detinent obligatos, vel in diebus sanctæ Quadragesimæ, in Domini lege, sicut scriptum est, die noctuque meditemur (Psal. i, 2): et ita cor nostrum divine legis dulcedine repleamus, ut in nobis nullum locum virtutibus vacuum, quem obtinere possint vitia, relinquamus. Sicut enim tempore messium vel vindemiarum, unde caro nostra possit sustentari, colligitur; ita in diebus Quadragesimæ, quasi in

¹ In manuscriptis et apud Ambrosium desideratur, *possumus.*

(a) Alias de Tempore 56.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Erat Lovanien-sibus dubius, falsus verlinio et vindlingo. Cum proxime subsequente ac Casarianis aliis sermonibus convenientiam et cognationem habet quam maximam. De num. 1 vide Appendixis serm. 11, n. 6, necnon Casar., homil. 37 ex editis a Baluzio; de num. 2, Append. serm. 10, n. 5, et serm. 69, n. 5; de num. 4, Append. serm. 10, nn. 3, et 28, n. 4; de num. 5, Casarii homil. 21, in fine.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Idem atque de superiore est Lovanien-sibus, idem verlinio et vindlingi iudicio. Inter Ambrosianos reperitur vigesimus quintus; Casario tamen tribuere solet cum duorum manuscriptorum Corbelensium, qui ipsi adscribunt, auctoritas, tuta maxime stili consensio.

spirituali vindemiarum vel messium tempore, unde anima nostra in aeternum possit vivere, congregetur: quia sicut negligens quisque, si tempore vindemiarum vel messium nihil collegerit, per totum anni spatium fame torquetur; ita qui in hoc tempore spirituale triticum et coeleste mustum jejunando, legendo, orando in horreis animæ suæ providere et congregare neglexerit, in aeternum durissimam sitim et crudelem inopiam sustinebit. Certissime scitote, fratres charissimi, quia qualis est caro quæ post multos dies percipit cibum, talis est anima quæ assidue non pascitur Dei verbo: et quomodo caro per famem et inopiam tenuis et sicca velut quoddam simulacrum efficitur; ita et anima, si verbi Dei cibo non pascitur, arida et inutilis et ad nullum opus bonum congrua invenitur. Considerate, fratres, si et horreum et canavam (a) et cellarium annis singulis replemus, unde uno anno cibum habeat caro nostra; putas, quantum debemus recondere, unde in aeternum sustentetur anima nostra?

3. *Occupationes commutentur. Tabulae ludus.* Et ideo, fratres, vel istis paucis diebus recedat impedimenta mundi, quæ secundum Scripturam multos negligentes miseros faciunt. Recedat carnalis lætitia, recedant venenis plena mundi istius blandimenta. Carnis gaudia minuantur, ut anime lucra spiritualia præparentur; propter illud quod scriptum est, *Vae vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et stebitis* (Luc. vi, 25); et illud, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (Matth. v, 5). Tempus quod nobis furiosus tabulae ludus solebat auferre (b), lectio divina incipiat occupare. Otiosus fabulis, et mordacibus jocis, et detractionibus venenatis colloquia de Scripturis sanctis succedant. Horarum spatium, in quibus solebamus cum damno animæ delineri, visitentur infirmi, requirantur in carcere constituti, peregrini suscipiantur, et discordes ad concordiam revocentur. Illic si facimus, fratres, inde nobis parare possumus medicamenta, unde nobis vulnera feceramus.

4. *Prandia pauperibus eroganda. Cænæ cibi nec suaves nec nimis. Caro ut ancilla, anima ut domina tractetur.* Ante omnia in diebus jejuniorum quod solebamus prandere, pauperibus erogemus; ne forte aliquis sibi sumptuosas cænæ, et exquisitis saporibus epulas studeat præparare, et corpori suo magis commutasse, quam subtraxisse ciborum abundantiam videatur. Nihil prodest tota die longum duxisse jejunium, si postea ciborum suavitate vel nimietate anima obruatur. Illico mens repleta torpescit, et irrigata corporis nostri terra spinas libidinum germinabit. Sit ergo temperatus cibus, et nunquam nimium venter expletus; et plus semper de cibo cordis quam de cibo corporis cogitemus: quia intus in homine interiore facti sumus ad imaginem Dei; in carne autem de limo terræ formati sumus. Et videte, fratres, si iustum est ut caro nostra de terra facta interdum bis in die capiat cibum; et anima in qua

imago Dei est, vix post plures dies accipiat Dei verbum: cum tamen expediat nobis ut amplius Dei imaginem in nobis, quam nostram carnem honore debeamus. Qui enim de sola carne cogitant, bestiis et pecoribus similes sunt: et qui ita agunt, jam in se Dei imaginem contriverunt. Caro ergo velut ancilla gubernetur; et anima tanquam domina legitima reficiatur. Nam et si aliter factum fuerit, si nos non agnoscimus ad imaginem Dei factos, et plus de carne quam de anima cogitemus, timeo ne nos Spiritus sanctus per prophetam arguat, dicens: *Et homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est iumentis insipientibus, et similis factus est illis* (Psal. XLVIII, 13).

5. *Lectiones divinæ in ecclesia, domi, et refectiois tempore.* Lectiones divinas et in ecclesia, sicut consuestis, libenter audite, et in domibus vestris relegite. Si aliquis ita fuerit occupatus, ut ante refectioem, Scripturæ divinæ non possit insistere, non eum pigeat in convivio suo aliquid de divinis Scripturis relegere: ut quomodo caro pascitur cibo, sic anima reficiatur Dei verbo; et totus homo, id est, et exterior et interior, de sancto et salubri convivio satiatus exurgat. Nam si sola caro reficitur, et anima Dei verbo non pascitur; ancilla satiatur, et domina fame torquetur: et hoc quam sit injustum, Sanctitas vestra non potest ignorare. Et ideo, sicut jam dixi, lectiones divinas illo desiderio et legere et audire debetis, ut de ipsis in domibus vestris, et ubicumque fueritis, etiam loqui et alios docere possitis, et verbum Dei, velut munda animalia, cogitatione assidua ruminantes, utilem succum, id est, spirituales sensum, et vobis sumere, et aliis, Deo auxiliante, propinare possitis: et in vobis impleatur illud quod scriptum est, *Et calix tuus inebrians quam præclarus est* (Psal. xxii, 5)! implentes illud quod beatus Apostolus hortatur et admonet, dicens, *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia ad gloriam Dei facite* (1 Cor. x, 31). Si infirmitas non prohibet, quotidie jejunate, ad Vigiliis alacri et ferventi devotione consurgite, propter illud quod scriptum est, *De nocte vigilat spiritus meus ad te, Deus* (Psal. lxxii, 2); et iterum, *Ad te orabo, Domine, mune, et exaudies vocem meam* (Psal. v, 4); et iterum, *Media nocte surgebam ad confitendum nomini tuo, Domine* (Psal. cxviii, 62). Ad quam rem etiam Dominus et Salvator noster in Evangelio hortatur et admonet, dicens: *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem* (Matth. xxvi, 41): quod ipse præstare dignetur, cui est honor et imperium cum Patre et Spiritu sancto, etc.

SERMO CXLII (a).

In Quadragesima, in (b).

1. *Jejunare non valens, largiores eleemosynas erogat.* Rogo vos et admono, fratres charissimi, ut in isto legitimo ac sacratissimo Quadragesimæ tempore, exceptis dominicis diebus, nullus prandere præsumat, nisi forte ille quem jejunare infirmitas non permittit: quia aliis diebus, jejunare, aut remedium, aut præmium est; in Quadragesima non jejunare peccatum est. Alio tempore qui jejunat, accipiet indulgentiam: in Quadragesima qui potest, et non jejunat, sentiet poenam. Et ipse tamen qui jejunare non prævalet, secretius sibi soli, aut si est alius infirmus, cum ipso sibi in domo sua præparet

(a) Alias, de Tempore 62.

(a) Illic ex Mss. restitimus vocem *canavam*, id est, cellarum penariam vel vinariam, gallice *cave*. Qua voce utitur idem ipse Cæsarius in sermone qui inter Augustinianos alias fuit 61 de Tempore, nunc Appendix 273; itemque in suæ ad Virgines regulæ capite 30 statuens, « Quæ cellario, si-
ve canavæ, sive vestibus præponuntur, » etc. Vide Regulam S. Aureliani ad Monachos, cap. 21, et Isidorum in Gloss. Victor in lib 2 de Persecutione Vandalica eam usurpat pro ergastulo seu cavea.

(b) Exstat Eliberitani concilii can. 79, et Constantinop. 6 can. 50, de his qui alea sive tabula ludunt. Fuit etiam aliquando civibus lugibus vetitus tabulae ludus, de quo Novell. Justin. 123, Julianus antecessor, Constit. 113, capp. 4, 9. Narrat tamen Gregorius Turonensis in Hist. lib. 10, n. 10, accusatam, quæ Pictavensi S. Crucis monasterio præerat, ablatissimam, quod ad tabulam lussisset, respondisse « Nec in Regula » per Scripturam prohiberi, nec in canonibus. » Ad tabulam ludentes reprehenduntur rursus intra in sermone 146, n. 4, et in Cæsarii homilia ex editis a Baluzio tertia; sed in eo maxime tractatu qui inter Cyrilliani opera vulgatus est de Aleatoribus.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubiis per Lovanienses, suppositiis per Verlimum et Vindilugum annu-
meratus fuit. Inter spurios Ambrosii quoque sermones est vi-
gesimus sextus. Sed verius inter Cæsarianos representatur
in Bibliotheca Patrum et in Bibliotheca Lirinensi, et certis
Cæsarium clamant singula fere verba, adeo ut minime videatur
fides habenda recentioribus aliquot manuscriptis qui
Faustino adscribunt. De num. 3 vide Cæsarii homil. 23, . . .
serm. Appendix 78, n. 5; de num. 5, serm. Append. 142;
de num. 6, Cæsarii homil. 24, et sermonem superiorem,
n. 4; de num. 7, Cæsarius. in fine homil. 35; de num. 8, Cæs-
sar. homil. 1.

quod accipiat; et illos qui sani sunt, et jejunare prævalent, ad prandium non invitet: quia si hoc fecerit, non solum Deus, sed etiam homines intelligere possunt illum non pro infirmitate non posse, sed pro gula jejunare non velle. Sufficiat illi quod ipse jejunare non prævalet: et magis cum gemitu et suspirio et animi dolore manducet, pro eo quod aliis jejunantibus, ille abstinere non potest. Quid opus est unicuique infirmo aliquem sanum rogare ad prandium, ut sibi etiam augeat de alterius gula peccatum? Pro eo tamen quod non potest jejunare, amplius debet erogare pauperibus: ut peccata quæ non potest jejunando curare, possit eleemosynas dando redimere.

2. *Eleemosyna jejunio melior.* Bonum est jejunare, fratres; sed melius est eleemosynam dare. Si aliquis utrumque potest, duo sunt bona: si vero non potest, melius est eleemosynam dare. Si possibilitas non fuerit jejunandi, eleemosyna sufficit sibi sine jejunio; jejunium sine eleemosyna omnino non sufficit. Ergo si aliquis jejunare non potest, eleemosyna sine jejunio bonum est: si vero prævalet, jejunium cum eleemosyna duplex bonum est. Jejunium vero sine eleemosyna, nullum bonum est: nisi forte ita sit aliquis pauper, ut non habeat omnino quod tribuat. Illi ergo qui non habuerit unde tribuat, sufficit voluntas bona, secundum illud quod scriptum est, *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. II, 14).

3. *Ab ea nemo facile excusatur.* Sed quis erit qui se possit excusare, cum etiam pro calice aquæ frigidæ mercedem se Dominus redditurum esse promiserit (*Math. x, 42*)? Et quare frigidæ dixit? Ne forte se posset aliquis pauper de lignorum penuria excusare; aut dicere, se vasculum ubi aquam calefaceret, non habere¹. Denique et per beatum prophetam, fratres charissimi, Dominus ita hortatur et admonet eleemosynam fieri, ut prope nullus pauper sit qui se valeat excusare. Sic enim ait: *Hoc est jejunium quod elegi, dicit Dominus: Frange esurienti panem tuum.* Non dixit ut integrum daret; cum forte pauper ille alium non haberet: sed, *Frange*, inquit; hoc est dicere, Etiamsi tanta paupertas tibi est, ut non habeas nisi unum panem, ex ipso tamen frange, et pauperi tribue. *Et egenum, inquit, ac sine tecto induc in domum tuam* (*Isai. LVIII, 6, 7*). Si aliquis ita pauper est, ut non habeat unde tribuat pauperi cibum, vel in uno angulo domus suæ peregrino præparet lectulum. Quid nos ad hæc dicturi sumus, fratres, vel quam excusationem habere poterimus, qui amplas et spatiosas domos habentes, vix aliquando dignamur excipere peregrinum; ignorantes, imo non credentes, quod in omnibus peregrinis Christus excipitur, sicut ipse dicit, *Hospes fui, et susceptis me; et, Quamdiu uni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis* (*Math. xxv, 35, 40*).

4. *Christus in pauperibus recipiendus, ut nos ipsi in patriam recipiat.* Laboriosum et fastidiosum nobis est, in pauperibus recipere Christum in patria nostra: timeo ne nobis ille vicem reddat in cælo, et non nos recipiat in beatitudinem suam. Contemnimus illum in mundo: timeo ne nos ille iterum contemnat in cælo, secundum illud quod ipse dixit, *Esurivi, et non dedistis mihi manducare; et, Hospes fui, et non susceptis me; et, Quamdiu non fecistis uni ex minimis istis, nec mihi fecistis.* Et quid post hæc sequitur, fratres? Avertat hoc Deus a nobis. Hoc enim postea addidit, dicens: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*Ibid. 42-46*). Hæc ergo, fratres charissimi, non transitorie, nec solis corporis auribus audiamus; sed fideliter audientes, etiam ut alii teneant et impleant, verbo pariter et exemplo doceamus².

¹ Hic Mss. duo, omissis intermediis, subjungunt: *Omnia enim complevit, qui quod potuit fecit, etc.*, quæ habentur versus finem sermonis.

² Hic sermo in editis terminabatur clausula, *præstantis*

5. *Objurgantur qui divitias coaccervant.* Quid ergo post hæc dixit Dominus per Prophetam? *Si videris, inquit, nudum, operi cum.* Ego in hac sententia neminem judico; unusquisque attendat conscientiam suam. Me tamen arguo et reprehendo, quod forte aliquoties evenit ut per negligentiam vestimenticula mea, quæ debuerunt accipere pauperes, devorarentur a tineis: et timeo ne mihi ipsi panni in testimonium proferantur in die judicii; secundum illud quod Jacobus apostolus terribiliter increpat dicens, *Agite nunc, inquit, divites, plorate ululantes in miseris quæ adveniunt vobis. Divitiæ vestras putrefactæ sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt. Aurum et argentum vestrum æruginavit, et ærugo eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras sicut ignis. Theaurizastis super terram, et in deliciis enutristis corda vestra in die occisionis* (*Jacobi v, 1-5*). Hæc omnia, sicut dixi, fratres charissimi, quæ per Apostolum comminatus est Christus, licet nos nimium terreant; non tamen de Dei misericordia desperandum est. Adhuc ego et mei similes negligentem cum Dei adjutorio possumus nos emendare, si volumus, si et eleemosynas, quas huc usque parcius fecimus, largius erogemus, et pro peccatis præteritis cum dolore et gemitu, cum spe reparationis, Dei misericordiam deprecemur.

6. *Jejunium non sit sine eleemosyna.* Prandia pauperibus erogentur. Ergo, sicut supra suggessi, fratres charissimi, jejunia nostra eleemosynarum pinguedo commendet; quia tale est jejunium sine eleemosyna, qualis sine oleo lucerna. Nam sicut lucerna, quæ sine oleo accenditur, fumigare potest, lucem habere non potest: ita jejunium sine eleemosyna carnem quidem cruciat, sed charitatis¹ lumine animam non illustrat. Interim vel quod ad præsens agitur, fratres, sic jejunemus, ut prandia nostra pauperibus erogentur; ut quod pransuri eramus, non in nostris sacculis, sed in visceribus pauperum reponamus: quia manus pauperis gazophylacium est Christi, qui quod accipit, ne in terra pereat, in cælo reponit; quia quamvis cibum quem pauper accipit, consumatur, merces tamen boni operis in cælo reconditur. Nam si prandia nostra exquisitis saporibus, et multiplicatis ferculis expendere studeamus ad cœnam; si corpori nostro delicia non subtrahuntur, sed etiam duplicantur: sicut modo corpori nihil minuitur, sic animæ nihil augetur.

7. *Castitas per totam Quadragesimam servanda.* Hæc, fratres, timeans magis quam de vobis aliquid sinistrum credens, admeo. Scio enim plures ex vobis, Deo propitio, et peregrinos assidue excipere, et pauperibus frequenter eleemosynam dare. Et ideo quod suggero, ad hoc proliciat, ut qui faciebat, amplius faciat; qui vero non faciebat, aut forte tardius faciebat, tam sanctam sibi et Deo placitam operationem in consuetudinem mittat. Et licet credam, quod, Deo inspirante, semper supervenientibus festivitatibus, castitatem ante plures dies, etiam cum propriis uxoribus custodiat Charitas vestra: tamen, licet ex superfluo, etiam quod vos facere credo, charitatis contemplatione commoneo, ut per totam Quadragesimam et usque ad finem Paschæ castitatem, Deo auxiliante, servantes, in illa sacrosancta solemnitate Paschali, charitatis luce vestiti, eleemosynis splendidi, orationibus, vigiliis et jejniis, velut quibusdam cœlestibus et spiritualibus margaritis ornati, non solum cum auriis, sed etiam cum inimicis pacifici, libera et segura conscientia, ad altare Domini accedentes, corpus et sanguinem ejus non ad judicium, sed ad remedium possitis accipere.

8. *Bona voluntate implent pauperes præceptum eleemosynarum.*

Domino nostro. etc. Alteram sermonis partem, quam exhibent Mss. plures jam seorsum dederat post Marum Vignosius in Supplemento.

¹ Ita Mss. At apud Caesarium et Ambrosium, *claritatis.*

moxyne. Sed cum de eleemosynâ loquimur, non conturbetur angusta paupertas. Omnia enim complevit, qui quod potuit fecit: quia voluntas perfecta faciendi reputabitur pro opere facti. Sed hoc ille implere poterit, qui omnem pauperem, quasi se ipsum considerare voluerit; ut sic pauperi tribuat, quomodo si ipse in tali necessitate esset, sibi fieri cuperet. Hæc qui fecerit, et Novi et Veteris Testamenti præcepta complebit, implet illud evangelicum: *Omnia quaecumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter; hæc est enim Lex et Propheta* (Matth. vii, 12). Ad quam veræ et perfectæ charitatis legem pius vos Dominus sub sua protectione perducatur; qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXLIII (a).

In Quadragesima, iv (b).

1. *Quadragesima sanctorum exemplis celebrata, Moyse, Eliæ, et ipsius Christi.* Omne vite nostræ tempus, stadium quoddam debemus putare virtutum, et ad cælestem bravium tota virtute contendere. Sed hoc præcipue in Quadragesimæ diebus implendum est, qui abstinentiæ ac jejuniis dedicati, tantum nobis ad virtutem adimi conferunt, quantum et de corpore voluptatem decerpunt. Est autem legitimus numerus iste jejunii, et qui his sanctis celebratur exemplis. Moyses Legem accipiturus a Deo, quadragesima dies ac noctes absque cibo potuque transegit, et ad suscipiendam Domini voluntatem jejuniis præparatus est (Exod. xxxiv, 28). Elias post quadragesima dierum jejunia curru igneo de hoc mundo ad superna cœlorum translatus est (III Reg. xix, 8). Ipse quoque Dominus ac Salvator noster quadragesima diebus jejunans de diaboli tentationibus triumphavit, ut ad prædicationem Evangelii jam victor accederet (Matth. iv, 2). Merito ergo etiam nos hunc dierum numerum custodire debemus jejuniis, quem per talia exempla legitimus consecratum.

2. *Tunc virtus facilior.* Celebremus ergo hos dies cum omni alacritate mentis et gaudio, et eos omnibus epulis, omnibus corporalibus deliciis præferamus. In his enim præcipue diebus ad implendam Domini voluntatem animus accenditur, quando maxime per abstinentiæ voluptas carnis exstinguitur. Tunc enim ad Dominum et ejus futura promissa tota mens purior facta festinat, cum nulla crapula, nulla cibi ac potus satietate crassatur. Unde et Salvator in Evangelio dixit: *Attendite itaque vobis, ne graventur corda vestra in crapula et in ebrietate et in cogitationibus secularibus; et superveniat in vos dies illa tanquam repentina: tanquam laqueus enim superveniet universo mundo, et nemo effugiet* (Luc. xxi, 34 et 35). Sed et illa est in Quadragesimæ diebus grandis utilitas, quod dum etiam a licitis abstinemus, magis ac magis admonemur illicita vitare. Qui enim abstinemus pos a carnibus, quibus aliis diebus uti licet; qui ergo ista vitamus, quæ aliquando licent; imprimis peccata fugiamus, quæ omnino nunquam licent.

3. *Jejunium præcipuum, a vitis.* Itaque si voluimus bene jejunare a cibis, ante omnia jejunemus et a vitis. Quid enim prodest vacuare corpus ab eacis, et animam replere peccatis? Quid enim prodest pallidum esse jejunio, si odio et invidia livenesscas? Quid enim prodest vinum non bibere, et iracundiæ veneno inebriari? Quid prodest abstinere a carnibus ad edendum creatis, et malignis obreclationibus fratrum membra lacerare? Quid prodest si abstinemus ab his quæ aliquando licent, et faciamus illa quæ nunquam licent? Deus enim illos honorat et diligit, qui illicita fugiunt. Sic ergo, ut dixi, jejunemus a cibis, ut multo magis jejunemus et a vitis, ut sanctorum operum ubertate saturemur; ut et in futuro mereamur

(a) Alias, de Tempore 68.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. De hoc dubitare permittunt Lovanienses, sed ipsam repudiari non injuria volunt Verlianus et Vindigius.

PATROL. XXXIX.

ipsorum operum retributione satiari, sicut in Evangelio legimus, *Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (Matth. v, 6).

4. *De parcimoniam pauperes reficiantur.* Illam enim compensationem magis eligere debemus, ut a cibis quibus nos abstinemus, eos pauperibus ac debilibus largiamur; secundum illud quod scriptum est, *Beati qui contenti sunt esurire, ut alii reficiantur.* Satis Deo acceptum est munus, quando indigens saturatur, quando nudus vestitur, quando ira non perficitur, et iracundiæ tempus non reservatur, quando malum pro malo non redditur. Tunc grata sunt Deo nostra jejunia, si illi qui necessitate jejunant, reficiantur a nobis. Tunc illam Domini sententiam audire merebimur, *Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis* (Id. xxv, 40). O benignissimum Dominum ad edomandam hominum avaritiam, qui sibi dari dicit, quod vel minimo pauperi donatum fuerit! Vobis autem, fratres, præstat Domini misericordia, ut ei jejuniis et eleemosynis in bonis operibus servatis, ut ad æternam et veram vitam vos perducatur ipse, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CXLIV (a).

In Quadragesima, v (a).

1. *Jejunii utilitas ostenditur exemplis Moyse et Adæ.* Adest nobis venerabile et medicinale Quadragesimæ tempus, charissimum, per quod jejunantes peccatorum nostrorum vulnera curare debemus. Quantum sit ergo bonum jejunii, quantumque homini gratiæ conferat, brevi sermone exemplis additis disseramus. Moyses primus quadragesima diebus ac noctibus cum jejunasset, Legem Domini accipere meruit, per quam populis imperaret. Impetraverat unius hominis jejunia, quod totius populi saturitas desperaverat. Advenimus ergo quanta sit inter jejunium et saturitatem distantia, inter ventrem vacuum et pulmones epulis æstuantes. Moyses ergo quia jejunavit, Dominum vidit (Exod. xxiv, 18): populus, quia manducavit et bibit, idola fabricatus est. Sed quid de Moyse et Israeliica multitidine loquar? Princeps ille humani generis Adam, quamdiu jejunavit servans mandatum, in paradiso fuit: ubi vero comedit, ejectus est de paradiso (Gen. iii). Et qui in paradiso Dei virgo fuerat, ejectus de paradiso cognovit uxorem. Semper enim juncta est saturitati lascivia. Vicina sibi sunt venter et genitalia, et pro membrorum ordine ordo vitiorum. Ejecit ergo nos de paradiso cibus; reducat esuries, reducat jejunium. Diximus ergo quid sanctus Moyses meruit jejunando: deinde et cunctos videamus.

2. *Item Eliæ.* Sancto Eliæ jejunanti etiam elementa famulata sunt. Hic denique tribus annis et sex mensibus cœlum clausit (III Reg. xvii, 1; Jacobi v, 17): ad cuius vocem etiam supernum descendit incendium (IV Reg. i, 10). Et cum eum Jezabel regina vellet occidere, et fessus sub arbore frondosa jaceret in solitudine, angelus ad eum mittitur, et dicit ei: *Sume paululum panis et aquæ* (III Reg. xix, 5). Videte quanta sit Dei clementia erga jejunantes, charissimi. Non sufficiebat, quis angelum ad jejunantem Dominus miserat, qui eum, ut cibum sumeret, admoneret: sed etiam præcipit ut longius fugiat persequentem. Ait ergo, *Sume paululum panis et aquæ.* Quadragesima enim dierum jejunio pertractus erat per desertum usque ad montem Sina. Numquid ei Dominus qui cœlum et terram fecerat, cujus omnis est creatura, non potuit

(a) Alias, de Tempore 68.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium relinquunt Lovanienses, suppositum asserunt Verlianus et Vindigius. Hieronymo in Remigiano codice, in aliis fere manuscriptis Augustino tribuitur: sed falsa, ut stilus erudit, inscriptione. Manuscripti plerique sermonem ordiuntur ab his verbis, « Moyses quadragesima diebus ac noctibus, » etc. De cætero nonnulli passim variant, præsertim in fine, ubi hæc omittunt, « Sed jejunia nostra ut plena sint, » etc., sermonemque ita concludunt: « Saltem paucis diebus Domino vivere debeamus. » Porro quod hic num. 1 de Adam legitur, iisdem fere verbis dicitur infra in serm. 147, n. 2.

(Soixante-quatre.)

Digitized by Google

in eremo per angelum prandium mittere, sicut Danieli in lacum leonum per Iiabac misit (*Dan. xiv, 33*)? Sed sciebat Deus prophetam suum tentantem diabolum aliter superare non posse, nisi jejuniis eruditus insidiantibus inimici tentamenta repelleret.

5. *Item Danielis, Joannis Baptistæ, et ex ipso Evangelio. Distantia inter jejunium et saturnum.* Daniel quoque ille futurorum gnarus, et adventus Domini conscius, et eversiois Jerusalem manifestissimus prædicator, idem *Vir desideriorum* appellatus est, quia panem desiderii non comedit, et potum concupiscentiæ non bibit, quia magis Christum quam epulas desiderabat. Joannes quoque præcursor Domini locustis in eremo et agresti melle nutritur, non animalium carnibus, non volucrum suavitatibus. Poterat utique juxta Jordanem positus piscium sibi exhibere delicias: sed pœnitentiam prædicaturus, doctrinam rigoris et jejunii exemplo suo magis debuit docere quam voce. In Evangelio quoque cum quidam dæmone plenus Domino fuisset oblatu, quem Apostoli curare nequiverant; interrogantes audiunt a Domino, istius modi genus non posse ejici nisi orationibus et jejuniis (*Matth. xvii, 20*). Videte ergo, charissimi, quanta sit jejuniorum virtus, ut id facere jejunia valeant, quod Apostoli nequiverant. Omitto cætera: sed unusquisque consideret quanta sit inter jejunium et saturitatem distantia, inter ventrem vacuum et refertum, inter rubentem faciem et ora pallentia, inter os jejunum et labia crapula dissoluta, inter oppressum epulis sensum, et inediæ tenuitate vigilantem.

4. *A quibus abstinendum et quare. Jejunia non sint sola.* Non dico hebdomadas, non duplicata, non multiplicata jejunia; sed vel singulos dies absque ciborum luxuria transigamus. Cesset lavacra, vina vel carnes: non quod creaturam Dei judicemus esse damnandam; sed qui toto anno nobis vivimus, saltem vel paucos dies vivamus et Domino. Sed jejunia nostra ut plena sint et sufferta, misericordiæ pinguedine saginentur; demus esurientibus prandium nostrum. Nec putes, jejunia sola sufficere ad sananda vulnera peccatorum, nisi medicamento elemosynæ recreentur. Jejunium ergo tuum te castiget, sed lætificet alterum: et ita fructuosæ erunt angustiae tuæ, si alteri latitudinem præstent. Sic jejuna, ut in alio manducante prandisse te gaudes. *Hilarem enim datorem diligit Deus* (*II Cor. ix, 7*). Nam manducante paupere de bonis tuis, prandet Christus qui se in paupere esurire testatur.

SERMO CXLV (a).

in Quadragesima, vi (b).

1. *Quadragesimæ diuturnitas non fastidienda.* Hos sanctæ Quadragesimæ dies, fratres charissimi, debemus omni veneratione discipere, nec longiorem numerum hujus temporis fastidire: quia quanto plures dies sunt jejunii, tanto major est causa remedii; quanto prolixior abstinentiæ cursus, tanto redemptio copiosior est salutis; quanto austerior cura vulnerum, tanto medicina est salubrior peccatorum. Deus enim qui est nostrorum medicus animarum, congruum tempus instituit, quod et justis satis sit ad orandum, et peccatoribus sufficit ad rogandum; illis requiem postulantibus, his veniam deprecantibus. Congruum enim tempus est Quadragesimæ, nec breve est ad exorandum, nec longum est ad promerendum. Quadragesima enim dierum jejuniis quævis iniquitas peccatoris exorari potest, et quantavis severitas judicis mitigari. Illi longum et fastidiosum forte sit tempus, qui nec orat de culpa, nec sperat de venia. Desperatio enim nec confiteri de scelere, nec indulgentiam novit sperare de iudice. Sanctus igitur et salutaris Quadra-

gesimæ cursus est, quo iudex adducitur ad misericordiam, peccator ad pœnitentiam, justus ad requiem. His enim diebus solito amplius et divinitas miseretur, et delinquentia deprecatur¹, et justitia promeretur. Patent enim omnia, et cœli ad indulgentium, et peccator ad confitendum, et lingua ad postulandum.

2. *Quadragesimarius numerus mysticus. Diluvium effectus misericordiæ.* Salutaris, inquam, et mysticus est quadragesimarius numerus. Nam primum cum mundi faciem iniquitas hominum possideret, tot dierum curriculo Deus effusus de cœlo imbribus universam terram diluvio superfudit (*Gen. vii, 4*). Vides ergo jam illo tempore mysterium in figura dispositum. Nam sicut tunc quadragesima diebus pluit ad purgandum mundum; ita et nunc quadragesima diebus miseretur ad hominem purificandum. Quanquam et illius temporis diluvium misericordia dicenda est, quo iniquitas oppressa est, et justitia conservata. Pro misericordia enim factum est, ut et justii evaderent, et iniqui amplius non peccarent. Pro misericordia plane videmus illud fuisse diluvium, quo, veluti baptismo quodam, totius mundi facies est innovata: scilicet ut qui peccatorum hominum scelere sordebat ad crimina, beati Noe habitatione floreret ad gratiam; et qui iniquitatis erat prostibulum² tunc, modo feret domicilium sanctitatis.

3. *Diluvium nostri similitudo Baptismi, necnon Quadragesimalis jejunii.* Diluvium, inquam, illud hujus nostri fuit similitudo Baptismatis. Hoc enim tunc gestum est, quod nunc agitur: hoc est, ut exuberantibus aquarum fontibus periclitarentur vitia, justitia sola regnaret, mergerentur in profundum peccata, sanctitas vicina cœlo portaretur. Tunc enim, sicut dixi, hoc agebatur, quod nunc agitur in Ecclesia Christi. Nam sicut Noe arca submersis omnibus vitiis peccatorum adulta ferebatur (a); ita Baptismatis fonte cœlo vicina portatur Ecclesia, et deletis omnium superstitionibus idolorum, fides regnat in terris, quæ de Salvatoris arca procedit. Sanctum ergo et sacramentum Quadragesimæ tempus est, quod statim ab initio cœpit inter justos injustosque discernere, bonos a malis quodam judicio separare. Quod quidem similiter fieri etiam in hac nostra Quadragesimæ observatione perspicimus. Nam per hos quadragesima dies separantur mali a bonis; hoc est, luxuriosus a casto, a jejuno intemperans³, a christiano gentilis: separatur, inquam, malus a bono; hoc est, peccator a justo, diabolus a sancto, hæreticus a fidei. Relictis enim his omnibus ad similitudinem diluvii tanquam in naufragio sæculi, sola ad instar arcæ illius in altum cum suis virtutibus elevatur Ecclesia.

4. *Ecclesia, arca tricamerata. Vox Noe prædicantis excidium mundi.* Nam et nos, etsi peccatores, ad imitationem sancti Noe annuntiamus vobis mundi futurum esse excidium; et illos tantummodo dicimus periculum evasuros, quos triplex arca intra se gremio religionis incluserit. Triplex enim arca est Ecclesia; quia Trinitatis continet sacramentum. Nam cum dicit Scriptura bicameratam et tricameratam eam fuisse, utique demonstrat triplici divinitatis illam gratia esse distinctam (*Id. vi, 16, sec. LXX*). Annuntiamus igitur sicut Noe, mundi futurum esse naufragium, et ad hanc domum confugere omnes homines adnitemus. Et sicut Noe filios suos in arca recepit; ita et nos filios nostros optamus in ista arca suscipere. Quisquis enim in hac domo vult habitare nobiscum, noster est filius. Sed dicit aliquis, sancti Noe prædicationis vocem in Scripturis minime esse descriptam.

¹ Ms. n., et diligentia deprecatur. Ms. vero rm., et deprecatio justii requiem promeretur.

² Ita duo Mss. At editi, purgatorium. Ms. autem rm., pyratium.

³ In Ms. rm., prandens.

(a) Morel, Elem. Crit., p. 82, censet legendum, ad alta ferebatur. Hæc lectio eo magis est probanda, quod statim Ecclesia tanquam cœlo vicina representatur. M.

(a) Atlas, de Tempore 60.

(b) in Appendice nunc primum collocatur. Lovaniensisibus erat dubius, falsus Verlino et vindingo. Maximi nomen præfert in nemigiano codice. Continet nonnullas sententias sermonis inter Ambrosianos trigesimi primi: de quo Ambrosiano sermone dicendum rursus infra ad sermonem 147.

Audi igitur. Noe etsi tacebat voce, opere loquebatur; silebat lingua, fabricatione clamabat. Nam utique cum operaretur opus novum, et nulli aliquando compertum, admovebat cunctos, novis periculis nova tabernacula preparari. Loquebatur ergo opere, et dicebat illud evangelicum Domini dictum, *Si mihi non creditis, operibus credite* (Joan. x, 38); et credendo, periculum evadere poteritis: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SĒRMO CXLVI (a).

In Quadragesima, vi (b).

1. *Jejunium inutile ab iniquitate non recedentibus.* Superiore Dominica diximus, hoc esse fidei nostræ opus primum, ut horum quadraginta dierum curriculo devotissime jejunemus, et istam esse causam salutis nostræ, si hoc tempore abstinentiæ operam commodemus. Atque ideo, fratres dilectissimi, inspicere debemus quæ sit hujus forma jejunii; ut respiciamus quanta sit ejus utilitas. Est enim interdum inutile et inane jejunium, quod licet ventrem et omnia viscera succo saturitatis exhauriat, non tamen acceptum est Deo; quia mentem et intimos sensus minime a vinculo iniquitatis evacuat. Quid enim prodest jejunare visceribus, et luxuriare venatibus; abstinere a cibis, et errare peccatis; castigare corpus inedia, et ebrium cogitatione malignitatis incedere? Nisi quod facilius est causa saturi sive temulenti, quam iniqui pariter et jejuni. Ille enim peccare aliquando desinit, qui ebrius aliquando obdormit: hic autem errare non cessat, qui exercitatus malo, et jejuniis semper invigilat. Inutile et inane est tale jejunium, quod inedia membra debilitat, et animam a perditione non liberat. De quo jejunio dicit sanctus propheta ex persona Domini: *Ut quid mihi jejunatis? Non tale jejunium elegi, dicit Dominus* (Isai. LVIII, 5).

2. *Pis etiam exercitiis non vacantibus, sed venationi.* An putatis illum jejunare, fratres, qui primo diluculo ad ecclesiam non vigilat, non beatorum martyrum luce sancta perquirat; sed surgens congregat servulos, disponit retia, canes producit, saltus silvasque perlustrat: servulos, inquam, secum pertrahit, fortasse magis ad ecclesiam venire cupientes; et voluptatibus suis peccata accumulata aliena, nesciens reum se futurum tam de suo delicto, quam de perditione servorum? Tota igitur die venatibus immoratur, nunc clamorem immoderatum efferens, nunc silentium latenter indicens; lætus si aliquid repererit, iratus si id quod non habebat, amisserit: et tanto studio gerit, quasi ideo indictum jejunium fuerit, ut venetur. In his ergo luxuriis, fratres, dicite quis cultus sit Dei, quæ mentis possit esse devotio; qui propterea jejunat, non ut Deo aut orationibus vacet, sed ut tota die otiosus et liber proprias exercent voluptates? Quamvis igitur qui hujusmodi es, frater, vespere ad domum redeas, quamvis declinante jam sole manduces; potes videri tardius refecisse, non tamen Domino jejunasse. Nec enim potes videri voluntatem tuam exercens, fecisse Domini voluntatem. Hæc enim voluntas est Domini, ut jejunemus a cibis pariter et peccatis. Abstinentiam indicamus corpori, ut a vitiiis ma-

gis animam abstinere possimus. Frenum enim quoddam est luxuriantis animæ corpus exhaustum. Quisquis enim jejunat et peccat, lucrum escarum fecisse videtur, non salutis: et parcendo copiis replese cellarium, non mentem saginasse virtutibus.

3. *Dominorum in servos nequitia. Servus heri frater, canibus tamen posthabitus.* Nonnulli autem divinorum immemores præceptorum, ita circa servos suos et subditos sibi potestatem dominationis exercent, ut in his diebus non dubitent flagris eos cedere. poenis afficere, conpedibus præpedire; et si forte cum ad rescificandum venit, tardius minister adfuerit, statim eum verberibus laiare, et prius se satiari servuli sanguine, quam convivii voluptate. Horum tale jejunium est, quasi ideo jejunatum est, non ut divinitatis misericordiam provocaret, sed ut clamorem familia: ingemiscentis efflunderet. Quisquis autem Dei misericordiam promereri cupit, ipse debet prior esse misericors. Scriptum est enim, *Qua mensura mensi fueritis, eadem mensura remetietur vobis* (Luc. VI, 38). Et quod magis dolendum est, christianus dominus christiano in his diebus servo non parcat, minime respiciens quod etsi servus est conditione, gratia tamen frater est. Etenim similiter Christum induit, iisdem participat sacramentis, eodem quo et tu, utitur Dec Patre; cur te non utatur ut frater? Sunt enim plerique, qui de venationibus redeuntes, magis canum quam servorum gerunt curam, qui faciunt eos juxta se vel accumbere vel dormire, quotidianum illis cibum sua præsentia ministrantes, qui utrum servi eorum fame moriantur, ignorant: et, quod est gravius, si diligenter his præparatum non fuerit, pro cane servus afficitur. Vides etiam in nonnullorum domibus nitidos et crassos canes discurrere; homines autem titubantes et pallentes incedere. Isti ergo miserebuntur pauperibus aliquando, qui minime servis suis miserentur?

4. *Jejunium Deo acceptum.* Scire igitur debemus, fratres, acceptum esse Deo jejunium, non solum ut abstinentia corpora castigenus, sed etiam humilitate animas induamus. Simus ad servulos mites, blandi ad extraneos, ad egenos misericordes, pæfici ad omnes. Surgentes primo diluculo ad ecclesiam festinemus, referamus Deo gratias, peccatis veniam postulemus, rogantes præteritis delictis indulgentiam, futuris cautelam. Tota die sit nobis assidua vel oratio, vel lectio. Qui litteras nescit, sanctum magistrum perquirens, ejus confabulatione pascatur. Nulli actus sæculi, actus divinitatis impediatur: non ludus tabulamentem avocet, non voluptas canum sensus abducat, non negotii compendium animum aviditate pervertat. Quidquid enim aliud præter mandatum Dei feceris, quamvis abstineas, non jejunas. Hoc est enim jejunium salutare, ut sicut abstinetur corpus ab epulis, ita et anima refrenetur a vitiiis.

5. *Prandia pauperibus eroganda. Jejunium sine eleemosyna, negotiotionis genus.* Illud etiam, fratres, ad perfectionem jejunii tacendum non est, ut qui abstinemus, et minime prandemus, hoc tempore prandia nostra pauperibus erogemus. Hæc enim est vera justitia, si te esuriente, de tuo cibo alius saturaretur: et tu pro delictis tuis Dominum roges, et ille pro te satiatus exoret. Utrumque tibi proficiet, et tua fames, et saturitas mendicorum. Cæterum qui sic abstinet, ut nihil pauperibus de suis epulis largiatur, videtur quæstum sibi fecisse suum jejunium, et negotiationem exercuisse parcendo. Ad hoc enim abstinit, non ut placeret Deo, sed ne amplius erogaret; et ideo bona est eleemosyna cum jejunio. Quasi enim quoddam negotiotionis genus est, ut tam parce vivat, ut abstinentia sua monachos clericosque præcedat. Nisi hoc interest, quod illi hoc quæstus causa faciunt, nos salutis: illi pecuniæ compendio animas suas macerant; nos propter animarum lucrum nostra corpora castigamus.

(b) Alias, ex vignier. ards 13.

(b) In Appendice nunc primam collocatur. Ambrosio adscribitur in veteri codice Remigiano, estque inter Ambrosianos in posterioribus excusis ordine 41, incipiens, « Dixi-
« mus superiore Dominica. » Quo exordio designatur forte sermo apud Ambrosium 29, qui incipit, « Testimonium per-
« hibet. » Hæc enim ibi leguntur: « Istud autem præce-
« ptum ejus est primum, ut his quadraginta diebus, jejuniis,
« orationibus, vigiliis operam commodemus. » videtur sapere Casarium, qui id in fine homiliæ ex editis a Baluzio tertie delibavit quod hic in venatores latius dicitur ac vehementius. De num. 4 vide supra serm. Appendicis 141, n. 3, et homil. 3 ex editis a Baluzio; de num. 5, supra serm. 141, n. 4, et 142, n. 5.

SERMO CXLVII (a).

in Quadragesima, viii (b).

1. *Quadragesima a Christo consecrata, de necessitate servanda.* Si bene retinet, fratres, vestra Dilectio, hoc superiore Dominica prædicavimus, quod sanctam Quadragesimam abstinendo ipse Dominus consecraverit, et tot dierum noctiumque curriculo cibum omnino non capiens, unum ac solidum jejunii corpus¹ effecerit: quod in totum non observare, sacrilegium est; ex parte autem violare, peccatum est. Hoc enim fecit causa salutis nostræ, ut rem utilem non solum doceret verbis, sed etiam exemplis instrueret: ut iisdem vestigiis quibus ad fidem curruimus, ad abstinentiam graderemur. Sed videamus quæ causa extiterit, ut jejunia sibi Salvator indiceret, et ipse primus bonus humani generis medicus jejunaret. Bonus enim medicus poculum quod ægro daturus est, ipse prius gustat, ut peritiam artis suæ ante in se ipse demonstret: ut experimentum æger accipiens, securus sit de poculo, securior de salute. Deinde quo loco hoc ipsum tempus jejunii procurarit. Dicit enim evangelista abstinuisse Dominum quadraginta diebus et noctibus in deserto (*Matth. iv, 2*).

2. *Institutionis illius ratio. Castitatis prodiga saturitas. Adæ primi et secundi comparatio.* Arbitror itaque causam hanc esse jejunii, ut quia primus Adam in paradiso constitutus, per intemperantiam gulæ, gloriam immortalitatis amiserat (*Gen. iii, 17*), eandem immortalitatem secundus Adam Christus per abstinentiam repararet. Et quia contra mandatum Dei gustans de interdicta arbore peccatum mortis incidere; nunc secundum mandatum Domini jejunans vitæ justitiam mereretur. Hoc enim agit Salvator, ut eisdem vestigiis, quibus admissa fuerant delicta, purgentur: hoc est, ut quia homo manducando deliquerat, corrigat abstinendo; vel, quia epulando mulierem cognoverat, nunc eandem jejunando despiciat. Adam enim Evam non nisi intemperantia provocante cognovit. Quamdiu autem mansit in illis intemperata parcitas, mansit et impolluta virginitas: et quamdiu jejunaverunt ab interdictis epulis, tamdiu et a pudendis jejunavere peccatis. Fames enim amica virginitatis est, inimica lascivie: saturitas vero castitatem prodigit, nutrit illecebram. Igitur, sicut dixi, hoc agit Dominus, ut iis præjudiciis, quibus homo obnoxius peccatis fuerat, liberetur. Propterea namque per omnia secundum similitudinem Adæ nasci voluit, ut secundum similitudinem Adæ omnia hominis peccata dissolveret. Adam enim de terra virgine natus est; et Christus de Maria virgine procreatus. Illius maternum solum necdum rastris scissum fuerat; istius maternum secretum nunquam concupiscentia violatum. Adam Dei manibus plasmatur et limo; Christus Dei Spiritu formatur in utero. Uterque ergo oritur Deo Patre, uterque virgine utitur matre, uterque, sicut evangelista dicit, filius Dei est: sed Adam creatura est Dei, Christus vero substantia (*Luc. iii, 38, et i, 32*).

3. *Cur Christus in deserto jejunavit. Mulieris præsentia quam periculosa.* Hoc ergo agit Dominus sicut Adam secundus: ut quod prior homo manducando perdiderat, hoc alter jejunando recipiat, ac legem in paradiso abstinentiæ datam in deserto custodiat. Sciebat enim

¹ In prius editis Augustinianorum Sermorum, *tempus*.

(a) Olim, de Tempore 77; et post, in Appendice 38.

(b) Exstat inter Ambrosianos ordine trigessimus nonus: tribuendus forte eidem auctori, cujus est sermo hujus Appendixis 145. Nam istis in hoc sermone verbis, «Hoc superiore Dominica prædicavimus,» etc., indicari pariter videtur sermo ex Ambrosianis trigessimus primus, in quo hæc habes: «Hanc enim Quadragesimam nobis Dominus suo jejunio consecravit. Quod dixi, jejunio,» etc. Quemadmodum etiam hic jejunum corpus dicitur «desertum;» ita illic habetur, «Desertum omne jejunium est.» De num. 2 vide supra serm. 145, n. 1 et serm. 123, n. 2; de num. 4, vide serm. inter Ambrosianos 31.

præceptum Dei non unius loci legem esse, sed mundi. Non enim interest divinitatis mandatum utrum domi an in agro custodias; cum ubique sit qui præcepit. In deserto itaque Salvator implet mandatum Dei, ut ibi Adam servaret errantem, ubi fuerat de paradisi possessione projectus. Adam enim expulsus de paradiso, inculta mundi deserta sustinuit. In deserto ergo primum homini salus refunditur, ubi desunt epulæ, ubi desunt deliciae, ubi, quod est omnium malorum causa, deest et mulier. Potuerat enim Adam inter illas paradisi delicias inconcussus stare, si Eva ibidem cum diabolicis insidiis¹ non fuisset. Conveniens ergo est desertum saluti, ubi non est Eva quæ persuadet, non est mulier quæ blanditur. Videte rem miram: in paradiso cum Adam diabolus decertat, in deserto cum Christo diabolus dimicat; ubique insidiatur homini, ubique congregitur: sed ubi mulierem invenit, vincit; ubi mulierem non invenit, victus abæcedit.

4. *Desertum quoddam corpus jejunum et castum.* Formam igitur dedit nobis Deus in hoc facto, et juniorum tempore tanquam desertum habitantes, abstinemus epulis, voluptate, muliere²; nec conjugatur nobis Eva, ne nos a casta observatione, illecebrosa persuasione subvertat. In deserto enim quodam modo videtur habitare, qui Quadragesimæ tempore jejunus et castus est. Desertum plane quoddam ipsum corpus est christiani, cum non repletur cibus, non poculis irrigatur, sed arentis inedie squalore negligitur. Desertum, inquam, est corpus nostrum, cum abstinentia marcescit caro, siti pallor obducitur, et contemptu rerum totius hominis species inculta sordescit. Tunc Christus Dominus habitat desertum pectoris nostri, cum terram nostram fame squallidam ac siti aridam esse reperit; secundum quod ait propheta David: *Sicut in terra deserta et in via et in aquosa, sic in sancto apparui tibi* (*Psal. lxxv, 3*). Aliter enim sicut in sancto ei apparere non possumus, nisi terra corporis nostri fuerit deserta mundanis deliciis, in via diabolicis concupiscentiis, et in aquosa libidinis illecebris. Tunc habitans Salvator hoc desertum corporis nostri, omnes ibi diaboli factiones exsuperat, et secretum ac securum a cogitationibus sæculi esse suum fecit habitaculum: ut deinceps nos intra nosmetipsos velut in solitudine constituti, non nisi cœlum respiciamus et terram; hoc est, non cogitemus alium, nisi cœlestis regni Dominum, et terræ resurrectionis auctorem.

SERMO CXLVIII (a).

in Quadragesima, ix (b).

1. *Renovationi suæ jugiter incumbendum. Indivisa Dei et hominis operatio. Cur Deus dat præcepta.* Apostolica, dilectissimi, doctrina nos admonet, ut *deponentes veterem hominem cum actibus suis*, de die in diem sancta conversatione renovemur (*Ephes. iv, 22, 23*). Si enim templum Dei sumus, et manuum nostrarum Spiritus sanctus habitator est, dicente Apostolo, *Vos enim estis templum Dei vivi* (*I Cor. iii, 16*); multa nobis vigilantia laborandum est, ut cordis nostri receptaculum tanto hospite non sit indignum. Et sicut in domibus manufactis laudabili diligentia providendum est, ut si quid aut infusione imbrum, aut turbine procellarum, vel ipsa fuerit antiquitate corruptum, cito in integrum cura restituit: ita jugi oportet sollicitudine præcaveri, ne quid in nostris animis incompositum, ne quid inveniatur immundum. Quamvis enim ædificium nostrum sine opere suo non subsistet artificis, nec fabrica nostra præsit esse incolumis, nisi ei protectio præfuerit conditoris: tamen quia rationabiles lapides sumus, et viva

¹ Apud Ambrosium, *illecebris*.

² Ms. Lugdunensis, *voluptate mulieris*.

(a) Olim, de Tempore 65; et post, in Appendice 36.

(b) Est Leonis pape de Quadragesima quintus, eique in manuscriptis adscribitur.

materies, sic nos auctoris nostri exstruit manus, ut cum officio suo etiam in qui reparatur, o; eretur. Gratia igitur Dei obedientia se humana non subtrahat, nec ab illo bono, sine quo non potest bona esse, deficiat; ac si quid sibi impossibile aut arduum in mandatorum effectibus experitur, non in se remaneat, sed ad adiuvantem recurrat: qui ideo præceptum dat, ut excitet desiderium, et præstet auxilium, dicente propheta, *Jacta cogitationem tuam in Domino, et ipse te enutriet* (Psal. lrv, 23). An forte quisquam tam insolenter superbit, et ita se illæsum, ita immaculatam esse præsumit, ut nullius jam renovationis indigeat? Fallitur prorsus ista persuasio, et nimia vanitate veterascit, qui inter tentationes istius vitæ ab omni se vulnere credit immunem.

2. *Vita hæc plena periculis. Justorum pericula: obtrectantium linguæ, scandalum ex iniquorum prosperitate. Stellarum potestas nulla.* Plena sunt omnia periculis, plena omnia laqueis; incitant cupiditates, insidiantur illecebræ; blandiuntur lucra, damna deterrent: amaræ sunt obloquendum linguæ, nec semper veracia sunt ora laudantium. Inde sævit odium, hinc decipit mendax officium; ut facilius sit vitare discordem, quam declinare fallacem. In ipsis autem virtutibus obtinendis tam dubius modus et tam incerta discretio est, ut si quisquam inter bonorum malorumque confinia subtilissimi discriminis poterit servare mensuras, difficile sit ut bene sibi consciam probitatem obtrectantium lingua non mordeat, et iniquorum evadat opprobria, cui est amica justitia. Jam cum ad ipsas rerum temporalium varietates cogitatio humana convertitur, quantæ se opponunt callignes, quanti pravæ opinionum oboriuntur errores; ut de objectu contrarium sumatur materia querelærum! Nam licet omnium fidelium corda non dubitent, nullis mundi hujus partibus nullisque temporibus providentiam abesse divinam, nec de stellarum potestate, quæ nulla est, sæcularium negotiorum pendere proventus, sed æquissimo et clementissimo summi regis arbitrio cuncta disponi; quoniam sicut scriptum est, *Universæ viæ Domini misericordia et veritas* (Psal. xxiv, 10): tamen cum quedam non secundum desideria nostra procedunt, et sub humani errore judicii superior est plerumque iniqui causa quam justî, vicinum nimis atque contiguum est ut etiam magnos animos ista concutiant, et in aliquod illicitæ causationis murmur impellant: siquidem istis varietatibus etiam excellentissimus propheta David usque ad periculum se turbatum profertur et dicit, *Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei; quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum videns* (Psal. lxxii, 1, 2). Unde quia paucorum est tam solida fortitudo, ut nulla iniquitatum perturbatione quatiantur, et multos fidelium non adversa tantum, sed etiam secunda corrumpant; sanandis vulneribus, quibus humana infirmitas sauciatur, diligens est adhibenda curatio. Ideo enim de periculis quibus mundus hic plenus est, quædam breviter percurrî; ut dicente Scriptura, *Quis gloriabitur castum se habere cor, aut mundum se esse a peccato* (Prov. xx, 9)? omnes sibi intelligant delictorum indulgentiam et reparationis necessariam esse medicinam.

3. *Pœnitentia omnibus necessaria. Deus omniscius.* Quando autem dilectissimi, opportuni ad remedia divina decurrimus, quam cum ipsa nobis sacramenta redemptionis nostræ temporum lege referuntur? Quæ ut dignius celebremus, saluberrime nos quadraginta dierum jejuniopreparemus. Non enim hi tantum qui per mortis Christi resurrectionisque mysterium in novam vitam Baptismo sunt regenerandi, sed etiam omnes populi renatorum utiliter sibi et necessarie præsidium. hujus sanctificationis assumunt: illi, ut quæ nondum habent accipiant; isti, ut accepta custodiant: dicente Apostolo, *Qui stat, videat ne cadat* (I Cor. x, 12). Nemo tanta est firmitate suffultus, ut de stabilitate sua debeat esse securus. Utamur igitur, dilectissimi, saluberrimi temporis venerabilibus institutis, et sollici-

tiore cura cordis nostri specula tergamus. Quantumlibet enim caste et sobrie mortalis hæc vita ducatur, quodam tamen pulvere terrene conversationis aspergitur: et nitor mentium ad Dei imaginem conditarum non ita a fumo totius vanitatis alienus est, ut nulla possit sorde fuscari, et non semper indigeat expoliri. Quod si etiam cautissimis animis necessarium est, quanto illis amplius est expetendum, qui tota forte anni spatia aut securus aut negligentius transegerunt? Quos charitate debita commonemus, ut non ideo sibi met blandiantur, quia nobis conscientia singulorum patere non possunt: cum oculos Dei simul universa cernentis non abdita locorum, non parietum septa secludant; nec solum ei acta et cogitata, verum et agenda et cogitata sint cognita. Ista ergo scientia summi judicis, iste est tremendus aspectus, cui pervium est omne solidum, et apertum omne secretum; cui obscura clarent, muta respondent; silentium consistet, et sine voce mens loquitur. Nemo patientiam bonitatis Dei de peccatorum suorum impunitate contempnat: nec ideo illum æstimet non offensum, quia necdum est expertus iratum. Non sunt longæ mortalis vitæ induciæ, nec diuturna est licentia insipientium. voluptatum in æternarum dolorem transitura pœnarum, si dum justitiæ sententia suspenditur, pœnitentiæ medicina non quaeritur.

4. *Quam periculose orat cupidus ultionis. Præsto est misericordia misericordi.* Confugiamus ergo ad præsentem ubique misericordiam Dei, et ut sanctum Pascha Domini digna observantia celebretur, cunctorum fidelium corda sanctificentur. Milescat sævitia, mansuescat iracundia: remittant sibi omnes culpas invicem suas, nec exactor sit vindictæ qui petitor est veniæ. Dicente enim, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi, 12); durissimis nos vinculis alligamus, nisi quod profitemur impleamus. Unde, si orationis hujus sacratissimum pactum non tota sui conditione servatum est; nunc saltem conscientiam suam unusquisque cognoscat, et alienis ignoscendo delictis, abolitionem suorum obtineat peccatorum. Dicente namque Domino, *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester qui in cælis est* (Matth. vi, 14; Luc. vi, 37): non longe est ab unoquoque quod possit; cum de benignitate supplicis sententia pendeat judicantis. Qui humanarum precum misericors et justus auditor, æquitati suæ de nostra lenitate præscribit, ut non haberet in eos jus severitatis, quos non invenisset cupidus ultionis. Clementes autem et mites animos etiam largitas decet. Nihil enim dignius est, quam ut homo sui auctoris sit imitator, et secundum modum propriæ facultatis divini sit operis executor. Nam cum aluntur esurientes, vestiuntur nudi, foventur infirmi, nonne auxilium Domini manus explet ministri, et benignitas servi munus est Domini? Qui cum ad effectus misericordiæ suæ adjutore non egeat, ita suam omnipotentiam temperavit, ut laboribus hominum per homines subveniret, et merito Deo gratiæ referrentur de pietatis officiis, cujus opera videntur in famulis. Propter quod ipse Dominus discipulis ait: *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videntes opera vestra bona, magnificent Patrem vestrum qui in cælis est* (Matth. v, 16), per Christum Dominum nostrum. Amen.

SERMO CXLIX (a).

In Cœna Domini.

De eo quod scriptum est in Evangelio Joannis, cap. xiii, 4-8, Surgit a cœna, et ponit vestimenta sua, etc. (b).

1. Latio pedum peregrinis exemplo Domini exhibenda.

¹ Sic habent mss. Editi vero, *audivimus*.

(a) Alias, de Tempore 127.

(b) In Appendice nunc primum collocatur Lovaniensibus dubius, Verlino autem et Vindingo spurius videbatur. Augustinum certe illud minime sapit quod in fine n. 1 dicitur, lotionem pedum, non solum minuta, sed etiam capitalia peccata purgari. Longe cautius ille in sermone 9, de Decem

Hodie, fratres charissimi, auditori sumus¹ evangelistam dicentem, *Quia cum surrexisset a cœna Dominus, posuit vestimenta sua, et præcinxit se linteo, et cepit lavare pedes discipulorum quorum.* Quid nos, dilectissimi, hoc loco dicturi sumus? Quam excusationem prætere de poterimus, qui dedignamur impendere peregrinis, quod ille dignatus est impendere servis suis? Sed sunt forte aliqui viri potentes et nobiles, sunt aliqua delicatæ matronæ, quæ dedignantur se inclinare usque ad vestigia sanctorum in hoc mundo peregrinantium: hospitem pedes non solum ipsi non dignantur abluere, sed nec suorum quidem cuiquam, ut pro se faciant, imperare. Erubescunt forsitan nobiles delicatis manibus viri, vel mulieres christianæ in hoc mundo sanctorum contractare vestigia; quia hoc natalium prærogativa non patitur. Mala nobilitas, quæ per superbiam apud Deum reddit ignobilem. Erubescunt ergo nobiles et potentes sanctis et peregrinis abluere pedes in hoc sæculo: sed si se non correxerint, plus habent erubescere et dolere, cum ab illorum consortio separati fuerint in futuro. Tunc sine ullo pœnitentiæ remedio affligentur, cum illos quos despexerant, propter humilitatem viderint accipere regnum, se propter superbiam meruisse supplicium. Timeamus ergo, fratres, illud quod beatus apostolus Petrus timuit, quando audivit Dominum dicentem, *Si non laverò te, non habebis partem mecum*²: ne forte et nos, si sanctorum pedes dedignamur abluere, partem cum illis non mereamur habere. Inclinemus nos potius ad sanctorum vel peregrinorum vestigia: quia cum hoc sancta humilitate complemus, illorum quidem pedes manibus nostris tangimus, sed animarum nostrarum sordes et maculas per fidem et humilitatem abluimus, et non solum minuta, sed etiam capitalia peccata purgamus³.

2. *Mysteria in die Cœnæ instituta.* Gaudete ergo, dilectissimi, et exultate in Domino, qui nobis in hoc die salutiferæ consolationis mysteria consecravit. Unde autem commendavit Dominus corpus et sanguinem suum? unde, nisi de humilitate sua? Nisi enim esset humilis, nec manducaretur, nec biberetur. Respice altitudinem ipsius: *In principio erat Verbum.* Peccæ qualis est cibus sempiternus. Sed manducant Angeli, manducant supernæ virtutes, manducant cœlestes spiritus, manducant et saginantur; et integrum manet quod eos satiat et lætificat. Quis autem homo posset ad illum cibum ascendere? Quia ergo ad illum panem homo non poterat ascendere, dignatus est panis ipse descendere ad hominem: et hoc cum ineffabili pietate factum est; quia oportebat ut mensa illa Angelorum lactesceret, et ad parvulos perveniret. Sic ergo fecit Sapiencia Dei, sic nos per carnis assumptionem pavit pane cœlesti: quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1, 14). Vide ergo humilitatem, quia panem Angelorum manducavit homo: id est, Verbum illud, unde pascuntur Angeli, sempiternum, quod est æquale Patri, manducavit homo.

3. *Nihil nisi de adjutorio Dei præsumendum.* Præsumptio Petri. Et ideo, fratres charissimi, quia nos Dominus noster patientiam docuit, pena liberavit, morte redemit, speremus semper in Domino, et nihil sine ejus voluntate et adjutorio præsumamus. Nostis enim quid temere beatus Petrus promiserit Christo: *Et si omnes, inquit, scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.* Dominus qui noverat fragilitatem humanam, et sciebat non esse in promissione, sed in

chordis, cap. 11, n. 17. Nonnulla tamen verba Augustini habet hic sermo, et centonis instar varis lacinis constat. De num. 2 vide enarr. in Psal. 33, serm. 1, n. 6.

¹ Sic mss. Editi vero, *audivimus.*

² Hic in editis additur, *Et dum Petrus recusat, negat illi Christum regnum, nisi accepisset obsequium;* quod abest a manuscriptis.

³ Quæ sequuntur usque ad finem n. 3, desunt in Mss.; et in his ad superiora verba, *peccata purgamus,* roxime subiungitur, *Unde, dilectissimi fratres.*

consummatione virtutem: *Amen.* inquit, *dico tibi, quod in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis.* Dicit ei beatus Petrus. *Etiamsi me mori oportuerit tecum, non te negabo.* Vide, fratres, responsum discipuli, et intelligite dilectionem esse quod dixit. Sed quia per solum sui amoris studium, non addito etiam adjutorio Domini, voluit esse promissum. stare non potuit per hominem, quod sub divinitate pendebat. Fuit quidem in voluntate, sed non fuit in virtute: sicut ipse Dominus dicit, *Spiritus promptus est, caro autem infirma* (Matth. xxvi, 33-35, 41); et iterum, *Sine me nihil potestis facere* (Joan. xv, 5). Usque ad mortem promisit, et in timore negavit. Habuerat confessionem mirabilem, si habuisset in consummatione virtutem.

4. *Conscientia a peccatis expurganda.* Unde, dilectissimi fratres, rogo et admoneo vos, ut unusquisque recurrat ad testem idoneum, id est, conscientiam suam: et si ibi aliqua vulnera invenerit peccatorum, confugiat ad remedium lacrymarum; poniteat se fecisse quod fecit, incipiat vigilantissimo corde præterita curare, præsentia vitare, futura prospicere, et Deo auxiliante, repellere: quia quamdiu quis in hoc sæculo vivere possit ignorat; nec licet evadere, nisi pœnitentia præcurrente. Illud ante omnia, dilectissimi fratres, quod specialiter pertinet ad fideles, pia fide et tota animi devotione cogitate, accessuros vos ad altare Domini Dei nostri. Inspicite universa latibula cordis vestri; ne forte sint ibi aliqua peccata, quæ necdum curata sint elemosynis atque jejuniis: et timeat illud Apostoli, *Qui manducaverit corpus Domini et biberit sanguinem ejus indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probat autem se ipsum homo, et sic de corpore illo edat, et de calice bibat* (1 Cor. xi, 27, 28). Nullus ex vobis contra ullum hominem odium reservet in corde suo; ut securi possitis dicere, *Dimittite nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi, 12). Castitatem autem ante omnia custodite, gulam refrenate, ebrietatem fugite, pauperibus secundum quod vires suppetunt, elemosynas date.

5. *Perseverandum in piis operibus.* Et hoc ante omnia rogo, fratres charissimi, ut gaudium quod nobis huc usque de vestra devotione fecistis, in die crastina, id est, in Passione Domini compleatis. Non enim qui cœperit, sed qui *perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Id. xxiv, 13). Et ideo sic agere debetis, ne per unius diei negligentiam perdatis quod per totam Quadragesimam acquisistis. Sic est enim tota Quadragesima abstinere, orare vel psallere, et in passione Domini, id est, in Parasceve de ecclesia se subtrahere; quomodo si quis cum grandi labore studeat terram colere, et messem non mereatur accipere. Et ideo rogo vos, ut nullus de ecclesia se subtrahat, nisi forte quem aut corporis infirmitas, aut grandis et publica necessitas tenuerit occupatum. Ipse enim in Paschali solemnitate legitimum gaudium poterit celebrare; qui in Passione Domini se noluerit de ecclesiæ conventu subtrahere. Qui in hac suggestionem libenter audierit, confido quod illi Deus et in hoc sæculo et in futuro gloriosa præmia repensabit. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CL (a).

De Passione Domini, 1 (b).

1. *Judas Jesum non videbat, etsi mutatus non erat.* Omnes, inquit Dominus Jesus, *scandalum patientini in hac nocte.* Discipuli terrentur tali auditu, et Judam non terret tanti sceleris cogitatum. Consulite, Apostoli, Dominum; interrogate, discipuli, Magistrum. *Qui mecum, inquit, mittit manum in paropside, ipse traditurus est me.* O induratum frontem! Talia de se audit, et adhuc delectatur accumbere; videt pu-

(a) Olim, de Tempore 121; et post, in Appendice 46.

(b) Incerti auctoris.

blicari suam conscientiam, et adhuc manum porrigit ad buccellam. *Numquid ego sum, Rabbi?* O Juda, cui dicis, *Numquid ego sum, Rabbi?* jam dic, Ego sum. Non est oblivio nescientis, sed pietas miserantis. Tu, Juda, quem possedit cupiditas, omnia in te novit divinitas: sed vae tibi in quo semel perii humanitas. *Omnes*, inquit, *scandalum patientini in hac nocte.* Et Petrus: *Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego tamen non scandalizabor.* Cœperunt altercarum medicus et ægrotus: ille sine ægritudine se esse putabat, ille futuram accessionem videbat. Cui Dominus ait: Paululum sequestremur, donec rei exitum comprobemus. Et Judas: *Quem osculatus fuero, ipse est, tenete eum* (Matth. xxvi, 31, 23, 25, 33, 48). O signum sacrilegum, o placitum fugiendum, ubi ab osculo incipitur bellum, et per pacis iudicium pacis rumpitur sacramentum! Venerunt ad hortum, qui jam antea perdidit paradysum, quærentes Dominum Jesum Christum: egrediuntur quærentes, qui ante prævenerant venientes. Stat Jesus, et dicunt, *Jesum quærimus.* Aspicit eos ipse Salvator, quos præcedebat Judas tenebrosus ducator. Ducatum præbent, et Magistrum non videbat, non quia Jesus mutabilis erat; erat quod erat. Lucem in tenebris quærebant; sed lucem tenebræ non comprehenderunt. Sed audiamus vocem lucis, qui dicit tenebris venientibus cum lateris, *Quem quæritis?* Illi dixerunt, *Jesum.* Respondit Jesus, *Ego sum:* audita voce abierunt prostrati in faciem cæcitas (Joan. xviii, 4, 5, 7, 6). Sed quia lucet lux in tenebris (Id. i, 5), excitat elisos a mortuis. Iterum dicit eis, *Quem quæritis?* *Jesum*, inquit. Et ait illis, *Ego sum.* O insensati Judæi! Interrogastis, et cecidistis; levati estis, et ingrati estis. Qua vos concutiemini comminatione vel terrore, qui ad solam cecidistis simplicem vocem? Die Israel, Venisti tenere me; quia ego defendi te a persequentibus te? Utinam teneres me, et non perderes te. In aquis parietes construxi, faculam columnæ micantis erexi, Ægyptios cæcitate percussi, tota nocte pro te pugnavi: factum est mane, et transisti incolumis mare. Male me quæritis; ideo cecidistis. Ecce qualiter cadunt, qui male Dominum quærent.

2. *Petri lapsus. Ejusdem fletus.* Tenetur interea Dominus ad sacerdotum principem perducendus: et cum discipuli laborarent, Petrus promissor egregius cœpit ambulare longius, pervenit ad principis domum. Et quia Petrum frigus urgebat, calefaciendus sollicitus assistebat. Ecce ille qui nihil infirmitatis se putabat habere, paulatim cœpit ad verba medici pervenire. Negat territus Christum, qui se promiserat animam pro eo positurum. Prostravit eum anicula decrepita, quasi gravis febricula. Pressit eum lethargicus somnus, et cepit eum præco impiger matutinus. Audit gallum cantantem, et vidit se discipulus Dominum offendisse. Sub ancilla cœpit pondere vergi atque demergi: non erant qui adjuvaret, nisi de interioribus prætorii Petrum Dominus respexisset. Cum nox media declinatum subito teneret incursum, gallus cantavit, et nocte naufragus respiravit. Contum invenit fidei liberalem, quousque impelleret navem, ut in medio scopulorum portum quæreret lacrymarum. Vidit navim cordis sui sine mercibus nudam: flere cœpit amare; quia Dominum suum cœpit amare. Jesus pelago navigatorum terrehat, Petrus de gubernatore securitatem sperabat. Domine, inquit Petrus, ubi me dimisisti? Lumen tuum video, te adhuc non video. Lavasti pedes meos, tersisti linteo tuo; lumine tuo aperi oculos meos: quando possum videre te, nisi respexeris me? Ita permansit in amaritudine lacrymarum, quousque Dominus de portis erumperet inferorum. Petrus lacrymas fudit confessionis, et Judas osculum porrigit falsitatis.

3. *Venditionis Christi pretii.* 1.—*Orate*, inquit discipulis, *ne intretis in tentationem* (Matth. xxvi, 41). Inquieta nox in fugam compulsi piscatores. Pastor tenetur, et Petrus turbatur. Ipse pastor tristis erat, anima ejus turbatur, divinitas incœcussa letatur.

Orat semel, orat et iterum, tertioque precatur. Tanquam aquila tegebat nidum suum velamento pennarum; et sollicitus cum oraverat, ad pullos revertebatur, propter quos tristitiam patiebatur. Obtulerunt Judæi triginta argenteos. Ille tali pretio debet comparari, cui non potest aliquid aestimari. Bene, Synagoga, triginta stateres argenti pensasti, dum Dei Filium suspendisti. Abiit ergo Judas, et laqueo se suspendit. Vide, Juda, sententiam divinæ majestatis, quæ te puniri noluit manibus alienis. Pendes in laqueo, et argentum jacet in templo. Nullus gratulatur de tali commercio; quia sacrilegum pronuntiat pretium. *Non licet mitti in corbonam, quoniam pretium sanguinis est.* Ecce Judæorum improbitas condemnat admissum, et non condemnat sacrilegium. Si tollere non licet pretium, cur implere festinas homicidium? Aut pretium innocents sanguinis in corbonam non licebat mittere, ipsum innoentem licebat occidere? *Emerunt*, inquit, *agrum in sepulturam peregrinorum.* Invenit tandem mens cæca remedium. Ad requiem peregrinorum Salvatoris deputant pretium. Licet non agnoscant, impletur tamen mysterium sacramentum.

4. *Apparent signa in morte Jesu.* Interrogavit Pilatus Jesum. *Tu es rex Judæorum?* Et Jesus, *Tu dixisti.* Qui ait vulgo, *Quem vultis dimittam vobis, Barabbam, an Jesum?* Vulgus clamat, *Crucifigatur!* O inordinata nequitia judicantis! Pronuntiat innocentem; et eligendi tribuit facultatem. *Multa enim sum passa pro justo isto hac nocte*, ejus mulier mandat. In nativitate mundi uxor ducit virum ad mortem; in passione Christi uxor provocat ad salutem: illic serpentis subtilitas præcipita; hic terror angelicus revocat: ut inde inciperet venia, unde videntur prorupisse peccata. Aqua manus lavat, dicens, *Innocens sum a sanguine hujus justi* (Matth. xxvii). Illuminatur per aquæ mysterium judicis sensus, et Christum pronuntiat justum, ut populum faceret reum. Magnum tibi delicti vindicas principatum. Ecce judex Salvatoris se amore excusat; et traditor se cum Judæis propria voce condemnat. Omnia sunt elementa permota, cœlum non est quietum, cum caput Dominicum colaphis verberatur. Non curia cœlestis cœlo contenta permansit, quia in commotione fuerunt. Cœli luminaria conturbantur, et de stationibus suis stellæ sulphuræ cadunt in lapsum. Ligni cuspidum rumpitur Golgotha, resonant mallei securesque cædentes, scinduntur montis sacrati petræ: ille solus Petrus qui fuerat super petram, tanquam in mollem tenuemque arenam solvebatur ex petra. Latio veniam petit, deitate largiente percepit. Ille sui meminisse rogavit; Salvator in paradiso secum venisse promisit.

SERMO CXXI (a).

De Passione Domini, II (b).

1. *Christus cur tristis.* Suscepit Dominus tristitiam nostram, ut nobis largiretur lætitiā suam. Et vestigiis nostris descendit usque ad mortis ærumnam, ut nos suis vestigiis revocaret ad vitam. *Percutiam*, inquit, *pastorem, et dispergentur oves gregis* (Matth. xxvi, 31). Tristis erat, quia nos parvulos relinquebat. Anima tristis erat non pro sua passione, sed pro nostra dispersione. Proditorum osculo libenter suscepit¹; non quia Deus Dei Filium mortem timebat, sed quia nec malos pro se perire volebat. *Juda, osculo Filium hominis tradis* (Luc. xxii, 48)? Fungebaris disciplina virtutis, et discipulus factus es consilii iniquitatis? Officio² sanguinem fundis? pro pignore amoris vulnus infligis? pacis argumento mortem immittis? servas Dominum tradis, discipulus magistrum prodis?

¹ Ambrosius, *Charitatis officio.*

² Horum loco, *Proditorum osculo*, etc., in Ambrosii Commentariis legitur, *Transfer hunc calicem a me non quia Deus*, etc.

(a) Olim, de Tempore 117; et post, in Appendice 43.

(b) Constat frustulis ex Ambrosio in Lucam cap. 22-24, decerptis: quæ apud Ambrosium non reperimus, unci distinguuntur.

Utiliora sunt vulnera amici, quam voluntaria ocula inimici (Prov. xxvii, 6). Signo dato, ab his qui cum fustibus venerant, detinetur. Injicit manus turba, nocturnum vluicula, deridetur justitia, et traditur ab injustitia.

2. *Petrus quare percussit aurem. Quare friget. Quem negat.* Percussit ergo Petrus aurem pueri principis. Quare Petrus? Quia ipse accepit regni cœlorum claves¹, et servandi ligandique ipse adeptus est potestatem. Abscissa est pueri auricula male audientis, aure interiori Christum male intelligenti, qui non est passus Christum prophetam æstimari, sed Dei Filium ducit fidei confessione signari. Limus suum agnoscit operatorem, et caro suam sequitur operatricem. Jubere potuit: operari maluit, qui e limo terræ corporis membra formavit, qui hostes suos non passus est vulnerari. Illi justo mortem inferebant; persecutorum vulnera iste sanabat. *Petrus sequebatur a longe*: neque enim negare potuisset, si Christo Domino adhæsisset. *Ter me, inquit, negabis.* In domo principis sacerdotum ignis ardebat, ubi Petrus occultus sedebat. *Frigus erat, ubi Christus non erat.* Petrus ab ancilla proditus negat. Mallem Petrum Dominum negasse, quam Judæam Dominum vendidisse². Interrogatus Petrus: *Et tu, inquit, ex illis es qui cum Galileo erant.* Non enim erat qui in principio erat³. Hominem negavit, hominum consortium refutavit: non enim hominis erat apostolus, qui feras Christi discipulus.

3. *Petri stetus. Ager figuli.* Ergo *stetit amare* (Luc. xii, 50, 54, 55, 56, 62): maluit ipse suum accusare peccatum, ut justificaretur fatendo, quam gravaretur negando. Lacrymas lego, satisfactionem non lego. Petrus negavit in nocte; sed confitetur in die. Habebat lacrymas Petrus, quas pro fundebat affectu: non habebat proditor stetus, quibus culpam ablueret; ut domi reus suo judicio damnatur, spontaneum facinus expietur⁴. *Peccavi, inquit, quod traxiderim sanguinem justum.* Et Judæi: *Quid ad nos? tu videres* (Matth. xxvii, 4). Pertinacibus studiis funestam sibi vindicant sanguinis auctorem, cum refunderet venditor sacrilegii mercedem. Dum pretium sanguinis a Judæorum gazophylacio separatur, et ager figuli Christi pecunia comparatur, locus homandis peregrinorum reliquiis: prophetiæ testimonium adimpletur, et surgentis Ecclesiæ mysterium revelatur (Zach. xi, 12). Ergo pretio sanguinis emitur mundus: venit enim ut salvetur mundus. Non enim cognovit mundus eum, qui fuerat in mundo mundus.

4. *Christus in cruce vermis et scarabæus.* Accusatur, et tacet. Bene tacet, qui defensione non eget: ambiant defendi, qui timent vinci. Non ut reus excusat se tacendo⁵, sed despicit falsidicos non refellendo. Manus quidem Pilatus lavit, sed facta non lavit. Uxor verberatur in nocte, admonet virum in die. Veritas fatigatur, et a servo Dominus judicatur. Coronam de spinis annexam componentem, caput ejus coronant, et illudentes adorant. Ut rex salatur, ut victor coronatur: et quasi Deus et Dominus adoratur. Pulchre crucem ascendit, judicio victor assistit. Talis ergo ascendit, qui sæculum vincere parat. Posuerunt titulum scriptum, *Hic est Jesus, rex Judæorum.* Vermis in cruce, scarabæus in cruce. Bonus vermis, qui hæsit in ligno; bonus scarabæus, qui clamavit e ligno. Quid clamavit? *Ne stans⁶ illis hoc peccatum.* Illis

¹ Nec videtur abs re hic omnia Ambrosii referre verba: *Ille condemnat, qui et absolvit, quoniam idem et ligandi, etc.*

² Ambrosius sic: *Pomanius negasse Petrum, quia dixit Dominus, Ter me negabis; malo negasse Petrum, quam sefellisse Dominum.*

³ Ambrosius, *Verbum æternitatis refugit.... ille solus erat, qui in principio erat.*

⁴ Apud Ambrosium, et spontanea supplicio facinus expiatur, pietas Domini, qui se ipse vult ulcisci, et divinitus probaretur, qui conscientiam mentis invisibili potestate interrogaret.

⁵ Forte, accusat. Vide verba Ambrosii sermone sequenti,

a. 1.

⁶ Apud Ambrosium, *Pater, dimitte illis; hoc est, ne stans, etc.*

utique perhibet veniam, a quibus accepit lebat injuriam. *Hodie, inquit¹, necum eris in paradiso.* Nec mirum, si converso culpam ignoscebat, qui insultantibus veniam relaxabat. *Potaverunt cum aceto* (Matth. xxvii, 48). Bene ad consummanda omnia corruptio sinceritatis hauritur. Itaque acetum bibitur, vinum cum felle non bibitur. Sinceritati non debuit amaritudo misceri; quia pro nobis Dominum sine peccato dæxit crucifigi² (a). *Pater, inquit, in manus tuas commendo Spiritum meum* (Luc. xxiii, 38, 34, 43, 46). Bene tradidit, qui non amisit. Spiritus Patri commendatur, ut peccatorum vincula resolvantur. Sol occidit sacrilegis, ut spectaculum obumbraret funestis: funduntur petreæ, et Judæorum corda durantur. Elementa fugiunt, terra concutitur; judex arguit, miles custodit, monumenta reserantur, et Judæorum perfidia demondatur.

5. *Cur Joseph occulte petiit corpus Jesu.* [Discipuli vigilant, et stibibus oculis mœstos somnus invidus captat. Judæi, quid curiosi estis, ubi caro crucifixa remansit? In flammis cum tribus pueris apparuit, qui postea parvulus dignatus est nasci.] Stabant tamen mulieres hæc videntes (*Ibid.*, 49), stabat et mater Domini suo filio testimonium perhibente (*Joan.* xix, 25). Joseph et Nicodemus Christum sepeliunt (*Ibid.*, 39). Unus justus, alter in quo dolus non erat. Nam si Apostoli sepelirent, dicerent non sepultum, quem Judæi nuntiaverunt raptum. Nicodemus nocte venit propter metum Judæorum. Simplicitas enim quaeritur, non ambitio desideratur. Quomodo justus latebras periculi timeret, qui corpus non timuit sepelire? Ideo occulte postulavit, ut corpus celaret³, non ut periculum præcaveret. Mulieres longe stabant, quæ diligenter locum servabant. Sexus nutat, devotio calet. Et cum discipuli fatigarentur, solæ tamen ab angelo ne timeant admonentur. *Noli me, inquit, tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Nondum tibi ascendi, quæ viventem cum mortuis quaeris. Quare primum mulieri? Per mulierem mors antea est nuntiata, per mulierem vita hominibus reparatur. *Mulier, quid ploras* (*Id.* xx, 17, 15)? Mulier Christum videbat, sed hortulanum putabat. Deus est qui adoratur, homo est qui tenebatur. Non (b) renuit tangi a femina; quia non omnes possunt Christum tangere resurgentem, quem tetigerat in corpore commorantem.

SERMO CLII (c).

De Passione Domini m; et de Susanna (d).

1. *Cur Christus accusatus silet.* Forsitan mirum videtur vobis, fratres, cur Dominus apud præsidem Pilatum a principibus sacerdotum accusetur, nec alquem jam eorum responsione convinct; cum utique ingratham accusationem non nisi repellere solet subsecuta defensione. Mirum, inquam, sit, fratres, quod arguatur Salvator, et taceat. Taciturnitas enim pro consensu habetur; videtur namque confirmare quod objicitur, cum non vult respondere quod quaeritur. Accusationem ergo suam Dominus tacendo non firmat, sed despicit non repellendo. Bene enim tacet, qui defensione non indiget. Ambiant defendi, qui metuit superari. Festinet loqui, qui timet vinci. Christus autem cum condemnatur, exsuperat; cum judicatur, vincit, sicut ait Propheta, *Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris* (Psal. l, 6). Quid ergo

¹ Adde, *latroni.*

² Recedit exscriptor ab Ambrosio, a quo mysterii alia ratio profertur, ut ostenderetur, inquit, sine amaritudine immortalis resurgentium futura.

³ Ambrosius, *impetraret.*

(a) Morel, Elem. Crit., p. 164, opinatur legendum, *decuit, pro, docuit.* Banc sensus non requirit correctionem, quæ tamen non est continentenda. M.

(b) Forte, *nam. M.*

(c) Olim, de Tempore 118; et post. in appendice 44.

(d) Maximo in manuscriptis et in Inpa essis trivul moment Lovantenses. Ipsa porro est, que in ejus homiliarum libris exhibetur post Dominicam in Ramis prima, quæ et in subsequente ibidem homilia citatur. Nonnulla tamen Ambrosii in Lucan, cap. 35, verba habet hæc iude imperata.

opus erat ei loqui ante iudicium, cui ipsum iudicium erat plena victoria? Vincit ergo, cum iudicatur Christus; quia sic innocens approbatur: unde ait Pilatus, *Innocens ego sum et sanguine hujus justus* (Matth. xxvii, 24). Melior est igitur causa quæ non defenditur, et probatur: plenior iustitia, quæ non verbis astruitur, sed veritate fulcitur. Taceat lingua necesse est, ubi ipsa veritas sibi adest: taceat lingua in bono negotio, quæ in malas (a) causas obtinere consuevit. Nolo sic defendi iustitiam, sicut solet iniquitas excusari. Quod vincit Christus, non orationis est, sed virtutis. Scivit enim Salvator, qui est sapientia, quomodo tacendo vinceret, quomodo non respondendo superaret: atque ideo causam suam maluit comprobare, quam dicere. Quæ enim res illum compelleret ad loquendum, cum silentio satis sufficeret ad vincendum? Fortasse metus eum cogeret, ne salutem perderet, nisi quod ipsa erat tota causa victoriæ. Suam enim salutem perdidit, ut salutem omnium lucraretur. In se vinci maluit, ut victor esset in cunctis.

2. *Susanna castitate defensa. Iudicem virginem meretur.* Sed quid de Deo Christo loquar? Susanna mulier inimicos suos tacuit et vicit¹. Non enim apud Daniele iudicem verborum se ratione defendit, non patrocini sermone tutata est: sed in sancta femina tacente lingua, pro ea castitas loquebatur. Castitas enim Susannæ adfuit in iudicio, quæ eam defendit in paradiso: ibi enim pudori ejus consuluit, hic saluti; ibi, ne nacularetur pudicitia; hic, ne innocentia damnaretur. Castitas enim Susannæ et presbyteros impudicos convicit in paradiso, et in iudicio falsos accusatores obtinuit; bisque vitrix reos facit testimoniis, quos reos fecerat adulteri: atque tandem iudicem meretur castitas Daniele puerum juniorem, necdum pubescentis ætatis. Multum igitur de Deo pudicitia consequitur, cum iudicem virginem promeretur. Secura enim est de victoria castitas, cui est iudicatura virginitas. Pudicitia autem causas nisi vir pudicus audire non debuit. Talem enim arbitrum meretur castimonia, apud quem non periclitetur verendum.

3. *Danielis et Pilati idem iudicium. Pilati iniquitas.* Cognito igitur Daniel Susannæ negotio, cum eam falsis accusationibus vellet plebs imperita damnare, ait idem: *Mundus ego sum a sanguine hujus* (Dan. xiii, 46). Quo dicto, peccantis populi revocavit errorem. Hac ergo voce circa Susannam Daniel utitur, quia circa Dominum usus est Pilatus. Ait enim Pilatus, *Mundus ego sum a sanguine hujus justus* (Matth. xxvii, 24). Eadem igitur sententia absolvit pudicitia, qua est et absoluta iustitia. Sed Daniel melius quam Pilatus: ille enim pudicum sanguinem nec condemnat, et liberat; hic autem iusti sanguinem confitetur, et tradit. Quid enim profuit testimonium perhibuisse innocentia, et velut reum addixisse nequitia; nisi quod gravius peccatum est unum eundemque et pronuntiare justum, et tradere criminosis? Ipse enim iniquitatis suæ testis est, qui ore absolvit, et corde condemnat. Laverit licet manus suas Pilatus; tamen sua facta non diluit: quamvis abstergere se putaverit iusti sanguinem de suis membris; eodem tamen sanguine mens ejus tenetur infecta. Ipse enim occidit Christum, qui eum tradidit occidendum. Iudex enim bonus et constans, ne sanguinem innocentis addiceret, nec invidiæ cedere debuit, nec timori. Daniel ergo melius quam Pilatus. Ille peccantis populi revocavit errorem; hic autem furentis Synagogæ sacrilegium confirmavit.

¹ Ms. v. d. a secunda manu, *tacendo vicit*. Ambrosius autem omittit, *inimicos suos*.

(a) Opinatur Morel, Mem. Crit. p. 253, melius legendum *in malo causas obtinere* cui sententiæ adversamur; nihil est enim cur textus mutetur. Latine dici potest neut. *gewisse in causas obtinere*, pro, *in causas exerceri*. M.

SERMO CLIII (a).

De Passione Domini, iv (b).

1. *Mundus totus redemptus.* Admonet nos, fratres charissimi, ad solennitatem Dominicæ passionis ipse, in quo eam nec muta elementa tacerunt. Celebrat eam lux fidei linguis hominum, quam conclamaverunt etiam silentia tenebrarum. Hodie Dominus noster in statera crucis pretium nostræ salutis appendit, et una morte universum mundum, sicut omnium conditor, ita omnium reparator absolvit. Indubitanter enim credamus, quod totum mundum redemit, qui plus dedit quam totus mundus vaiceret. Meritum enim redemptæ mercedis dignitas insignis pretii supergressa est. Inter redemptum et redimentum dispensatio fuit, compensatio non fuit. Qui ergo non habebat peccata propria, digne delevit aliena: solus hic pia victima pro omnibus cecidit, ut omnes levaret. Et quia debitum solus non habuit, recte fenus misericordiæ pro debitoribus erogavit. Perpende inter hæc qui talem pro nobis dedit pecuniam, qualem a nobis sit exacturus usuram. In hac itaque die fides prophetiæ annuntiationis impleta est, ita dicentis: *Corpus meum dedi percussentibus, et genas meas volentibus; faciem meam non averti a seditate sputorum* (Isai. l, 6). Suscepit mala nostra, ut tribueret bona sua.

2. *Homo quam Deo charus, quantum valeat, quantum debeat. Mysterium chlamydis coccineæ, coronæ spinæ, siliis in cruce, veli scissi, et monumentorum apertorum.* Hinc intelligamus, quantum hominem diligere dignatus sit ante culpam, quem sic diligit post ruinam. Agnosce, homo, quantum valeas, et quantum debeas; et dum tantam redemptionis tuæ perspicis dignitatem, ipse tibi indicito peccandi pudorem. Ecce pro impio pietas flagellatur, pro stulto sapientia illuditur, pro mendace veritas necatur, damnatur iustitia pro iniquo, misericordia afficitur pro crudeli, pro misero repletur sinceritas aceto, inebriatur felle dulcedo, addicitur innocentia pro reo, moritur vita pro mortuo. Expavit scelus hominum natura rerum, et quem creatura rebellis non agnoscit, eum mundi Dominum tremens terra testatur, et cæli regem sol fugiens confitetur. Chlamyde coccinea induitur; quia sanguine martyrum suorum Ecclesiæ corpus ornatur. Corona spinæ capiti ejus imponitur; quia punctio peccatorum nostrorum, quorum remissione Redemptoris gloria struitur, aridis tribulis comparatur. Studeamus nunc e diverso, ut membrorum vita captis sit corona. Quod vero siliire se in cruce positus dicit, fidem incredulæ gentis concupiscit: sed e contra acietum malitiæ porrigunt; quia vinum sapientiæ, quod a Deo acceperant, peccando corruerant. Velum templi scinditur; quia Synagoga honore nudatur: observatio antiqua dissolvitur; Ecclesiæ unitas præmonstratur. Monumenta aperiuntur, quia mortis jura jure superantur. Laxata sede tartara a Domino rerum profundæ noctis claustra reserantur, et quem homines non recipiunt, inferi Deum esse cognoscunt.

3. *Mysterium Judæ venditi Christi pretium refun-*

(a) Olim, de Tempore 114; et post, in Appendice 41.

(b) Eiusdem forsitan auctoris est, cujus pleræque et illis quæ sub nomine Eusebii circumferuntur Homiliæ. Enimvero illic solemnius nihil conversatione illa ad hominem, cum iisdem quibus hic urgetur verbis, ut attendat quantum ex Creatoris æstimatione valeat, quantum ei debeat. Ita homil. 2 de Pascha: « Pespice, o homo, quantum valeas, et perpende quantum debeas. Pespice quantum valeas, et ut tandem viliis esse tibi desinas; ut vel per hoc erubescendo subjacere viliis digneris. » Ita etiam homil. 1 et 2 de Symbolo, in expositione verborum, *Inde venturus est iudicare*, etc. Denique homil. 6 de Pascha, « Æstimate, » inquit, « in quantum suum servum diligere potuit ante culpam, quem sic glorificat post ruinam. » Hæc ipsa verba hic n. 2. Vide sermonem subsequentem, n. 8. De num. 1 vide Eusebii in fine et circa medium homil. 8 de Pascha; de num. 2, vide Euseb. homil. 1 de Symbolo.

dentis. Quod autem triginta argenteos Judas venditor profanus refudit; indicabat nihil sibi Christi pretium profuturum, sed salutis beneficium scelere suo aliis conferendum. Videamus quid hoc refuso pretio emptum esse eloquia divina testantur. *Emerunt*, inquit, *ex eo agrum figuli in sepulturam peregrinorum* (Matth. xxvii, 7). Figulus Christus est: ager Christi Ecclesia, acquisitio peregrinorum populus Gentium. Superest, clarissimi, ut agri hujus quotidiani atque perpetui studeamus esse cultores: seminemus in eo frugem bonæ conscientiæ, ut cum tempus messis, id est, consummationis, et dies reddendæ rationis advenerit, cum securitate et exultatione honorum operum manipulos reportemus, et post contritionem jejuniorem præsentis Quadragesimæ, laudabilium actuum candore vestiti, et indumento castitatis ornati, ad festa futura procedamus, et Pascha illud æternum piorum inserti conciliis celebremus; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre, etc.

SERMO CLIV (a).

De Passione Domini, v; et de beato Latrone (b).

1. *Scopus Christi in mysteriis carnis*. Frequenter audivimus, fratres dilectissimi, beatum Paulum apostolum dicentem, *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi* (II Cor. v, 19): id est, divinitas operabatur in corpore; apparebat in fragilitate humanitas, et in virtute majestas. Ad hoc itaque nobiscum vixit in carne, ut præferret nobis exempla justitiæ; ad hoc pro nobis mortem subit, ut conferret munera salutis æternæ. Hominem ad hoc induit, ut erudiret; ad hoc tradidit, ut redimeret; ad hoc resumpsit, ut in Deum sueretur. Vitam ad hoc deposuit, ut donaret; mortem ad hoc suscepit, ut vinceret: cui tamen morti præsumptum dominium reddituræ, quasi servus quidem succubuit, sed quasi Dominus imperavit. Siquidem nec animam inferni porta, nec corpus tenere potuit sepultura: quæ per illud triduum nequaquam carnem mortali corruptione violabat; quia in inferno sub eadem mora regnum mortis anima destruchat.

2. *Immensa Dei in hominem dignatio. Christi mors hominem, resurrectio Deum prodit. Latronis absolutio fit mundi spes et consolatio. Salutis spes ex duobus*. Quid retribuemus Domino pro muneribus tantæ dignationis? De plenitudine cælesti in facturam se suam factor exinanivit, figulus in figmentum suum transiit, et Rex cæli homini militavit. Militavit, dixi; crux enim pugnantem indicat, resurrectio triumphantem. Quis tantam possit narrare pietatem? *A summo caelo egresso ejus* (Psal. xviii, 7), et usque ad inferni profunda descensio. In una eademque persona quam bene manifestantur humana pariter et divina? Nam sedem tartari penetraturus, hominem se confessus est dum descenderet; Deum se prodidit dum rediret. Ut redimeret impios, sicut ait sermo divinus, ut redimeret iniquos, *inter iniquos reputatus est* (Isai. lxxv, 12), inter duos, quos dextra lævaque legimus pependisse (Luc. xxiii, 35). Se ipsum confusioni, et opprobrio crucis tradidit, ut latronem glorificaret. Sed si bene respicimus, non illi soli hoc præstitum deprehendimus. Nam dum tam insignem reum relaxat, dum tanto debitori refundit immanis debiti cautionem, humano generi conscripsit securitatem; ut consolatio ac spes fieret totius populi, absolutio unius desperati, et privatum donum in

¹ Verba, *quis tantam possit narrare pietatem*, desunt in manuscriptis et apud Eusebium.

(a) Olim, de Tempore 120; et post, in Appendice 45.

(b) Exstat inter Homilias in Bibliotheca Patrum sub nomine Eusebii vulgatus; ibique, sicut in manuscriptis incipit *his verbis*, «*Deus erat in Christo*,» etc. Non indignus est Fausto semipelagiano, cujus inspecto lib. 1 de Libero Arbitrio, cap. 7, et lib. 2, cap. 6, mox intelliges ipsius esse loquendi modos quos habes hic n. 3, «*fides novella*;» n. 7, «*credulitatis affectum*;» n. 9, «*felicitas credulitatis, credulitatis compendiosa devotio*.» De num. 4 vide Eusebii homil. 10 de Pascha; de num. 8, confer Euseb. homil. 2 de Pascha, et supra serm. 153, n. 2.

publicum cresceret beneficium. Quare indubitanter credendum est, quod latroni illi ad commendationem fidei suæ, etiam causa spei nostræ et utilitatis accesserit. Immensa enim Dei nostri bonitas libenter tribuit, quæ etiam generaliter profutura prænoscit. Et ideo juxta fiduciam tantæ clementiæ, si quis nostrum crimina sua probabili conversatione damnaverit, et Christum toto corde crediderit, etiam nunc latroni ¹ in semetipso ingressum paradisi aperuisse se noverit. Quantum agit in spe ² salutis humanæ magnitudo fidei, et altitudo divitiarum misericordiæ Dei? Ecce hominem in scelerebus involutum pœna misit ad innocentiam, et offensa perduxit ad gloriam (a). Quem saluti culpa perdidit, perditio invenit, cruciatus absolvit, damnatio consecravit.

3. *Latro salutem merito obtinet, Christum credens dum derelinquitur*. Sed non sine causa tantum meruit. Videamus quo tempore fidelis apparuit, Ecce inter signa atque virtutes attestantibus miraculis et acclamantibus, aliquoties in discipulis mens jam robusta titubavit; et nunc Christi supplicii quodam modo contradicentibus in latrone fides novella convalluit. Sub ipso passionis tempore ab ancilla interrogatus unus ex discipulis beatus Petrus, peculiariter Christo cognitus, ita respondit, *Non novi hominem istum* (Matth. xxvi, 72); et iste qui ante non noverat, exclamat, *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum* (Luc. xxiii, 42). Quam singularis et quam stupenda devotio! Sub illo tempore credidit reus, quo negavit electus. Laudabilius hoc itaque in latrone ac magnificentius fuit, quod hominem addictum et inter extrema deficientem supplicia, Deum credidit, quam si inter virtutum opera credidisset. Non itaque sine causa tantum meruit.

4. *Deum confitens dum patitur*. Advertamus plenius, quo tempore Dominum confitetur. Fervebat iniquitas persequentium, exsultabat impietas blasphemantium; contritio, livores et vulnera solum Christum hominem demonstrabant. Sacrarum manuum in ligno crucis extensio, et reverenda confixio, quæ condemnabat Adæ et Evæ manus ad interdictum ligni cibum ingemiscenda sæculis transgressione porrectas; hæc, inquam, confixio per omnia infirmitatem hominis asserebat. Illis per latus lævæ tremenda percussio quantum ostendebat hominem, tantum abscondebat Deum. Apostolis post divina miracula desperantibus, solus hic non acquiescit scandalo crucis et mortis; solus hic testis est majestatis, qui solus probatur doloris, et ideo adhuc in latrocinis positus, invisibilem Deum angelicis jam oculis videt. Illuminaverat, credo, nascentem fidem lateri jam credentis in Christum propius corpore admota divinitas, quæ se largius sub momento illo peragendæ redemptionis infuderat.

5. *Orationis illius fides. Latro martyr*. Videamus autem qualis fuerit ipsa deprecatio confitentis. *Memento*, inquit, *mei, Domine, cum veneris in regnum tuum*. Non dicit, Si Deus es, de præsentis supplicio eripe me: sed magis, Quia Deus es, de futuro judicio libera me. Quam cito eum replevit Spiritus sancti eruditio, per quam futuri examinis diem cogitans, etsi intolerabile probat esse quod sentit, gravius tamen intelligit esse quod metuit. Prædicat sæculis judicem regemque sæculorum: nondum vocatus, et jam electus; nondum famulus, et jam amicus; nondum discipulus, et jam magister, atque ex latrone confessor. *Memento*, inquit, *mei*. Gloriosa voce præsentem temperat cruciatum. Temperat, diximus; quia etsi pœna cœperat in latrone, novo genere consummatur in martyre. De ligno crucis clamat; sed jam tempora retributionis cogitat.

¹ Ita manuscripti et Eusebius. At editi, *etiam cum latrone*.

² Editi Augustiniani: *Quantum sit in spe*, etc.

³ In editis hic addebat, *et patientiæ magnitudo, ostenditur cum hominem*, etc. Eusebium et manuscriptos secutus sumus.

(a) Cave a semipelagiano.

6. *Merces Latroni promissa.* Videamus quid inter ista respondeat dives et larga Dei bonitas : quæ sicut excedit vota, ita gratiam adjungit ad merita. *Hodie*, inquit : tanquam si diceret, Quid me, inquit, o fidelissime comes et unice tanti testis triumphii, quid me tantopere exorandum putas, ut in die iudicii mei meminere tui? Quid me ad præsentem retributionem paratum, in tempora tam longa dissimulas? quid in futura sæcula fidem in te perfectam fatigas? *Hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxiii, 43). Ergo tanquam hæreditaria et paterna sedes, quæ expulso Adam, quæ expulsis duobus, clausa est innumeris populis, te introeunte rescrabitur. Ingrederere illuc primus; sed ingressu feliciore quam primus. Intra paradisum, nequaquam ultra cum Adam visurus infernum. Nullum illic cibum lethalem, nullam jam legem, nullam arborem pertimescas : ego tibi illic ero victus et vita. Et ne forte verearis, ne tibi aliquis hostis in illo beato nemore, ne antiquus ille latro insidietur, possessio tibi illic me introducente firmabitur. Recedat ergo infidelitas, quæ Deum et hominem non recognoscit. Nam sicut diabolus est qui de paradiso expulsi; ita Deus est qui reducit.

7. *Christum in cruce Deum testantur, iudicium illius de latronibus, mira illius patientia, creatura universa. Hominiis quanta durities.* Secundum hæc, charissimi, per omnem gestorum ordinem, Deum sub homine agnoscamus operantem. Positus in patibulo velut arbiter in medio damnatorum, negatum repulsi, suscepti contentem; hunc deputat regno, illum relinquit inferno. Per hæc ergo credamus in maiestate iudicaturum, quem jam in cruce et misericordiam¹ videmus exercere et iudicium. Credamus, inquam, Deum, vel ex sola virtute patientiæ, qui dum ab homine cruci et neci traditur, sic quoque homini gloriam pollicetur : qui illas ipsas injurias et plagas congestas in corpus suum, convertit in pretium nostrum. Sed et ipsa totius mundi rationabilis creatura motibus suis Deum loquitur. Nam in media passione Domini Salvatoris cœlestia et terrena turbantur; lux cum nocte miscetur, elementa quatantur, et ab antiquis ministeriis effugantur. Aperte rerum natura perspicitur commoveri, velut in vindictam auctoris sui velit armari. Terra ipsa concussa a fundamentiis suis, quasi quæ crucem Domini vix sustineat², tanquam ad scelus proprium contremiscit. Dies refugio lumine, quomodo potest, sumit lamentum, et fusco tristulum tenebrarum habitu, more lugentis, induitur : et sicut tota cœli facies Dominicæ navitatis gloriam nova luce testatur; ita crucis injuriam novis tenebris detestatur. Et quæ duritia cordis humani? Væ eis qui inter ista non credunt; quandoquidem creatura insensibilis, quæ recipere non potest credulitatis affectum, dat tamen Deo confessionis obsequium : et cum pro solo homine Christus mortuus sit, perhibet etiam pars illa mundi testimonium divinitatis, ad quam non pervenerunt beneficia passionis.

8. *Quantum homo valeat et debeat. Quam reus cum peccat. Iudicii futuri oblivio, magna peccati pœna.* Quæ cum ita sint, charissimi, agnoscat homo quantum valeat, et quantum illum Deo obnoxium faciat vel natura vel gratia. Agnoscat homo quantum ab illo exspectet Deus; et quem tanta dignatione habuit charum, quam velit esse in conversatione pretiosum. Agnoscat homo quantum valeat, et quantum debeat : et dum pretium suum cogitat, vilis sibi esse desinat, et potius vicem muneris Salvatoris ex ipso bono suo, id est, de conservata salute restituat. Custodianus ergo sollicite quod tanti sudoris commercio Christus redemit. Reus itaque erit non parvi pretii, sed sanguinis Christi, qui violat et commaculat animam,

Christi sanguine et passione mndatam; blasphemus, homicida, castitatis proditor. Hæc tria capitaliter occidunt. Contestamur Charitati vestræ causas æternorum malorum. Blasphemus, homicida, proditor castitatis suæ, expugnator alienæ; id est, qui legitimi cubilis iura transgreditur, qui extra conjugem suam per mortiferos errat amplexus, reus erit æternæ mortis : quia vilem in se habuit sanguinem Redemptoris. Et quia clamat Apostolus, *Neque rapaces, neque adulteri regnum Dei possidebunt* (I Cor. vi, 10); abstineamus manus ab alienis, oculos ab aliena femina caveamus : ne corpori illi quod de nostro Christus assumpsit, injuriam faciamus in nostro corpore. Caveamus ita peccatis et criminibus vitam prodere; ut ad nos non respiciat prophetia illa terribilis, *Non est, inquit, Deus in conspectu ejus, polluuntur viæ ejus in omni tempore, auferuntur iudicia tua a facie ejus* (Psal. ix, 5). Irremediabile periculum est, sic aliquem vitiiis et cupiditatibus frenata laxare, ut se rationem Deo non meminerit redditurum; quia puto magna sit jam peccati pœna, metum ac memoriam futuri perdidisse iudicii. Non nobis ita dulcia sint pauperum spolia postmodum nimis amaricatura. Nihilominus, sicut dictum est, refugiamus carnis alienæ abominanda contagia, vitemus obscena inimicæ voluptatis incendia. Hæc qui agit, charissimi, de stipula ac lignis iniquitatum perpetuos sibi succendit ignes, et nunquam extinguendos concinnat vapores. Non tanti est vita, si ad hoc vivat homo, ut in paucis huius vitæ annis consumat æternos, et sub brevi fine congreget sibi pœnas sine fine mansuras.

9. *Latronis exemplum ne remissioris vitæ sit occasio : quia paucis fides Latronis, et multi huc inani spe decepti.* Sed ne forte, charissimi, aliquem nimis securum faciat aut remissum tam nova felicitas credulitatis, ne forte dicat aliquis in corde suo : Non me usque adeo conturbet et cruciet rea conscientia, non me usque adeo contristet culpabilis vita; video sub momento, video sub exiguo spatio latroni crimina sua donata, et mihi resoluta mente concipiuntur¹. Primum consideranda est in latrone illo non solum credulitatis compendiosa devotio, sed temporis illius, sub quo hæc agebantur, occasio, quo justorum legitur titubasse perfectio. Deinde autem mihi fidem latronis ostende, et tunc tibi latronis beatitudinem pollicere. Immittit diabolus securitatem, ut inferat perditionem : neque dinumerari possunt, quantos hæc inanis spei umbra deceperit. Deterreant, quæso, nos ab hac persuasionem innumerabiles populi sub tali securitate nudet vacui bonis, et malis pleni, ex hac luce prærepti.

10. *Salutis tempus differre, periculosissimum, stultissimum, Deo odibile. Latro salutis opus non distulit.* Quotidie expavescenda transitus nostri et commigrationis incerta hora; quæ et modo vel insperata vel subita sunt, et in æternum remediis caritura sunt. Præveniendus est dies qui prævenire consuevit. Ipse se seducit, et de morte sua ludit, qui hoc cogitat : Postest mihi extremi temporis indulgentia subvenire. Non est hoc : primum, quia periculosissima est in ultimum diem promissa securitas; deinde, stultissimum est ut causa quæ de necessitatibus agitur æternis, inutilitatibus vitæ deficientis committatur extremis. Odibile est apud Deum, quando homo sub fiducia pœnitentiæ in senectutem reservatæ liberius peccat. Credite, charissimi, difficile est ut callida dissimulatio ordinandæ consummationis obtinere digna sit facultatem : apud illum cordis interpretem ars non admittitur ad salutem. Ille autem, de quo locuti sumus, beatus latro, beatus, inquam, non jam juxta viam insidias tendens, sed viam ipsam in Christo tenens, ac vitæ prædam subito rapiens, immutato genere et nova spolia de morte propria reportans, ille nec salutis tempora sciens distulit, nec remedia status sui

¹ In mem. et apud Eusebium desiderantur voces, et misericordiam; adjectæ hic forte contra mentem auctoris pelagianistæ.

² Eusebius, quasi que super crucem Deum vix sustineat.

¹ Forte legendum, conceduntur. Aut certe abundant verba, et mihi resoluta mente concipiuntur. Et ipsa quidem omittunt cum Eusebio manuscripti.

in momenta ultima infelici fraude posuit, nec redemptionis suæ spem in desperationis novissimum reservavit: nec religionem ante, nec Christum scivit. Quod si scisset, fuisset forsitan inter Apostolos non postremus in numero, qui prior factus est in regno. Ergo etiam ex hoc in extremo placuit Deo; quia ad consequendam fidem non fuit extrema hora illa, sed prima. Opus est ergo ut sibi homo quotidiano actu provideat, et procuret bonam consummationem: opus est ut tota vita nostra talis sit in conversatione, ut liberi mereamur esse in fine. Incessabiliter diem transitus nostri et tempus iudicii cogitantes, nos quoque cum latrone iugiter proclamemus, *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum.*

SERMO CLV (a).

De Passione Domini, vi; seu de Cruce et Latrone (b).

1. *Cruz jam gloriosa, donorum innumerabilium causa.* Hodierna die Dominus noster pendit in cruce, et nos epulamur¹, ut discamus quoniam crux Christi sericæ sunt et nundinæ spirituales. Antea namque crux nomen condemnationis erat, nunc vero facta est res honoris: prius in damnatione maledicti stabat, nunc in occasione salutis erecta est. Hæc enim crux innumerabilium nobis honorum exstitit causa: hæc nos de erroribus liberavit, hæc nos sedentes in tenebris illuminavit, hæc nos a diabolo expugnatore reconciliavit Deo, et ex alienatis restituit in domesticos, de longinquis proximis fecit, de peregrinis reddidit cives. Hæc est enim inimicitiarum interemptio, pacis firmamentum, et omnium nobis bonorum thesaurus. Propter hanc jam non erramus in solitudinibus; viam enim veritatis agnovimus: nec jam extra regnum sumus; januam enim regis intravimus: jam ignitas diaboli sagittas non timeamus; fontem enim vitæ, quo exstinguerentur, invenimus. Propter hanc jam in viduitate non sumus; sponsum enim recepimus: non expavescimus lupum; quia bonum pastorem invenimus: dicit enim, *Ego sum pastor bonus (Joan. x, 14)*. Propter hanc non formidamus tyrannum; regi enim adhaeremus: propter hanc diem festum agimus, crucis memoriam celebrantes.

2. *Crucis festivitas a Paulo instituta. Cruz, altare. Christus, sacerdos et hostia.* Ita et Magister Gentium docet, propter crucem annualem festivitatem constitui². *Epulemur, inquit, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis.* Deinde causam agendæ solemnitatis adjiciens, ait: *Quoniam Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus (1 Cor. v, 8, 7)*. Ubi autem sacrificium, ibi et interemptio peccatorum; ubi interemptio peccatorum, ibi reconciliatio Dei; ubi reconciliatio Dei, ibi vox lætitiæ et salutis in tabernaculis iustorum (Psal. cxvii, 15). Sed et omnis terra lætetur: *Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus.* Et ubi immolatus est, dicito. In altitudine crucis. Novum est altare sacrificii hujus; quoniam et immolatio nova et admirabilis. Ipse enim et hostia erat et sacerdos: hostia quidem secundum carnem, sacerdos vero secundum Spiritum. Idem ipse et offerebat quidem secundum Spiritum; offerebatur vero secundum carnem. Audi igitur nunc quo-

modo utraque hæc manifestaverit Paulus: *Omnia, inquit, pontifex qui ex hominibus accipitur, pro hominibus constituitur: unde necessarium est ut et ipse habeat quod offerat (Hebr. v, 1)*. Ecce ipse offerebat se ipsum. Alibi vero dictum est, *Quoniam Dominus semel oblatus est pro oblatione sui; deinceps, ut multorum auferat peccata¹: secundo vero sine peccato videbitur his qui expectant eum in salutem (Hebr. ix, 28)*. Ecce isthic oblatus est, ibi se ipsum obtulit. Vidisti quomodo simul et hostia et sacerdos factus est, et altare erat crux.

3. *Cur sub dio immolatus, non in templo. Cruz omnem locum in templum consecravit.* Et cujus rei causa non in templo offertur hæc hostia, sed extra civitatem et extra muros? Ut illud impleatur quod scriptum est, *Quoniam inter iniquos deputatus est (Isai. lvi, 12)*. Cujus igitur rei causa in altitudine crucis immolatur, et non sub tegmine ædificii? Ob hoc scilicet, ut aeris naturam mundaret, propterea non in altari, nec tecto superposito, sed sub caelo. Aer enim purgabatur, cum in altitudine immolaretur ovis: terra etiam purgabatur, quia stillabat sanguis Domini super eam. Ideo non sub tegmine, neque in templo Judæorum; ut non subtraherent sacrificium salutare Judæi². Neque exstimes pro illa tantummodo gente hanc hostiam offerri: propterea enia extra civitatem et extra muros; ut intelligas quoniam communis est hostia pro genere humano oblata: et ideo communis est purificatio, non ex aliqua parte, quemadmodum fuerat in Judæis. Nam Judæis ideo præcepit Deus relinquere universam terram, et in uno loco offerre sacrificia, et vota reddere; quoniam immunda erat tunc universa terra fumo ararum et nidore bustorum, cæterorumque inquinamentorum, eorum quæ de profanis Gentilium sacrilegiis inferabantur super eam. Nobis vero jam quoniam Christus adveniens universam terram expiavit, omnis locus oratorium factus est. Et ideo beatus Paulus hortatur et præcipit sine intermissione orare ubique, dicens: *Volo orare viros in omni loco, levantes manus sanctas (1 Tim. ii, 8)*. Vides quomodo mundatus est orbis terrarum? Et ideo ubique sanctas manus levare possumus, quoniam universa terra sanctificata est; ut sanctior sit quam illa in interioribus templi veteris sancta sanctorum. Ibi namque irrationabile animal ovis offerebatur; hic autem spiritalis oblata est. Et quanto major est oblatio, tanto et eminentior sanctificatio: ideo festivitas epulationis est crux Christi.

4. *Cruz paradisum reseravit.* Vis discere et aliud crucis beneficium? Paradisum ante quinque milia vel amplius fere annorum clausum, hodie nobis aperuit. In hac enim die et in hac hora latronem introducens Christus, duplex beneficium operatus est: unum quidem quia paradisum aperuit, aliud vero quia latronem introduxit. Hodie reddidit nobis patriam principalem, hodie reduxit nos in civitatem paternam, et æternam domum redonavit communi hominum nature. *Hodie, inquit, mecum eris in paradiso (Luc. xxiii, 43)*. Quid dicis? Crucifixus es, et clavis confixus, et paradisum promittis? Ita, inquit; ut in ipsa cruce virtutem meam agnoscas. Quoniam res hæc tristitiæ videbatur, ut non in cruce lignum attendas, sed virtutem ejus qui crucifixus est, discas: in cruce hoc miraculum operatus est, unde maxime potentiam suam declarat Omnipotens, non mortuum resuscitans, non mari et ventis imperans, non dæmones ejiciens, sed crucifixus et conspuus in facie, clavisque confixus; cum injurias et maledicta susciperet, derisus atque contemptus malignam illam atque longo scelerum usu obduratam latronis mentem immutare prævaluit, ut ex utroque virtutem

¹ Ita editi cum duobus Mss. At versio altera in Mss. et antiquioribus Chrysostomi impressis, *festivitatem nimia lætitia celebramus.* Græca editio, *cortèn agonen.* Veritè Greterus, *festum agimus.*

² Apud Chrysostomum, *Paulos eortaxen paradieni.* Greterus, *Paulus monat ut festivitatem agimus.* Alia versio antiqua, *Paulus præcepit propter crucem festivitatem celebrari.* Nox addit: *Diem illaque festum celebrenus;* ubi græc. *eortaxomen,* et Greterus, *feriemur.* Melius sane quam, *epulemur.*

(a) Olim, de Tempore 130; et post, in Appendice 49.

(b) Joannis Chrysostomi Homilia est, sed hic decurtata, et vetere altera versione quæ in manuscriptis ac in antiquioribus Chrysostomi editis reperitur, deterior, minusque contentus græcæ dictioni.

¹ Versio vetus, *Christus semel oblatus atulit multorum peccata. Ecce hic oblatus, ibi, etc.* Ita fere Chrysostomus.

² Adlit hic versio vetus jam laudata, et *sibimet vindicarent.*

ejus inspicias. In eodem enim tempore passionis crucifixus universam creaturam turbavit, et saxa dirupit: duriorem vero lapidibus animam attraxit pariter et honoravit dicens: *Hodie mecum eris in paradiso*. Et certe cherubim custodivit paradisum: sed hic etiam cherubim Dominus est. Flamma rhomphaea ibi volvitur: sed ipse et flammæ, et gehennæ, et vitæ, et mortis potestatem habet.

5. *Latronis in cœlum ingressus Dominum valde commendat*. Et quidem negro regum aliquando passus est latronem hominem, aut quempiam alium ejusdem naturæ conservum secum assumens ita in civitatem introducere: sed Christus hoc fecit, qui mortis et diaboli victor, et sacratissimam ingrediens patriam secum latronem introducit, non conculcans paradisum istius pietatis opere, sed honorans; neque confundens latronis introitu, sed illustrans. Honor namque paradisi est, talem Dominum habere, qui etiam latronem dignum facere possit paradiso deliciarum. Etenim cum publicanos et meretrices introduceret in regnum cœlorum, non confudit, sed exulit regnum cœlorum; neque deiecit, sed potius honoravit paradisum. Honor enim, ut diximus, est paradisi, talem habere Dominum, qui et latronem dignum facere possit deliciis et possessione paradisi. Talis est enim Domini regnum cœlorum, ut et meretrices et publicanos ita probabiles reddat, ut digni appareant gratia et gloria quæ illis est. Quemadmodum enim medicum tunc maxime admiramur, cum viderimus eum difficiles hominum valetudines curantem, mortisque pericula medendi arte vincentem: ita et Christum admirari justum est, quando insanabilia vulnera in corporibus et mentibus curat, quando publicanum et meretricem ad tantam sanitatem perducit, ut etiam cœlo dignos ostendat.

6. *Latronis meritum. Latro, doctor*. Et quid tale egerat latro, ut post crucem quam meruerat, repente paradiso dignus cruceretur? Vis breviter dicam virtutem fidei ejus? Quando Petrus negavit deorsum, tunc ille confessus est sursum. Et hæc non ut accusans beatissimum Petrum locutus sum; absit: sed latronis magnanimitatem ostendere volens. Nam ille discipulus minas abjectæ puellæ non sustinuit: latro vero multitudinem totius populi videns circumstantem et clamantem, insanas blasphemias et opprobria atque maledicta jaculantem, non attendit illis, non cogitavit visibilem abjectionem ejus qui crucifigebatur; sed oculis fidei hæc cuncta transcurrens, et ut abjecta et levia veritatis impedimenta præteriens et relinquens, cognovit Dominum cœli, et ait dicens: *Memento mei, Domine, in regno tuo*. Ne ergo brevi commemoratione dimittamus latronem istum, neque confundamur doctorem accipere, quem Dominus noster non erubuit primum in paradiso introducere; ne, inquam, erubescamus magistrum habere hominem, qui ante omnem generis humani naturam meruit dignus haberi regno cœlorum: sed singula intentius disquiramus, ut virtutem crucis agnoscamus. Non dixit ad eum Dominus quemadmodum ad Petrum, *Veni post me, faciam te piscatorem hominum* (*Math. iv, 19*). Nec dixit ad eum quemadmodum ad duodecim discipulos, *Quoniam sedebitis super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel* (*Id. xix, 28*); sed nec qualecumque verbum dignatus est ei dicere, nullum miraculum ostendit, non mortuum resuscitatum, non demonem expulsus, non mare obediens, non denique aliquid ad de regno cœlorum ei locutus, aut de gehenna comminatus est: et prior omnium latro confessus est eum, et hoc alio exprobrante. Improperabat enim ei ille alius latro.

7. *Latro et Latro. Latronis charitas et præcavitio*. Vidisti latronem et latronem: ambo in cruce, ambo ex conversatione latronum, ambo ex eadem malignitate venientes; sed jam non ambo in eisdem mentibus et meritis constituti. Nam alius quidem regnum adipisceretur, alius vero in gehennam mittebatur. Ita et pridie in discipulis simile discrimen fuit. Nam et Ju-

das quidem discipulus, et illi undecim: sed illi quidem dicebant Domino, *Ubi vis præcavis tibi Pascha manducare?* iste vero se ad tradendum Dominum præparabat, et dicebat, *Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam* (*Math. xxvi, 17, 15*)? et illi quidem ad ministerium divinum se præparabant, hic autem ad tradendum festinabat. Ita et in hoc loco latro et latro; sed unus quidem improperebat, alius adorabat; alius blasphemabat, alius laudabat, et blasphemantem corripiebat, dicens, *Nec tu times Dominum tuum?* Vidisti fiduciam latronis, vidisti liberam voluntatem in cruce: vidisti philosophiam in tribulatione, et reverentiam divini timoris in supplicio¹. Quod enim in semetipso erat, et clavis confixus non saucium intellectum, neque confixum sensum habebat, quis non admiretur et compungatur? Etenim non solum quod in ipso erat, sed et ea quæ circa se ipsum erant relinquens, de altero curam gerebat in cruce, doctor effectus, et corripiens, et dicens: *Nec tu times Dominum tuum?* Noli, inquit, attendere iudicio huic quod deorsum est; alius iudex invisibilis est. Ne ergo consideres quia deorsum a iudice mortali condemnatus est: non enim talia sunt superna iudicia. Hic autem in terreno iudicio et iusti condemnantur, et iniusti effugiunt; et rei dimittuntur, et innocentes puniuntur: volentes namque et nolentes multum errant qui iudicant. Ignorantes enim iustitiam seducuntur: vel certe scientes, per avaritiam corrumuntur, ut sanguinem innocentem vendant. In supernis vero nihil tale. Iudex enim justus est, et iudicium ejus tanquam lumen prodiit, non habens tenebras neque ignorantiam. Ut ergo non diceret, quoniam damnatus deorsum in terris, et adjudicatus est poenæ, perduxit eum ad iudicium supernum, commemoravit tribunal illud horribile, tantum non dicens sibi: *Respice, et non portabis sententiam damnationis æternæ, nec stabis in sorte iudicium corruptorum, respiciens ad salutem futurum in supernis iudicium*². Vidisti philosophiam latronis, vidisti intellectum et doctrinam; subito in ictu oculi de cruce in cœlum transilivit: ita jam ex abundantia receptæ iustitiæ proximum illum vel socium quondam suum arguens, ut diceret ei, *Non times, inquit; quoniam in ipso iudicio sumus*, id est, in eadem condemnatione? Nonne, inquit, et tu in ipsa cruce es? Quam obrem in quo socium increpas poenæ, te ipsum pro illo reum status? Quemadmodum enim is qui in peccatis est, si alios audeat accusare, se ipsum ante illos accusat: ita et is qui in ærumna positus est, si aliis eam sui oblitus exprobrat, sibi ante illos dicit opprobrium: *Quoniam, inquit, in ipso iudicio sumus*.

8. *Latronis confessio ejusque fructus*. Quid agis, o latro? satisfacere incipiens, socium tibi Dominum fecisti? Non, inquit: emendo hanc de me opinionem in subsequentibus. Nam ne æstimes quod propter damnationis consortium, criminis quoque consortem fecerit Dominum, subtexuit emendationem, dicens: *Et nos quidem iuste; digna enim patimur his quæ commisimus*. Vidisti confessionem perfectam, vidisti quomodo in cruce se exiit a peccatis. Dic, inquit, tu iniquitates tuas prior, ut justificeris. Nemo compulsi, nemo vim fecit: sed ipse se divulgavit, ipse condemnavit, dicens, *Et nos quidem iuste; digna enim factis recipimus: hic autem nihil mali gessit. Memento mei, Domine, in regno tuo* (*Luc. xxiii, 40, 41, 42*). Non est ausus ante dicere, *Memento mei, Deus*, quam per confessionem iniquitatis præteritæ, sarcinam pecca-

¹ Versio vetus, et in poena prudentiam. Tum subdit: *Quod enim sui memor fuit, quod mente sana rigilabat clavorum confusione constrictus, quis, etc.* Chrysostomi autem posterior interpres, *Quod enim tibi præsens fuerit, quod de statu mentis non sit dejectus, et si clavus affixus, etc.* Utrobique autem deest vox, *compungatur*.

² Mss. Carb. versio, *Nec stabis infra cron corruptis iudicibus; sed excipies sursum verum iudicium: ouden stese meta ton kato anthrōpon, alla thanuseis kai apode tes anōthen kristin.*

torum deponeret. Vides quanta res sit confessio. Confessus est, et paradisu[m] aperuit : confessus est, et tantæ fiduciæ robur accepit, ut de latrocinio regnum deponeret, considerans quantum bonorum nobis **causa sit crux.**

9. *Cruz, insigne regni. Hinc Christus in cœlum tulit.* Dicit mihi, latro, regnum petis; quid in eo tale vides a quo petis? Dic mihi; nam quod in conspicuo est, clavos et crucem cernis. Sed hæc, inquit, crux, ipsa regni insigne est: et propterea Jesum regem appello, quia video crucifixum. Opus enim regis est, vitam suam pro his quibus regnat opponere; unde et ait quia *pastor bonus animam suam ponit pro ovibus* (Joan. x, 11, 27-29): igitur et rex bonus animam suam ponit pro his quorum princeps est. Quoniam igitur animam suam posuit, ideo eum regem cognosco, et Dominum appello. *Memento mei, inquit, Domine, in regno tuo.* Considerasti quomodo et regni insigne sit crux. Quod si aliunde vis discere hoc ipsum, non reliquit eam super terram, sed attraxit in cœlum. Unde hoc ipsum scire potes? Quia pariter cum ipso veniet in secundo et glorioso ejus adventu; ut discas quomodo mira et magnifica est crux. Unde et gloriosam eam dixit, in ea gloriantem Apostolo.

10. *Ipsam referet in adventu secundo. Adventus Christi secundus latens non erit, et quare. Crucis fulgore obscurabuntur sol, luna et stellæ. Angeli tremunt in judicio extremo, et quare.* Sed videamus quomodo cum cruce veniet: necessarium est enim et hoc ipsum ostendere. Si dixerint, inquit, *Ecce in promptuariis est Christus, ecce in solitudine est, nolite credere,* de secunda præsentia suæ gloriæ dicens propter pseudochristos, et propter falsos prophetas, et propter Antichristum; ne aliquis errore præventus in falsos incidat christos. Quoniam Christi Salvatoris adventum prævenit Antichristus, ideo sollicite præcavendum est, ne quis pastorem quærens, lupum inveniat: ob hoc prædico tibi, unde dignoscas veri pastoris adventum. Nam quia primus adventus ejus latenter factus est, ne æstimes quoniam secundus adventus ejus talis erit, hoc dedit signum. Hæc enim fuit voluntas ejus, ut primus adventus latenter fieret, et quereretur quod perierat: secundus vero adventus non ita erit; *Quemadmodum, inquit, fulgur exiens ab oriente apparet in occidente, ita erit adventus Filii hominis.* Subito omnibus apparebit, nec erit indigens quisquam interrogare, sive hic, sive illic est Christus. Quemadmodum enim cum fulgur emicuerit, non egemus inquirere, si facta sit coruscatio: ita cum revelatio præsentia ejus effulserit, non indigebimus interrogare, an venerit Christus. Sed quod quæritur, si cum cruce veniet, requiramus; nec enim promissæ expositionis oblitus sum. Audi igitur subsequenti: *Tunc, inquit, quando venturus est, sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum.* Tanta enim erit eminentia splendoris in Christo, ut etiam clarissima cœli luminaria præ fulgore luminis divini abscondantur. *Tunc stellæ cadent,* quando apparuerit signum Filii hominis in cœlo. Considerasti quanta virtus sit signi, hæc est, crucis: *Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum;* crux vero fulgebit, et obscuratis luminariis cœli, delapsisque sideribus sola radiabit: ut discas quoniam crux et luna lucidior et sole erit præclarior, quorum splendorem divini luminis illustrata fulgore superabit. Quemadmodum enim ingredientem regem in civitatem¹, exercitus antecedit, præferens humeris signa atque vexilla regalia, et ambitu præparationis armisonæ annuntiat regis introitum: ita Domino descendente de cœlis præcedet exercitus Angelorum, qui signum illud, id est, triumphale vexillum sublimibus humeris præferentes, divinum regis cœlestis ingressum terris trementibus

nuntiabunt. *Tunc, inquit, commovebuntur virtutes cœlorum* (Matth. xxiv, 26): de Angelis dicit; tremor enim illos apprehendet, et timor magnus. Cujus igitur rei causa, dic mihi? Quia tunc tam terribile erit judicium illud, ut etiam ab Angelis timeatur. Omnis enim natura generis humani incipiet judicari, et astare terribili judici.¹ Quomobrem ergo tunc Angeli contremiscent, et ande tremor apprehendet eos? non enim illi habent judicari. Sed quemadmodum principe judicante, non solum rei, sed et officia quæ nihil sibi conscia sunt, timore et tremore comprehendantur propter judicis terrorem: ita et tunc cum genus humanum judicabitur, etiam cœlestes ministri pavebunt, et terribilem apparatus judicis intuentes, horrenda formidine contremiscent.

11. *Cur crux in judicio apparebit.* Sed quare crux apparebit tunc, et quam ob causam in ejus prælatu Dominus adveniet? Ratio perspicua est: ut agnoscat consilium iniquitatis suæ, qui Dominum majestatis crucifixum; per hoc enim signum, impudens Judæorum redarguitur impietas. Et quomodo propter hoc ipsum habens crucem veniet, audi ipsum in Evangelio protestantem, quia *tunc plangent omnes tribus terræ, videntes accusatorem suum, id est, ipsam crucem;* et ipsa arguente cognoscent peccatum suum sero, et frustra fatebuntur impiam cæcitatem. Quid autem miraris², si crucem afferens veniet, ubi et ipsa vulnera ostendet? *Tunc videbunt, inquit, in quem compunxerunt* (Joan. xix, 37). Quemadmodum enim in Thoma fecit, volens incredulitatem discipuli erroremque corrigere pro multorum fide, et ingens ostendit illi signa clavorum, et ipsa de clavis vulnera, et dixit, *Mitte manum tuam, et vide;* quoniam *spiritus ossa et carnem non habet, quemadmodum me videtis habere* (Id. xx, 27; Luc. xxiv, 39): tunc ostendet vulnera, et crucem manifestabit, ut ostendat quoniam ipse est qui crucifixus est.

12. *Christi in cruce pro inimicis oratio. Orationis illius effectus.* Non solum autem de cruce, sed de verbis ipso quæ in cruce habuit, immensam pietatem ejus possumus considerare. Nam cum adhuc in cruce confixus esset, dicebat: *Pater, dimitte illis peccatum; non enim sciunt quid faciunt* (Luc. xxiii, 34). Etrucifixus pro illis qui crucifixerant orabat; et quidem illi e diverso dicebant, *Si Filius Dei es, descende de cruce.* Sed propter hoc non descendit de cruce, quoniam Filius Dei est. Propter hoc enim venit, ut crucifigeretur pro nobis. *Descende, inquit, de cruce, et credimus in te* (Matth. xxvii, 40, 42). Hæc verba sunt occasiones incredulitatis. Nam plus fecit, quam si de cruce descendisset. Multo enim majus fuit lapide ad monumentum apposito resurgere, quam de cruce descendere. Lazarum etiam quatrduanum jam funere fetidum de sepulcro resuscitasse majus fuit, quam de cruce descendere. Et illi quidem dicebant, *Si Filius Dei es, salva te ipsum* (Marc. xv, 30): iste autem omnia sustinebat, ut illos liberaret qui crucifixerunt. *Dimitte, inquit, illis peccatum.* Utique dimisit, si vellent poenitere. Si enim non dimisisset illis peccatum, nec Paulus post Ecclesie persecutionem apostolus exstitisset; si non dimisisset illis peccatum, non utique statim post assumptionem ejus tria millia et quinque millia et multa millia credidissent. *Quoniam, inquit, multa millia Judæorum crediderunt* (Act. ii, 41, et iv, 4). Audi quid dicunt Paulo apostolo. *Vides, inquit, frater, quot millia sunt Judæorum qui crediderunt* (Id. xxi, 20)?

13. *Imitatio Christi. Non impossibilis. Stephanus, apostolus.* Imitatores ergo Domini esse debemus, et pro inimicis orare exemplo ipsius, qui cum esset crucifixus, pro crucifigentibus se Patrem postulabat, ut

¹ Er. Lugd. Ven. et Lov. *Dicito mihi, latro, regnum petens, quid in eo tale vides a quo petis?* M.

² Er. Lugd. et Ven. *Quemadmodum ingrediente rege in civitatem.* M.

¹ In Mss. deest vox, *judici;* cujus loco apud Chrysostomum, *vemati, tribunati.*

² Versio Mss. Corb. juxta græcum: *Videntes accusatorem, et agnoscentes peccatum; et quid miraris si, etc.*

dimitteret illis peccatum. Et quomodo, inquis, possum Dominum imitari? Si volueris, poteris. Si enim impossibile erat imitari eum, quomodo dicebat, *Discite a me quoniam mitis sum et humilis corde* (Matth. xi, 29)? Nam si impossibile esset imitari eum, nunquam Paulus dixisset, *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (I Cor. xi, 1). Quod si Dominum imitari non vis, imitare servum ejus Stephanum, quem et apostolum dico; nam et ille Dominum imitatus est. Et quemadmodum Christus inter crucifigentes se relinquens crucem, relinquens propriam persecutionem, pro crucifigentibus se deprecabatur Patrem: ita et servus ejus inter lapidantes se, suscipiens jacula saxorum et dolores qui ex ipsis fiebant, dicebat, *Domine, ne statuas illis peccatum hoc*. Audisti quomodo secundum Dominum locutus servus. Ille ait, *Pater, dimitte illis peccatum; nesciunt enim quid faciunt* (Luc. xxiii, 34). At iste dicit, *Domine, ne statuas illis peccatum hoc*. Et ut discas, quoniam cum omni sollicitudine oravit, *Positis, inquit, genibus orabat dicens, Domine, ne statuas illis peccatum hoc* (Act. vii, 59), qui vivis et regnas in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLVI (a).

De Passione Domini, vii (b).

1. *Redemptionis nostræ beneficium. Quid Deus pro ipso exigit.* Dilectissimi fratres, Dominus noster Jesus Christus nobis salutem exhibuit; divinæ vero naturæ nihil minuit. Gratiâ ergo agamus pietatis ejus, qui infirmitati nostræ de homine suo vitale composuit medicamentum. Magnificemus eum, quia nulum divinæ virtutis, dum nobis subvenit, fecerit detrimentum. Vere pius, vere Salvator, qui in tantum dilexerit opus suum, qui in tantum reputaverit servum suum, id est, humanum genus universum, ut culpam ejus suo verberare expiaret, vulnere ejus suo livore sanaret. Denique ille peccat, hic vapulat; ille prævaricatur, iste crucifigitur. Quis hoc existimet, et quis cogitet? Quis compenset Dominum pro servis mori dignatus? Et hoc pro quibus? Pro sceleratis, pro impiis. Quid tibi, Domine, retribuatur opus tuum bonum a te factum, propria voluntate perversum, sed tua miseratione reparatum? Quid ab eo pro tantis beneficiis expetis? Numquid aliquid ejus eges, aut ab eo quod ei non dedisti, requires? An forte, imo hoc quaeris, ut aptum facias cui miseraris, ut dignum constituas quem immortalitatis tuæ participem reddas, ut facias bonum quem coronas in æternum?

2. *Ars Dei ut terræ subveniret, et justitiæ faceret satis.* Sed quid a nobis, ut hoc retribueres, accepisti? Nihil certe, an aliquid? Indulgeat Dominus terræ miseræ, si quidpiam terra et cinis præsumpserit dicere. Non repudiet insipientem, sed respiciat confidentem. Dicat terra Domino suo, dicat homo factori suo: Nempe accepisti aliquid ex me, quod non habuisti in te. Volens enim subvenire terræ, sed excedere nolens modum justitiæ, mortalem morte tua redimere cogitabas: sed unde mori posses ex te nihilominus non habebas. Tu omnipotens, ego egens; tu immortalis, ego mortalis: accepisti ex me egestatem pulveris, sumpsisti de me mortem carnis; sudisti pro me pretium redemptionis. O pretiosum pretium perditorum! *Dicant nunc qui redempti sunt a Domino, quos liberavit de manu hostis: Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordis ejus* (Psal. cvi, 2, 1). Dicat ei terra redempta, terra irrigata; redempta sanguine, irrigata baptisate: Magna iniquitas mea, sed major est redemptio tua.

3. *Hinc diabolus elusus et prostratus.* Audiatur ergo

vocem Domini nostri humani generis adversarius, et nihil jam sibi applaudat elatus: quia pro totius mundi facinore in cruce pendit Dominus noster Jesus Christus. *Nunc, inquit, judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi mittetur foras. Et ego, cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum* (Joan. xii, 31 et 32). O quam bene te tuo impetu, diabole, percussisti! Credulitas tua tibi exitum, nobis attulit commodum: dum nulli parcis, te ipsum tandem interimis. Per unius delictum omnes captivasti; per unius justitiam omnes nihilominus amisisti. Si illum qui tibi consenserat invasisti, istum in quo nihil inveneras cur indebite occidisti? Effudisti innoxium sanguinem; redde damnatam progeniem. Tu certe ille es, qui tibi divinitatis similitudinem arrogabas elatus: nunc ab homine divino prosterneris superatus. Et quid mirum, si te, utpote creaturam suam, virtus divina fecisset? Sed hoc est magnum atque mirificum, ut de pulvere assumeret unde tuam nequitiam prosterneret atque contereret: ut qui supra sidera superbus erigebaris, nunc a carne supereris. Ille igitur sanguis quem effudisti, te vicit, me redemit. Denique illum bibo; et veneni tui perniciem salvatus ultra non timeo. Prævaluisti in paradiso; sed victus es de patibulo. Quid mihi circumjectam paradiso igneam rhomphæam opponis? Ecce exaltati Crucifixi profluens unda restinxit versatilem flammam. Jam jam patet humano generi paradisos, in quo latronem confidentem reduxit Dominus Jesus Christus.

4. *Hinc paradisos reseratus. Conversio nunquam tarda. Latronis fides. Unde, et quare ista mutatio.* O quam grande mysterium! Paradisos qui clausus fuerat prævaricatori, jam reseratur latroni. An forte et in hoc latrone totum hominem, vel illum etiam primum generis humani parentem advertere convenit? Si enim is qui aliis interdicendo intulerat mortem, latronis accepit nomen: quanto magis qui ipsam mortem, quoniam erat, peccando invenit, latronis non immerito crimen incurrit? Christus autem ait latroni: *Hodie, inquit, mecum eris in paradiso* (Luc. xxiii, 43). Cui aliquando, charissimi, tarda videatur esse conversio, cum latronis jam pendens, jam morientis non fuerit repudiata confessio? O ampla Domini misratio, obliviscentis injusti crimen, suscipientis penitentis fidem; pro scelere damnatum facientis electum, mortis debitorem reddentis æternitatis vitæ participem! Sed plane hujus latronis extrema quidem, sed non minima fides, qui Dominum tunc non suscitanti mortuos, sed morientem pro peccatoribus propemodum agnoscere et confiteri promeruit! Solus denique Petrus passionis timore perterritus, quasi hominem denegat, latro crucifixum adorat: sed Petrum Dominus correxit respiciendo, latronem vero beatificavit in gloria assumendo. O latronem laudabilem, mirabilem, imitabilem, scientem gladio, violentum cœlo, rapiis inhiantem, fide ferventem! Sed hæc mutatio dexteræ *Excelsi est* (Psal. lxxvi, 11); ut versam vicem redderet diabolo Christus: videlicet, ut quemadmodum diabolus primum depravando hominem abstulerat de paradiso, sic Christus latronem confidentem erueret de inferno. Ille præsentem de interdito ligno decepit; iste pendentem de pœnali ligno redemit.

5. *Latronis vox nobis usurpanda.* Etenim, fratres, assumamus et nos vocem latronis hujus, si non volumus esse latrones. Dicamus et nos: Memento nostri, Domine, cum veneris in regnum tuum. Hanc ergo confessionem illius sancti latronis, fratres charissimi, quam decantando protulimus, et respondendo propria voce fecimus, devotione certissima proferamus: et sic dicamus, ut audiamur; sic confiteamur, ut salvemur. Fide ergo dicamus, corde clamemus. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus audit profectus vocem nostri clamoris, si integram devotionem approbaverit mentis. Ipse perducatur nos ad arborem vitæ, qui eruit nos de lacu miseræ. Ipse aperiat nobis januas paradisi, qui confregit portas inferni. Ipse po-

(a) Alias de Tempore 122.

(b) In appendice nunc primum collocatur. Lovaniensibus dubius, falsus Verlino et Vindlingo videtur. Huc omnino sermonem hunc, quem in manuscriptis frustra quaesivimus, rejicere compellit dicendi ratio ab Augustiniana manifeste dissidens. De num. 1 vide serm. 160, n. 5, et serm. 103, n. 1; de num. 3, confer serm. 138, n. 3.

pulum suum eruat a flagello, qui se contineri permittit ante presidem Pontium Pilatum. Ipse in regnum suum perducit confidentes, qui pati dignatus est pro impiis innocens: ut sit nomen Domini benedictum in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLVII (a).

In Vigilia Paschæ, 1.

De verbis Genesis, cap. 1, 1-61, In principio fecit Deus cælum et terram, etc. (b).

1. *Sermonis exordium.* Multa sunt et magna venerandæ Paschæ mysteria, quæ divinis Libris sunt consecrata, et in antiquis Judæorum archivis fuerant reservata; quorum admirabilis ratio et mira, fides pura, religio sincera, veluti quodam velamine tecta, suam sanctitatem in abditis occultabant, et prisci antistites adumbrata cernebant, et sacrificia cruenta muneribus offerebant. Hanc artifex non terrenis coloribus, sed cælestibus virtutibus, clypeo devotionis auro coruscante depinxit, et animum tenaciter diligens in ipso templo humani corporis dedicavit, integris et æcerrimis sensibus officia distribuit, et amore in ejus corde conclusit. Et cum ille clarus rector astrorum, poli genitor, dux dei, luminis imperator, interjector germinis, autumnii temperies, anni cursum et quadripartita temporum spatia compleverit, diei hujus solemnitatem nos docuit celebrare. Quanta nobis bona Dominicæ passionis admirabiles triumphus contulerint, mortali et humana voce nec prædicare, nec memoriter valeo enumerare. Ex illo itaque beneficiorum acervo, quæ celestis munificencia humano generi largita est, unum granum fidei, quod in se continet multiplicem vitæ rationem, in gremio sapientiæ collocabo: ut in ipso prudentiæ sulco coalescat divini sermonis imbre satum, magnaque et admiranda ex modica præbeat stirpe, et orationis opacitate exuberantia præstet.

2. *Lux creata, quantum potuit mortalis oculus capere. Terra invisibilis. Filius visibilis.* — In principio, inquit, fecit Deus cælum et terram. Excluit omnium infelicitum errores: unam imperatorem Deum Patrem ostendit, unum conditorem universitatis Filium indicavit. *Fiat lux: et facta est lux. Et vidit Deus lucem, quia bona est: non quod Deus lucem ante non nosset, quam non nisi visam laudaret, cum sit lux solus omnium ipse, sicut evangelista testatur, Ego sum lux mundi (Joan. viii, 12); et Apostolus, Qui habitat lucem inaccessibilem, quam nemo hominum vidit, nec videre potest (1 Tim. vi, 16).* Hanc lucem dixit in sæculo, quia bona est secundum hominem, non secundum Deum. Deus enim non tantam hanc lucem tribuit, quam poterat ipse largiri; sed quantum mortalis oculus capere potuit. Nec qui universum orbem illuminat, tribueret splendorem, nisi quem mortalis capere aut sustinere utique posset. *Terra erat invisibilis et incomposita.* Sed terra invisibilis esse non poterat: cui ergo invisibilis erat? Si Angelis; ubi tanta moles abscondi poterat? si hominibus; adhuc homo non erat. Deus quippe fundavit terram super aquas, et medietatem aquarum super cælos imposuit, et medietatem abyssis demersit, et in maria congregavit, et sic terra apparuit. *Et dixit Deus: Fiat firmamentum inter aquam et aquam. Et vocavit Deus firmamentum, cælum.* Videtis quia aquam super firmamentum cæli imposuit, et per separatio-

nem aquarum arida terra apparuit, et recedentibus aquis visibilem significavit? Quod autem invisibilis et incomposita, necdum fuerat ordinata, necdum diversis fructibus plena.

3. *Spiritus super aquas, non Deus, sed res Dei. Est seminarius animandæ conditionis. Spiritus duo, Dei et mundi.* — *Tenebræ, inquit, erant super abyssos, et Spiritus Dei ferebatur super aquas.* Si enim factam in tenebris inferas, continuo illuminantur universa: quanto magis ubi Deus erat, tenebræ esse non poterant? Hic spiritus quidem res est Dei: non tamen ipse Deus intelligitur esse. Nam etsi spiritus dicitur, non omnis spiritus Deus est. Sic enim spiritus Dei dictus est, quomodo et angelus Dei: hoc est, res Dei; non tamen ipse Deus, qui spiritus Dei. Hic ergo spiritus qui superferebatur aquas, seminarius est animandæ conditionis: unde et aquæ et terræ mox jussu Dei emergerunt; quia nec aqua, nec terra viveret, aut aliquid generaret, nisi hoc Dei spiritus animaret: unde et terra fruges, et aqua produxit pisces. Duos autem spiritus esse, unum Dei, alterum hujus mundi, Apostolus dicit: *Nos jam non habemus spiritum hujus mundi, sed spiritum qui ex Deo est (1 Cor. ii, 12):* ut ostenderet alterum esse spiritum Dei, qui Deus est; alterum spiritum hujus mundi, quo animantur universa. Amos propheta dicit, *Qui solidat tonitruum, et condidit spiritum:* eum utique qui Deus dici non poterat, generatus.

4. *Expositio allegorica terræ invisibilis, divisionis aquarum, terræ germinantis, solis, lunæ, astrorum et piscium.* — *Fecit ergo in principio cælum et terram: cælum spiritum, terram carnem, hoc est, hominem spirituales; in principio, hoc est, in Christo.* Interrogaverunt eum Judæi, *Quem te dicis?* Respondit, *Principium, qui et loquor vobis (Joan. viii, 25).* *Terra, inquit, invisibilis et incomposita.* Quia carnem hominis Christus assumere disponebat, incomposita dicebatur. Composita necdum erat: quia necdum Gabrielis angeli annuntiatione composita, necdum assumptione Domini visibilis facta, necdum virtutum frugibus plena. Divisio aquarum, Judæorum populorum et Christianorum, sicut Apocalypsis: *Aquas quas vidiisti, populi sunt et nationes (Apoc. xvii, 15).* Cum aquas dicit super cælos impositas, christianum populum nuntiat. Tertia die germinat terra herbam pabuli secundum suum genus, et omne lignum faciens fructum. Cum igitur terram germinare jubet, in Ecclesia catechumeni sunt quasi herbe: cum credunt, velut in culmos se erigunt. Fideles quoque in spica maturi accrescunt; unde et sanctorum grana in horreis celestibus reconduntur. Lignum enim fructiferum, diversa sunt genera sanctorum. Quas arbores nec turbines cupiditatum possunt evertere, nec ardentis libidinis flammæ exurere. *Fiat, inquit, luminare majus in inchoatione diei, et luminare minus in inchoatione noctis.* Sol Christus est; Luna Ecclesia in orbe completa, solis claritate quotidie illustrata. Stellæ quoque lucentes, sanctorum sunt millia; id est, Apostoli, Patriarchæ, martyres, virgines, sacerdotes, cuncti justi pariter et fideles virtutum suarum flamma radiantem. Quinta die fetus suos pisces et aves factum est ut producerent. In comparatione piscium sanctos dicimus, qui in aqua Baptismatis vivunt. Ileo pisces benedictionem primo consequi meruerunt, quia fideles in sacramento Baptismatis benedicti potuerunt. Sexta vero die fecit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam.

SERMO CLVIII (a)

In Vigilia Paschæ (b), 1.

1. *A Pilato Joseph petit corpus Jessu. Peracta*

(a) Alias, de Tempore 133; et post, in Appendice 69.

(a) Alias, de Tempore 134.

(b) In Appendice nunc primam collocatur. Est ambigitus Lovaniensibus: sed Verlino et Vindlugo falsus. Ab his quippe observatur Augustinum in lib. 13 Confessionum cap. 8-9, aliisque locis id omnino affirmare quod hic negatur, scilicet spiritum Dei, qui ferebatur super aquas, fuisse Deum. Ipsi etiam in lib. 2 ad Simplicianum, quæst. 1, displicuisse eorum nominatum opinionem, qui illum intelligent spiritum esse, « quo mundi, » ait, « moles universa « ista corporea, velut animatur, ad ministerium quorum- « que gignentium et in sua specie continendarum corpora- « rum creaturarum. »

(b) Jacarti actoris, qui cum hic Petrum resurrectionis Filii Dei et ante cruceum conscium fuisse; ipsaque, cum videret resurrectionem quam Dei Filius præntiaverat impletam, qui sollicitus venerat, securum abscessisse dicat, in Evangelium Lucæ cap. 24, et Joannis cap. 20, peccare

passione Domini nostri Jesu Christi, et resurrectione in qua fidei nostræ omnis summa consistit, emergit quidam Joseph, olim quidem amator et discipulus Domini, et qui pro ratione temporis defuncto exsequias occultas impendebat; quia et non misericordiam furor persequentium prohibebat. Quod factum ita Joannes evangelista narravit: *Rogavit, inquit, Pilatum Joseph occulte, propter metum Judæorum; et petiit corpus Jesu, et permisit Pilatus (Joan. xix, 38)*. Cum in animo religioso metus cum devotione certaret, excogitavit statim quod et fidei satisfaceret et timori, occulte postulans; ut et humo mandaret occisum, et declinaret insaniam Judæorum. Judex vero eundem servat animum mortuo, quem impendit auditio: nam quem coactus dederat poenæ, libens tradit sepulturæ. Postquam vero corpus Jesu humatum est, statim potentiam suam repetit, qua venerat reditura majestas. Nam cujus nativitas hominis ostenderat filium, mors prodidit Deum.

2. *Petrus Christi resurrectionis ante crucem conscius.* Cum enim Maria Magdalene venisset ad monumentum, quam memorem Salvatoris, amissa fide, devotio in lacrymas compellebat, videns revolutum a foribus lapidem, cum non invenisset in sepulcro Dominum, cœpit acris dolere, quod perdiderat et defunctum. Mox autem ad Petrum ejus discipulum pervolat, quem pro meriti qualitate vel fidei, major de ejus obitu cura tangebatur: nuntiat inane sepulcrum; quaeritur corpus ablatum. Petrus vero resurrectionis Filii Dei et ante crucem conscius, quam prœdixerat ipse passurus, sub tali nuntio non flevit aut doluit: sed morem suum in divinis virtutibus servans, properat experiri quod credidit. Ad sepulcrum itaque Domini celeri cursu festinat, latior rediturus, si non inveniret quem quaerebat. Beatus autem Evangelista et ex consequentibus probat potentiam resurgentis. *Venit, inquit, Simon Petrus, et introivit in monumentum: et cum non invenisset Dominum, vidit linteamina posita, et sudarium quod fuerat super caput ejus (Id. xx, 6 et 7)*. Jam manifestus Deus, perlaturus quem vivificaverat in cœlum, et mortem vacuat et sepulcrum. Nam linteamine, quo sanus tegebatur, exposito, reliquit terræ mortis exuvias, vitali jam corpore induta majestas. Petrus igitur videns resurrectionem, quam Dei Filii prænuñtiaverat, impletam, qui sollicitus venerat, securus abscessit.

3. *Maria ab angelo objurgata.* Maria tamen resurrectionis ignara non cessat lacrymas fundere, nesciens hanc esse Domini corporis gloriam, quam putabat injuriam. Cujus inanem mœrorem angelus magis prohibet quam consolatur, ut etiam Evangelista testatur: *Maria, inquit, quid ploras? Si spirituali prudentia intentionem divini sermonis intelligas, lacrymarum causam non tanquam ignaram interrogat, sed importunos fletus dolentis objurgat. Maria, inquit, quid ploras, cum vacuo monumento, non damno funeris, sed merito resurgentis, Jesu Christi corpus virtus sibi, non facinus vindicasset? Culpat eodem tempore a Maria lacrymas fundi, quo debuit gloriari. Quid ploras, aut quem quaeris? Angelus instruit nescientem sano consilio, ne viventem quaereret in sepulcro. Quæ mulier, quia revixisse quem flebat, nec correpta cognovit, superfluis postmodum lacrymis revocatur vocibus resurgentis. Similibus etenim Jesus Mariam verbis alloquitur: *Mulier, inquit, quid ploras, aut quem quaeris (Id. xx, 13, 15)?* Hoc est dicere, Me jam viventem, pro quo mortuo lacrymas fundis? aut, Me præsentem, quem quaeris? At illa Jesum secundo appellata cognoscens, divinx majestatis operante potentia, vivum invenit quem quaerebat occisum, Jesum Christum Dominum nostrum; cui semper in Patre gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

videtur Vindingo, Verlino et Lovaniensibus. Quod n. 2 de Maria Magdalene per angelum objurgata narrat, convenit fere cum initio sermonis inter Ambrosianos 33, quæ etiam inter Maximi Homilies est quarta de sepultura Domini: sed magnam partem decerpit ex Ambrosio in Lucam.

PATROL. XXXIX.

SERMO CLIX (a)

De Pascha, 1 (b).

1. *Hæc dies cæteris lucidior. Dierum omnium mater.* Non queo, fratres charissimi, quod mentis concipio, ore proferre; et cordis mei lætitiâ lingua non explicat. Hoc autem non solum ego patior, qui cupio narrare quæ sentio, sed etiam vos mecum partimini, plus exultantes in conscientia, quam in eloquio proferentes. Videtur mihi hæc dies cæteris diebus esse lucidior, sol mundo clarior illuxisse, astra quoque et omnia elementa lætari: et quæ patiente Domino proprium lumen retraxerant, et noluerunt Creatorem suum aspicere crucifixum, ecce nunc victorem illum, et ab inferis resurgentem novo claritatis suæ prosequuntur obsequio. Credit cœlum, credit terra, et sagena quæ totum mundum piscata est, Judæos tenere non potuit. *Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea (Psal. cxvii, 24)*. Quomodo Maria virgo mater Domini inter omnes mulieres principatum tenet; ita et inter cæteros dies hæc omnium dierum mater est. Rem novam dico, sed quæ Scripturarum vocibus comprobatur. Hæc dies et una de septem, et extra septem est: hæc est dies quæ appellatur octava; unde et in quibusdam Psalmorum titulis superscribitur, *Pro octava (Psal. vi, etc.)*. Hæc est dies in qua Synagoga finitur, et Ecclesia nascitur: hæc in cujus numero octo animæ servatæ sunt in arca Noe. Et quid mihi necesse est infinita replicare? Dies ne deficiet, si voluero omnes diei istius exponere sacramentum.

2. *Ad hanc tota sabbati gratia translata. Justi corona Christi a quo et ornantur.* Hoc tantum dico, quod universa sabbati gratia et antiqua illa festivitas populi Judæorum diei istius solemnitate mutata est. Illi in sabbato non faciebant opus servile: nos in die dominica, hoc est in die resurrectionis, opus servile non facimus; quia peccatis et vitis non servimus: *Qui enim facit peccatum, servus est peccati (Joan. viii, 34)*. Illi de domibus suis non egrediebantur: et nos de domo Christi non egrediamur; sumus enim in Ecclesia. Illi non accendebant ignem in die sabbati: nos e contrario accendamus in nobis ignem Spiritus sancti, et omne vitium excoquamus peccatorum; de quo igne Dominus ait: *Ignem veni mittere in terram; et quid volo, nisi ut ardeat (Luc. xii, 49)?* Desiderat Dominus istum ignem ardere in nobis, secundum Apostolum, id est, Spiritum sanctum fervere (*Rom. xii, 11*), ut non refrigescat charitas Dei. Illi per diem sabbati non ambulabant in itinere; perdidit enim eum qui dixit, *Ego sum via (Joan. xiv, 6)*: nos autem dicimus, *Beati immaculati in via, qui ambulat in lege Domini; et iterum, Viam veritatis elegi; et, Viam justificationem tuam doce me (Psal. cxviii, 1, 30, 25)*. Illi de spinis Dominum coronaverunt: nos autem si fuerimus lapides pretiosi, nostrum Dominum coronamus. Caput imperatorum sæculi istius ornant diademata: nos ideo in capite nostri regis imponimur, ut ornemur a capite. Illi non receperunt Christum, et suscepturi sunt antichristum: nos recepimus humilem Filium Dei, ut habeamus postea triumphantem. Et ad extremum, noster hircus ante Dominum immolatur in altari: illorum hircus antichristus conputus et maledictus projicitur in solitudinem. Noster latro cum Domino ingressus est paradisum; illorum latro homicida atque blasphemus moritur in suo peccato. Illis Barabbas latro dimittitur: nobis Christus occiditur.

¹ Ita Mss., uno excepto cb., in quo, *prostantur*. In editis autem, *venerantur*.

² Ms. cb. addit, *id est, a mandatis ejus non declinemus; nec habet, sumus enim in Ecclesia*.

³ In Ms. cb., *nos ideo in capibus nostris signaculum nostri regis imponimus, ut ornemur a Christo*.

(a) Olim, de Tempore 136; et post, in Appendice 51.

(b) Inter sermones Eusebio inscribitur; eos existere tradunt Lovanienses; sed in illis tamen nonnulli quod ad sensus contentus reperitur. Exstat vero totus quod ad verba in Hieronymi tomo 9, cum spuris opusculis.

3. *Hodie caeli porta reserata. Ecclesiae porta, porta paradisi.* Pro quibus universis, fratres charissimi, consona pariter voce cantemus: *Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea.* Igneam illam rhomphaeam et paradisi januam, quam nullus potuit effringere, hodie Christus cum latrone reseravit. Hodie dixit Christus ad Angelos: *Aperite mihi portas justitiae, ingressus in eas confitebor Domino*; quæ cum semel aperta est, nunquam credentibus clauditur. Ex eo tempore quo passus est Dominus usque ad præsentem diem, hæc porta et clausa est et reserata: clausa est peccatoribus et incredulis, reserata est iustis et credentibus. Per hanc ingressus est Petrus, per hanc ingressus est Paulus, per hanc omnes sancti et martyres intraverunt, per hanc quotidie de toto mundo justorum animæ ingrediuntur. Dnæ enim sunt portæ, porta paradisi, et porta Ecclesiae: per portam Ecclesiae intramus in portam paradisi. Ita ergo debemus vivere, ne ejiciamur de domo illa, et ejecti foras a bestiis devoremur: quas in alio loco propheta formidans tibi (*Psal. lxxiii, 19*). Ecce nunc Dominus stans in paradisi janua loquitur ad nos qui sumus in domo ipsius congregati, et dicit: *Hæc est porta Domini; iusti intrabunt per eam* (*Psal. cxvii, 19, 20*). Quod ipse præstare dignetur, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen¹.

SERMO CLX (a).

De Pascha, II (b).

1. *Christus quomodo libere egit. Quonam modo mors mortis et morsus inferni.* Passivem vel resurrectionem Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, fratres dilectissimi, licet omnia Veteris Testamenti volumina multo ante prædixerint; tamen etiam per os David propheta Spiritus sanctus evidenter ostendit, dicens: *Deus ultionum Dominus, Deus ultionum libere egit* (*Psal. xciii, 1*). Solus etenim ipse libere egit, qui nobis hodie ostendit quid egerit. Libere enim egit, de quo multo ante fuerat prophetatum, quia factus est sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber (*Psal. lxxxvii, 5, 6*). Vultus tamen scire quid egerit? Audite quid fecerit. Nulla necessitate, sed propria voluntate in ligno se suspendi permisit, clavis corpus suum perforari non renuit, animam ponendo inmortem sustinuit, carnem in sepulcro reposuit, et comitante secum anima ad inferna descendit. [Per hanc electi, qui quamvis in tranquillitatis sinu, tamen apud inferni claustra tenebantur, ad paradisi amœna reducti sunt. Quod ante passionem dixit, in resurrectione sua Dominus implevit: *Si exaltatus fuero, inquit, a terra, omnia traham ad me* (*Joan. xii, 32*). Omnia etenim traxit, qui de electis suis apud inferos nullum reliquit: omnia abstulit, utique electa. Neque enim infideles quosque et pro suis criminibus æternis suppliciiis deditos, ad veniam Dominus resurgendo reparavit: sed illos ex inferni claustris rapuit, quos suos in fide et actibus recognovit. Unde recte etiam per Oseam dicitur, *Ero mors tua, o mors; ero morsus tuus, inferne* (*Osee xiii, 14*). Id namque quod occidimus, agimus ut penitus non sit; ex eo autem quod mordemus, partem abstrahimus, partemque relinquimus: quia ergo in electis suis fundi-

¹ Sic plerique Mss. cb. autem: *Hæc est porta Domini; iusti intrabunt per eam. Festinemus ergo, fratres mei, monente Apostolo, in illam requiem; ne quis errando incidat in tentationem et laqueum diaboli: sed ad æterna præmia festinemus, quæ ipse promisit quæ pro nobis mortuus est et resurrexit; cui est honor et potestas in sæcula sæculorum. Amen.*

(a) Alias, de tempore 157; et post, in Appendice 52.

(b) Consarcinatus ex Gregorii et Eusebii sententiis. Et quidem hic plura sunt ansuli inclusa, quæ minime repertiuntur in manuscriptis, quibus detractis cætera inter se aptius coherent. De num. 1. vid. homil. Gregorii papæ 22 in Evangelium; de num. 2, vid. Eusebii homil. 1 de Pascha; de num. 3, confer ejusdem homil. 1 de Ascensione Domini; de num. 5, vide Append. 163, n. 4.

tus, occidit mortem, mors mortis exstitit; quia vero ex inferno partem abstulit, et partem reliquit, non occidit funditus, sed momordit infernum. At ergo, *Ero mors tua, o mors*: ac si aperte dicat, *Quia in electis meis te funditus perimo. Ero morsus tuus, inferne*; quia sublatis meis te in parte transigo. Tunc enim Dominus noster Jesus Christus illum] tenebrarum et mortis principem colligavit, legiones illius perturbavit: portarum inferni vectes ferreos confregit, omnes justos, qui originali peccato astricti tenebantur, absolvit, captivos in libertatem pristinam revocavit, peccatorum tenebris obcæcatos splendida luce perfudit.

2. *Voces tartari ad adventum Christi.* Ecce audistis, quid defensor noster ultionis Dominus libere egisse describitur. Postquam enim exaltatus, id est, a Judæis in cruce suspensus est, ut hæc breviter cuncta pręstringam, mox ut spiritum reddidit, unita suæ divinitati anima ad inferorum profunda descendit. Cumque tenebrarum terminum quasi quidam deprædator splendidus ac terribilis attigisset, aspicientes eum impiæ ac tartareæ legiones, territæ ac trementes inquirere cœperunt dicentes: [Quisnam est iste terribilis, et niveo splendore coruscus? Nunquam noster talem excepit tartarus, nunquam in nostram cavernam talem evomuit mundus. Invasor iste, non debitor; exactor est, non præcator: iudicem videmus, non supplicem. Venit jubere, non succumbere; eripere, non manere. Ubiam janitores nostri dormierunt, cum iste bellator claustra vexabat? Hic si reus esset, tam potens non-esset. Si eum aliqua peccata fuscarent, nunquam nostra tartara suo dissiparet fulgore. Si Deus, utquid venit? Si homo, quid præsumpsit? Si Deus, quid in sepulcro facit? Si homo, quare peccatores solvit? Numquid cum auctore nostro fœdus composuit; aut forte congressus et ipsum vicit, et sic ad nostra regna ascendit? Certe mortuus erat, certe victus erat. Illusus est præliator noster, nescivit quam hic stragem procuraret inferno crux illa fallens gaudia nostra, parturiens damna nostra. Per lignum ditati sumus, per lignum evertimur: perit potestas illa semper populis formidata. Nullus hic vivus intravit, nemo carnifices terruit, nunquam huic cœnolento loco et nigra semper caligine cæcato jucundum lumen apparuit. Aut forte sol de mundo migravit? Sed nec cœlum nobis astraque apparent; et tamen infernus lucet. Defendere contra ipsum custodiam carceris nostri non valemus. Male intravimus¹, lumen tantum obtenebrare nequivimus: insuper et de nostro interitu formidamus².

3. *Tartari ad suum principem apostrophe.* Unde est iste tam splendidus, tam fortis, tam præclarus, tamque terribilis? Mundus ille qui nobis subditus fuit, semperque nostris usibus mortis tributa persolvit, nunquam nobis talem misit, nunquam talia inferis munera destinavit. Quis ergo iste est, qui sic intrepidus nostros fines ingreditur; et non solum nostra supplicia non veretur, insuper et alios de vinculis nostris absolvit? An forte ipse est ille de quo princeps noster paulo ante dicebat, quod per ejus mortem, totius mundi acciperet potestatem? Sed si iste est, in contrarium est nostri præliatoris versa sententia: et dum sibi vincere visus est, ipse potius victus atque prostratus est. O princeps noster, hicus est ille de cujus tibi semper futura morte plaudebas? ipsene est in cujus cruce omnem mundum tibi subjurgandum esse credebas? ipsene est in cujus exitu nobis tanta spolia promittebas? Quid est quod egisti? Quid est quod facere voluisti? Ecce jam totas tibi tenebras suo splendore fugavit, et omnes tuos carceres fregit,

¹ Apud Eusebium, *migrati sumus*; et sic forte corrigendi Mss. in quibus, *intrati sumus*.

² Hic in excusis desinit Eusebii homilia: sed in manuscriptis nostris quorum unus Eusebii nomen præfert, longe proflixior est, et plerisque continet sententiâs quæ hic deinceps exponuntur.

captivos eiecit, ligatos solvit, luctus eorum in gaudium commutavit. Ecce ipsi qui sub nostris solebant suspirare tormentis, insultant nobis de perceptione salutis; et non solum jam nihil verentur, insuper et minantur. Nunquam hic ita superbierant mortui, nec aliquando sic potuerunt læti esse captivi. Ut quid huc istum adducere voluisti, quo veniente omnes sunt lætitiæ restituti, qui ante fuerant desperati? Nullus hic jam solitus eorum mugitus auditur, nullus resonat gemitus. [Factum est autem captivis redemptionis commercium.] O princeps noster, illas tuas divitias, quas primum acquisieras per paradisi amissionem, nunc perdidisti per crucem: perit omnis lætitia tua. in luctum conversa sunt gaudia tua. Dum tu Christum suspendis in ligno, ignoras quanta damna sustineas in inferno. Prævidere non poteras, quia eversorem regni tui in mortem sine reatu aliquo perducebas? Si attenderes causam, requireres culpam. In quo nihil mali cognoveras, quare cum ad nostram patriam perducebas? Istum liberum adduxisti; et totos obnoxios perdidisti.

4. *Justorum ad Christum obsecratio.* Post istas crudelium inimicorum infernalium voces, sine aliqua mora ad imperium Domini ac Salvatoris nostri omnes ferrei contracti sunt vectes: et ecce subito innumera-biles sanctorum populi, qui tenebantur in mortis captivi, Salvatoris sui genibus devolentes, lacrymabili eum obsecratione depœcunt, dicentes: Advenisti, Redemptor mundi; advenisti, quem desiderantes quotidie sperabamus; advenisti, quem nobis futurum Lex nuntiaverat et Prophetæ, advenisti donans in carne vivis indulgentiam peccatoribus mundi: solve defunctos et captivos inferni. [Venisti post longas lacrymas, eripe solas qui passus es pro nobis. Cœli conditor, ad inferos intrare dignatus es: te enim nostra vocabant suspiria, te larga requirebant lamenta: unde spes desperata, unde consolatio in tormentis. In adventu tuo catena nostra cecidit, nox effugit. Vita veniente mors moritur, nec tortor instat, nec percussor. Damnati vota capiunt: Creator imperat, non invasor. In tyranno catena innectitur; et tortor noster pœna torquetur. Solve, Redemptor mundi, defunctos et captivos inferni.] Descendisti pro nobis ad inferos; non nobis deesse, cum fueris reversurus ad superos. Posuisti titulum gloriæ in sæculo¹, pone signum victoriæ in inferno.

5. *Tormenta sua in tortores convertunt.* Nec mora; postquam audita est postulatio atque altercatio innumerebilibus captivorum, statim a Domini jussu omnes antequam ipsi justa potestatis accipiunt, atque in suos torores ipsi protinus tormenta convertunt, humili supplicatione cum ineffabili gaudio clamantes Domino, atque dicentes: Ascende, Domine Jesu, spoliato inferno, et auctore mortis vinculis irretito, redde jam lætitiæ mundo. Jucundentur in ascensu tuo fideles tui, aspicientes cicatrices corporis tui. Fecit hoc Christus, sicut jam superius dictum est. Facta præda in inferno, vivus exiit de sepulcro: ipse se sua potentia suscitavit, et iterum se immaculata carne vestivit. Discipulis suis apparuit, ut dubitationem auferret incredulis: clavorum vulnera demonstravit, ut nullam suspicionem relinqueret Manichæis. Manifeste manducavit et bibit; postea vero in conspectu multorum apparuit. Per nubem in cœlos ascendit, et se in sede sua ad Patris dexteram, unde nunquam Verbum discesserat, collocavit. Exsultent ergo populi christiani, pro quibus sanguis effusus est Christi. Jucundemur omnes in Domino, qui resurrectionem carnis solemniter celebramus in Christo. Omnis per totum mundum catholica gratuletur Ecclesia; quia Christus Dominus et de sua divinitate nihil minuit, et hominem quem fecerat liberavit. Unde exsultantes voce humili supplicemus, ut pro quibus ista pertulit, cum venit in mundum, liberatos nos de manu inferi attollere secum dignetur in cœlum: cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Mss. fore omnes. in cælo.

SERMO CLXI (a).

De Pascha, III (b).

1. *Descensus Christi ad inferos effectus.* Digne, fratres charissimi, piis studiis exsultemus in Christo sub præsentis solemnitate, in qua nobis inferorum dives spoliis tertia dies reddita est, celsitudo de profundis, lux de tenebris, vita de mortuis. Ecce quantum pro salute ovium perditarum benigna pii pastoris sollicitudo discurrit. Sub uno eodemque tempore et hominem usque ad paradysum revocare dignatur, et mortem usque ad inferna persequitur, gloriosius captivandam in regno suo, et magnificentius in suis sedibus triumphandam. Ad descensum itaque cœlestis Domini profundum inferi panditur, peregrinum sibi lumen inferni nox æterna miratur. Expavit ergo nox subito non suum mortuum, imo expavit mortem suam. Aderat enim ille, qui dudum per prophetam suum dixerat: *O mors, ero mors tua; ero morsus tuus, inferne* (Osee XIII, 14). Et ideo non solum in eo invenire non potuit quod teneret; sed etiam quos antea retinebat, revocari ad superos se iocunde conspexit: et quem debitorem suum putabat, exactorem potius experta est; et quem quasi captivum inferni vinculis astringendum esse credebat, quasi liberatorem cum recepta captivitate redire mirata est; ac sic quem descensione hominem judicaverat, Deum regressione cognovit.

2. *Sine incarnatione Verbi potuit homo liberari: at non decuit.* Potuerat quidem Dominus noster, fratres charissimi, hostem humani generis sola majestate prosterneret sine incarnationis humilitate, sine certamine passionis: sed homo, qui proprio transgressionis crimine tenebatur obnoxius, qui per culpam suam incurrerat servitutem, non violentia liberandus fuit, sed misericordia redimendus. Et quia Deus æquitas et justitia est, ipse sibi lex est: et quia homo iudicii et juris sui ac liberi arbitrii præditus voluntate; qui voluntarius fuerat, injustum erat ut erigeretur invitus. Æquius et salubrius fuit, ut qui per superbiam a diabolo persuasus fuerat ad mortem, a Deo per humilitatem sollicitaretur¹ ad vitam. Justo ergo ordine qui per calliditatem malevoli serpentis, non impulsus, sed seductus fuerat ad perditionem, rursum per sapientiam benevoli Redemptoris non compellitur, sed ducitur ad salutem: ut qui cum sua

¹ Ita Mss. potiores. N., *suscitaretur*. Editi, *solidaretur*; et infra, *solidat* et *eruit* ad vitam.

(a) Olim, de Tempore 156; et post, in Appendice 54.

(b) Homilia est inter Eusebianas primæ collectionis de Paschate nona, ejusdem omnino, ut ex stilo et rebus liquet, auctoris, cujus sunt Homilix ibidem de Nativitate Domini 2, de Paschate 2, 6, 7, 10, 11, et quæ subsequitur de beato Latrone, atque bene multæ; id est, Faustis sempelagianis, nostra quidem opinione, fetus. Ipsius certe sermones in Romiliarum collectione illa sub Eusebii nomine plurimos obrudi liquet: atque hunc infustum doctorem refert illud imprimis ex homilia 4 de Epiphania, « Gratia divina..... ubi « infirmitatis nostræ invenerit votum, supponit auxilium. » Itemque ex homilia de Paschate 11 istud: « Per liberum arbitrium est excepta captivitas, per liberum rursus arbitrium « erat restituenda libertas. Dominus enim qui januam rese- « rat, etiam sollicitudinem pulsantis expectat. » Neque licet præterire, quæ ibidem proximo ante loco habentur verba: « Propterea homo, si inobedientiæ lapsu et liberæ « mentis assensu a diabolo seductus fuerat, non coactus; a « totius rationis æquitatisque auctore invitandus erat, ac « attrahendus: iniquissimum videtur siquidem, ut qui ce- « ciderat voluntarius, erigeretur invitus. » Quæ dicta in hoc etiam 161 sermone, n. 2, legere est absque ulla, quod ad sensum, varietate. Hic postremo Sempelagianorum hæresim redolet doctrina illa, quod Thomas resurrectionem Domini non negavit, sed « doceri voluit, confirmari deside- « ravit: » quod in ipso Christus « non dubitationis vitium, sed « sollicitudinis instruxit affectum: » quod denique « merito « cariosæ perscrutationis non est exclusæ sedulitas. » De num. 1 vide Eusebii homil. 7 de Pascha; de num. 2 confer serm. Appendicis 103, n. 4, et Eusebii homil. de Pascha 6 et 11; de num. 3, confer Euseb. homil. de Nativitate Domini 2, de Symbolo 1, 10 de Pascha, et 1 de Ascensione; de num. 4 et 5, confer Euseb. homil. 10 de Pascha.

voluntate corruisse videbatur, cum sua rursus voluntate repararetur; ut esset virtuti ac remunerationi locus. Non ergo eum præripit per violentiam; sed potius per justam benevolentiam sollicitat et erudit ad vitam: quia benignitas provocantis etiam meritum desiderat acquiescentis, et dignantissimi medici studium, infirmi requirit assensum. Cujus ineffabilem ad erudiendos nos dignationem etiam præsens Evangelii lectio declaravit.

3. *Christus de Virgine natus potuit januis clausis intrare.* Ait enim, sicut audistis: *Cum esset sero die illo, una sabbatorum, venit Jesus januis clausis, et stetit in medio discipulorum.* Quid mirum, si Dominus ad discipulos glorificatum corpus claustris stupentibus intramissit, qui illæso materni pudoris signaculo, januam mundi hujus intravit, cujus ortum natura nescivit. Non dubites, si potentiam exercere videas triumphantem, quem tam stupenda perspicias egisse nascentem. Quid hic respondebunt Judæi, sepulto Domino discedentes, et signantes lapidem cum custodibus? Quæ cum ita sint, quomodo eum repellere potuit objectus repaguli, quem non coercuerat pondus sepulcri? Imo quomodo eum obserata domus excludere potuit, quem includere mortis porta non potuit? Quid mirum, si substantiam corporis nostri per clausa ostia transmisit, cui etiam penetralia superiorum et solis Angelis familiaræ secretum patere consuevit?

4. *In Thoma non dubitantis, sed inquirentis affectus. Ejus inquit sitio fit universitatis instructio. Cur cicatrices ostenderit Christus.* Cum ergo dixissent alii discipuli, *Vidimus Dominum;* respondit Thomas, et dixit eis: *Nisi videro, inquit, in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et mittam manus meas in latus ejus, non credam.* Quam bona ignorantia, quæ erudit ignaros, quæ instruit incredulos! quam bona infidelitas, quæ sæculorum fidei militavit? *Nisi videro, inquit, in manibus ejus fixuram clavorum.* Vox ista inquirentis est, non negantis. Dum hoc dicit, doceri voluit, confirmari desideravit; et ideo ad eum Dominus ita ait: *Infer digitum tuum huc, et vide manus meas; et offer manus tuam, et mitte in latus meum.* Dum benignum præbet Veritas ac moderatum responsum, in Apostolo suo non dubitationis vitium, sed sollicitudinis instruit affectum. Quia ergo illo in tempore tanti mysterii novitas versabatur, merito curiosæ perscrutationis non est exclusa sedulitas. Accedit, quod in his Apostoli verbis mundi utilitas agitur: unius interrogatio, universitatis est instructio. Ostendit ergo manus et latus. Necessarium enim erat ut manifestarum præsens expressio cicatricum crucifixi corporis faceret fidem; quia splendor novæ lucis pristinam obduxerat veritatem, et cognitionem quodam modo claritas obscuraverat. Visis ergo cicatricibus, respondit Thomas, et dixit: *Dominus meus, et Deus meus* (Joan. xx, 19-28)! Novo genere vestigia vulnerum divinitati perhibent testimonium; quia templum erat Dei indumentum corporis vulnerati. Duas hoc loco in Christo mirare substantias. Fixuram perspicit corporis; et Deum prædicat majestatis.

5. *Cum iisdem corporibus resurgemus. Ideo mors somno assimilata, et resurrectio grano tritici.* Ubi sunt qui dicunt animas novis, in quibus antea non vixerint, corporibus induendas? Ecce in resurrectionis auctore hoc ipsum video resurrexisse quod cecidit: et ideo mortui dormire dicuntur juxta prophetiam, *Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat* (Psal. xl, 9). Quare mortem somno assimilavit? Quia in uno eodemque homine numquid alter est qui in somno resolvitur, alter vero qui in ejusdem somni stupore ad vigilandi officia suscitatur? Non utique; sed ipsæ absque dubio membra evigilasse credenda sunt, quæ dormitionis stupore laxata sunt. Ita mors corporis, quod in pulverem confectura susceperit, idem ipsum discussa restituet: nec rude, sed redivivum vas cognatus spiritus recognoscet. Et propterea mysterium resurrectionis etiam de minimis exponens ita Apo-

stolus loquitur, resurrectionem grano tritici comparans: *Etenim tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur.* Si quando, ut moris est, fruges putribus sulcis agricola fenerante creduntur, numquid aliud est quod sepelitur in semina, aliud quod vire-scit in germina? Sed singula quæque corpora non de nihilo; sed de sui origine producuntur, et recentia de veteribus innovantur. Cum autem de resurrectione loqueretur Apostolus, dicens: *Quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur,* vides quia mors quod susceperit, hoc refundit? Et unicuique, inquit, *seminum proprium corpus* (1 Cor. xv, 36, 38): non utique a genere suo alienum, sed naturæ suæ propium, et de materiæ suæ qualitate reparatum. Revocabitur ergo in contubernium pristinum animæ et corporis unitas, et nullis unquam sæculis dissocianda germanitas. Nostrum est gratia Auctoris et Redemptoris inniti: ut ad illorum numerum pertinere videamur, de quibus Apostolus dicit: *Simul rapiemur obviam Christo in aera et in nubibus, et sic semper cum Domino erimus* (1 Thess. iv, 16). Dignum enim esse judicavit, ut germana corporis animæque substantia cum Christo simul regnet in cælis, quæ Christo servit in terris.

SERMO CLXII (a).

De Pascha, iv (b).

1. *Thomæ sollicitudo fidem omnium firmavit. Thomas fidelis non dubitavit.* Retinet Sanctitas vestra, fratres, superiorem tractatum, in quo scripsimus sanctum Thomam apostolum, ad confirmandam fidem omnium, post resurrectionem Domini corporis membra palpasset, et ad repellendam ambiguitatem universorum, vulnerum ejus cicatrices scrutari voluisse. Non enim propter se tantum hoc operatus est beatus Apostolus: sed quod sibi gessit, cunctis profecit. Cum suam enim exercuit sollicitudinem, fidem omnium confirmavit. Quis enim ex hoc dubitet rediisse a mortuis Salvatorem, cuius post inferos præsentiam agnoscat oculus, atrectet manus, digitus perscrutetur? Quamvis igitur modicæ fidei homo, quamvis imbecillis ingenii christianus, nunquam sollicitudinem suam inquisitioni Thomæ æquiparare potisset. Nunquam enim post agnitionem, conversationem, loquelam ausus esset petere ut etiam tactu Christum perscrutaretur in Christo, et in ipso homine quem cerneret, hominis corpus inquireret, et resurrectionem ejus non tam mirabilem gloria crederet, quam passionis injuria comprobaret. Thomas ergo cum esset sanctus, fidelis et justus, hæc omnia sollicite requisivit; non quod ipse aliquid dubitaret, sed ut omnem suspicionem incredulitatis excluderet. Nam suffecerat illi ad fidem propriam, vidisse quem noverat: sed nobis operatus est, ut tangeret quem videbat; ut si forte diceremus delusos esse ejus oculos, non possemus dicere manus illius fuisse frustratas. In resurrectionis enim manifestatione de aspectu ambigi potest, de tactu non potest dubitari. Constat enim veritatis ipsius testimonio, rediisse ab inferis Salvatorem.

2. *Primogenitus ex mortuis Christus. Partus resurrectionis.* Quis non spem suam in Christo collocet? Quis non fidem suam ponat in Domino; ut dum illum credit ab inferis, ipse resurgat a mortuis? Dicit beatus Apostolus: *Si enim mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit* (1 Cor. xv, 13). Quia ergo surrexit Christus, suscitabuntur et mortui: quia resurrexit Dominus, et servuli reviviscunt. Ipse enim est, sicut ait Apostolus, *Primogenitus ex mortuis* (Coloss. i, 18). Sicut enim est apud superos idem primogenitus in multis fratribus, ita et ab inferis est primogenitus ex defunctis. Primogenitus autem dicitur quis,

(a) Olim, de Tempore 161; et post, in Appendice 36.

(b) Ejusdem forte auctoris cuius est sermo superior, qui hujus sermonis exordio videtur designari, quique hunc ipsum sermonem proxime antecedit in Ms. Corbifens. De nam. 1 confer sermonem præcedentem, n. 4.

ex eo quod *secularis* aliis primus gignitur. Primogenitus ergo Christus vocatur ex mortuis, quod primum illum ex inferni tenebris in lucem resurrectionis partus ediderit. Partus enim dicendus est, ubi permutatione quadam anima tartari legibus moritur, ut redivivo corporis usui renascatur. Nativitas enim resurrectionis apud superos, mors quædam est inferorum.

3. *Qui mors moriatur. Qui mors in victoria consumpta.* Unde ipsa mors mortem quodam modo patitur, dum ei in vitam defunctorum multitudo subtrahitur. Nam sic beatus Apostolus dicit, *Novissima autem inimica destruetur mors*; et iterum, *Absorpta est mors in victoria.* Cum ergo absorbitur mors in victoria, defectionis quadam suæ interfectione destruitur. Defectionem autem patitur, cum potestas ejus cunctis resurgentibus vacuatur. Videamus autem quid sit quod ait, mortem in victoria esse consumptam. Consumpta est plane mors in victoria sua, dum Christum inferni legibus subjiciens, ipsa se, cum eum vincit, obruit. In eo enim, in quo illum quem se superasse credebat, possedit, ab eo victa est cum resurrexit. Totam ergo fidem nostram in resurrectionis gloria collocare debemus, et in futura magis vita sperare de Domino. Sic enim ait beatus Apostolus: *Si in hac vita tantum in Christo speramus, miserabiliores sumus omnibus hominibus* (I Cor. xv, 26, 54, 19). Miser ergo est qui in hac tantum vita sperat in Domino. Miser plane est; quia cito spes ejus subducitur, dum cito hæc brevis vita finitur. Nam spes illius caduca efficitur, dum temporali transitu dulcedinis ejus voluptas elabatur. De tali enim spe dicit Apostolus, *Spes autem quæ videtur, non est spes* (Rom. vii, 24). In futura igitur vita speremus in Domino, quæ solida est atque perpetua: ut non miserabiliores cunctis hominibus, sed meliores esse possimus, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXIII (a).

De Pascha, v (b).

1. *Christi divinitatis indicia.* Gaudete, fratres charissimi, quia redemptionis nostræ pretium persolutum est. Non modica quantitate constamus, pro quibus ipse factus est pretium ideo natus est, ut doceret; ideo mortuus est, ut sanaret¹. Crux fuit mortifera Christo, sed salutifera christiano. Surrexit Salvator cunctis divinitatis suæ manifestus indicibus. Nam secuta est cum stella post uterum, gloria post sepulcrum. Regressum custodit angelus, qui nuntiaverat nasciturum. Reddunt inferna victorem, et superna suscipiunt triumphantem. Tulit errorem natus, mortem calcavit occisus, revocavit ab inferis quem creavit: in illius cruce et pretium nostrum pependit et regnum. Redit in lucem creatura cum Domino². Lumen enim ex lumine suscipere meruisti, quod cum Christus oculos clauderet, perdidisti. Projiciant superi tenebras, quas Salvator noster etiam inferis denegavit. Congaudeant hic elementa quæ planxerant; quia Christus de sua majestate nihil perdidit, et hominem quem fecerat liberavit.

2. *Mortis Christi necessitas.* Judæi tamen perdidit monumentum lapide signaverunt, ut non haberet Christus egressum: sed si eum mundus non capit, sepultura quomodo custodit? Tenetur ibi, sed ubique regnat³. Difficile surgeret, si non antequam

¹ Addit Ms. eb., *resurrexit ut muneraret.*

² Et hic in eodem Ms. additur, *quæ olim fuerat tenebrata viaculo.*

³ Ms. idem, *Quomodo tenetur in tumulo qui ubique regnat?*

(a) Olim, de Tempore 138; et post, in Appendice 53.

(b) Incerti auctoris, qui sententias hic nonnullas sermonum Eusebii habet, sive huc ex Eusebianis sermonibus, sive in Eusebianos sermones hinc translatis. De n. 1, vide Append. serm. 160, n. 5.

resurgeret alios suscitarer. Nam quomodo de sepulcro exire non posset, qui ex incorruptis visceribus salva virginitate processit? Fefellit custodes, exsilivit de sepulcro, apparuit discipulis januis non apertis. Inde clausus exiit, huc exclusus intravit. Immensæ majestatis arcanum fecit etiam in morte mysterium. Crucifixus redit ab inferis, et triumphat. Infer manum tuam, Thoma, lateri Salvatoris: tange vulnera, quæ nostra peccata fecerunt: scrutare unde sanguis effluxit, ut nobis sanitatis poculum propinaret. Intuere, Thoma, pretium nostrum, signa clavorum diligenter attende; et in ipsis vulneribus medicamentum vel thesaurum humani generis recognosce. Nisi hoc ligno figeretur, ligni illius pravariacatio minime tolleretur. Sed ideo se ille percuti voluit, ne nos diutius peccata percuterent: innocentem tradidit, ut reum absolveret. Quis tantam digne possit eloqui pietatem? Innocens affligitur, ut noxius liberetur; ut redimatur servus, occiditur filius¹. Utitur pii et fortissimi regis officio, dum cicatrices, quas pro salute populi sui excepit, ostendit.

3. *Cur Christus cicatrices servavit.* Aspiciat, Pharisei, vacuum monumentum, et impietatis vestræ cognoscite sacrilegium. Clavos quos fixeratis agnoscimus, et quem occidistis adoramus. Videte quem compunxistis. Poterat clavorum suorum fixuras Dominus resurrectione sua componere: sed ideo reservantur, ut qui hoc sacrilegium commiserant, videant et confundantur. O Pharisei, impios vos videmus et perfidos². Uni mors data est, ut omnibus tolleretur. Sed Christus Dominus quando mortem suscepit, ita corruptionem non sensit, quomodo quando natus est, integritatem virginitatis non amisit. Properate, discipuli, et accepta potestate per omnes gentes excurrite. Renascantur in Spiritu, qui nascuntur in carne: aqua lavacri diluat, quicquid pravariacatio sordidavit. Baptizentur omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti: ut impleatur illud quod scriptum est, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei* (Joan. iii, 5). Nos vero, charissimi, qui nullis præcedentibus meritis de inferi carcere et de tenebris æternæ noctis meruimus liberari, ita sobrie, caste ac pie vivere studeamus, ut stolam Baptismi sine aliqua luxuria macula integram illibatamque servantes, ad æterni sponsi thalamum, et ad illud celeste ac nuptiale convivium splendidi, bonorum operum margaritis ornati feliciter veniamus; ipso adjuvante qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXIV (a).

In Pascha, vi (b).

1. *Agni legalis figura impletur. Vetus sacerdotium aboletur.* Agnus ille legalis, cujus immolatione antiquus Hebræorum populus Ægyptiæ servitutis jugum abiecit, quomodo multimodis sacramentis veriorum sanctæ Ecclesiæ hostiam in figura sui contineat, tunc potissimum ipsa rerum veritate probatum est, quando *Pascha nostram immolatus est Christus* (I Cor. v, 7): *qui sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum* (Isai. liii, 7). Iste est agnus qui in altari crucis hostia viva Deo Patri pro nobis in odorem suavitatis oblatus, transitum nobis de regione umbræ mortis ad terram reppromissionis patefecit. Iste est, inquam, qui simul victima et sacerdos, omnem veteris sacerdotii et sacrificii umbram clara luce revelando, figuris et ænigmatibus finem imposuit: novo autem

¹ verbis, *occiditur filius*, subjungunt Mss., *aspiciat, Pharisei.*

² Mss., uno excepto, *proridos.*

(a) Alias, de Tempore 150.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius est Lovaniensibus, spuris Verlino et Vindingo. Altum longe ab Augustino exhibet, tum diceri di ratione, tum Scripturarum usu et applicative.

Ecclesie populo novum sacerdotium et novum sacrificium intulavit; ut videlicet novum vinum in utrosque novos mitteretur (*Matth. ix, 17*).

2. *Innovantur et arident omnia: terra fructibus et floribus, caelum laetiori facie. Sol jam clarior. Luna plena. Et haec hominis ergo: quanto magis ipse debet laetari.* Quod si granum frumenti cadens in terram et in mortuum tam mirabiliter omnia innovavit (*Joan. xii, 24*); multo magis in se ipso redivivum cum fructu multiplicato resurgens cubeta fecundavit. Et non solum spiritualibus rationalibus terrae incrementis, sed et ipsis quoque terrenis seminibus hoc tempore ampliore proventus dedit. Unde modo in germina erumpentis terrae tota hilarior facies vario suorum fructuum ornatu, omnem hactenus quasi mortuam rerum naturam, resurgenti suo Domino conresuscitat: ubi arborum et herbarum grata venustas, diverso quidem germinum munere, pari tamen gestu laetitiae, singulari huic solemnitati festiva occurrit. De caeli autem nunc usque quodam modo tristi, tandem vero laeta facie quid dicam, quae aliquandiu jam densa caligine nubium adoperta aeris hujus spatium omne turbavit? Et ecce repente, quasi iustitia de caelo in terram prospiciente (*Psal. lxxxiv, 12*), mira serenitas mundo aridet, et in unam laetitiam caeli et terrae vota concurrunt: ut Deum et hominem Christum communi exultatione excipiant, qui communem utriusque pacem afferre venerat, et medium parietem maceris solvens, fecit utraque unum (*Ephes. ii, 14*). Hinc astrorum omnium fomes, splendor ille solaris suam frontem admodum rugatam, jam jamque expurgat: et quasi rex conspicuus in diademate capitis sui, in die desponsationis suae, et in die laetitiae cordis sui, caeterisque stellis velut comitibus suis largiora luminis sui dona impendit. Luna enim ab ipso ortus sui die semper in quodam sui dispendio posita, ad paschalia gaudia pleno se lumine parat. Et ut cuncta breviter perstringam; sicut omne quod in rebus subsistit, divina dispensatione hominis imperio servit: sic de salute humana omnibus una exultatio incumbit. Cum igitur pro homine omnis creatura tantis indicibus sua gaudia monstrat, consequens est, ut ab hominibus ipsis testimonia tali laetitiae non desint.

3. *Resurrectio Christi praefigurata in Adam, in Noe, et in Jona.* Praefigurata est in protoplasto Adam Christi resurrectio: quia sicut ille post soporem surgens, Evam de latere suo fabricatam agnovit (*Gen. ii, 23*); ita Christus a morte resurgens ex vulnere lateris sui aedificavit Ecclesiam. Noe quoque vir agricola, cum plantasset vineam, et inebriatus vino obdormisset, et discooperitus jaceret in tabernaculo suo, expergefactus a somno, filio suo verecundiam suam non celanti maledictum perpetuae servitutis imponens, Christum significavit: qui vineam suam fecit Ecclesiam, cujus amore poculo passionis inebriatus, et assumptae carnis tegmine nudatus a mortuis resurrexit, sicut ipse ait in Cantico: *Exspoliavi me tunica mea, quomodo induar illa (Cant. v, 3)?* Jonas vero qualiter et ipse in se Domini mortem et resurrectionem expresserit, evangelicus sermo aperte declarat (*Matth. xii, 40*).

4. *Paschae spiritualis celebratio.* Quia igitur, fratres, omnis creatura quodam charitatis officio nostrae salutis congaudet, nostrum est ex hoc nobis in usum vivendi aliquid trahere: ne communis omnium laetitiae jus suum in nobis amittat, quos causae totius summa in capite spectat. Et primum quidem, velut oves paschae Domini, in ara cordis, igne charitatis assati, nosmetipsos offeramus hostiam viventem, sanctam, Deo placentem (*Rom. xii, 1*): et azyinis continentiae, mortificata jam habentes membra nostra quae sunt super terram, id est, fornicationem, inmunditiam, et caetera vitiorum ergastula declinemus, et in statione virtutum sedem nobis aptemus: mortuis quoque operibus abrenuntiantes, fructum optimum, ut terra bona, afferamus, exemploque bonae

arboris in omni bonitate et iustitia fructificemus. Ne vero et claritas solis nostrae desit conversationi, luceat lux nostra coram hominibus, ut videant opera nostra bona, et glorificent Patrem nostrum qui in caelis est (*Matth. v, 16*): Si igitur ita agentes ultimus nos dies invenerit, erit nobis quandoque in praemio ipsa quoque corporum resurrectio: ubi cum Christus apparuerit vita nostra, tunc et nos apparebimus cum ipso in gloria (*Coloss. iii, 4, 5*), qui vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculorum. Amen.

SERMO CLXV (a).

In Pascha, vu (b).

1. *Mors et resurrectio Domini varie praesignatae. In Adam, in Noe.* Sacramentum, dilectissimi, Dominicae resurrectionis divina voluit providentia variis figuris rerum et Prophetarum oraculis aliquoties praesignari: quatenus per omnes saeculi labentis aetates omnis sanctorum spes ad illum tenderet solum, qui est expectatio omnium gentium. Unde illud quod in ipso mundi nascentis exordio mater omnium viventium Eva de costa viri dormientis est producta (*Gen. ii, 22*), matrem credentium Ecclesiam ex latere Christi in cruce morientis monstrat exortam: sicut in actu evigilantis Adae, figura est Domini resurgentis a morte. Unde dicit Apostolus, *Factus est primus homo in animam viventem; secundus homo, in spiritum vivificantem (I Cor. xv, 45)*. Noe vero qui in opera arcae et ipso suo nomine requiem Dei in sanctis significat (*Gen. ix*), in eo vel maxime Redemptoris nostri figuram representat, quod cum esset agricola, vineam plantavit, et vini poculo ebriatus, in suo tabernaculo est denudatus. Quae res ad illum propria spectat, qui calice passionis adeo factus est ebrius, ut ipso tegmine corporis nudaretur ad tempus; et statim in resurrectione evigilans, illis daret benedictionem, qui in mysterio venerantur ejus passionem, irrisoribus autem suis dignam maledictionem. De quo calice dicit Psalmista, *Calix meus inebrians quam praeclearus est (Psal. xxii, 5)!* et in Evangelio Dominus, *Calicem quem dedit mihi Pater, non bibam illum (Joan. xviii, 11)?*

2. *In Moysi virga, in Jona.* *Mysterium temporis quo celebratur Pascha.* Virga quoque Moysi in terram projecta et in draconem conversa, cum teneretur per caudam rediit iterum in virgam (*Exod. vii*): quia illa potestas divinae majestatis de caelo descendens ad terram pro nobis voluit esse mortalis: sed post peractam carnis assumptae dispensationem, recepit se ad paternae dexterae sedem. De Jona quem absorptum piscis evomuit illaesum in aridam, evidentem habemus ipsius Domini sententiam, quod sicut ille fuerit in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, ita foret hominis Filius in corde terrae (*Jonae ii; Matth. xii, 40*). Exstant et alia quam plurima de hac solemnitate solemnitate sancta praeconia, quibus omnibus astipulatur et ipsa temporum ratio, quae Paschalem terminum vernali dedicavit aequinoctio, expectato duntaxat sequente primi mensis plenilunio: ut, sicut ab inferioribus sol in altum proficiens, primo nunc aequat longitudine noctes, luna etiam per diurna suae lucis incrementa videtur esse plenissima; ita resurgens ab inferis Sol iustitiae, Ecclesiam eatenus in tenebris constitutam suo illustrat et lumine.

3. *Mors et resurrectio Christi imitanda.* Haec sunt sacrosancta hujus diei Paschalia gaudia, haec sacculis omnibus desiderata et praedicata solemnitas: quae nos semper animo venerari, semper opere pro modulo nostro justum esse imitari, sicut dicit apostolus Joannes: *Qui dicit se in Christo manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare (I Joan. ii, 6)*. Et ille quidem pro nobis ad tempus crucifixus; nos quoties

(a) Alias, de Tempore 153.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Remanserat dulcius apud Lovanienses: sed per Verlinum et Vindingum rejectus fuit. Nonnullam cum sermone superiore habet similitudinem.

crucem tollere, et ipsam sequi oportet (*Luc. ix, 23*). Mortem ille ad horam gustavit; nos semper debemus mortificare membra nostra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, et cætera (*Coloss. iii, 5*). Resurrexit ille a mortuis; resurgere nos jubemur a vitiis, dicente Apostolo: *Surge, qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus (Ephes. v, 14)*. Quod si modo carnem nostram pro Christo cum vitiis et concupiscentiis crucifiximus, complantati etiam similitudini mortis ejus (*Rom. vi, 5*), mortificatione vitiorum fuerimus, cum Christus apparuerit vita nostra, tunc et nos apparebimus cum ipso in gloria (*Coloss. iii, 4*), qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXVI (a).

In Pascha, vii (b).

Salutis humanæ taxatio. Salutis humanæ, fratres charissimi, et mundi reditiva libertas non modica taxatione requiritur; sed Christi sanguine temperatur (c). Sed quantum venerabilis diei hujus officium credentibus contulit gaudium, tantum incredulis interitum portavit et luctum. Confert lætitiæ Christianis ex fide; ingerit pœnam Judæis desperantibus ex cruce. Illis injuria Filii Dei æternam contulit mortem; nobis ad perpetuum proficit salutem. Quis, rogo, divinæ pietatis excessus est, vel quanta amoris plenitudo monstratur? Ad hoc Deus propter hominem perditum de cœlo voluit descendere, non ut honorem in mundo accipere videretur, sed ut suspenderetur in cruce. Et dum voluit deceptum laqueis mortis eximere, ipsam subire non designatus est mortem. Et qualem mortem? Quæ detestabilior omni morte existisset. Hoc Apostolus asseverat, dicens: *Humiliavit, inquit, se usque ad mortem, mortem autem crucis (Philipp. ii, 8)*. Unde post mortem victrix resurrectio parabatur. Dicamus, fratres, *Hæc est dies quam fecit Dominus, gaudeamus et epulemur in ea (Psal. cxvii, 24)*: hoc est Pascha quod colimus; in hoc peregrinamur, hoc præteritum redit, hoc voluitur in futurum.

SERMO CLXVII (a).

In Pascha, ix (e).

1. *Quare agnus ad vesperam immolatus.* Dens misericordiæ et justitiæ hodie resurrexit a mortuis per potentiam Patris, ut Paulus ait, *Qui suscitavit eum a mortuis (Galat. i, 1)*; et propheta, *Inter mortuos liber est (Psal. lxxxvii, 6)*. In quo et nos omnes post resurgemus, et vivemus. Quia enim præstitit nobis ducatum ad regnum suum, jubemur et nos preparare viam Domino, hoc est, humilitatem, dilectionem Dei et proximi, justitiam, bonitatem, integritatem, patientiam, charitatem, prudentiam, pietatem et innocentiam. Hæc omnia præcepit nobis Dominus per semetipsum exemplis, qui per agnum significatur. [Queritur ergo, quare agnus iste non die, sed ad vesperam immoletur. Hæc causa manifesta est. Dominus enim noster ac Salvator in consummatione seculorum passus est, ut Joannes ait: *Filii mei, novissima hora est (I Joan. ii, 18)*.] Hodie fides Ecclesiæ confirmata est in Christo, et in se-

(a) Alias, de Tempore 142.

(b) In appendice nunc primum collocatur. Dubium Lovanienses habent, Verliano et Vindingus suppositum. Nec stilus, nec illa quæ hic affertur Psalmi 117, v. 24, lectio Augustino convenit.

(c) Morel, Elem. Crit., pp. 181, 182, existimat legendum, *comparatur, pro, temperatur*; nec immerito. M.

(d) Alias, de Tempore 154.

(e) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius est Lovaniensibus: sed Verliano et Vindingo falsus; neque his probatur quod auctor sine teste docet, in dominicum diem omnia illa incidisse miracula, scilicet transitum maris Rubri, baptismum Christi in Jordane, mutationem aquæ in vinum, quinque panum multiplicationem, etc. Quæ uncinis includimus, sunt cujusdam sermonis Hieronymo suppositi, qui inscribitur, « In Vigilia Paschæ de esu agni; » et incipit, « Hodie, fratres charissimi, populus Israel. » Excerpta inde ista quæ hic habentur credimus, quia illic magis coherent cum cæteris.

mine Abraham omnes gentes benedicuntur, ac Salvator mundi innotuit, et plenam superis civibus et hominibus lætitiæ contulit, cum vivum se post passionem suam præbuit juxta promissum suum.

2. *Dominicus dies quot mysteriis clarus.* Judicii dies. Bene quoque dominicus sermo ac resurrectio Domini conjunguntur. Venerabilis est hic dies, qui dominicus dies et dies primus atque perfectus est, et dies clarus, in quo visa est prima lux (*Gen. i, 5*), in quo transgressi sunt filii Israel mare Rubrum siccis pedibus (*Exod. xiv*), et in quo pluit manna filiis Israel in deserto (*Id. xvi*), et quo Dominus baptizatus est in Jordane (*Math. iii*). Quo vinum de aqua in Cana Galilææ factum est (*Joan. ii*), quo benedixit Dominus quinque panes, quibus satiavit quinque millia hominum (*Math. xiv*). In quo resurrexit Dominus a morte (*Id. xxviii*), quo intravit Dominus in domos elausas, ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum (*Joan. xi, 19*): in quo Spiritus sanctus descendit in Apostolos (*Act. ii, 4*), et in quo speramus Dominum nostrum Jesum Christum ad judicium venturum: in quo die omnis creatura reformabitur in melius; ut sol et luna, septuplum lumen accipiant, et sancti homines vitam æternam propter merita bonæ obedientiæ recipiant a Deo.

SERMO CLXVIII (a).

In Pascha, x (b).

1. *Pascha Christi quid sit.* Pascha Christi, fratres dilectissimi, regnum cœli, salus mundi, vita credentium, occasus inferi, gloria superiorum, resurrectio mortuorum, testimonium miserationis divinæ, premium redemptionis humanæ, contritio mortis abolitæ. Quæ festivitas Dei sacrata mysterio et cognita sacramento, virtutem Dominicæ resurrectionis per Angelos indicat, per Apostolos manifestat, per corda credentium bona multiplicat. Hic igitur est dies, dilectissimi, quem fecit Dominus (*Psal. cxvii, 14*), ut audistis, excelsior cunctis, lucidior universis, in quo Dominus resurrexit, in quo sibi novam plebem, ut ipsi videtis, regenerationis spiritu conquistavit, in quo singulorum mentes gaudio et exultatione perfudit. Hic ergo dies resurrectionis Christi, defunctis vita, peccatoribus venia, sanctis est gloria: siquidem operatione virtutum elevat de imis, suscitavit de terrenis, collocat in excelsis, consummat justos, firmat dubios, damnat incredulos. Ad hoc enim Dominus hodie resurrexit, ut imaginem nobis futuræ resurrectionis ostenderet: et ideo hodie vitali lavacro resurgens Dei populus ad instar resurrectionis Ecclesiæ nostram splendore nivei candoris illuminat.

2. *Baptismus futuræ resurrectionis imago.* Latronis devotio imitanda. Gratias Deo nostro agere debemus, quod dum sancti Paschæ solemnitatem colimus, futuræ resurrectionis speciem jam videamus. Resurrecturum est enim humanum genus in sæculi consummatione post mortem, nunc resurgit in Baptismo: suscitandus est tunc Dei populus post soporem, nunc suscitatur post infidelitatem: liberandus est tunc a mortali conditione, nunc liberatur ab ignorantie cæcitate: renasciturus est ad æternitatem, tunc renascitur ad salutem. Omnes enim qui olim in Christo baptizati, assumere non possunt candidam vestem, conversationem saltem candidam non relinquunt. Solet sub nigro habitu anima satis pura latitare; nec multum interest si non habet quis candidam vestem. Talis latro fuit ille in Evangelio, qui crucifixus cum

(a) Alias, de Tempore 163.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. In Lovaniensium editione dubius est, suppositus vero censura Verliani et Vindingi. Constat est ex duabus partibus, quarum posterior quidem Cæsarii, prior vero Faustii, stilum retort: sed in ista posteriore parte non conveniunt manus scripti. Eorum autem plerique ad illa verba n. 2, « Attendite ergo, charissimi et videte, » etc., disputationem deinceps maxime diversam subjiciunt De num. 3 confer homil. 12 ex editis a Baluzio, et Cæsarii homil. 13; de num. 4, Cæsarii homil. 35 et 31.

Salvatore clamasse dicitur. *Memento mei, Domine, dum ceneris in regnum tuum* (Luc. xxiii, 42). Attendite ergo, charissimi, et videte quid fidelis obtinet, quid mereatur. Regnum Salvatoris latro poscit in cruce: et dum pœnæ multitudinem patitur, ad præmia æterna perducitur. Imitamini ergo ejus devotionem, imitamini amare Christum: quod poscit latro moriendo, vos desiderate bene vivendo. Illius credulitati paradus aperitur, et nostræ spei æternorum monstratur firmitas præmiorum. Lætetur ergo et exultemus in hac die, in qua Dominus resurgens percussit mortem, intulit salutem.

3. *Fidejussorum officium.* Hoc itaque admoneo, fratres dilectissimi, ut quoties Paschalis solemnitas venit, quicumque viri, quæcumque mulieres de sacro fonte filios spiritualiter exceperunt, cognoscant se pro ipsis fidejussores apud Deum existisse: et ideo semper illis sollicitudinem veræ charitatis impendant. Admoneant, ut castitatem custodiant, virginitatem usque ad nuptias servant, a maledicto vel perjurio linguam refrænent, cantica turpia vel luxuriosa ex ore non proferant; non superbiant, non invident, iracundiam vel odium in corde non teneant; avaritia non observent, phylacteria vel characteres diabolicos nec sibi nec suis aliquando suspendant, præcantatores velut ministros diaboli fugiant; fidem catholicam teneant, ad ecclesiam frequentius currant, contempta verbositate lectiones divinas attentis auribus audiant; peregrinos excipiant, et secundum quod ipsis in Baptismo dictum est, hospitum pedes lavent (a); pacem et ipsi teneant, et discordes ad concordiam revocare contendant, sacerdotibus et parentibus honorem et amorem veræ charitatis impendant. Hæc ergo omnia et his similia si filios et filias vestras admonere contenditis, cum ipsis ad æternam beatitudinem feliciter pervenietis.

4. *Ad ædificationem proximi quisque tenetur.* Nemo se circumveniat, fratres charissimi; nullus homo sibi soli vivit, aut sibi soli moritur: sed sicut frequenter suggesti, quantoscumque aliquis exemplo sanctæ vitæ ædificaverit, cum tantis et pro tantis mercedem beatæ retributionis accipiet; et quantiscumque exemplum malæ conversationis, etiamsi non eum illi se-

quantur, præbuerit, pro tantis se malis rationem noverit redditurum. Et ideo, sicut jam supra suggesti, neophytis nostris, auxiliante Domino, exemplum bonæ conversationis, quantum possumus, debemus ostendere: et non pro illorum destructione ponam recipere, sed potius pro ædificatione ad indulgentiam peccatorum mereamur pervenire; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXIX (a).

In Pascha, xi (b)

1. *Introitus Christi per ostia clausa miraculum est.* Lectio evangelica, fratres charissimi, quæ nuper auribus nostris insonuit, continet magnum miraculum. Quamvis ubique sit Dominus, ipsius miraculum continet beneficium, in quo acceperunt discipuli Spiritum sanctum. Miraculum est, quod Dominus noster Jesus Christus in carne vera intraverit ad discipulos per ostia clausa. Requiris a me forsitan rationem, et argumentum requiris. Si vera, inquires, caro fuerat quæ resurrexit, quomodo ipsa clausis januis ad discipulos introivit? Itane vero, inquires, cuiuspiam capit auditus, quod non observat opus, et intrare quisquam limen in corpore potuit? Redde mihi, inquis, rationem.

2. *Hinc non datur ratio vel exemplum. Ad miracula fides exigitur. Thomæ fides mortua.* O homo, si rationem a me poscis, non erit mirabile; si exemplum queritur, non erit singulare. Credis nempe Dominum Christum super aquas maris firmis gressibus ambulasse? Credis utique. Dicis igitur mihi: Si per ostia clausa Christus intravit, ubi est corporis modus? Et ego respondeo: Si super mare ambulavit, ubi est corporis pondus? Recedat paulisper modus et pondus: ille hæc fecit, cui nihil impossibile est. Christus qui carnem suam potuit de sepulcro producere, non potuit clausis januis ad discipulos introire? Quando audis miraculum, serva fidem, non inquirat animus rationem. Hinc est quod et Thomas discipulus titubavit, nec credidit: sed eum Dominus postea confirmavit. Dixerant enim ei condiscipuli ejus: *Vidimus Dominum.* Ille autem: *Nisi videro, inquit, in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam digitum meum in latus ejus, non credam.* Sciebat enim clavus in cruce confixum, sciebat lancea latus percussum: hæc signa quærebat, ideo non credebatur. Manus quærebat et latus; et dum curiosus existit in vulnere, mortem incurerat in fide. O beate Apostole, ante oculos tuos Christus Lazarum potuit suscitare, et ipse non poterat de sepulcro surgere? Quæris loca clavorum, et oblitus es miracula tanta signorum? Nonne ante oculos tuos cæcos illuminavit, paralyticos sanavit, leprosos mundavit? Sic perdidisti in triduo memoriam magistri, ut potentia non crederes Christi? Mors Christi in carne, vita tua debet esse in fide. Vidisti quidem percipientem lancea; sed divinam non penetravit potentiam.

3. *Christi tactu revixit.* Ecce iterum venit Dominus, ne periret discipulus, et dicit Thomæ: *Infer digitum tuum huc, et vide manus meas; et offer manum tuam, et mitte in latus meum, et noti esse incredulus, sed fidelis.* O pietas Salvatoris, quæ non indignatur locum ostendere cicatricis! Respondit Thomas, et dixit: *Dominus meus et Deus meus!* Modo est Dominus et Deus tuus; quia voluit ut videres, ne incredulitate animam perderes. Merito ad eum Dominus sic loquitur: *Quia vidisti me, credidisti: beati qui non viderunt, et crediderunt, (Joan. xx, 25-29).* Ecce discipulus trepidavit; Ecclesia quod non vidit credit. Beatum meritum nostrum, fratres, si in Ecclesia catholica teneatur acceptum. Illic accipitur merces, ubi vera tenetur et cognoscitur fides. Hanc igitur Ecclesiam Christum sua resurrectione constituit, in hac æterna

(a) Hæc verba, sicut illa Cæsarii, infra, serm. 257, n. 2, ubi inter ea, pro quibus Dei justitiæ obnoxii sumus, recenset « quod secundum promissionem nostram in Baptismo, « hospitibus pedes lavare negleximus; » illustrantur antiquis Ecclesiæ ritibus a nostro Edmundo Martene nuper vulgaris, lib. 4, pag. 160, ubi ex Missali Gothico-Gallico inter Baptismi ritus recensetur: « Dum pedes ejus lavas, « dicis: Ego tibi lavo pedes. Sicut Dominus noster Jesus « Christus fecit discipulis suis, tu facias hospitibus et peregrinis, ut habebas vitam æternam. » Item, pag. 169, ex alio Missali Gallico, post in usum chrisma subjicitur titulus, « Ad lavandos pedes; » ac deinde hæc formula: « Dominus et Salvator noster Jesus Christus Apostolis suis pedes « lavit. Ego tibi pedes lavo, ut et tu facias hospitibus et peregrinis qui ad te venerint: hoc si feceris, habebis vitam æternam. » Concinat his vetus Missale Gallicum Musæi Italici, tom. 1 editum. Sic enim habet: « Collectio ad pedes « lavandos; » ac deinde: « Ego tibi lavo pedes. Sicut Dominus noster Jesus Christus fecit discipulis suis, ita et tu « facias hospitibus et peregrinis. Dominus noster Jesus Christus tersit pedes discipulorum suorum, et ego facio tibi; « tu facies peregrinis, hospitibus et pauperibus. » Hinc colligere est Gallum fuisse auctorem sermonis de Unctione capitis et de Pedibus lavandis, editi in Appendice tom. sexti, ubi ad Neophytos hæc habetur exhortatio: « Impletis autem omnibus sacramentis, etiam « mandatum vobis et exemplo et sermone tradidimus. Latimus enim singulorum pedes, ad imitationem vos nostram, imo ipsius Domini et Salvatoris nostri, provocantes, ut quemadmodum nos vestris pedes lavimus, « ita etiam vos pedes fratrum et hospitum lavare debeatis; « non solum hospitales vos esse doceamus, sed etiam humiliter hospites ita honorantes quos in vestra suscepistis « hospitia, ut erga eos servorum implere non erubescatis « officium. »

(a) Olim, de Tempore 150; et post, in Appendice 25.

(b) Incerti auctoris, qui verbis utitur Augustini, serm. 247, n. 2, ad Volustianum epist. 157.

præmia collocavit. Credite, fratres, ille speret requiem, qui non discesserit a radice : cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXX (a).

In Pascha, xii (b).

1. In horto voluptatis Dominum requirit Maria, in necessitate desertionis Christum mœstia requirit Ecclesia : ut in paradiso saltem inveniat consolatorum, quia in campis arenis videre necdum meruit plantatorem. Ubi Dominus surgit, ibi pium plantatorem Ecclesia tristis inquirat. Resurgit Dominus in horto deliciarum propaginatæ secum plantariis mortuorum. Et depictus est ille resurrectionis hortus excelsis Santorum cedris, botris Prophetarum, pinetis cum palmatis, fructibus amigdala, olivæ, Abel, Enoch, Eliæ, Zachariæ, Abrabæ, Isaac, Jacob. Et in campo ærescente requirit Ecclesia Deum Abrabam, Deum Isaac, et Deum Jacob. Quis enim non delectetur post deformitatem desertionis per campos nullis vestitos aristarum florentibus comis intrare paradisi voluptatis ? intueri post dies siccitatis arefactis corticibus gemmas arbores terræ plangentes ; intueri mella fragrantia, malogranata roscidantia, lacteos et coccineos amigdalorum et persicorum flores attendere ; quos Angelos delectabat aspicere in illa horticuli casa, id est, illo amœno sepulcro, ubi sedebant Angeli, unus ad caput, alter ad pedes ? Foris per hortum tegebant mundum vineæ resurgentium beatorum. Angeli delectabantur in illo resurrectionis die, quia totam pacaverat terram. Delectabat eos velut amonium et cinamomum, resurrectionis novus odor suavitatis ex mortuis, ubi fragrabant balsama rorantia, vulneca Christi mortuos irrigantia. Oblectabat rosa sanguinis emicantis liliu a morte porrectum campi florentis. Illo Maria caput anxium declinabat, et linteis dominicæ sepulturæ, velut latissimis platani foliis in plateis, suos tergebant flebilis oculos a lacrymis pietatis. Aspexit : vidit lacum fontis de morte surgentis, et quasi herbas virides de illo lacu, quæ nutrientibus aquis per lacunea velera contextuntur.

2. Illa sindonem cum sudario contemplata fontem non invenit, et non est sitiens satiata ; sed ardentiore sitiens deplorat affectu. Nec plane solatium recepit Angelorum ; quia videre cupiebat primogenitum mortuorum. Dicunt ei Angeli, *Mulier, quid ploras ?* Utinam et nobis dicerent inter lacrymas necessitatis nostræ : *Servi Dei, quare ploratis ?* Esset nobis renovatio gaudiorum in monumento, esset nobis et amœnitas in campo, et securitas in pelago, et munimen in castro. Atque utinam et ipse nos interroget, qui dixit *Mariz, Mulier, quid ploras, et quid quæris ?* sic et nobis diceret, *Quem quæritis, et quare ploratis ?* Diceremus : *Domine, nos plangimus, et te quærimus, sine quo nihil valemus ;* quia in te vivimus, movemur, et sumus. *Te quærimus : quare vivos repulisti, qui mortuos suscitasti ?* Floruit resurgente te cum tremore gehenna ; et marcescit sine fructibus terra. Petræ ecce proruperunt plantariis mortuorum ; et sulci terrarum induratis visceribus, segetum nesciunt ornamentum. Te, Domine, quærimus, a quo quesiti sumus ; quia conversi sunt dies festi nostri in luctum, et cantica in lamentationem. Alleluia, quæ est delectatio Angelorum, cum timore canitur piratarum ; cithara nostra facta est lugubre canticum inter lacrymas esurientium, et obscurata super caliginem funera mortuorum.

3. Dicamus et nos cum Maria, *Sustulerunt Dominum de monumento, et nescio ubi posuerunt eum* (Joan. xx, 42). Dic nobis, Domine, Quid ploratis ? quia interrogatio tua est consolatio nostra : quomodo si dicat medicus ægrotanti, *Noli flere ; nonne enim dat ei*

securitatem de facili sanitate ? Ubi sunt Angeli tui ? Dicant nobis, Quid ploratis ? Et si non dicimus, Sustulerunt Dominum nostrum ; dicamus, Sustulerunt patrem, sacerdotem, mediatorem nostrum. Sicut enim sine Domino erat mœstia Maria ; ita sine proprio sacerdote tristis gemit Ecclesia. Sed qui dixit *Mariz, Vade, dic discipulis meis, præcedant me in Galilæam* (Matth. xxviii, 10) ; ipse nobis dicet, *Nuntiate populis meis, ut me præveniant ad ecclesiam, ut cito videant patris præsentiam, et in ea percipiant indulgentiam.*

SERMO CLXXI (a).

In Pascha, xiii.

De Resurrectione mortuorum (b).

1. *Certissima resurrectionis fides. Veritatis testimonio et exemplo comprobata.* Certissima est fiducia Christianorum, divinitus promissa resurrectio mortuorum. Hanc enim Veritas ipsa promisit : Veritas autem mentiri non potest ; alioquin Veritas non est, si mentiri potest. Vera est igitur de resurrectione corporum promissa veritas : quia Veritas mentiri non novit, totum necesse est ut impleat quod promisit. Hanc enim resurrectionem corporum, ut futuram certissime noverimus, ipse Dominus nobis in suo corpore dignatus est demonstrare. Resurrexit Christus, ut resurrecturum se non dubitet christianus. Quod enim præcessit in capite, sequetur in corpore.

2. *Mortes duæ. Mortis primæ duæ partes. Mors secunda. Mortis primæ partem secundam Christus suscipit. Resurrectio duplex.* Nosse enim debemus, dilectissimi fratres, duas esse mortes et duas esse resurrectiones. Dicitur enim mors prima, dicitur et secunda. Porro, primæ mortis duæ sunt partes : una, qua peccatrix anima per culpam discessit a Creatore suo ; altera, qua judicante Dño, exclusa est per poenam de corpore suo. Mors autem secunda, ipsa est corporis et animæ punitio sempiterna. Per mortem ergo primam, anima boni et mali hominis a suo corpore separatur ; per mortem vero secundam, anima solius mali hominis in æternum cum corpore suo cruciatur. Utraque ergo mors omnem hominem tenebat obstrictum : quia naturæ transgressio unumquemque peccati propagine tenebat obnoxium. Venit autem Dei Filius immortalis et justus, et ut moreretur pro nobis, carnem mortalem suscepit ex nobis : in qua carne quia nullum potuit habere peccatum, sine reatu pertulit peccati supplicium. Secundam itaque primæ mortis partem, id est, solius corporis mortem, Dei Filius pro nobis accepit, per quam a nobis et dominationem peccati, et poenam æternæ punitiois exclusit. Hoc ergo Christus in suis fidelibus misericorditer operatur, ut hic eos primo in anima resuscitet, donans fidem, ut recte credant ; tribuens charitatem, ut bonis operibus libenter insistant : in novissimo vero die ad hoc eis corpora resuscitare dignabitur¹, ut eis æternam beatitudinem largiatur.

3. *Qui a prima veniatur ad secundam.* Resuscitati ergo in anima per fidem, dilectissimi fratres, cum justitia vivamus, ut etiam corpore ad æternam lætitiæ resurgamus. Discedamus ab operibus malis, quæ mortificant animam, etiam dum vivit corpus ; ut in æternis bonis et anima nostra mereatur esse et corpus. Serve-mus primæ resurrectionis munus, quod nobis per fidem largitus est Christus ; ut cum resurrexerimus corpore, mereamur cum Christo Salvatore sine fine regnare. Tunc absorbebitur mors in victoria (I Cor. xv, 54), tunc dabitur fidelibus vera vita, veraque lætitia : tunc Deus pro meritis fidei atque honorum operum dabit suis fidelibus regnum celorum ; qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto in virtute Deus, etc.

¹ Apud Odilonem sic habetur hic locus : *Ad hoc eos corpore resuscitare dignabitur.*

(a) Alias, de Tempore 162.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Nihil habet Augustiniani salis, ipso etiam, qui primus hunc in Supplemento Operum Augustini vulgavit, iudice Vigriario.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Frat. Lovaniensis dubius, falsus Verliuo et Vindingo, qui ab Augustino alienum id esse observant quod hic habetur de duabus partibus mortis primæ. In Biblioth. Cluniac. hic ipse est Odilonis Abbatis Sermo V de resurrectione.

SERMO CLXXII (a).

Dominica in octavis Paschæ, ad Neophytos (b).

1. Paschalis solemnitas hodierna festiuitate concluditur : et ideo hodie neophytorum habitus commutatur : ita tamen, ut candor, qui de habitu deponitur, semper in corde teneatur. In qua primum quidem in nobis agendum est, ut quia Paschales dies sunt, id est, indulgentiæ ac remissionis, ita a nobis sanctorum dierum festiuitas agatur, ut relaxatione corporum puritas mentis non obfuscetur ; sed potius abstinentes ab omni luxu, ebrietate, lasciuia, demus operam sobriæ remissioni ac sanctæ sinceritati : ut quidquid modo corporali abstinentia non acquirimus, mentium puritate quæramus. Ad omnes quidem pertinet sermo, quos cura nostra complectitur : verum tamen hodie terminata sacramentorum solemnitate vos alloquimur, novella germina, sanctitas regenerata ex aqua et Spiritu, germen piuum, examen novellum, flos nostri honoris et fructus laboris ; gaudium et corona mea, omnes qui statis in Domino (*Philipp. iv, 1*). Apostolicis verbis vos alloquor, *Ecce nox præcessit, dies autem appropinquavit : abjicite opera tenebrarum, et induite vos arma lucis : sicut in die, honeste ambulemus : non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudiciis, non in contentione et æmulatione ; sed induite Dominum Jesum Christum (Rom. xiii, 12-14)*.

2. *Habemus, inquit, certiore prophetico sermone, cui benefactis intendentes, tanquam lucernæ in obscuro loco, donec dies luceat, et lucifer oriatur in cordibus vestris (II Pet. i, 19)*. Sint ergo tumbi accincti, et lucernæ ardentes, et vos similes hominibus exspectantibus dominum suum, quando veniat a nuptiis (*Luc. xii, 35, 36*). Ecce dies adveniunt, in quibus Dominus dicit, *Puillum (Joan. xvi, 16)*, inquit, etc..... Tanto magis autem spirituali opere funditur, quanto magis animus, qui eam fundit, a carnali voluptate suspenditur. Quadraginta diebus jejunavit Moyses Legis administrator, quadraginta Elias Prophetarum excellentissimus, quadraginta ipse Dominus testimonium habens a Lege et Prophetis, per quem baptismus illis præponitur. Joannes enim baptizavit Christum, cum se Christo profiteretur minorem. Christus autem baptizavit christianum, qui se ostendit et Joanne majorem : sicut circumcisionem carnis, quamvis eam et Christus accepit, sed nemo christianus jam accipit. Melius namque multo est sacramentum resurrectionis Christi, etc..... Unde adveniente jam mortis suæ tempore Petrus dixit, *Postulavit satanas vexare vos sicut triticum ; sed ego oravi pro te, Petre, ne deficiat fides tua : unde et tu conforta fratres tuos (Luc. xxii, 31 et 32)*. Et plane confortavit nos per Apostolum : vel quando ei cum his duobus jejunii hujus celebratoribus, Moysse videlicet et Elia, in monte se ostendit. Nos autem quia tam longum jejunium perpetuare non possumus, ut per tot dies et noctes nihil alimentorum, sicut illi, accipiamus ; saltem, quantum possumus, faciamus, et exceptis diebus, per quos certis de causis mos Ecclesiæ prohibet jejunare, Domino Deo nostro vel quotidiana a nobis crebro jejunia exigamus. Sed licet sicut a cibo et potu abstinentia per tot dies non possit esse continua ; tamen propter hominum errores, qui per vaniloquia, et seductiones, et pravas consuetudines nobis molestam pro vobis curam inferre non cessant, tempus humiliandæ anime quantum potui, commendavi. Sunt enim quidam observatores Quadragesimæ deliciosi potius, quam religiosi, etc..... Considera-

te, fratres, utrum christianus sit dicendus, qui his diebus inimicitias non vult finire, quas nunquam debuit exercere.

SERMO CLXXIII (a).

De Letania, 1 (b):

1. *Dies medicinales. Qualiter cum diabolo certandum.* Ecce, fratres dilectissimi, dies sancti et spirituales adveniunt, et animabus nostris medicinales : et ideo quicumque voluerit peccatorum suorum sanare vulnera, non despiciat medicamenta salubria. Ipse enim non requirit in diebus talibus medicum, qui se non sentit ægrotum. Et quis est, fratres dilectissimi, qui sic se in arena mundi istius gaudeat repugnare, ut nullum possit a diabolo vulnus excipere? Quis enim contra millia demonum die nocteque ita stare potuit semper armatus, ut nunquam fuerit diaboli calliditate percussus? Quis enim vel cogitare, non dicam enumerare, prævaleat dolos et insidias hostis antiqui, de quo scriptum est, « Cul nomina mille, et mille nocendi artes? » Et ideo, fratres clarissimi, quomodo ipse ex omni parte nos semper vulnerare conatur; ita unusquisque nostrum cum Dei adiutorio contra illius insidias totis viribus præparetur : et quia nos non solum per dura, sed etiam per blanda contendit elidere, et vulnera ab ipso inflictæ non solum amara, sed, etiam, quod pejus est, male dulcia frequenter excipimus; medicamenta spiritualia, id est, omnia bona opera, quantum Domino largiente possumus, parata semper habere debemus. Audiamus ergo consilium beati Apostoli, et contra diaboli insidias armis nos semper spiritualibus muniamus. *Sumite, inquit, scutum fidei, loriceam justitiæ, et galeam salutis, et gladium spiritus, quod est verbum Dei (Ephes. vi, 16 et 17)*. Quid enim mali a diabolo sustinere poterit, qui se talibus armis instruxerit? Consurgit ille cum infidelitate; tu resiste illi cum fide. Ille pugnat cum superbia; tu, cum humilitate: ille exhibet luxuriam; tu retine castitatem. Apprehendit ille nequitiam; tu justitiam tene: ille suggerit iracundiam; tu sectare patientiam. Ille immitit avaritiam; tu exerce misericordiam: ille gulam, tu abstinentiam. Similiter et in cæteris rebus semper contraria adversus nequitas diaboli studeamus arma proponere; et nunquam nos poterunt illius machinamenta decipere. Ut ergo hæc possimus, Deo auxiliante, complere, et hostem callidissimum, opitulante divina gratia, revincere; jejuniorum, vigiliarum atque orationum armis, nobis debemus jugiter providere.

2. *Tres Letaniarum dies universa celebrat Ecclesia. Castris caelestis desertor est ab ecclesia se subducens.* Quæ licet nobis omni tempore necessaria esse probentur; præcipue in istis tribus diebus, quos regulariter in toto mundo celebrat Ecclesia, nullus se a sancto conventu subducatur: nullus ecclesiam quasi caelestis medici scholam, occupatus terrenis actibus derelinquat, nullus castra spiritualia deserat. Scientes enim, fratres charissimi, quia qui terreno regi militat, si se de acie pugnaturus timore compellente subtraxerit, non solum gloriam vel præmia parata non accipiet, sed etiam presentis vitæ periculum non evadet: qualis ergo est ille qui terreni regis exercitum deserit, sine dubio talis judicandus est et ille qui in istis tribus diebus Christi ecclesiam derelinquit. Quicumque ergo sine aliqua infirmitate, aut certa occupatione, in istis diebus Dei populum deseruerit, in illo caelesti regno non præmium sed opprobrium, non gloriam sed ignominiam receptorum se esse noverit: et quidem talis

(a) Omissa, de Tempore 157; et post, in Appendice 86.
(b) Hoc ipso die legitur in Breviario bene multis cum Augustini nomine. Et exordium quidem, quod incerti auctoris est, ad hunc diem pertinet: sed reliquum sermonis ab istis nimirum verbis, « habemus, inquit, certiorem et propheticum sermonem, » etc., ex sermone 210, quo de Quadragesimali jejunio agit Augustinus, descriptum fuit, nulla tere, nisi quæ hic cernitur in serie dictionum, facta mutatione.

(a) Alias, ex Vignerianis 23.
(b) In Appendice nunc primum collocatur. Hæc ipsa est in Bibliotheca Patrum homilia Cæsarii 37, cui etiam in Ms. Portarum et in aliis tribuitur. Nullam et interpolatam Vignerius dederat in Supplemento Operum Augustini. De num. 2 vide Cæsar. in fine homil. 33, et supra, serm. 142, n. 7; de num. 3, vide serm. sequentem, n. 33, et serm. 140, n. 1; de num. 4, vide Cæsar. initio homil. 12, et Append. serm. 43, n. 4.

quasi fugitivus et desertor castrorum caelestium, æternam confusionem et dignum meritis suis supplicium sustinebit. Sed absit, fratres charissimi, ut de vobis talia suspicemur. Unde timens hoc potius, quam de vobis sinistrum aliquid credens, pressumo suggerere: magis enim de vestra devotione confidens, credo vos velut apes¹ prudentissimas ad alvearium Christi fideliter festinare; ut dulcedinem spiritualis mellis ex divinis lectionibus possitis accipere, et cum propheta dicere, *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, Domine, super mel et favum ori meo (Psal. cxviii, 103).*

3. *Letaniarum dies qualiter celebrandi. Quis inde fructus. Peccatis cessantibus cessant et flagella.* Et quia per totum annum, fratres charissimi, nobis peccatorum vulnera subrepunt, in istis tribus diebus fideliter ad ecclesiam curramus, et contrito corde vel humiliato corpore Dei misericordiam deprecemur: ut omnium peccatorum nostrorum vulnera, isto triduo compunctionis medicamento, ad sanitatem pristinam revocemus. Nemo ergo sibi ex industria aliquas occupationes studeat providere, nemo se otiosis fabulis occupare: ne inde sibi vulnera faciat, unde sibi parare medicamenta potuerat. Nemo in istis tribus diebus aut sanguinem tollat, aut potionem accipiat; nisi forte tunc infirmitas nimium periculosa compellat. Convicta nobis etiam quadragesimali ordine præparemus, et magis legendo, psallendo vel orando, animabus nostris spirituales epulas, quam corporales delicias requiramus: ut ad integrum Deo vacantes, et misericordiam illius suppliciter exorantes, et a cunctis infirmitatibus sanari, et a peccatis omnibus erui, et de tam frequenti inundatione aquarum mereamur per Dei misericordiam liberari. Pro certo enim credere debemus, fratres charissimi, quia si peccata nostra cessarent, statim flagella nobis debita divina misericordia removeret. Sic enim ipse per prophetam promittere dignatus est, dicens, *Convertimini ad me, et convertar ad vos (Zach. 1, 3); et iterum, Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris (Isai. xlv, 22).* Convertamur ergo ad meliora, dum in nostra sunt potestate remedia, et pium ac misericordem Dominum, quem peccando irritavimus, bonis operibus ad misericordiam provocemus: ut ipse secundum suam consuetudinem, et adversa repellere, et prospera nobis dignetur pro sua pietate concedere.

4. *Qualiter ecclesia cum fructu colatur.* Iterum atque iterum rogo, ut qui ad ecclesiam alvearium, sicut jam dixi, quasi ad dulcissimum Christi favum, plena devotione concurrunt, velut apes prudentissimæ de diversis divinarum Scripturarum floribus intra se cellulas præparent, ubi sancta et cælestia mella suscipiant. Qui vero et tarde veniunt, et cito discedunt, nec contenti sunt exspectare, donec divina mysteria compleantur, non sunt inter Christi examina reputandi: quia non bonis moribus spiritualia mella consuecunt, sed per superbiam et contemptum et se impediunt, et alios exemplo malæ conversationis evertunt. Et ideo, fratres charissimi, quicumque Dominum in veritate diligunt, et ad ecclesiam cito veniunt, et tarde discedunt, perseverent in opere bono, et otiosas vel seculares fabulas, velut venenum mortiferum respuentes, magis psallere et orare conentur: et contemnentibus amaritudinem mundi, in ecclesia requirant, unde accipiant dulcedinem Christi. Qui vero negligentes sunt, et ad ecclesiam non solum tarde veniunt, sed etiam priusquam mysteria compleantur, abscedunt; et in ipsa ecclesia otiosis fabulis vacantes, nec ipsi psallunt, nec alios psallere vel orare permittunt: qui tales sunt, cito se corrigant; ne sibi in eo loco præparent mortem, ubi invenire poterant vitam. Ego quod meum est admono: qui despiciat præconem, timeat iudicem. Dura quidem sunt medici vulnera²; sed sanos faciunt: dulcia videntur mundi oblectamenta, sed male decipiunt. Audite ergo me, fratres, rogantem, audite pa-

terna pietate admonentem: ut vobis Deus et in hoc sæculo sanitatem corporum, ubertatem fructuum, et peccatorum indulgentiam tribuat, et in futuro ad æterna præmia feliciter pervenire concedat. Sic ergo divina pietas modereatur actus nostros, et animas nostras gubernare dignetur; ut cum tempus retributionis advenerit, et ego qui vos cum charitate admono, obtinere merear veniam, et Caritas vestra pro benigna obedientia perveniat ad coronam; præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXXIV (a).

De Letania, u (b).

1. *Tristitia brevi cavenda est æterna.* Scire debemus et intelligere, fratres charissimi, quia dies compunctionis et penitentiae celebramus: et ideo non nos oportet nimio risu vel in aliquo minus cauto et congruo cachinno dissolvi; timentes illud quod Dominus in Evangelio dixit, *Væ vobis qui ridetis, quia lugebitis et flebitis (Luc. vi, 25)*: et illud quod alibi scriptum est, *Extrema gaudii luctus occupat (Prov. xiv, 13).* Nec aliquibus durum esse videatur, quod magis ad tristitiam vel planctum, quam ad lætitiā, vos provocare videmur. Si enim diligenter attenditis, fratres, in omnibus Scripturis hoc Dominus hortatur et admonet, ut sic in hoc sæculo debeamus esse solliciti, ut in futuro possimus esse securi, sicut ait Psalmista, *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent (Psal. cxv, 5)*; et in Evangelio, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur (Math. v, 5)*: quia arcta et angusta via est quæ ducit ad vitam; lata et spatiosa quæ trahit ad mortem (*Id. vii, 13 et 14*). Melius est nobis post paucas angustias ad æternam beatitudinem pervenire, quam post brevem lætitiā ad inferni profunda descendere. Unde totis viribus elaborare debemus, ut penam purpuri divitis possimus evadere, et ad beatitudinem pauperis Lazari pervenire (*Luc. xvi*). Quid enim illi profuit superbia diviti, quod hic parvo tempore luxuriosus pascēbatur deliciis suis, et nunc sine ullo termino inferni flammam pascit medullis suis? Melius est ergo ut vos parvo tempore ad salubrem tristitiā provocemus, et postea voliscum ad æternam lætitiā pervenire mereamur; quam si vobis ad tempus falsam dulcedinem velimus ingerere, et postea vobiscum perpetuum amaritudinem sentire.

2. *Dierum istorum exercitia et finis. Pax temporum pace cum proximis procuranda.* Et licet omni tempore, fratres charissimi, vobis oporteat Dei misericordiam corpore contrito et corde compuncto requirere, et ab illo indulgentiam peccatorum fideliter postulare: nunc tamen propter imminentem peccatis nostris debitam et gravissimam severitatem, cum ingenti rugitu vel gemitu, assiduis orationibus et largioribus eleemosynis debemus Dei misericordiam implorare: ut ipse nobis misericordiam et benedictionem aquarum caelestium tribuat, pacem reddere dignetur, peccatorum indulgentiam dare, et prospera dignetur pro sua pietate concedere. In his diebus præcipue otiosis fabulis finem conemur imponere; et, quantum vires suppetunt, orare studeamus et psallere. Et si pacem temporum desideramus accipere, non dissimulemus pacem cum proximis custodire. Si enim in veritate vis ut vincatur diabolus inimicus tuus, cito tibi reconcilietur proximus tuus. Contra nullum hominem desævait ira tua; et cito a te indi-

(a) Alias, de Tempore 173.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubium Lovanienses, falsum Verlinus et Vindinus habebant. Cæsarii genulnus est stilus, ejusque usitatae sunt istae phrasae: « In omnibus scripturis divinis. Et licet omni tempore. Cum ingenti rugitu vel gemitu. Inde sibi faciunt crudelia vulneta, unde habere potuerant medicamenta salubria. Crede, seu, Credimus de Dei misericordia, » etc. De num. 1 vide Cæsarii homil. 6 et 7, et 11 ex editis a Baluzio; de num. 2, vide supra Appendicis serm. 173, n. 2; de num. 3 vide sermonem superiorem, n. 3, et Cæsarii homil. 10, 12, 29, etc.

¹ Sic unus Ms. [credo velut apes].

² Mem Ms., ferramenta.

gnatio divina cessabit, secundum illam promissionem Domini et Salvatoris : Si, inquit, *dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis peccata vestra* (Math. vi, 14).

5. *Ecclesia frequentanda.* Nullus sibi de industria aliquas occupationes inquirat, per quas se de ecclesie conventu subducat. Sine dubio peccatorum suorum vulnera diligit, qui in istis tribus diebus jejunando, orando et psallendo medicamenta sibi spiritualia non requirit. Abundant, et nimium abundant negligentia, quas per totum anni spatium congregavimus : et ideo vel in istis tribus diebus, quod ad nitorem vel purgationem animæ pertinet, agere studeamus. Nolite vos de ecclesie conventu subtrahere ; quia non tam longo spatio fatigamur, ut hoc sustinere non valeamus. Sicut qui in istis sex horis de conventu ecclesie non subducit se, magnum remedium animæ suæ noscitur providere : ita e contrario qui aut per cupiditatem, aut pro alia qualibet minus necessaria occupatione adesse noluerint, inde sibi faciunt crudelia vulnera, unde habere poterant medicamenta salubria ; et inde se gravant, unde sublevare poterant. Sed credo de Dei misericordia quod ita vobis inspirare dignabitur, ut non negligentiam peccatorum acquirere, sed magis per compunctionem jejunando, orando, psallendo, et elemosynas faciendo ad remedium possitis indulgentiæ pervenire ; præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXXV (a).

De Letania (b), m.

1. *Jejunandum præsertim a vitis.* Quoniam juniorum tempus est, fratres charissimi, de jejunio cum Sanctitate vestra tractandum est ; ut sciatis quemadmodum jejunetis. Jejunia enim Christianorum spiritualiter potius, quam carnaliter exercenda sunt. Unde a peccatis principaliter jejunemus ; ne jejunia nostra, sicut Judæorum jejunia, a Domino respiciantur. Quale est enim ut a cibis quos Dominus creavit, nescio quis impostor absteineat ; et peccatorum sagina pinguescat ? *Non tale jejunium ego elegi, dicit Dominus. Nam si flectas, inquit, ut circumum cervicem tuam, cilicium autem et cinerem substernas ; nec sic vocabo, inquit, jejunium acceptum.* Sed quid ? *Solve, inquit, omnem nodum iniquitatis, et obstinationem malorum. Dimitte afflictus in requiem, et omnem iniquam conventionem disipa.* Parium est enim jejunium abstinere tantummodo a peccatis, nisi addamus et bona. *Frangere, inquit, esurienti panem tuum, et egenos sine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, vesti eum* (Isai. lviii, 5-7). Porro autem jejunium nostris etiam illud oportet accedere, quod Dominus in Evangelio præcepit : *Cum jejunatis, inquit, nolite fieri, sicut hypocritæ, tristes ; exterminant enim facies suas, ut pureant hominibus jejunantes : amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Vos autem cum jejunatis, ungite capita vestra, ne pareatis hominibus jejunantes : et Pater vester qui videt in occulto, reddet vobis in palam* (Math. vi, 16-18). Quare, fratres, pervidet Sanctitas vestra, aliter jejunia acceptari non posse, nisi contingerit legaliter jejunare.

2. *Jejunium sine sanctitate Deo ingratum.* Secundum Apostoli dictum, *Fratres, me quidem hæc eadem vobis dicere non piget, vobis autem tutissimum* (Philipp. iii, 4). Sed et Dominus in Evangelio, *Omnis, inquit, scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera*¹

¹ Sic Fr. Lugd. Ven. Lov. Sic etiam græcum et Vulgata. In B., *quæ profert de horreo suo nova et vetera.* M.

(a) Alias, de Tempore 172.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Erat Lovanien- sium iudicio dubium, Veritiam autem et Vindictam sententia propter stilli duritiem, supposititium. Jejunium tempore habi- tum esse liquet, sed an eo quod nunc Rogationum appel- latur, incertum est : tametsi sermo locum in editis et ma- nuscriptis obtineat ante festum Ascensionis.

(Math. xii, 52). Ut ergo sciat Sanctitas vestra, fra- tres, non solum nova dicenda sunt, sed et vetera re- petenda. Legimus Spiritum sanctum per Isaiam pro- phetam taliter imperfectos increpantem : *Neomenias vestras et sabbatum et diem magnum non sustineo, dicit Dominus* (Isai. i, 13). Jejunium est quod probat Altissimus, non solum intermissio corporis refectio, ve- rum etiam a malis actibus facta discessio. Itaque cura ne mens tua gravetur oppressa peccatis, neque animus tuus vitiorum illecebris delectetur ; et digna Deo exsolvi jejunia. Caterum si corpus tuum jejunia longa consumpserint, atque illi subtraxeris cibum ; cum non detrahis vitia in malis perseverans, magis horres quam placeas Deo. Tunc erunt Deo accepta jejunia, si operibus sanctis fuerit expiata conscientia. Cur enim corpus fame discrucias, cui turpiter peccando blandiris ? Principaliter ergo animus jejunet a malis ; et sic corpus subeat exercenda jejunia. Nam cum sit jejunium animæ humiliatio, quale est humiliari cibo, et augeri peccato ? Qui igitur corpori suo jejunia de- votus indicit, principaliter renuntiet vitis, cupidita- tum fomites comprimat, frangat impetus mentis, li- bides vincat, faces avaritiæ ardentis exstinguat, latiusque factis vim dilectionis extendat, atque in- alimenta pauperum abrupti apparatus impendia lar- giatur.

3. *Nec Deum movet ad vota impetranda. Quæ autem facile impetrent.* Omnia ergo corporis nefanda peccata animi virtute calcantur ; ut et anima sanctitate cor- poris adjuvetur. Tunc enim et impetrari poterit quod optatur, si corpus castum animusque devotus ad offi- cia sanctitatis implenda per curam observationis in- cedat. Hæc sunt quæ divinam commovent pietatem, quæ ad impetrandum precibus sanctitatem semper aditum faciunt. Caterum si caput substernas, atque cineres desuper spargas, si denique collum tuum velut circumum torqueas, atque ad exorandum clemen- tiam Dei largos fletus effundas, nihil proficies. Com- movere enim divinam non poteris pietatem, qui circa proximos tuos neglexisti debitam charitatem : scriptum est enim, *Non tale jejunium ego elegi, dicit Dominus. Nam si flectas ut circumum cervicem tuam, cilicium autem et cinerem substernas ; nec sic vocabo, inquit, jejunium acceptum. Sed solve omnem nodum iniquitatis et obstinationem malorum. Dimitte quassatos in requiem, et omnem iniquam conventionem disipa. Frange esurienti panem tuum, et egenos sine tecto induc in domum tuam ; si videris nudum, vesti eum, et domesticos senium tui ne despicias : tunc erumpet temporaneum lumen tuum et vestimenta tua cito orientur*¹, et præbit ante te justitia tua, et claritas Dei circumdabit te : tunc exclanabis, et Deus exaudiet te ; dum adhuc loqueris, dicit, *Ecce adsum* (Id. lviii, 5-9). Hæc sunt enim quibus hono et refectus cibo frequen- ter impetrat quod exoptat, et jejunans majora præmia consequitur sanctitatis.

4. *Quæ Deo accepta jejunia.* Tale jejunium delectat Christum, tali denique delectatur omnipotens Deus, quem ad jejunandum non immanium delictorum fre- quens reatus impellit, non denique adipiscendæ glo- riæ temporalis, vel cumulandi patrimonii cupiditas inanis incendit ; sed urget semper religionis affectus et devota sinceritas : quam cum fuerint comitata plenæ pietatis officia, quantum ille valebit, quantum ille proficiet ? Taliter agendo merebitur statim præ- sentem Domini propitiumque sentire. Imple ergo- misationis officia ; et sanctificasti jejunia. Sagina pauperum viscera ; et anima tua numeribus sanctitatis pinguescit. Vesti nudum ; et tua peccata contacta sunt. Peregrinum hospitio tuo contende suscipere ; ut et te Deus in cœlorum regna suscipiat.

¹ Ms n., *Tunc erumpet quasi nunc lumen tuum, et sanitas tua citius orientur.*

SERMO CLXXVI (a).

In Ascensione Domini, 1 (b).

1. *Miracula Domini propter nos. Ascensio illius causae nostrae. Christi duae naturae.* Omnia, charissimi, quae Dominus Jesus Christus in hoc mundo sub fragilitate nostra miracula edidit, nobis proficiunt: qui dum humanam conditionem sideribus importavit, credentibus caelum patere posse monstravit; et dum victorem mortis in caelestia elevavit, victoribus quo sequantur ostendit: Ascensio ergo Domini catholicae fidei confirmatio fuit: ut securi in posterum crederemus miraculi illius donum, cuius jam in praesenti percepissemus effectum; et fidelis quisque cum jam tanta perceperit, per ea quae cognoscit praestita, discat sperare promissa, ac Dei sui praeteritam praesentemque bonitatem, quasi futurorum teneat cautionem. Super excelsa ergo caeli terrenum corpus imponitur, ossa intra sepulcri angustias paulo ante conclusa, Angelorum caetibus inferuntur, in gremium immortalitatis mortalis natura transfunditur: et ideo sacra apostolicae lectionis testatur historia, *Cum haec dixisset, inquit, videntibus illis elevatus est (Act. 1, 9)*. Dum audis elevatum, agnosce militiam caelestis obsequium. Unde hodierna festivitas hominis nobis et Dei sacramenta manifestat. Sub una eademque persona, in eo qui elevat, divinam potentiam; in eo autem qui elevatur, humanam cognosce substantiam.

2. *Eutychetis error. Arii error unde profuxit.* Ideoque omnibus modis detestanda sunt venena Orientalis erroris, qui impia novitate praesumpit asserere, Filium Dei ac filium hominis unius esse naturae. In alterutra enim parte, vel qui solum hominem fuisse dixerit, negabit Conditoris gloriam: vel qui solum Deum, negabit misericordiam Redemptoris. Quo genere non facile Arianus e angelicam poterit habere veritatem, ubi Filium Dei nunc aequalem legimus, nunc minorem. Qui enim unius naturae Salvatorem nostrum mortifera persuasionem erederit, aut solum hominem de caelo missum, aut solum Deum cogit dicere crucifixum. Sed non ita est. Mortem enim nec solus Deus sentire, nec solus homo superare potuisset. Nos ergo noverimus duplicem in Christo geminamque substantiam; de Patre caelestem, de matre terrenam. Quam utramque in uno eodemque Redemptore suis promptum est testimonium explicare. Quasi homo dicebat, *Quia Pater major me est (Joan. xiv, 28)*; sed idem quasi Deus pronuntiabat, *Ego et Pater unum sumus (Id. x, 30)*. Quasi homo dicebat, *Tristis est anima mea usque ad mortem (Math. xxvi, 38)*; sed quasi Deus fiducialiter loquebatur, *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam (Joan. x, 18)*. Quasi homo in cruce pendebat; sed quasi Deus regnum caeleste donabat (*Luc. xxii, 43*). Ariani autem confusa mente distinctas substantias penitus non videntes, quae erant hominis, ad Deum impie retulerunt, credentes quod minor loqueretur divinitas, ubi juncta Deo hominis demonstrabatur infirmitas. Nullam itaque facientes inter caelestia et terrena rationem, dum inter Deum et hominem distinguere nesciunt, Dei substantiam dividerunt: et dum ad sola hominis verba respiciunt, Deum sine intellectus lumine perdidit. Nos vero, ut praefati

(a) Olim, de Tempore 176; et post, in Appendice 58.

(b) Sub Augustini nomine legitur in Breviario Romano in octava Ascensionis. Expunctus autem fuit a Lovaniensibus, eo quod esset inter Eusebianos de hoc festo secundus. Sententias non paucas continet ex Faustii lib. 1 de Libero Arbitrio, et ex ejusdem ad Gregorium diaconum epistola. Cuius etiam libri ac epistolae pleraque argumenta seu verba reperire est in Eusebii homilia de Nativitate Domini prima. Unde et nostra de Eusebii Homiliis, quod semipelagianum illum doctorem plurimae respiciant, opinio roboratur. De num. 2 vide Faust. cap. 1, lib. 1 de Libero Arbitrio, et in epist. ad Gregorium diaconum, et Eusebii homil. 1 de Nativitate; de num. 3 vide Euseb. homil. 1 de Nativitate Domini; de num. 4 vide Euseb. in fine homil. 1 de Ascensione, et homil. 2 de symbolo.

sumus, Dei et hominis duplicem substantiam, sed simplicem noverimus esse personam.

3. *Valentini error refellitur.* Ille etiam error valde refugiendus est, qui impie asserit quod beata Maria solum Deum pepererit, eo quod sibi Salvator noster caelestem nescio quam carnem intra viscera materna pepererit, et ita transierit per Virginis uterum, quasi per corpus alienum. Sed cum dicat per prophetam sermo divinus, *De torrente in via bibit; propterea exaltabit caput (Psal. cix, 7)*: si non est corpus nostrum, quomodo est caput nostrum? Et cum alio loco propheta commemorat, *Parvulus natus est nobis (Isai. ix, 6)*: non nobis natus est, si nihil sumpsit ex nobis; si nihil de nostro suscepit, nihil nobis praestitit. Proinde, charissimi, si non in nostra carne diabolum triumphavit, se exercuit, non nobis vicit: si non in nostro corpore resurrexit, conditioni nostrae resurgendo nihil contulit. Haec qui dicit, susceptae et assumptae carnis non intelligit rationem, confundit ordinem, evacuat utilitatem: si non in nostra carne peregit medicinam, solum ergo ex homine nascendi elegit injuriam. Recedat a sensibus nostris tam periculosa persuasio. De nostro est quod apprehendit; de suo est quod donavit. Meum testor esse quod cecidit, ut meum sit quod resurrexit. Meum testor esse quod jacuit intra tumulum, ut meum sit quod ascendit in caelum. In illo itaque nostri generis corpore nos Christi mors vivificavit, nos resurrectio erexit, nos ascensio consecravit. In illo nostrae originis corpore caelestibus regnis arrham nostrae conditionis imposuit.

4. *Ascenditur post Christum, spe et cupiditatum restitutione.* Elaboremus ergo, charissimi, ut quemadmodum Dominus in hac die nostro cum corpore ad superna condescendit; ita nos post illum, quomodo possumus, spe ascendamus, et corde sequamur. Ipso affectu pariter et profectu ascendamus post illum, etiam per vitia ac passiones nostras. Quomodo per passiones nostras? Si utique unusquisque nostrum subdere eas sibi studeat, ac super eas stare consuecat, ex ipsis sibi gradum construit, quo possit ad superiora conscendere. Elevabunt nos, si fuerint infra nos. De vitiis nostris scalam nobis facimus, si vitia ipsa calcamus. Nam cum bonitatis auctore non ascendit malitia, nec cum magistro humilitatis superbia, nec cum Filio Virginis libido atque luxuria. Non, inquam, ascendunt vitia post virtutum parentem, peccata post justum, nec infirmitates ac morbi possunt ire post medicum. Igitur si intrare ipsius medici regnum volumus, prius vulnera nostra curemus. Ordinem et custodiamus in nobis statum utriusque substantiae: ne animam, nobiliorem utique hominis portionem, tartaro pars devolvat inferior; sed secum potius caelo sanctificatum corpus acquirat natura gloriosior: ipso adjuvante, qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

SERMO CLXXVII (a).

In Ascensione Domini, 2 (b).

1. *Qualiter cum Christo ascendatur.* Salvator noster, dilectissimi fratres, ascendit in caelum; non ergo turbemur in terra. Ibi sit mens, et hic erit requies. Ascendamus cum Christo interim corde: cum dies ejus promissus advenerit, sequemur et corpore. Scire tamen debemus, fratres, quia cum Christo non ascendit superbia, non avaritia, non luxuria, nullum vitium nostrum ascendit cum Medico nostro. Et ideo

¹ Ita Faustus in Epistola ad Gregorium. At editi, appendit.

(a) Alias, de Tempore 175.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. In Breviario Romano et aliis quibusdam legitur Dominica infra octavam Ascensionis. Lovaniensibus tamen dubius, Verlino et Vindingo falsus videtur. Habet nonnulla Eusebii sermonis de Ascensione primi et secundi: sed multo plura Augustiniani sermonis 261. De num. 4 confer sermonem suae eriorum, n. 4; de num. 2, vide Augustini serm. 261 et 361.

si post Medicum desideramus ascendere, debemus vitia vel peccata deponere. Omnes enim quasi quibusdam compedibus nos premunt, et peccatorum nos rebus ligare continentur : et ideo cum Dei adjutorio, secundum quod ait Psalmista, *Dirumpamus vincula eorum* (Psal. II, 5); ut securi possimus dicere Domino, *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis* (Psal. cxv, 16 et 17). Resurrectione Domini spes nostra est, ascensio Domini glorificatio nostra est.

2. *Sursum cor dupliciter.* Ascensionis hodie solemniam celebramus : si ergo recte, si fideliter, si devote, si sancte, si pie ascensionem Domini celebramus, ascendamus cum illo, et sursum corda habeamus. Ascendentes autem non extollamur, nec de nostris quod de propriis meritis præsumamus. Sursum autem corda habere debemus ad Dominum. Sursum enim cor non ad Dominum, superbia vocatur : sursum autem cor ad Dominum, refugium vocatur. Videte, fratres, magnum miraculum. Altus est Deus : erigit te, et fugit a te ; humilias te, et descendit ad te. Quare hoc? *Quia excelsus, et humilia respicit, et alta de longe cognoscit* (Psal. cxxxvii, 6). *Humilia de proximo respicit, ut attollat; alta, id est superba, de longe cognoscit, ut deprimat.* Resurrexit enim Christus, ut spem nobis daret, quia surgit homo qui moritur : ne moriendo desperarem, et vitam nostram in morte finitam putarem, securos nos fecit. Solliciti enim eramus de ipsa anima ; et ille nobis resurgendo de carnis resurrectione fiduciam dedit.

3. *Fide cor mundatum Deum ad se allicit. Humilitate retinet. Christus via et patria nostra.* Crede ergo, ut munderis. Prius te oportet credere : ut postea per fidem Deum merearis aspicere. Deum enim videre vis? Audi ipsum, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v, 8). Prius ergo cogita de corde mundando : quidquid tibi vides quod displicet Deo, tolle. Venire ad te vult Deus : audi ipsum dicentem, *Ego et Pater venimus, et mansionem apud eum faciemus* (Joan. xiv, 23). Ecce quid promittit Deus. Si ego qualiscumque fragilis homo, venturum me ad domum tuam promitterem, sine dubio mundares eam, superflua projiceres, quæ erant necessaria præparares : Deus ad cor tuum venire vult, et piger es ei domum mundare? Omnia vitia inimica sunt Deo ; et ideo ipso auxiliante projice illa, si vis excipere Deum. Non enim amat Deus habitare cum avaritia immunda, sordida et insatiabili, cui infideles homines servire volunt, et Deum videre cupiunt. Et tu ergo munda cor tuum. Si potes, id age, id operare, ut Christus mundet ubi maneat. Roga, supplica, humilia : audi Scripturam dicentem, *Deus superbis resistit* (I Petr. v, 5). Esto humilis, ut in te requiescat Deus. Idem ipse Christus tibi est via et patria ; secundum hominem via, secundum Deum patria. Si fideliter curris, per ipsum vadis, et ad ipsum pervenies. Etenim tibi æterna via assumpsit quod non erat, non amisit quod erat. Ipsius ergo misericordiam deprecemur ; ut nobis fidem rectam et intellectum sibi placitum ad exercenda opera bona concedat : quod ipse præstare dignetur, qui vivit et regnat per omnia.

SERMO CLXXVIII (a).

In Christo divina et humana natura.

In Ascensione Domini, III (b).

1. Ascensionis Domini nostri Jesu Christi sanctus et solemnus dies hodie illuxit ; exultemus et jucundemur in eo. Christus descendit ; inferiora patuerunt : Christus ascendit ; superiora claruerunt. Christus in sepulchro ; mentiantur custodes : Christus in inferno ; visitentur quiescentes. Christus in celo ; credunt omnes gentes.

(a) Alias, de Tempore 177.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Apud Lovanienses dubius, in Verlini autem et Vindingi opinione non omnino spurcius est. Quædam hic revera sapiunt Augustinum, sed non omnia.

Ipsè ergo debet esse auctor nostri sermonis, qui est largitor nostræ salutis. Nam de quo aliquid loquamur vobis, nisi de illo qui modo ex Evangelio loquebatur omnibus nobis? Ascensurum enim ad Patrem dicebat discipulis suis. *Hæc locutus sum vobis, cum adhuc essem vobiscum. Paraclæus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et commonebit vos omnia quæcumque dixi. Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Audistis quia dixi vobis. Vado ad Patrem meum ; quia Pater major me est.* Ascensurum enim se dixit ad Patrem, et contristati sunt discipuli, quod eos corporali forma desereret : et ait illis : *Quia dixi vobis, Vado ad Patrem, tristitia implevit cor vestrum. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem ; quia Pater major me est* (Joan. xiv, 25-28) : hoc est, ac si diceret, Ideo subtraho vestris oculis istam servi formam, in qua Pater major me est, ut ab oculis servi carnis servi forma remota Dominum spiritualiter videre possitis.

2. Ergo et propter veram formam servi quam susceperat, verum dixit, *Pater major me est* ; quia utique homine major est Deus : et propter veram formam Dei in qua permanet cum Patre, verum dixit, *Ego et Pater unum sumus* (Id. x, 30). Ascendit ergo ad Patrem per id quod homo erat : sed mansit in Patre per id quod Deus erat ; quia in carne ad nos processit, et a Patre non recessit. Ascendit, inquam, ad Patrem Verbum quod caro factum est, ut inhabitaret in nobis (Id. I, 14) ; et suam præsentiam reponisit, dicens, *Ecce ego vobiscum eam omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii, 20). Secundum formam servi (a), dicit de illo Joannes apostolus, *Ipse est verus Deus, et vita æterna* (I Joan. v, 20) : secundum Dei formam dicit de illo apostolus Paulus, *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo ; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* (Philipp. II, 6). Secundum formam Dei ipse de se loquitur, *Ego et Pater unum sumus* : secundum formam servi dicit, *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. xxvi, 38). Unde illa fiducia, unde ista formido? Ista utique vox ex proprietate substantiæ ; ista vero ex participatione infinitatis assumptæ. Hæc ergo, charissimi, prudenter intelligentes de Scripturis sanctis, dum legitimus discernimus : sed dum discernimus, ne fortasse erremus, intellectum ab ipso Domino postulemus, qui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXXIX (b).

In Ascensione Domini, IV (c).

1. *Apostolorum animus ad ascensum Christi.* Ascensionis ergo Dominicæ inelytum et regale mysterium, quod Christus terram levavit ad cælum, canit etiam totus mundus, et festis agit gaudiis triumphos Domini sui : quia erexit a terra inopem, et de stercore exaltavit pauperem (Psal. cxii, 7), eumque levavit ad Patrem. Quis igitur illuc potest ascendere, et æreos demones transire, nisi ille solus qui peccatum non potuit habere? Crux ergo illa non obfuit, sed profuit ; quia et nobis Christus vicit, et ille in ea superari non potuit. Non sepulcra, non inferi victicem donuere carnem : expendit Deus pro homine quod decreverat, et rapuit quem volebat. Vident hoc præsentibus Apostoli, et paulatim semetipsum ad superna tollentem, pectore pavidi, mente confusi, oculis trepidi consequuntur, donec ultra solutam nubem serena dies exciperet, et fulgore corusco vallatum humanis conspectibus occultaret. Cum ergo eum discipuli tanto lumine percussi non viderent, et curiosos oculos jubar rubidum coruscis ictibus evitaret, confestim ex victoribus angeli directi duo, metu et dolore

(a) Forte, Dei.

(b) Alias, de Tempore 178.

(c) In Appendice nunc primum collocatur. Dubitare de hoc permittunt Lovanienses ; repudiari vult post Verlinum u Vindingus, inepti poete potius quam oratoris eructi opus esse demonstrans.

prostratos Apostolos verbis talibus consolantur: *Viri Galilaei, quid statis aspicientes in caelum? Iste Jesus qui assumptus est a vobis in caelum, ita veniet quemadmodum vidistis eum euntem in caelum (Act. 1. 11)*. Sic veniet, iniquum, manifestus, quemadmodum nunc extollitur super astra praecclarus: et poli secreta suscipiunt quem refundant.

2. *Aeris, caeli caeliumque affectio*. Sanctificatur divino comitatu immensus aer, et omnis illa volitans turba per auras Christo ascendente transtringit, pavet omne caelum, mutantur astra, concurrunt confestim fulmineus ille militiae caelestis exercitus. Vident regem suum vivae carnis manubias reportare, atque hoste debellato hominem in superna descendere: agnoscunt in cicatricibus signa bellorum, adorant in carne vulnera jam sanata, ubi nihil peccati macula exstinxerat, nec quidpiam sua virulentia gravidus ille veneni draco vomuerat; serpens enim vestigium in petra non sigebat. Plaudunt agmina, tubae sonant, laetis se miscencia blanda modulamina chorus funduntur. Ecce confestim splendidus ille senatus caelestis ex regnis solvitur. Namque in imis poli laeta carminibus regia ampla Dei reseratur, undique siderei repugula caeli, atque astriferi orbis arcana soluta penitus compage patescunt. Recessit in geminam arcem divisus aer, et lati ardua caeli latera concisis marginibus dependendum. Fit unus ibi sine caelo dies, et claris titubant fulgoribus, et tunc alternis inter se ita resonant obsequia laeta carminibus: *Tollite portas, principes, vestras; et elevamini, portae aeternales, et introibit rex gloriae*. Ascendebat enim crucior rubore perfusus, a tropaeis victricibus laureatus.

3. *Angelorum admiratio*. Viderunt caelites cuncti speciosum vulneribus Christum, spolia castris tyrannicis reportata; et admirantes fulgentia divinae virtutis vexilla, talibus concrepant hymnis, deducuntque laetantes: *Quis est, inquit, iste rex gloriae? Et aiunt, Dominus virtutum ipse est rex gloriae (Psal. xxiii, 7, 10)*. Hic est ille candidus et roseus, compunctus a multitudine: hic est ille qui non habuit speciem neque decorem (*Isai. lxi, 2*), infirmus in laqueo, fortis in spolio; vilis in corpusculo, armatus in praelio, foedus in morte, pulcher in resurrectione; candidus ex Virgine, rubicundus in cruce; fuscus in opprobrio, clarus in caelo. Quando id quispiam, fratres, nosset, ut Deus lateret in carne, majestas habitaret in corpore; et ita in mundo gereret praedium, ut ipsum corpus post sepulcra mox levaret ad caelum? Receptit igitur se intra velamina divina cum carne majestas, didicit caelum portare divinum, atque sub pedibus Christi famulantia aethera jacuerunt. Ecce jam porta patet, quam clauserat Adam; claustrum quod caelo iniquitas infixerat, reseratum est. Si quis se ad Christum tenuerit, et unius substantiae Patrem et Filium et Spiritum sanctum confessus fuerit, caeli januas per ipsum securus intrabit. Amen.

SERMO CLXXX (a).

In Ascensione Domini, v (b).

1. *Caelorum gaudia in ascensione Domini*. Quantis ornatis gaudiorum refusit hodie aula caelorum! Angeli enim vota sua sperata diutius receperunt, et hymnum dixerunt. In allevatione portarum lux in caelis, splendor in januis; quia Christus rursus ascendit procedens de thalamo suo (*Psal. xviii, 6*), ascendurus in throno suo. Unde sanctus David posuit organum suum in foribus caelorum, cantans canticum novum: quoniam *qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes caelos (Ephes. iv, 10)*. Laetioribus ergo plectris organum tangens resultat, et dicit protoferum aeterni consulis cernens non auro gemmisque deco-

¹ Forte, *rutilat*.

(a) Alias, de Tempore 179.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dabius Lovaniensis, spurius Verlino et Vindingus videtur. superiori sermone sulo et ratione dicendi non absimilis. Sub Fulgaurii nomine ante aliquot annos perperam editus fuerat cum subsequenti sermone, cujus coufer unum. 3.

rum, sed nubium glacie candidatum: Qui ponit, inquit, nubem ascensum suum, qui ambulat super pennas ventorum (*Psal. ciii, 3*). Jam enim super aspidentem et basiliscum ambulavit, et conculcavit leonem et draconem (*Psal. xc, 13*): pede mortis, plausu resurrectionis. Mirabilis in oculis nostris, clarificatus coruscet ascensionis virtutibus, sedens super nubem levem, compluens Apostolos pacis haereditate et testamentaria charitate: *Pacem, inquit, meam do vobis, pacem relinquo vobis (Joun. xiv, 27)*.

2. *Apostolorum marentium obsecratio*. Ad hanc melodiam sonantium organorum, ante aulam regiam caelorum invitati sequuntur Apostoli, benedictionis gratiam petitori: gradiuntur cum Domino filii sponsi pignus accepturi Spiritus sancti. Levans autem manus suas benedixit eos (*Luc. xxiv, 50*), dedit eis arriham sponsalem muneris pretiosam, non ex auro gemmisque distinctam, sed charitatis ansulis contextam catenam, qua alligati sequantur eum ad sponsam Agni Jerusalem patriam sempiternam. Domine, inquit, quare nos derelinquis ascendens, qui nos elegisti in ripa praecedens? Domine, quando sumus verba tua super mel et favum eminus percepturi, et stillantis roantisque gratiae balnium de tuis labiis ac facibus libaturi? Aut instrue quo ascendis, aut ne descras cum ascendis: quasi scuto benignitatis tuae remansimus in aperto nudati, tanquam pulli matris amplectentis pennata velamine destituti. Quando venies ad nos, qui redemisti nos? Mors tua fuit peccatum nostrum, sit ascensus tuus pignus nostrum: ne nimis absorpti meroe mergamur, quos elevasti de gemitibus inferorum.

3. *Eorum consolatio*. Ascendens ergo Dominus alumnorum suorum tristitiam excelsa de nube suspirans, emittit consolatores meroeris, nuntios ascendentis, et indices revertentis. *Viri, inquit, Galilaei, quid statis aspicientes in caelum? hic Jesus qui assumptus est a vobis in caelum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in caelum (Act. 1, 11)*. Sic veniet: una erit evectio, una lectica nubifera, una species mansueta; sed justis clarifica, et peccatoribus metuenda. Non vos terrebit adventus, quos consolatur ejus ascensus. Sic veniet, clavorum vulnera illa sa demonstrans, et foraminum cruenta monilia. Vobis filiis sponsi cum coronam caelestis exhibebit imperii, crucis vulnera non mutabit; quia signum Filii hominis fulgebit. Accepto ergo Apostoli ascendentis mandato (*Luc. xxiv, 49*), desuper venturo sancti Spiritus pignore pretioso, in templo erant unanimes collaudantes Dominum (*Act. 1, 14*), ut una eos inveniret corona ignea adventantium gratiarum. In templo ergo, fratres, semper unanimes demoremur, et in domo Domini ambulantes cum concordia pacis ejus speremus adventum, et in templo ejus omnes dicamus gloriam (*Psal. xxviii, 9*); ut etiam ignis gratiae insidat super nos. Amen.

SERMO CLXXXI (a).

In Ascensione Domini, vi (b).

1. *Apostolorum affectum in ascensione Christi*. Delectat aspicere Christum Dominum portatoris nubibus ascendentem, cum resurgens a mortuis reverti cepit ad caelum, unde venerat salvare genus humanum. Qui sunt qui exspectant (c) ascendentem? Qui viderunt resurgentem, fugerunt praedentem, et sequuntur oculis ascendentem. Timor in cruce, amor in nubes, visus delectabilis in aere. O dulcis descendentis affectus! o delectabilis evolantis aspectus! Facit vale, et benedicit in pace. Illi se commendant; et ille benedictionis gratiam relinquit. Benedicit eos extensis manibus et praeparatis in occursum imponitur nubibus (*Luc.*

(a) Alias, de Tempore 180.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Et istum Lovaniensis dubium, Verlinus et Vindingus spurium habent. In quibusdam manuscriptis tribuitur Fulgentio: sed enim tribuendus auctori, cui duo superiores. De num. confer sermonem antecedentem, n. 3.

(c) Pro, *spectant*.

xxiv, 50, 51). Finit eloquium, et jam repetit cœlum. Candida enim subito apparuit nubis evectio, parata in cœlo. Apparuit nubes, intravit in eam, qui educit nubes ab extremo terræ (*Psal. cxxxiv, 7*): ut oblectaret oculos eorum nubis amœnitas, et irroraret eos ascendentes de cœlo subavitas, ne sola desiderantium inanitas remaneret anxietas.

2. *Angeli mysteriorum nuntii.* Ecce in clypeo Actuum Apostolorum pendentium vivunt picta lumina piscatorum: adest consolator qui ascendit salvator. Mittit continue duos cœlestes prætores, ut alumnos suos securos redderet metuentes, et in gaudium converteret lacrymantes. Oportebat enim cœlestes mitti consolatores, ne remanerent trepidi piscatores. Nam et cum imperator de urbe transit ad urbem, et ejus nuntiatur adventus, non mittuntur nisi domestici, prætores ac palatini, ut nuntient provincialibus quod est regis adventus aut reditus: ita et Domino ascendente prætorum cœlestium turba resplenduit decantantium, ut tanquam provincialium respirare facerent a timore corda pastorum. Quando etiam patitur ac resurgit, domestici Angeli destinantur, ut a nube ac prætorio monumenti resurrexisse nuntiarent Dominum cœli: et nunc cum ascendit, de choro præcedentium Potestatum et multitudinis cantantium in aere castrorum, duo palatini cœlestis imperii diriguntur: ut et stibilia requiescerent lumina piscatorum, hymnum cœlestem recitant.

3. *Qualis rediturus est Christus.* Piscatores viri, inquit, Galilæi, quid aspicitis in Jesum euntem in cœlum? *Sic venit quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum (Act. i, 11).* Profectus est desiderabilis, non venit vobis terribilis: nubes in occursum, nubes in reditu. Vulnera portavit; ipsa iterum reportabit. Crucem retulit cum triumpho, signum Filii hominis vobis parebit in cœlo. *Sic venit, in ipso corpore, in ipsa nube, in ipsa veritate; vobis in amore, impulsus in tremore.* Beati quibus vere dicitur, *Sic venit, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.* Numquid sic venit oculis peccatorum? Ipsa erit veritas: sed non erit ipsa securitas. Dies erit tremendi iudicii, descensus Angelorum, resurrectio mortuorum. Ascendent Angeli, et quodam digito tube sonantis tangent sepulcra terræ tremantis; ut pignora restituant throno igneo iudicantis. Ascendent Angeli ad sepulcra Prophetarum et ipsorum Apostolorum omniumque sanctorum, et dicent eis: *Ecce est qui sic iterum redit quomodo ascendit.* Nos diximus quia *Sic venit, quomodo eum vidistis euntem in cœlum: qui deduxistis euntem, suscipite redentem.* Ista allocutio non est linguarum septuaginta: sed patenter nubes dicuntur pluviales, ut occurrant in rore et refrigerata amonitate, qui conscientiarum non continent questionem. Petamus ergo a Domino Deo nostro, ut sicut hodie Ascensionis celebramus tempus et diem, ita revertentis memoriam matulinam suscipere pietatem: ut dicamus ei, *Mane avarabo, Domine; mane astabo tibi, et contemplantur te (Psal. v, 4 et 5).*

SERMO CLXXXII (a).

In Pentecoste, 1 (b).

1. *Spiritus sanctus Deus. Majestatis socius. Trinitatis expressio. Redemptoris vicarius.* Post illam singularem insignemque victoriam, qua publicis propugnator mundo et militavit et vicit, postquam fragilitatem

¹ Cujatus substituendum putat, *protectores.*

(a) Alias, de Tempore 185.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Dubius per Lovanienses remanserat; per Vörlinum autem et Vindin-gum falsus asseritur, tum ex stili diversitate, tum ex eo quod vox « gladiatores » perperam usurpatur hoc loco n. 4: « in traditorem et gladiatores gladium stringit » Husce porro sermonis verba quadam deprehendimus in Eusebianis Homiliis, scilicet 1 de Symbolo isthac: « Rogabo Patrem. Filius est qui intelligitur rogaturus, Pater est qui indicatur rogandus. Spiritus sanctus qui promittitur a Patre mittendus. » Et nonnulla item in Homil. de Pentecoste. De n. 1, confer Eusebii verba homil. 1 de symb.; de n. 3 et 4 confer Euseb. homil. de Pentec.

conditionis nostræ non solum de inferis eruit, sed etiam in regni sui excelsa subvexit, in hac die iuxta verbum suum sanctum Spiritum donavit, de quo jam Apostolis suis dixerat, *Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis (Joan. xiv, 16).* Alium utique non minorem: alium Paracletum, id est, similis gloriæ vel naturæ, ejusdemque substantiæ: ut discipulorum fides veridica sponsione ad expectationem tanti muneris præparata, illum quem sibi a Domino in locum Dei promissum esse meminisset, verum Deum esse cognosceret. *Et alium, inquit, Paracletum: majestatis intellige socium, quem majestati perspicis comparatum. Et ego rogabo, inquit, Patrem, et alium Paracletum dabit vobis.* Quam bene sub titulo promissionis, distinctionem applicuit Trinitatis! Pater est qui indicatur rogandus, Filius est qui intelligitur rogaturus, Spiritus sanctus qui promittitur a Patre mittendus. Quanta et quam ineffabilis pietas Redemptoris! Hominem portavit ad cœlum, et Deum misit ad terras. Quanta est auctori cura pro instauratione facturæ suæ! Ecce iterum nova de superni medicina mittitur: ecce iterum infirmos suos per se ipsam majestatis visitare dignatur. Ecce iterum humanis divina miscentur, id est, vicarius Redemptoris; ut beneficia quæ Salvator Dominus inchoavit, peculiari Spiritus sancti virtute consummet: et quod ille redemit, iste sanctificet; quod ille acquisivit, iste custodiat: ac sic unitas deitatis per unitatem gratiæ ac muneris approbatur, ut Spiritus sanctus Deus in substantia unus, in persona alius, æquali miseratione unicus, æquali reverentia sit colendus.

2. *Non jam visitator, sed habitator æternus. Per substantiam, non per operationem solum. Apostoli solis radii et lampades veritatis.* Ergo Spiritus sanctus in hac die ad præparata sibi Apostolorum suorum templa, velut imber sanctificationis illapsus est, non jam visitator subitus, sed perpetuus consolator, et habitator æternus. Nam sicut de semetipso Apostolia suis dixerat, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Math. xxviii, 20):* ita etiam de Spiritu sancto, *Paracletum, inquit, dabit vobis Pater, qui vobiscum sit in æternum.* Adfuit ergo in hac die fidelibus suis non jam per gratiam visitationis et operationis, sed per ipsam presentiam majestatis: atque in vasa non jam odor balsami, sed ipsa substantia sacri defluxit unguenti, ex cujus fragrantia latitudo totius orbis impleteretur, et appropinquantes ad eorum doctrinam, Dei fierent capaces atque participes. Sedit ergo super singulos quasi ignis, de quo Salvator noster testatur, *Ignem veni mittere in terram (Luc. xii, 49),* de quo dictum est, *Deus noster ignis consumens est (Deut. iv, 24).* Ipse itaque Apostolos suos vivæ lucis fonte perfudit; ut ipsi postmodum universum mundum tanquam duodecim solis radii ac totidem lampades veritatis illuminant, et inebriati novo vino repleant atque irrigent sitientia corda populorum.

3. *Apostolorum perfectioni quid adjecit adventus Spiritus sancti.* Inquiramus hoc loco post resurrectionem vel ascensionem Domini, quid adhuc adjici possit Apostolorum perfectioni per participationem Spiritus sancti. Erat quidem in eis fides; sed fiduciæ constantia deerat. Jam quidem Christum per universa poterant predicare: sed adhuc pro Christo usque ad mortem certare non poterant; usque adeo ut nullum ex discipulis coronaverit palma martyrii ante adventum Spiritus sancti. Præterea jam recesserat ex oculis eorum Dominus Jesus, qui eos prædicatione visibilibus ad os loquens corroborabat, et virtutum miraculis instruebat: et dum cum eo erant, facile credebant quæ videbant; files adjuvabatur aspectibus. præsentibus confirmabatur operibus, signis ac virtutibus pascebatur. Postquam vero Dominus Jesus sublevis ex oculis eorum recessit in cœlum, non sufficientiam attonitæ ac trepidæ eorum mentes, ut dignum erat, cœlestia et æterna cogitare: nec prævalebant adhuc

portare angusta eorum pectora divinorum sensuum magnitudinem; ut possent intelligere Christum quomodo erat Verbum Deus apud Deum, sicut eis ipse Dominus adhuc in corpore constitutus evidenter insinuat, dicens, *Multa habeo vobis dicere; sed non potestis ea portare modo: cum autem venerit Spiritus veritatis, ipse vos docebit omnem veritatem* (Joan. xvi, 12, 13). Vides quod post discessionem adorandæ summæque Virtutis discipulorum pectora dilatata sunt, ad sustinendam magnitudinem divini luminis et intelligentiam veritatis? Deus itaque est qui potest post munificentiam suam accumulare gratiam, augere sapientiam, confirmare constantiam.

4. *Apostolorum status ante et post adventum Spiritus sancti. Ante error, post simplicitas. Thomæ infidelitas. Aliorum postmodum fides. Petri in persecutores iudicium. Stephanus postea corrigit. Qui ante timidi, fiunt subinde ad omnia tormenta intrepidi. Videamus ergo ante visitationem cælestis consolatoris, quantum eis de magnanimitate, quantum de perfectione defuerit. Nam primum cum eum supra tumentia maris dorsa vidissent sub-tratis fluctibus ambulantem, et cum aquarum iter instabile sub divinis solidaret unda formula vestigiis, turbati sunt dicentes, *Phantasma est, et præ timore clamaverunt. Post infusionem vero Spiritus sancti jam non dicunt, quia phantasma est: sed, In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: et iterum, Erat, inquit, lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (Id. i, 1, 9); et Apostolus dicit, *Quia ipse est ante omnes, et omnia per ipsum constant* (Coloss. i, 17). Unus autem ex discipulis Thomam nondum hujus muneris benedictione ditatus, cum in corpore jam glorificato, in corpore jam cælesti per carnis vulnera Deum quaereret, et ad credendam incorruptibilem divinitatem fixuris clavorum et clectricum testimonii indigeret: *Nisi videro, inquit, in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam* (Joan. xx, 25). Alius vero jam sancti Spiritus eruditione repletus confidenter exclamat: *Quod erat ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ palpaverunt de Verbo vitæ, et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis* (I Joan. i, 1 et 2). Et iterum alio loco Paulus apostolus tantæ majestatis locupletatus illapsu fiducialiter protestatur: *Etsi cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus* (II Cor. v, 16). Beatus Petrus Domini passione jam proxima, nondum divina Paracliti inspiratione fundatus, holens a se Christum corporaliter separari, in traditorem et gladiatores¹ gladium stringit, et vium vi aestimat repellendam. Stephanus autem plenus Spiritu sancto jam non in terra Christum requirit, sed aperto cælo vidit gloriam Dei: neque jam de vindicta cogitat, sed pro persecutoribus suis exorat et supplicat: *Domine, ne statuas illis hoc peccatum* (Act. vii, 59). Ante adventum vero Spiritus sancti sub ipso crucis dominicæ tempore, alii ex discipulis effugantur, alii minus ancille voce terrentur, et metu corda trepida penetrante, Dominum suum negare coguntur. Post illustrationem vero et confirmationem Spiritus sancti, custodiis excruciat, verberibus afflicti, ibant gaudentes, quia digni essent pro Christi nomine contumeliam pati: et qui ante negaverant cum juramento, Quia non novimus hominem istum; nunc propter eum in suppliciis gloriatur, et operante in se Spiritu sancto, parum putant esse quod pro Christi amore patiantur. Et qui ante verbis deterrebantur, nunc poenis et cruciatibus roborantur, et Christum Dominum non jam vocibus, sed mortibus confitentur², ac dilectionis magnitudinem sanguinis effusione testantur: et inter hæc calefacti et accensi mero dominicæ charitatis exclamant, *Non sunt condignæ passiones hujus**

temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 18). Ergo beati Apostoli illo fidei igne ferventes, de quo ipse Dominus dicit, *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendantur* (Luc. xii, 49)? ab impia multitudo putabantur ebrii et musto pleni: et dicebant ad invicem, *Quia musto pleni sunt isti* (Act. ii, 13). At vero novo vino repleti erant; quia Spiritu sancto jam fuerant innovati, et apparebat in eis quod ipse Dominus dixerat, *Novum vinum in utres novos mittendum est* (Math. ix, 17).

5. *Non soli Apostoli Spiritus sancti musto inebriati; hoc fervent vitam perfectam sectantes; fervebant et martyres. Istud vero novum vinum non putemus solos tunc Apostolos suscepisse. Hoc musto inflammantur, et hoc præclaro poculo quotidie inebriantur etiam corda fidelium, et animæ convertentium. Quod frequenter fieri videmus, quando pro desiderio salutis suæ parentes et patriam suam fugiunt; exeunt nullo compellente de terra et de cognatione sua, et mortui huic mundo, alios spiritualiter animarum inquirunt parentes, et liberi sub jugo veniunt, et paulo ante clari atque sublimes humilia affectant, superba fastidiunt, et cupiunt esse quod ante despexerant, et odioso incipiunt quod fuerant: presentium hospites, futurorum appetitores, æternam illam patriam contemplata temporalium falsitate³ suspirant. Hoc itaque musto spirituales animæ inebriatæ et penitus commutate abstinentiam deliciis, vigiliis dulcibus somnis, paupertatem divitis anteponunt: arduum contra vitia laborem, jucundissimum computant voluptatem. Dulcescunt eis vitia; et quæ prius fuerant pretiosa, vilescunt. Diligunt inimicos suos, et benefaciunt his qui se oderunt: non vincuntur⁴ indignantibus, non irritantur in opprobriis, non franguntur in injuriis; prois horum nihil sentiunt propter fervorem Spiritus sancti et propter æternam retributionem. Hoc spirituali mero calebant martyres, quando abjicientes et post se jactantes omnia sæculi blandimenta, ibant ad passiones, obliviscentes facultates et affectiones, patrimonium ac matrimonia sua; et vincentes armatum contra se parvulorum pignorum stetibus pietatem, vociferantes quidem parentes, pulverem mittentes in capita sua, et matres facies suas avulsis crinibus dilacerantes. Sed illi hæc omnia, tanquam ebrii, non videbant, nec cognoscebant suos: quia infuso præcordiis suis Spiritu sancto, ad dolores, ad supplicia, tanquam ad consolationes et ad præmia festinabant.*

6. *Quomodo quotidie invitandus apud nos Spiritus sanctus. Itaque anniversarium quidem diem celebramus de adventu Spiritus sancti: sed nos ita agamus, ut quotidie cum ad nos castis operibus et castis pectoribus invitemus. Ita enim puri atque purgati sensibus et cogitationibus esse debemus: ita nos oportet ori et cordi adhibere custodiam, ut nos dignos semper ejus visitatione et illuminatione faciamus et videamur liberi esse ab omni immunditia cogitationum; quia, ut dixi, *Perversæ cogitationes separant a Deo* (Sap. i, 5). Studeamus liberi esse ab omni obretractione omnique malitia; quæ in malevolam animam non ingreditur sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis⁵ (Id., 4). Per iram ac superbiam, animæ negligentium Spiritus sancti custodia et protectione nudantur. Non ergo per hujusmodi passiones contristemus Spiritum sanctum; sed potius eum ad sedem cordis nostri per gratiam humilitatis et pacis mansuetudinem evocemus ac lætificemus eum operibus et profectibus nostris: quia ipse dicit, *Super quem requiescam, nisi super humilem et quietum, et trementem sermones meos* (Isai. lxvi, 2)? Si ergo promereri cupimus tanti visitoris ingressum, mundemus primum domum animæ nostræ ab indignis carnalis concupiscentiæ passionibus, a superbia: abominatione, a fetore jactantiæ, a teporis horrore, de quo ipse Dominus dicit, *Vitiam,**

¹ A Ms. vd. abest, et gladiatores.

² Sic legendum cum codice vd. [sed mortibus confitentur.]

³ Ms. vd., felicitate.

⁴ Forte, conviciantur.

⁵ Er. Lugd. Ven. Lav., nec habitat in corpore subdito peccatis. M.

inquit, *frigidus esset aut calidus; nunc vero quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo (Apoc. iii, 15 et 16)*; id est, ex visceribus intimi cordis expuere. Præparemus itaque hanc domum quotidie ad sacri regis adventum, eamque diversis probalium mortuum floribus adornemus. Repleamus eam jucundis pretiosisque odoribus castitatis, fidei et compunctionis incenso, balsamo benevolentiae, et thymiamate charitatis: ut amputatis vitiiis, et virtutibus insertis, destructa in nobis habitatione diaboli, mutemur in templum Dei; ut tam beatus hospes nitido delectatus hospitio, stabilem ac perpetuam in nobis faciat mansionem. Propter hoc enim ad nos ille descendit, ut nos ad illum possemus ascendere: cui est gloria cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXXXIII (a).

In Pentecoste, n (b).

1. *Exordium.* Fratres charissimi, hodierna die anniversaria solemnitas agitur, qua die Dominus noster Jesus Christus Spiritum sanctum misit, quem discipulis ante promiserat. Dixerat enim, *Non potest ille venire, nisi ego abiero (Joan. xvi, 7)*. Quadagesimo itaque die post resurrectionem suam, cujus solemnitatem ante dies decem egimus, ascendit in cælum; nec immemor pollicitationis suæ, hodie misit Spiritum sanctum, quo impleti sunt prius centum viginti, qui simul fuerant congregati, eandemque Domini promissionem fideliter expectabant. Scriptum est enim, *Subito de cælo sonus factus est, quasi ferretur flatus vehemens: et visæ sunt illis linguæ divisæ sicut ignis, qui et insedit super unumquemque illorum; et cæperunt linguis omnibus loqui, quomodo Spiritus sanctus dabit eis pronuntiare (Act. ii, 2-4)*. Flatus ille a carnali palea corda mundabat; ignis ille fenem veteris concupiscentiæ consumebat. Ita quippe tunc Deo placuit sancti Spiritus sui significare præsentiam, ut qui eum accipissent, linguis omnibus loquerentur.

2. *Cur Spiritus venire nequibat, nisi Christus abiret.* Prius itaque breviter videamus, quare dixit quando eum promisit, *Non potest ipse venire, nisi ego abiero*. Neque enim separabilis est a Filio Dei Spiritus sanctus, aut impotens erat eo præsentem venire, a quo non potest omnino decedere. Sed quoniam discipulis adhuc infirmis formam servi Dominus demonstrabat, in qua Verbum caro factum est, et habitavit in nobis: carnem vero Domini etiam carnales poterant intueri; forma autem Dei, in qua non rapinam arbitratus est esse se æquidem Deo, non potest a spiritualibus cogitari: propterea dixit, *Non potest ille venire, nisi ego abiero*; tanquam diceret, Quamdiu circa carnem meam occupatur vester carnalis affectus, tamdiu meam divinitatem non suscipit spiritualis vester obtutus. Dono enim Spiritus sancti promiserat eos introducendos in omnem veritatem, sicut scriptum est, *Fide mundans corda eorum (Id. xv, 9)*. Beati autem mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth. v, 8*). Abscessit itaque corporalis forma Domini a corporalibus oculis eorum; ut per Spiritum sanctum divinitas Domini insinuaretur cordibus eorum.

3. *Linguarum munus, Spiritus sancti præsentia signum. Caritas Ecclesiam congregavit. Quomodo jam fidelis quisque linguas loquatur.* Nunc deinde videamus, quare tunc hoc erat signum præsentiae Spiritus sancti, ut qui eum accipissent, linguas omnibus loquerentur. Neque enim etiam nunc cum datur Spiritus sanctus, qui eum accipiunt, loquuntur linguas omnibus, quo evidenti miraculo se illo tempore demonstrabat. Hic intelligendum est, fratres charissimi, hunc esse Spiritum sanctum, quo caritas Dei diffunditur in cordibus nostris (*Rom. v, 5*). Et quoniam caritas Ecclesiam Dei congregatura fuerat toto orbe terrarum, quod tunc etiam unus homo poterat, ut Spiritum sanctum accipiens linguas omnibus loqueretur, tunc Spi-

ritu sancto congregata ipsa unitas Ecclesiæ linguas omnibus loquitur. Proinde si quisquam dixerit alicui nostrum, Accepisti Spiritum sanctum; quare non linguas omnibus loqueris? respondere debet, Loquor sane omnibus linguas; quia in eo Christi corpore, hoc est, in Ecclesia sum, quæ loquitur omnibus linguas. Quid enim tunc aliud significavit Deus, nisi Spiritus sancti præsentia Ecclesiam suam linguas omnibus locuturam? Impletum est itaque quod promiserat Dominus, *Nemo mittit vinum novum in utres veteres; sed vinum novum in utres novos mittit, ut utraque conserventur (Matth. ix, 17)*. Merito ergo cum audirentur linguas omnibus loqui, nonnulli dicebant, *Hi musto pleni sunt (Act. ii, 13)*. Nam facti fuerant utres novi, sanctitatis gratia renovati, ut vino novo, hoc est, gratia Spiritus sancti repleti, linguas omnibus loquendo ferventer, et Ecclesiam catholicam per omnium gentium linguas futuram evidentissimo illo miraculo præsignarent: ac per hoc recte creduntur heretici Spiritum sanctum non habere, qui dividuntur a corpore, quod per omnes gentes linguas omnibus meruit personare.

4. *Diem hanc qui spiritualiter celebrent.* Hunc itaque diem, dilectissimi, sic celebrate tanquam membra unitatis corporis Christi. Non enim frustra celebratis, si hoc estis quod celebratis, illi Ecclesiæ coherentes quam Dominus implens Spiritu sancto toto mundo crescentem cognoscit suam, et agnoscitur a sua tanquam sponsus a sponsa; non perdit propriam, quia nemo supponit alienam. Vobis enim in omnibus gentibus constitutis, hoc est Ecclesiæ Christi, membris Christi, corpori Christi, sponsæ Christi, Apostolus dicit, *Sufferentes invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis (Ephes. iv, 2 et 3)*. Videte quia ubi præcepit ut sustineamus invicem, ibi posuit dilectionem: ubi spiritum nominavit unitatis, ibi ostendit vinculum pacis. Hæc est domus Dei de vivis lapidibus fabricata, in qua talem patremfamilias delectat habitare, cujus oculos ruina divisionis non debet offendere.

SERMO CLXXXIV (a).

In Pentecoste (b), m.

1. *Spiritum sanctum Apostolis suis Dominus promittit.* Discessurus a mundo isto, et ascensus in cælum Dominus noster atque Salvator, fratres charissimi, promisit Apostolis suis quod Spiritum sanctum ad eos mitteret, quando ad Deum Patrem ipse remeasset. Sic enim, ut nunc audistis, ad discipulos suos locutus est, dicens: *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me (Joan. xv, 26)*. Impleta est, charissimi, promissio Salvatoris. Ascendit Dominus Jesus Christus; descendit Spiritus sanctus. Superest ut hoc utrumque impleatur in nobis, id est, ut habeamus Spiritum sanctum qui descendit, et per bonam vitam Christum sequamur qui ascendit. Misit ergo nobis Salvator Spiritum sanctum, sicut discipulis suis ipse promisit, dicens: *Expedit vobis ut ego vadam: si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos (Id. xvi, 7)*. Quod dixit, *Mittam eum*; ne forte aliquis vestrum cogitet quod quasi de inferiore dixerit, *Mittam*: vel, sicut hæretici (c) dicunt, quod Spiritus sanctus quasi subjectus acserviens Deo, parcat imperanti. Absit a vobis ista suspicio. In Trinitate enim non minus aliquid, aut majus: quia si in Deo aliquid minus dicitur, imperfecta divinitas accusatur.

2. *Credendus unus Deus in Trinitate.* Unde obsecro vos, charissimi, ut fide integra unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate credatis; ne pedes vestrorum sensuum claudicent, aut oculi parum videant, aut manus aridæ fiant. Omnis enim qui fidem catholicam

(a) Alias, de Tempore 184.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Est Lavantiensis dubius, spurius et ineptus Verlino ac Vindingo. In Theodericensi codice Maximi nomen, in Fossatensi autem et Germanensi Leonis præfert: sed in utrisque falso.

(c) Macedoniani.

(a) Olim, de Tempore 188; et post, in Appendice 81.

(b) Conflatus est ex Augustini sententiis. De num. 1 vide sermonem 271.

non bene sequitur, pedes debiles habet; qui veritatis lucem non videt, oculorum caligena patitur; qui misericordie fructum non habet, manuum ariditate siccat. Id ergo agite, id elaborate, ne aliqua membrorum vestrorum portio hac debilitate viuetur, ne aut gula in vobis horreat, aut avaritia displiceat, aut infidelitas langueat: ut emundati penitus ac purificati, habitaculum Dei efficiamini, et Spiritus sanctus qui descendisse hodie legimus, in vobis semper esse dignetur; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen¹.

SERMO CLXXXV (a).

In Pentecoste, IV (b).

1. *Quorundam opinio de Ascensione Domini in die Pentecostes. Cur quadraginta diebus post resurrectionem hic remansit.* Sanctitati vestre, charissimi, votorum jam nota debet esse festivitas. Quid enim, qua ratione curemus, ex ipsa annua celebritate cognoscimus. Nam cum in vestigia sua iterum revolvitur transacta solemnitas, doctores efflicimur, dum eandem sæpius celebramus. Pentecostes ergo curatur² hodie, hoc est, quinquagesima dies a resurrectione Dominica: non quod hac die, sicut plerique putant, ad caelos Salvator ascenderit. Nam post resurrectionem cum Apostolis conversatus, quadragesima die ad Dei Patris dexteram remeavit, sicut Lucas evangelista ait: *Quibus etiam exhibuit se ipsum vivum post passionem suam, per dies quadraginta apprensus eis (Act. 1, 3)*. Quadraginta ergo dierum curriculo conversationem suam discipulis Salvator exhibuit; scilicet ut tanto numero resurrectionis ejus gratia lætaremur, quanto et passionis ejus injurias fleveramus; totidemque dierum spatio eo reficeremur præsentem, quo jejunaveramus absente. Non igitur hodie Christus ascendit ad caelum; sed Christi Spiritus descendit de caelo, sicut ipse Dominus promittens ait: *Cum autem ascendero ad Patrem, mittam vobis Paracletum, Spiritum veritatis; et ipse vos docebit omnia (Joan. xvi, 7)*. Magna plane gratia, duplex gaudium; quod et absentem Christum non amissimus, et venientem Spiritum possidemus. Nam illum retinemus fidei merito, hunc sanctificationis accessu.

2. *Christum regnantem astruit Spiritus adveniens. Spiritus sanctus quid doceat. Unius est cum Christo substantiæ.* — *Cum iero, inquit, ad Patrem, mittam vobis Paracletum.* Credimus ergo ad Patrem pervenisse Filium, cum videmus ad Apostolos descendisse Paracletum. Credimus eum, inquam, regnare in caelis, quem cernimus munera donare in terris; sicut scriptum est per Prophetam: *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus (Psal. lxxvii, 19)*. Victor utique muneratur, victor dona largitur. Unde et Salvator victor, diabolicum post triumphum, quos de captivitate liberavit, etiam benedictione ditavit. Liberavit autem nos, cum ad resurgendum per se ipsum tartara nobis aperuit; ditavit, cum ad regnandum per Paracletum nobis caelestia reservavit. Quibusdam enim quasi profectum gradibus tunc de morte ad vitam didicimus remeare: modo autem de terris ad caelos docemur ascendere, sicut scriptum est, *Ipse vos docebit omnia*. Quid docet Spiritus sanctus? Utique hoc novit docere quod sanctum est. Quid docet nos Paracletus? Illud utique quod dixit Salvator: *Multa habeo vobis dicere; sed non potestis*

¹ In manuscriptis desunt verba, *præstante Domino, etc.*, usque ad finem.

² Edidit, *Pentecosten ergo agamus*. Manuscripti autem, *curatur, hic est, celebratur*. Quæ vox et eo sensu in homiliis Maximi 1 et 3 in Pentecoste usurpatur.

(a) Olim, de Tempore 183; et post, in Appendicis 60.

(b) In Theodericensi codice Ambrosio perperam tribuitur una cum tribus aliis, qui in cæteris manuscriptis nomine Maximi prænotantur. Ipse nimirum sunt ejus homilie tres de hoc festo, quarum duæ inter Ambrosianos etiam Sermones impressæ reperiuntur. De num. 1 confer homil. Maximi 3 in Pentecoste; de num. 2 vide Maximi homil. 1 et 2 in Pentec.

portare modo: cum venerit ille Spiritus veritatis, ipse vos docebit omnia (Joan. xvi, 12 et 13). Bonus igitur magister est Paracletus, quia docet quæ Christus dicenda servavit. Hoc enim docet Spiritus sanctus, quod Dominus dicendum habere se dixit. Bonus plane magister est, qui præceptorum executor est Salvatoris, Necesse est igitur ut unius sit cum Christo substantiæ, quem videmus unius cum Christo esse doctrinæ.

3. *Adhortatio.* Et ideo¹, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis; ut Spiritum sanctum promereri et accipere possimus. Si hunc mundum relinquimus, nos similem Paracletum, sicut Apostoli, id est, Spiritum veritatis quem mittet nobis Pater, accipiemus: quoniam non est personarum acceptio apud Deum Patrem; sed promissa Apostolorum nobis proficiunt, si opera et desideria et actus gerimus quos Apostoli fecerunt. Si vero legem Domini immaculatam et convertentem animas implendo mandata ejus perficiamus, nosmetipsos hæredes Domini et cohæredes Christi ad hæreditatem sempiternam, et ad commemorationem Angelorum cum gratia Christi committimus: quod ipse præstare dignetur, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CLXXXVI (a).

In Pentecoste, V (b).

1. *Dies iste omni ævo sollemnis. Præ cæteris eminent sacramentis.* Perpetui muneris refulsit hodie ornamentum, quando congregatio sancta discipulorum accipere meruit Spiritum sanctum. Ante hos decem circiter dies celebravimus Domini Christi pium ascensum: Dominicæ resurrectionis quinquagesimus hodie dies eluxit, in quo die Spiritus Dei flammata charitate radiavit. Patriarchæ omnes et Prophætæ sollemnitatem istorum festorum dierum sancta veneratione deputabant: sed istum diem præ omnibus sollemniter celebrabant. In isto numero quinquagenæ supputationis multa sunt mysteria sanctitatis: qui annus vocatur Remissionis, propinans servis munera libertatis. Paulus beatus festinabat istum diem Jerosolymis celebrare, quæ sciebat præ omnibus diebus sacramentis mirificis eminere. In isto die, tunc dietis jam temporibus in monte Sinai Moyses Legem accepit, et mandata Dei populo propalavit. Ibi Deus in montem descendit; hic Spiritus sanctus igneis linguis demonstratus advenit. Ibi tonitrua, et voces; hic flammati linguis variis æmicant Piscatores. Sicut modo divina pagina loquebatur, *Cum compleverunt, inquit, dies Pentecostes (Act. 11, 4, eqq.)*, etc.

2. *Apostoli hæc dicuntur musto pleni.* Quam pulchra est, fratres, charitatis conjunctio, quæ paratum cor semper exhibet Deo! Invenit eos concordia charitatis; et collustravit eos inundans divinitas deitatis. Advenit ignis divinus, non comburens, sed illuminans; non consumens, sed lucens. Invenit cordium receptacula munda; et tribuit gratis charismatum dona. Vidit sanctorum vasorum purissimum sinum; et vinum mittere dignatus est novum. Cœperunt vasa eorum vinum bulliundo ructare, et linguis omnium gentium resonare. At quomodo non cunctarum nationum haberent notitiam linguarum, qui in sese susceperunt sancti Spiritus mysterium, et ignis gratiæ sacramentum? Dum multi de tam magno arcano mirarentur, alii deridentes dicebant, *Quia musto repleti sunt (Act. 11, 13)*. Bene quidem nescientes dicebant: quia mustum ebulliendo omnes sordes projicit foris; ut et odorem custodiat, et suavitatem abscondat. Utres novi vinum novum susceperunt; ut et vinum illacum reservarent, et ipsi in novitate sapsiti Spiritus ambularent. De isto Spiritu sancto propheta dicebat, *Emitte Spiritum tuum, et creabuntur; et*

¹ Conclusio hæc abest à t. Ms. Quæ quidem totidem verbis reperitur in homilia quam de eodem festo edidit habanus Maurus, cum quo legimus paulo supra, *nos similem Paracletum..... accipiemus; pro, non similem Paracletum..... accipiemus.*

(a) Alias, inter Vign. 4, in parte prima Suppl.

(b) in Append. nunc primum collocatur. Nihil habet Augustia.

renovabis faciem terræ (Psal. ciii, 30). Renovata est vere terra: facies, innovata in meliori, quando lingua eucharis laudes decantavit potentiae caelestis, et melos insonuit deitatis. De isto Spiritu sancto idem propheta dixit, *Verbo Domini caeli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (Psal. xxxii, 6). Ignivit caelos, qui fecerat caelos: misit flammam divinam, et preparavit ad cantandum organa sua. Ergo, fratres, istum diem cum timore Dei celebrenus, quando indulgentiam accipere Spiritus sancti meruimus.

SERMO CLXXXVII. (a).

In Pentecoste, vi (b).

Lex scripta et lex gratiae. In superioribus coenaculi invenit Apostolos, et scripsit Legem in mentibus eorum, qui in alto monte Legem in tabulis scripserat: in tabulis lapideis propter duritiam cordis Judaeorum; at nunc in mentibus Apostolorum: quia ibi terror, et hic amor. Ibi scripsit Legem cum fulgore praemicante; hic instruxit

(a) Alias, inter Vignerianos 23, in parte secunda Supplementi.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. Non Augustini est, sed auctoris cujusdam ignobilis, uti vel hae sentit, qui in 2 tom. Supplementi vulgaverat Vignerius.

apostolicas linguas in igne refrigerante. De monte illo fugiebant populi, ne vocem Dei terribiliter loquentis audirent; hic omnes de toto saeculo nationes non fugiunt, sed conveniunt audire loquentem in organis suis Spiritum sanctum. Audistis nominatos Parthos, Medos, Indos et Persas, Cretes et Arabes (Act. ii, 9), ac ceteros quos lectio Actuum Apostolorum nominavit: totus mundus ibi erat, quadagesima dies ascensionis Domini eos congregaverat: quia decem praecceptorum numerus totam auctoritatem Scripturarum complectitur in orbe terrarum. Ideo quatuor deni faciunt quadraginta, superest alius denarius, qui est vitae aeternae denarius, ut mercedem de pignore sancti Spiritus acciperent Piscatores. Invenit est; impletum est quod promissum est. Data est denarii pretiosi decima sacramenti arrha; superest quinquaginta dierum gratia promissa, et perfecta laetitia. Concluserunt est Pascha, tacet Alleluia, sed non cum maestitia; quia pignus sancti Spiritus accepimus pretiosum: ut quotidie habeamus ipso habitante solatium, ut cum Christo vivamus, et per ipsum ad Pascha venturi temporis incolumes iterum veniamus.

Appendicis

CLASSIS III.

SERMONES DE SANCTIS.

SERMO CLXXXVIII. (a).

In festo S. Vincentii (b).

1. *Exordium.* Conctorum licet, dilectissimi, gloriosas martyrum passiones, quos distincta regionibus loca meruerunt, una fides faciat omnibus indiscreto honore venerabiles; propriam tamen sibi in hoc venerationis obsequio illi vindicant dignitatem, qui Ecclesiam Dei et documentis praeceteris exerunt, et patrocinii adjuverunt. Inter quos juste beati levitiam Vincentium, cujus confessione et morte Christum incredulis praedicatum incunctanter agnoscimus, catholicis studiis celebramus. Qui ut fidelium devotionem Deo studiosius commendaret, altiori charitatis flammescens affectu, morti sese tandem fideliter obtulit: quo videlicet robor fidei in solidissima petra Christo fundatum, sequacibus imitandum daretur; necnon et semen apostolicae praedicationis per eum pluribus disseminatam, ope suae intercessionis tutum ac perfectae consummationis fruge refertum, in caelestibus demum horreis conderetur. Hunc ergo amplius propria venerentur, quem etiam peregrina mirantur: quatenus eis se largiorem exhibeat in beneficiis, quibus se amabiliorem cognoscat in gaudiis; fiatque in ejus solemnitate uberior laetitiae ambitus, de quo fidei crevit effectus.

2. *Levita sanguinis Domini minister. Tormentis invictus.* Hujus denique spiritus tanto virtutum munere claruit, ut sacri ministerii fultus officio, qui Filium Dei Dominum nostrum secuturus esset in passione,

(a) Alias, de Sanctis 13.

(b) In Appendice nunc primum collocatur. In excusis huius locum obtinuerat inter sermones et Leonis et Augustini; huic vero in nostris prope omnibus manuscriptis assignabatur. Sed nec Leonis nec Augustino tribui patitur stilus, iudice Quesnelio in Operum S. Leonis tomo 1, pag. 384. Et vero se ipse auctor huius animum gente declarat in sermonis exordio: istisque praesertim verbis, « Hunc ergo amplius propria venerentur, quem etiam peregrina mirantur, » significat se Vincentium martyrem apud eos celebrare, qui locum incolant praedicatione ipsius et passione vel corporis praesentia illustratum et consecratum.

eiusdem Christi calicem credentibus prius ministraret in salutem. Cujus haustu feliciter mente ebriatus, rabidi hostis atque in Christum saevientis insaniam interritus adiit, modestus sustinuit, securus irrisit; sciens paratus esse ut resisteret, nesciens elatus esse quod vinceret: quia cujus amore spiritualibus armis praemunitus resistebat, ejus adjutorio quidquid poenarum in illum furentis ira excogitabat, insuperabilis fortiter patiendo vincebat. Ideo hunc non laminae ignitae sartaginis, non equulei, non unguiae ferreaeque manus, non vires pavendae cadentium, nec dolor scissorum membrorum, non foci fragor et strepitus in patentibus visceribus salis injectio, Daciani quiverunt aliquatenus subdere jussioni: sed dum in tantum ejus vecordiae tumor excreceret, ut tantis passionum subactum doloribus aut vicisse aut interemisse se laetabundus extolleret, suscepta spe frustratus, unde victor visus est apparere, inde victus compulsus est erubescere; quoniam quo Dei Martyr duriori urgebatur poena, eo ampliori confessionis exsultabat constantia.

3. *Operatio diaboli in Daciano, Christi in Vincentio. Clam torquetur Vincentius.* Unde ipsius passionis vel ultima providere seu memorari, fratres, evidentiis placet: quatenus animadvertat Sanctitas vestra, quo diabolus suum perduxerit dolis ministrum, vel quomodo Christus suum in finem usque servaverit famulum. Ex quo illud sane erat mirabile, quia quantum iste extrinsecus multiplici poenarum genere contritus arctabatur, tantum intrinsecus exultante interiori homine dilatabatur: quantumque ille exterius jactantia temporalis potentiae inflabatur, tantum interior despici se perpendens, interiori vexatus homine praefocabatur. Contemni igitur se videns saeviebat, nec in quem jam vindictam inferret inveniebat. Videbat namque deservientium manus carnis suae plus in eo invenire vulneris quam corporis: solumque vigentem spiritum eo stultitiam exprobrare suam, quo provocabat veritatis norma. Quapropter credens quod causam confusionis averteret, si personam quae se spreverat, absenteret, minusque Dacianus erubescere-